SYBILLE BEDFORD

BATAKLIK KUMU

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN
PÜREN ÖZGÖREN

Can Yayınları: 1593
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 651

Quicksands, Sybille Bedford
© Sybille Bedford, 2005
İlk basımı Büyük Britanya'da Hamish Hamilton tarafından 2005 yılında yapılmıştır.
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2005
Bu eserin Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

1. basım: Ocak 2007

Yayına Hazırlayan: Seçkin Selvi

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gülay Yıldız
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Şefik Matbaası

ISBN 978-975-07-0703-2

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM. DAĞITIM. TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Sybille Bedford
BATAKLIK KUMU

ANI

İngilizce aslından çeviren
PÜREN ÖZGÖREN

CAN YAYINLARI

Sybille Bedford, 1911 yılında Berlin yakınlarındaki Charlottenberg'de başlayan yaşamını 17 Şubat 2006 günü Londra'da noktalayana dek, bir yandan 20. yüzyıla hemen hemen bütünüyle tanıklık edişi, öte yandan yüzyılın entelektüel çevreleriyle ilişkileri ve bunları yapıtlarına yansıtışıyla "çağımızın bir yazarı" tanımını gerçekten hak ediyor. Soylu bir Alman baba ile bir İtalyan prensesi annenin çocuğu olan Sybille, annesiyle babasının ayrılmalarından sonra önce babasıyla Berlin'de, babasının ölümü üzerine de İtalya'da annesinin yanında yaşadı. Orada kendisini yazarlığa yönlendiren Aldous Huxley ile yakın dost oldu. Gerçek soyadı Schoenebeck olan yazar, 1935'te Nazi baskısından kurtulmak için bir İngiliz subayı ile kısa süreli evlilik yaparak Bedford soyadını ve İngiliz pasaportunu aldı. 2. Dünya Savaşı sırasında Amerika'da kalan Bedford, savaş sonrasında Fransa, İtalya, Portekiz'de yaşadıktan sonra 1979'da Londra'ya yerleşti. Romancı kimliğinin yanı sıra, hukuk ve önemli davalar alanında uzmanlaşmış bir gazeteci de olan Bedford, Lady Chatterley, Oswald'ı öldüren Jack Ruby ve Auschwitz kampı görevlilerinin davalarıyla ilgili incelemeler yazdı. Kraliyet Edebiyat Cemiyeti'nin üyesi olan, Uluslararası PEN'in ikinci başkanlığını yapan ve İngiliz Kraliyet Onur Madalyası ile ödüllendirilen Bedford'un otobiyografik çalışması *Bataklık Kumu*'nun yanı sıra 50 yıla yayılan yazarlık dönemindeki yapıtlarını şöyle sıralayabiliriz: *Don Otavio'ya Ziyaret: Meksika Gezisi Notları*, *Miras* (Yakında Can Yayınları'nda yayınlanacak), *Adaletin Çeşitli Yüzleri*, *Tanrıların Gözdesi* (Yakında Can Yayınları'nda yayınlanacak), *Bir Pusula Hatası*, *Hazlar ve Manzaralar*, *Aldous Huxley* (biyografi), *Yap-Boz*, *Elimizden Gelen Bu Kadar*.

Püren Özgören, 1984'ten bu yana, aralarında Yukio Mişima'nın *Bereket Denizi Dörtlemesi*, Henry Miller'ın *Çılgın Üçlü*, Lawrence Durrell'ın *Kara Defter*, Ernest Hemingway'in *Cennet Bahçesi*, Toni Morrison'ın *Cennet ve Sevilen*, Susan Sontag'ın *Amerika'da*, Halit Hüseyni'nin *Uçurtma Avcısı*, Janet Wallach'ın *Çöl Kraliçesi* adlı kitaplarının da bulunduğu pek çok yapıtı dilimize kazandırdı.

Aliette'e

Olup biten her şey bazı sonuçlara yol açar; olup biten her şeyin, mutlaka bir evveliyatı vardır.

Anonim

Perspektif -*la prospettiva*- gerçek nesnelerin konumlarını aynen yansıtabilmek için düz yüzeylerdeki somut nesneleri betimlemeyi hedefler. Bu teknik, Uccello'nun mızrakları, atları, savaşan erkekleri gösteren desenleri kadar "sahici" imgelere ya da bir *trompe-l'oeil*[1] kadar gerçeğe ulaşabilir.

Anonim

Geçmişi yazarken, aydınlatıcı, açıklayıcı öğenin bellek olduğunu fark ettim... Gerisi - günlükler, mektuplar, notlar, yalnızca birer tortu...

Anonim

Kim olduğumuzu ve bu konuda ne yapmamız gerektiğini bildiğimizi sanırız, oysa düşüncemiz, son yaşadığımız deneyimin doğası tarafından biçimlendirilmiş, şartlandırılmıştır... Yaşam Zaman'ın soytarısıdır, çünkü bir andan ötekine değişirken, dıştaki ve içteki dünyayı da değiştirir, böylece bir andan diğerine asla aynı kalmayız.

Aldous Huxley'in son denemesi "Shakespeare ve Din"den.

...*Oh pauvre, oh heureux voyageur sur la terre*...[2]

Anonim

---

[1] (Fr.) Resimde göz yanılsaması yaratmak, imgeyle gerçeklik arasındaki sınırları zorlamak için kullanılan sanatsal bir teknik. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Ey zavallı, ey yeryüzündeki mutlu gezgin. (Ç.N.)

Birinci Kitap

Bir Dairenin Kesmeleri

I. Bölüm

Cenevre: sıradan bir gün – Kimdim ben? Neredeyim? – Gecikmeler: olaylar, uygunsuz emeller, yaşama aşkı – Geleceğe bir tekme

Sürdürmeyi umduğum gibi başlayacağım: ortasından.

Cumartesi, 1 Ağustos. Sabah. Dün gece Cannes'da, peronda gürültüyle kapanan kapının dibine hâlâ ayaklarımdaki kumdan iz bırakarak trenden indim; hiç acelesi olmayan hamalın el arabasını izleyerek çifte gümrükten geçtim... Douane Française... Douane Suisse... önce, istasyon binasının sonundaki tuvalete; sonra yürüdüm, saatlerce boş zamanım vardı; ışığa boğulmuş, su yalazlı, yaz mavisinin yukarısında kar-parıltılı bu ferah, ışıl ışıl, lüks kente daldım. Quai des Saules, Pont du Rhône, Pont de l'Isle, Quai des Bergues: Cenevre Gölü, geniş-kıyılı, açık ve karşımda – Jet d'Eau, o incecik su sütunu, kendini gökyüzüne fırlatmış, apak bir kuyrukluyıldız...

Karanın içine doğru elli adım atıyorsun ve her şey değişiveriyor. Daha eski, kökleri daha kısa bir dünya. Çatılar daha alçak, cepheler daha yalın; gölün ve dağların göz kamaştırıcı parıltısı dışarıda kaldı. Meydanda çınar ağaçları, biraz da gölge var; matbaalar, çiçek tezgâhları, cafe'ler. Ellerinde ekmeklerle kadınlar geçiyor...

Dar, tirbuşon kıvrımlı sokaklardan yukarıya. Eski Kent'e... bir tepenin üzerindeki kümeleşme, bir başka değişime zemin hazırlıyor – sessizlik, soylulara ait sokak dizile-

ri, mahrem cepheleriyle belediye binaları, arkasındaki bahçeleri fısıldayan yüksek duvarlar... Yola devam; yokuş yukarı; durarak, sürüklenerek, yürüyerek: dikkatli, meraklı ama amaçsız; tıpkı verilmiş bir sözü, bir bağlantısı olmayan, görkemli eserlere, manzaralara karşı bir yükümlülük taşımayan, onlara selam durmak zorunda olmayan, bulduğuyla yetinmeye hazır, ancak geceyi kentte geçirmeyeceğini bilen bir gezgin gibi...

*"Isviçre Güncesi"*nden

Eh, *evet*... Ama o, 1953 Ağustos'uydu ve bu satırlar günceye ne o gün ne de o yaz yazılmıştı; bunlar, coşkuda en küçük bir azalma olmaksızın, ocak ayında, Paris'in altıncı bölgesindeki bir tavan arasında yazıldı; hiç akılda olmayan, niyetlenilmemiş bir keşfin heyecanı, Cenevre'de geçirdiğim o saatlerin aşırı zindeliği şimdi, elli yıl sonra bile hâlâ içimde. *O sırada,* trenden indiğimde, ılımlı bir merak hissediyordum oysa; kendi başıma, kendimi fazlaca kaptırmadan... Ancak dağ, gökyüzü ve su beni birkaç dakika içinde çarptı, sevinç saldırdı. Gün boyunca da sürdü.

Öğleden sonrayı delen, kısa, kavurucu bir tren yolculuğu, Léman ve Mont Blanc'ın ışıltılı bir hançer darbesi gibi, son bir parıltısı, sonra asma bahçeleri, gri-taş şato, Pays de Vaud'un dolgun-yapraklı bayırlarından güzelim kırlara, meyve bahçeleri, çam ağaçları, köknarlar, guguklu saate benzeyen evler, köy kiliselerinin sivri kuleleri: fotoğraf albümü İsviçre'si. O dalgın, yansız sevinç, bir başka kentteki yürüyüşte de sürdü; el yapımı, çocuk-boyutlu bir rüyayı andıran Bern'in üstü kemerli sokaklarında. Hatırlamak için yarım yüzyıllık günceye bakmam gerekmiyor: "Orada çirkin, iri, bakımsız, modaya uygun ya da yeni tek bir şey yoktu." Mutluluk, uzun bir akşam alacasında, Lucerne Gölü'ne doğru akan bir başka hızlı, temiz trende, akşam boyunca sürdü; ucuz, isimsiz bir handaki kaba saba, doyurucu akşam yemeğinde, doğru dürüst göremediğim yabancılara ait (adresi istasyondaki bürodan alınan), mütevazı evde geçirilen gece de sürdü; daha sakin, daha derin düşüncelere dal-

mış bir halde, bütün o yaz çağıltısı boyunca hiç hız kesmedi: daha sonraki haftalarda... *O* gün, uzun, beyaz, yandan çarklı bir vapura binmiş, gölün aşağısına, bir dostumla buluşacağım küçük otele gitmiştim.

• • •

Orada ne işim vardı peki?

Yaşamımın o aşamasında ben kimdim, neydim? Nereye varmıştım ve nereden geliyordum? Zamana (yaşıma) gelince; kırklı yaşlarımın başındaydım: İstediğim yerde ve biçimde yaşamakta özgürdüm. Sayılarla ifade edilemeyecek kadar kabarık bir nüfusun aksine, ürkütücü yüzyılımızın kırk yılını sağ salim atlatmayı başarmıştım ve varoluşumun ayrıcalıklarının da, rizikolarının da bilincindeydim – ara ara da olsa. Bu varoluşu son zamanlarda hangi sütunların desteklediğinin, ayakta tuttuğunun da farkındaydım. Bu payandaların en sağlamı, birkaç ay önce yayınlanan kitabımdı. Ben artık, kendime dediğim, kendime sıkça yinelediğim gibi, *bir yazardım*. Nihayet. O kitap ilk denemem değildi. Yazmak: Yazan –kitap yazan elbette– biri olmak, çocukluktan beri olmak istediğim tek şeydi; onu yüce bir çağrı, bir görev, ne kadar değersiz olsam da bana bahşedilmiş (kim tarafından?) bir ihsan olarak görüyordum... Yetersizliklerim, eksiklerim boldu: resmi bir eğitimden neredeyse tamamen yoksun olmak; sözcükleri kâğıda geçirmekte zorlanmak – *la page vide que sa blancheur défend*...[1] (Fransız edebiyatını çok erken yaşta okudum ve kanıma işledi) doğuştan müthiş bir tembellik... Beni bir yazar yapın, ama henüz değil. Kısacası, ne çocuk odasında yere uzanıp masallar çiziktirmek, ne okulda zorla dayatılan denemeler (doğru dürüst okula gitmedim); sadece yazılmamış harflerin suçluluğuyla dolu bir kafa.

Yirmi yaşına geldiğimde (bu *kadar* geç miydi?), yalapşap kavranmış iki incelemeyle kendime işkence etmekteydim: Biri Baudelaire'in "*l'infâmie de l'imprimerie*",[2] ucuz

[1] (Fr.) Beyazlığının savunduğu boş sayfa. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Matbaacının namus lekesi, alçaklığı. (Ç.N.)

halk baskısının olası hasarlarına bakışı, öteki de Flaubert'in *Madame Bovary*'sinin ağır cezada yargılanışıydı. Bir yazar adayının yola böylesine iddialı, gösterişçi eserlerle çıkması insanı irkiltiyor. Öte yandan... ne kadar beceriksizce kotarılmış olursa olsun, o toy kaygıyı, çabayı, Baudelaire'in yarıcahilliğe ilişkin öngörüsünü dikkate alarak, yerden yere vurmalı mıyım? Constance Chatterley'in mahkemede azarlanışından yüz yıl önce, bağnaz bir yargıçla Emma Bovary arasındaki tartışmanın bende yarattığı büyülenmeye omuz mu silkmeliyim?

Sonra, kendi kendime acı çektirme gayretiyle, üç tane roman yazdım: saatler, aylar, yıllar süren yoğun çabalar, güçlükle, zahmetle atılan adımlar, çok ender yaşanan, coşkulu dörtnalalar, ertesi günkü panik. *Yeterince iyi miydi? Bir şeye* benziyor muydu? Üç roman: tamamlanmış, daktiloya çekilmiş, bir kez daha (yine benim tarafımdan) temize çekilmiş, Londra ve New York'taki bir dizi yayıncıya gönderilmiş, iyi niyetliler tarafından (bazen) okunup hafiften ümitlendirilmiş; geri çevrilmiş. Haklı olarak. *Yeterince iyi değillerdi.* Reddedilmek benim için yıkıcı oldu. Her seferinde. Bu arada, hayatımı kazanmanın bir yolunu bulmam gerekiyordu. (Hiç param yoktu; ana kaynağı düşüncesizce kuruttuğum, önünü tıkadığım için para kazanma umudum da. Erdemli davrandım, diye düşünüyordum; sorumsuzca davranmışım, dedim sonradan. Bu başka bir hikâye. Ama korkarım, bir ara ona geri dönmek zorunda kalacağım.)

Bu romanların gün ışığına (matbaa ışığına) çıkmadığına şimdi memnunum. Dördüncü kitabımı yazarken, onları olduğu gibi görebilmeyi becerdim. Yanlışlık nerdeydi (acemiliğin malum tökezlemelerinin yanı sıra)? Çok fazla okumuştum, çok az biliyordum; o güvenilir, parlak yüzeyin altında, annemin bana sıkça söylediği şeydim galiba: bir papağan. Sefil, zavallı sözcüklerim birer türevdi. İlk esin kaynağına saplanıp kalmakta, diğer genç yazar adaylarından çok daha istekli ve gayretliydim; bu kaynaksa, ilk ergenlik dönemimde sınırsız bir imanla bağlandığım Aldous Huxley idi. Onun yazma biçimi. Fikirlerinin beni ateşlediğini, tu-

tuşturduğunu ise söylemeye bile gerek yok. Çağdaşlarımın çoğu gibi, katıksız zekâsından büyülenmiştim. Bu zekâ afallatıyor, canlandırıyordu: Peşine takıldık. Benim şanssızlığımsa, Huxley'in tarzını, üslubunu da taklit etmeye çalışmamdı. Bir cümleye zarfla başlamak, bir paragrafın sertçe, keskince bitirilişindeki ritim... Hepsini. Bundan daha iyisinin yapılamayacağını, okurların da zaten -daha cılız da olsa- benzeri bir çeşitlemenin ürünlerinden yeterince hoşnut kalacağını düşünüyordum. Şanssızlığım dedim, çünkü Aldous'un sözcükleri kullanış biçimi, nereden baksanız, benim sahip olduğum (sahiptiysem tabii) yeteneğe hiç de uygun değildi. Ustayı izliyordum, ama çok beceriksizce, çok zavallıca: Aldous Huxley'i sulandırmak, tatsız, yavan bir Huxley olmak demekti.

Yirmi dokuzuma bastığımda, daktiloya çekilmiş üçüncü romanım da Chatto ve NY Harpers tarafından geri çevrildi, buysa, yaptığım az buçuk gazetecilik sayılmazsa, beni durdurdu -bununla yüzleşmeliyim-, yıllarca süren bir suskunluğa itti. Bu yılların, çalışmayarak heba ettiğim diğer zaman dilimlerinin ağırlığını fena halde hissediyorum; şimdi, yitirilmiş zamanı artık geri getiremeyeceğim bu 2000'li yıllarda, pişmanlık ve inanmazlıktan sık sık boğulacak gibi oluyorum. Ah, bütün o yapılmadan kalanlar; tembellik, cesaretsizlik ve elbette zihin-çelen bir sürü şey yüzünden... Gündelik döngünün ayartıcı şarkısına göre yaşamanın getirdiği dağılmalar, kapılıp gitmeler - şansım, daha çok da seçimlerim, bu çarçur edilmiş yılları çok güzel ya da çok ilginç yerlerde geçirmemi sağladı: öğrenmek, görmek, yolculuk etmek, geceye özgü sokaklarda yürümek, ılık denizlerde yüzmek, dost edinmek ve onları korumak, dallı, sarmaşıklı kafes işleriyle çevrili teraslarda yemekler yemek, yaz yapraklarının altında şarap içmek, ağaç kurbağalarının ve ağustos böceklerinin şarkısını dinlemek, âşık olmak... (Sık sık. Fazlasıyla sık.)

* * *

O yılların bir kısmına Savaş eşlik etti, elbette.

(Burası bir parantez açmanın, 1914 savaşında küçük bir çocuk olduğumu, askerî ya da başka, her türlü şiddete açıkça karşı olan bir anne tarafından, savaşın olanca dehşetini ve mantıksızlığını hissetmemin sağlandığını, hakkında hiçbir şey bilmemeyi yeğleyeceğim –bunu bir dereceye kadar da başardığım– bir başka ülkede doğmuş olduğumu eklemenin tam yeri belki de... Evet, ben Almanya'da doğmuşum, *üstelik* yarı-Yahudi bir soyun torunu olarak. Bir dizi gelişme sonucunda (babamın erken ölümü, annemin daha da erken kaçışı), Almanya'dan çok erken ayrıldım. Kahverengi Gömlekliler'in henüz kimseyi kaygılandırmadığı, tanıdığımız insanların hâlâ Weimar Cumhuriyeti, Locarno ve Milletler Cemiyeti gibi kavramlarla düşündüğü yıllarda. Oradan tamamen şans eseri ayrılmıştım, üstelik temelli. Buysa zaman içinde, kıyamet henüz ufukta belirmemişken, beni bir kaçak, canını kurtarabilen bir firari yaptı.)

Sağ kalabilmek, canını kurtarabilmek için kişinin yaşıyor olması gerekir. Giderek küçülen Batı'daki bizler için, çoğumuz için, Yirmiler ve Otuzlar çok çetin, kısıtlayıcı yıllardı; büyük umutlarla başlayan, işsiz kalmakla ilerleyen, şurada enflasyonun, burada iflasların, önceleri üstü örtük, sonra apaçık korkuların belirlediği yıllar... (Faşizmin yükselişi ilk ergenliğimle çakıştı, onunla –artık– İtalya'da bulunan kapımızın eşiğinde tanıştım; 1933'te, gözlerini kapayan, görmek istemeyen bir dünyanın tepesine çöken şeyse, çok daha beter bir zulümdü.) Bu arada, birkaç kişi için (hep birkaç, sadece bir avuç: çoğunluk, insan ya da hayvan, yaşamın ta kendisinin çoğu, itibari kıymetin altında yaşarken, felaket pusuya yatmış ölmeyi, öldürmeyi beklerken), evet birkaç kişi için, iki savaş arasındaki yıllar iyiydi; bazı özel yörelerde yetenekler, zevkler serpildi, gelişti. (Fransa'yı düşünün.) Oyun alanları yeniden açılmıştı ve kısa bir süre için, oyuncuların, eğer kişisel trajedilerden korunmuşlarsa, kapanma vaktini düşünmeleri, dert etmeleri gerekmedi. Savaş öncesi. 1939 Eylül'ünde, bütün hayatlar ortadan ikiye kırılıverdi.

* * *

Savaştan sonra: 1945 yazındaki o müthiş ferahlama, canavarsı bir ölçekte, her saat, her an katlanılmış olan acıların, ölümün bilinçliliğinden kurtuluş, birkaç günden fazla sürmedi. Çünkü kasten, bile isteye verilen acının tahayyül edilemez doğasına ve yoğunluğuna ilişkin olgular memlekete, bilinçlere ulaştı. Birkaç hafta sonra da, sıra bir sonraki sarsıntıyı algılamaya geldi: Atom bombası ve ondan türeyenler – insanın insana uyguladığı iğrençliklerin bir sonu gelecek miydi? Hiç gelmiş miydi? Londra'da, şu sözcükleri yazdığım bir başka yaz günü –1999 yılına ulaştık– verandanın kapıları kuş, böcek seslerine değil, uçak gümbürtülerine açılıyor; saat akşamın yedisi, Radyo Dört üç dakikalık haber özetini az önce verdi: Yeni bir toplu-mezar bulundu – NATO' nun Rusya'yla temasları kesintiye uğradı – Sırplar Kosova' dan kaçıyor – Ulster: Miting mevsimi açıldı – Sinn Fein kurbanlarının kazıları sürüyor – Brighton Bombacısı on dört yılın ardından salıverildi – Kongre, Beyaz Saray'ın silah yasalarını reddetti – Yüz-Hisse Endeksi – Kriket...

Felaketler her şeye rağmen sağ kalabilen bizler için (bir kısmımız için), kişisel olarak, bireysel olarak, bir ölçüye kadar son bulmuştu – dostlarımın çoğu Yahudi'ydi ve/veya siyasi mülteciydi. Sonra, şöyle ya da böyle, bir an geldi ki, olup bitenlere, yeniden olabileceği gerçeğine ve halihazırda *olanlara* sırt çevirme dürtüsü galip geldi; onunla birlikte de, içimizdeki şu hak edilmemiş aklanma, temize çıkma duygusunun azalması ve dünya meselelerinden, yazgımız olduğunu, geleceğimiz olduğunu umduğumuz şeyi çarpıtıp bozan olaylardan uzaklaşma, kaçınma yetisi.

* * *

1947 yılında otuz altı yaşındaydım. İşte, kapılar o zaman açıldı. Özlemle beklenen, mahrum kalınan, nihayet ufukta belirdi: Avrupa'ya dönüş. Çok uzun zamandır dehşete ve kaosa gömülmüş olan, belki de sonsuza kadar kaybolma tehlikesiyle burun buruna gelen Avrupa, hâlâ oradaydı.

Evet, fena halde hırpalanmıştı, ama yüreği, yani Fransa ve İtalya, *les patries de nos coeurs,*[1] temelde, muzaffer bir biçimde, kendisi olarak kalabilmişti. Paris. Chartres. Venedik. Roma... Şurada burada yerle bir olmuş bir kilise, yıkılmış bir köprü, mucizeyi kanıtlıyordu. Buna taşkın, delice bir özgürlük ve yenilenme duygusuyla karşılık verdik. Yazı Normandiya, Paris ve Touraine arasında geçirdim: *les amis retrouvés;*[2] sonbaharla kışı da –inanılmaz bir ayrıcalık– İtalya'da: önce Venedik, sonra Floransa; bir Lungarno otelinde, ısıtma yok (akşamları küçük şöminede ateş yakmak için, sokakta satılan kütüklerden alıyorduk), ardından Kapri; buradaki ana mıknatıs, sürgünden yeni dönmüş olan Norman Douglas'dı. O yılın (ve onu izleyen on yıllık sürecin büyük bir bölümünün) canlılığı, zindeliği, günbegün yaşanan sarhoşluğu, gerçek varlığımın, benliğimin, özümün bir parçası oldu, sadece oyalanacak ya da nadasa bırakılacak bir anı değil. Neşe, tıpkı keder gibi, iliklere işleyebiliyor.

* * *

Savaş sonrasının İtalya'sı muhteşemdi. Ülke, yaşam pınarlarının yeniden akmaya başladığı insanlara kucak açmıştı; gözler önündeki, *her taraftaki,* sersemletici güzellikle bütünleşmiş, güneşte aylaklık eden insanlar; tatlı hava; yeni, neredeyse mutlak sessizlik. Petrol kıttı, Vespa motosikletler ve takır tukur tramvaylar, şen oyuncaklardı, çıkardıkları gürültüyse yaşıyor olmanın bir başka kanıtı. Tam olmak istediğim, sonsuza kadar kalmak istediğim yerdeydim; ben de kaldım. Genellikle yalnızdım, yani ara ara, o çokuluslu, karman çorman ayak bağlarından (böyle kolayca sınıflandırılması daha sonra oldu, o sıralarda hiç de kolay değildi) az çok kaçmayı başardıkça; eşyam, malım mülküm yoktu, bırakın bir evi, belirli bir adresim bile yoktu.

Evet, kaldım. Olmak istediğim yerdeydim. İnatçı, direngen, uçarı davrandım; belki de sağduyulu. Hayatımın

[1] (Fr.) Kalplerimizin vatanları. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Yeniden bulunan, kavuşulan arkadaşlar. (Ç.N.)

mantığının sesini mi dinliyordum? Burası, bu an iyiydi; hak edilmiş olsa da olmasa da. Bu İtalya günlerinin coşkusuna, bunların geçici, kaypak günler olduğu bilinci eşlik ediyordu. Hem maddi durumum hem de moralim açısından, durumum katlanılmaz gibi görülebilirdi. Uzun süredir hiçbir şey yazmamıştım; kendi açımdan *ben bir hiçtim*. Yine de, yazar olma umudum hâlâ sürüyordu ve büyük bir kibirle, başka bir seçeneği, bir hedefi tartmaya yanaşmıyordum. (Bu tavrım bazı dostlarımı kim bilir ne kadar sinir etmiş, aleyhime çevirmiştir?) Yetenekli olup olmadığım sorusuna gelince –bunu ben yanıtlayamazdım– manastır kapısında eli boş dikilen papaz adayından farksızdım: İçeriye alınıp alınmayacağıma başrahip karar verecekti.

Ellerim hiç de boş değildi. Avrupa'ya dönmeden önceki bir yılı, Meksika platolarında seyahat ederek geçirmiştim: çağdaş olaylarla kirlenmemek, masum kalmak üzere seçilen ülkede. Orada, ılık bir gece, bir çiftliğin sundurmasında, bizim yarıküremizdekinden daha boş, çok daha engin, Batılı zihnim için yabancı ve gizemli, as-tropikal bir gökyüzünün altında bir şezlongda yatarken, bir fanilik ve sonsuzluk duygusuna kapılmış bir halde, o gökyüzüne bakarken, aklıma bir kitap fikri geldi. Soyut, esrik, dilsiz, ama dokunaklı, çarpıcı: içimde görünmeksizin devinip duran, hem duru hem karmaşık bir imge, bir vahiy.

O andan sonra yazmak istediğim tek kitap (bütün silahlar ateşlenmişti) Meksika hakkındaydı: Yeni Dünya'nın en eski ülkesi, korkutucu tarihi ve paradoksal bugünüyle Meksika, Aztekler, Fetih, Engizisyon, gümüşe hücum, iç savaşlar, Habsburg İmparatorluğu, *al altro lado del mar*, denizin öteki yanında, modernleşme yanlısı diktatör, yeni bir Monte Carlo yaratmayı deneyen Diaz, Madam Calderon de la Barca, D.H. Lawrence ve Graham Greene, kendi deneyimlerim, yolculuk anılarım, yabancılık, uzaklık, bitmek bilmez, aydınlık manzaralar, şiddet, delilik: allegro ve panik.

Düşünmekle uygulamak arasına gölge düşer. Önce, Meksika'dan çıkmak gerekiyordu (denizin *doğru* tarafına dönmek). Yabancılar, bu Anglo-Amerikan topraklarla kuşa-

tılmış yörelere çarpılmaya yatkındır: iklimi, hayatın ucuzluğu, hizmetkârlar ordusu (kulağımıza, İngiltere'de artık herkesin kendi çamaşırını yıkadığına ilişkin söylentiler geliyordu). Bizim için (yanımda sevimli, olağanüstü bilgili, doğuştan seyahat-karşıtı bir refakatçim vardı) sorun, mesafelerin büyüklüğüyle akıl almaz, genellikle de tehlikeli ulaşım oldu. Sonunda, Avrupa'ya döndüm. Benim için kısmen sevinçli, kısmen de sarsıcıydı. Artık anlamıştım: Ciddi ciddi yazma vakti gelmişti; ya şimdi olacaktı ya da hiçbir zaman; derin düşünceler ve yetersiz notlar beni bir yere götürmeliydi artık. Ayrıca başka gerçekleri de kabullenmeliydim. Hiç param kalmamıştı. Çeviri yaparak, yemek ve dil dersleri vererek kazandığım üç-beş kuruş harcanmıştı. Beni destekleyecek bir ailem de yoktu. Yapılacak en mantıklı, en onurlu şey, hayatımı kazanmanın bir yolunu bulmaktı. Ah, bunun anlamıysa İtalya'dan ayrılmak, İngiltere'de yaşamak demekti. İşte ben buydum, "yurtdışında" yaşamanın cazibesine kapılmış –ne ilk ne de son– gözü yükseklerde bir *İngiliz* yazar. İyi ama, o Avrupa Birliği öncesi günlerde, yabancıların İtalya'da çalışması yasaktı (Fransa'da da öyle); kendi geçimini sağlayabilen bir ziyaretçi olarak *permesso di soggiorno*[1] edinmeye çalışmak da beceri istiyordu; *douceurs*[2] ya da doğru bağlantıları kurma meselesi aşılsaydı bile, sistem, gereksiz bürokratik ayrıntıların, kaprislerin ve üstünkörü izlenimlerin rasgele bir karışımıydı – o *kadarda* döküntü olmayan otelin kapıcısının sizin hakkınızdaki düşüncesi, bir gömlek aldığınız dükkânın şöhreti, hesapların ödenip ödenmemesi, yabancının genel hal ve tavırları: Her ne kadar birkaç şamatacıya göz yumulsa da, mazbut, temiz pak bir giyim tarzı, kısacası *signorile* (toplumsal sınıf tekelinin İngiltere'de olduğunu kim söylüyor?), hoşa gidecek bir görünüm tercih nedeniydi. Sonunda elinize bir oturma izni verilse de (katlayıp cebinizde taşımak zorunda olduğunuz, zavallı bir kâğıt parçası) sadece üç ay geçerliydi, üstelik belge elinize geçtiğinde bu sürenin yarısı da çoktan dolmuş oluyordu. Ve yerleşimci-adayı-

[1] (İt.) Ülkede kalma izni. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Hoşgörü, yumuşaklık (Ç.N.)

nın kısa bir süre sonra ülkeden çıkması gerekiyordu. Fransız sınırını bir gıdım geçmek, birkaç gün kalıp geri dönmek, genellikle işe yarıyordu; ardından, bir dizi belgeyi sil baştan doldurmak (ve fotoğraf eklemek) koşuluyla. Biri, diyelim ki Ligurya kıyısında yaşıyorsa, işi kolaydı, ama Napoli Körfezi'nde ya da Kapri'de bir villada oturuyorsa, değil. Bazılarımız bu bürokratik angaryaları ara ara yerine getiriyor, kimimiz de boş verip belgeler için ansızın merkeze çağrılmayı bekliyordu. Araba kullananlar en savunmasız olanlardı; üniformalı bir emir kulu tarafından enselenmeleri, onun ateşli naralarına muhatap olmaları an meselesiydi: "*Deve partire!*" "*Gitmelisiniz!*" Bu haykırışı sadece bir kez duydum; beni un ufak etti. Oturma izni almak, düzgün belgelere sahip olmak, çok sayıda kişi için, çok uzun süren, çok da etkili bir karabasan oldu. Öylesine korkuyordum ki, gizli kapaklı da olsa bir işe girmeye, para kazanmaya kalkışamıyordum.

Bir ikilem? Bir mazeret? Bir işe girmeyi (nitelikler?), disiplinli, çilekeş bir yazarın yapacağı gibi yalnızca geceleri ve hafta sonları yazmayı gerçekten de istiyor muydum? İstemiyordum. O dönemdeki gamsızlığım bugün beni hayrete düşürüyor – *neye* güveniyordum acaba? Bir planım olmadığı gibi, herhangi bir çözüm yolu da üretememiştim. Üzerinde kafa yorulmayan, ardına düşülmeyen çözüm kendiliğinden çıkageldi: Allanah Harper. Savaştan önce tanıştığım bu arkadaşım (şimdi, son sayımda, yarım yüzyıllık dostum), gelirinin bir kısmını tam üç yıl benimle paylaştı: "Böylece Meksika kitabını yazabilirsin." Bu yaşama ve çalışma sözleşmesinin temeli, asla unutulmaması gereken (ve zaten burada, büyük bir mutlulukla açıkladığım) sınırsız bir cömertlik, sevgi ve güvendi. Kendisinin durumu da çok parlak değildi; bana verdiği para maddi kanatlarını ciddi bir biçimde kırpmaktaydı. Üç ayda bir bana düzenli ödeme yapacak durumda olmadığı için, bir bankadan teminat mektubu aldığını bana çok sonraları açıkladı. Bundan böyle önemsiz bir şeymiş gibi bahsedebilmekse, dostumun vericiliğinin ölçüsünü gösteren bir başka örnek – parasal düzenlemelerde pürüz çıkmadığı çok ender görülür.

1940'ların sonlarındaydık, insanın elini kolunu bağlayan kısıtlamalar dönemi: Döviz Denetimi'nin en şiddetli olduğu yıllar. İngiltere'den dışarıya çıkarmamıza izin verilen miktar beş pound on şilin miydi neydi? Yasaklar yavaş yavaş, ancak yıllarca sonra gevşedi (sermaye hareketlerindeki her türlü denetimin ta 1979'da, Bayan Thatcher tarafından kaldırıldığını hatırlayalım). O zamanlar, bir Roma bankası tarafından bana yasal olarak, düzenli bir biçimde ödeme yapılabilmesinin tek nedeni, parayı verenin, yani Allanah'ın o sıralarda bir Britanya vatandaşı olmaması ve deniz-aşırı ülkelerde hesap açma hakkının bulunmasıydı.

Böylece, daha yeni ve sivri dilli bir dostumun, Martha Gellhorn'un yazmayan-yazarlar hakkındaki sert yorumları ve buyruğuyla, Ischia Adası'na yollandım ve o yaz, derin düşüncelere gömülmüş bir halde, nihayet oturup yazmaya başladım.

II. Bölüm

Savaş sonrası Ischia: tek sayfa için mücadele – Geçmişin yeniden diriltilişi – Bir İtalyan gölünün kıyısında 1920'ler, Kayzer'in Almanya'sından eski bir skandal – Güney Fransa, 1930'lar: müşfik bir davranış – Ischia'dan kaçış

O başlangıç da, öncekiler kadar zordu – ve sonrakiler kadar. Öğleden sonraları, güneş konuklara ayrılmış müştemilatın düz çatısına vururken, o boğucu odayı arşınlayışımı, sözcüklerin karman çorman, düzensiz akışını, yaklaşan, sonra yine çekilen seli bir düzene sokmak için çabalayışımı hâlâ hissedebiliyorum; kâğıt destesinin kıpırtısızlığını: bir emir almışçasına bir cümle yazdığımda kapıldığım şaşkınlığı. Ernest Hemingway *gerçek bir cümle* derken bunu kastediyordu sanırım: "Tek yapmanız gereken," diyordu, "sahici bir cümle yazmak ve oradan devam etmek."

Bir öyküye başlamak, bir iş gününe, bir kitaba başlamak... Mücadelelerimi, boğuşmalarımı böyle bir ustanınkiyle kıyaslamak gibi saçma, akıl almaz bir iddiam yok; ondan söz ettim, çünkü kaynaklar ve yazma eylemi hakkındaki bilgisi, yazmaya heveslenen, onun deyişiyle *gerçekten yazmak* isteyen biri için can alıcı önem taşıyor. Beni etkileyen bir öğüdü daha vardı –daha sonra, doğru dürüst bir çalışma hayatım olduğunda, o sırada değil–: "Hep bir şeyi tamamlayıncaya kadar çalıştım, ama ardından neyin geleceğini anlayınca, hemen durdum. *Böylece ertesi gün devam edeceğimden emin olabiliyordum.*" Pınarı tüketmek, kurutmak ölüm-

cüldü... Benim durumumdaysa sorun hâlâ, ortada bir pınar olup olmadığı kuşkusuydu. Ortaya çıkan şey, bir beyan cümlesi oldu; Meksika'ya hiç değinmeyen, New York'taki bir tren istasyonundan söz eden. Beni şaşırtmıştı, ama *doğru* geliyordu ve sürdürmemi sağlıyordu...

O cümlenin ve onu izleyen diyalogların, 1949 yılındaki o temmuz gününden sonra, tek bir sözcüğü ya da virgülü bile değişmedi... ne ertesi sabah, ne prova baskısında, ne yeniden basımlarda, ne yayıncı değişimlerinde, ne de ciltsiz basımlarda: Grand Central Garı ve Caracalla Kaplıcaları; öylesine yabancı, konumla öylesine uyuşmaz, bağdaşmaz cümle, ilk sayfada hiç değişmeden, olduğu gibi kaldı.

Bütün bunlar Ischia'daki ilk haftalarımda aklımın ucundan bile geçmiyordu; önemli olan kitabın ilerliyor olmasıydı, bir de, daha önce benimsediğimden çok daha farklı bir sesle yazıyor olduğumun keşfi. İç kulağımda Aldous Huxley'in ritimleri yankılanmıyordu artık.

Aylaklığın da desteklediği o uzun yılgınlık, cesaretsizlik sürecinde ne değişmişti peki? Başka dostlar, başka sesler. *Zaman.*

En borçlu olduğum, beni ahlaken, zihnen eğiten, eylemlerinin, inançlarının büyük bir bölümü bugün bile düşünce ve eylemlerime temel oluşturan (ya da oluşturduğunu umduğum) iki kişiden ayrılmak zorunda kalmıştım. Aldous ile sevgili karısı Maria, 1937 baharında Avrupa'dan ayrıldılar. *Dönüş tarihi vermeden.*

Ulaşmaya çalıştığım tarzı fena halde etkileyen, o uyumsuz gölgeyi düşüren şey, Aldous'un varlığı, cismi değildi. *Kitapları duruyordu.* Yeni kitaplarını okumayı sürdürüyordum. (Her iki yılda bir, üç kitap yayınlıyordu.) Yapıtları, ondaki değişimin sağanağı altındaydı: edebiyatçıdan ve kuşkucudan bir vaize, bir mürşide. İnsan yazgısının doğasına ilişkin umutsuzluğundan ve alaycılığından çıkıp umutsuzluğa *ve* merhamet duymaya geçiş biçimine katılamıyor, onunla özdeşleşemiyordum. *Grey Eminence* hakkında, hafif karşı çıkan bir eleştiri yazma küstahlığında bile bulunmuştum – Huxley'in bu dinsel ve politik kitabı, Richelieu'nün sağ kolu

olup Fransa'nın daha büyük bir ihtişama, yüceliğe kavuşması adına işlenen suçun, "bugünkü dünyayı geçmişe bağlayan, uzun suç ve çılgınlık zincirinin" en önemli halkalardan birini oluşturan Fransisken keşişin hikâyesiydi. (Aldous bu eleştiri üzerine bana yazdığı son derece zarif, daha doğrusu hüzünlü mektubunda, "tam anlamıyla insanca bir dünya"dan duyduğu rahatsızlığa değiniyordu. İşte o böyle biriydi; pek çok meziyetinin yanı sıra, olağanüstü kibar bir erkek.)

İşin aslı, okumalarımda öyle büyük bir değişim olmamıştı; hâlâ epeyce Fransız edebiyatı okuyordum: On dokuzuncu yüzyıl şiiri, Mallarmé, Rimbaud, Baudelaire, Paul Valéry; Pascal'a, aforsitlere (darbımeselcilere) dalıyor, Dickens ya da Trollope yerine Flaubert'i yeğliyordum; Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ını her yıl baştan sona okuyor, her seferinde de sarsılıyordum; sonra, Colette... Zevk için (ve galiba hem özenip hem de rekabet etmek için) yeniden okunan İngiliz yazarlar ise Evelyn Waugh, Cyril Connolly ve erken dönem Ivy Compton-Burnett'di. *The New Statesman*'e vefalı aboneliğim sürüyordu.

Son zamanlardaysa sözel anlatıma, sese dayalı, zinde, açık seçik, mutlaka toplumsal Amerikan edebiyatıyla tanışmıştım; yeni arkadaşım Martha'nın o güzelim, çakıllı sesi sayesinde. Roma'da tanışmıştık; bir İtalyan çocuğu evlat edinme yolunda ilk adımlarını atmaktaydı. Herkes Martha'ya ilk görüşte vurulurdu: Görüp görebileceğiniz en zeki, en onurlu ve erdemli insandı, içi dışı bir, dahası kahkahasıyla içinizi ısıtan. "Bâkire Meryem'i bulmuş gibiydim," demişti (artık eski kocası olan) Hemingway onun için; ama sonra -son derece parlak- bir Kolej Kızı olduğu ortaya çıkınca da bağışlayamamıştı. Yıllar içinde bazılarımız aynı duygulara kapıldı: huşu dolu bir saygıdan hayal kırıklığına, oradan da yargılamaya. Kimimiz kapılmadı. Bense ona şöyle ya da böyle, çok şey borçluyum; yazış biçimime o özgürleştirici tekmeyi nihayet vuran da, Martha'nın göz kamaştıran güçlü sözel üslubu olabilir pekâlâ.

* * *

Ischia (orada kalışımın nedeni, koşulları, *kiminle* kaldığım) başa çıkmaya gücümün yetmediği, yakışıksız ve aşağılayıcı bir deneyimdi. *O da* Martha'nın marifetiydi. Korkusuz bir savaş muhabiri olan, İspanya İç Savaşı'nı Madrid'den takip etmiş, Finlandiya Kış Savaşı'nı, İtalyan Seferberliği'ni Cassino'ya kadar izlemiş olan Martha, çıkarma günü, kaçak bindiği bir gemiden Normandiya'ya bizzat ayak basmıştı. Uzun lafın kısası, ikimiz güzel bir sabah kendimizi, bir kez daha yıldırım hızıyla Roma'dan kaçışının ardından (yirmi dört saat geçmeden, başlardı: "Hadi, çekip gidelim buradan!"), Ischia'daki meydanda gezinirken bulduk. Birden fısıldadı: "Aman Tanrım! Sakın bakma... Barones burada – lakabı bu, biliyorsun... Ciano'yla Franco'yla filan beraber olan şu *Kraut*...[1] inanamıyorum, ne yüzle insan içine çıkıyor acaba? Bence Avrupa'nın en aşağılık kadınlarından biri bu."

Tanrım, dedim içimden, olamaz! Ama karşımdaydı işte.

Dönüp bakmama gerek kalmadı, kadın doğruca yanımıza geldi, karşıma dikildi, "Billi," dedi.

Dualarım kabul olunmadı, taş kesilmedim. Seslendiği kişi gerçekten de bendim (Martha gerilere bir yere sıvışmıştı); bana artık kullanılmayan, sadece sağ kalabilmiş üç-beş eski tanıdık tarafından bilinen çocukluk adımla seslenmişti. Sorun da tastamam buydu zaten. O bir aile dostuydu, çocukluğuma, gençliğime ait bir dost ve bir kahraman. Ondan yarım kuşak kadar büyük olan annem, ona çok düşkündü. Pek ortaya vurmadığı, "köşeli" bir sevimliliği, eğlenceli bir yanı vardı, aynı zamanda da fazlasıyla benmerkezci ve son derece zeki bir kadındı. O genç, toy beni parmağının ucunda oynatırdı. Bir ya da iki kez, olmadık maceralara atıldığı, uygunsuz birileriyle kaçtığı kulağıma çalınmıştı. Belki on beş yıldır karşılaşmamıştık, bu arada neler yaptığını *pek de* bilmiyordum. Ama *nerede* olduğundan haberliydim – yanlış tarafta, *en poste*.[2] Sonunda evlenmişti: Kendisinden hayli büyük, "eski okuldan" bir Alman diplomatıyla; adam 1933'

[1] (Alm.) İngiliz ve Amerikalıların Almanlar için kullandığı alaycı lakap. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Görevde, nöbette. (Ç.N.)

ten, Hitler'in iktidara gelmesinden sonra, ya onun kuyruğuna takılmış ya da çıt çıkarmadan, sonuna kadar dayanmıştı. Her iki halde de, bu kadarı bana yeterdi. Bütün teması kesmiştim. Yalnızca simgesel olarak elbette, çünkü o elçilikteyken, *biz,* yani annem, genç İtalyan kocası ve ben, Fransa'nın güneyinde yaşıyorduk. *Onun* annesi de, aptalca ve fevri bir kararla derhal ilişkimi kestiğim, (gençliğimdeki güç durumlarda bana karşı son derece kibar, müşfik davranmış olan) bu nazik, yaşlı hanım da bizimle aynı balıkçı kasabasında, iç mimar olan üvey babamın birkaç yıl önce yenilediği evinde oturuyordu.

Şimdiyse kızı karşımda duruyordu işte. Kendinden emin, heybetli; Martha gibi ince uzundu, ama biraz daha uzun: İşin aslı, çok uzun boyluydu. Kumral saçlar, düzgün hatlar. Sevgi dolu, azıcık da alaycı bir gülümsemeyle bana bakıyordu. "Billi," dedi, "burada ne işin var?"

Keyiflenmiş bir bakışla beni süzdü: "Biraz hırpani görünüyorsun." Müstehzi bir tebessüm daha. "Sanırım bunun nedeni, kazanan tarafta olmak."

Kendisiyse kusursuzca ortama uymuştu – beyaz, ipek gömlek, sade ama kalın, altın bir zincir, kesimi mükemmel, kareli etek, cilalı Yunan sandaletleri: kendi sınıfındaki Alman bir kadınla değil, İtalya'yla ilişkilendirilebilecek bir şıklık.

"Issa..." dedim, boğuk bir sesle.

Adı Isabella'ydı, evlenince Isabella von N., Barones N. olmuştu. Kimse ona Isa ya da Bella demezdi; hep Issa'ydı – kısa "i", vurgulu "s"; kulağa hem daha keskin hem daha seçkin gelecek biçimde. Ona yakışıyordu.

"Burada *yaşıyoruz,*" dedi. "Porto yakınında bir evimiz var. İnşası yeni bitti. Çok da güzel oldu. Bizi görmeye gelsene. Nerede kalıyorsun?"

"Bir pansiyonda... sanırım..."

"Adresini *bana* vermek istemiyor musun? Bu adada? Saçmalama."

İşin aslı, Martha'nın Pensione Villa Vista ya da Mezza Luna'da oda tutmayı akıl edip etmediğinden habersizdim ve bunu açıklamaya kalkışmak gibi bir hata yaptım.

Issa ilgisini yitirmişti. "Eski dostlarımıza neler oluyor böyle? Jacko nerede? Güç günler geçirdiğini duydum... Ya Doris? Ne kadar kötü, çok kötü..."

(Jacko benim kız kardeşimdi, üvey ablam; Doris ise hayatımıza bir süreliğine girmiş bir kız. Üçü de –Issa, Jacko, Doris– benden on yaş kadar büyüktüler, kısa bir *jeunesse dorée*[1] paylaşmıştık. Onların, birbirinden çok da farklı olmayan koşulları, giderek daha da keskin bir biçimde benzeşti. Sonra yolları ayrıldı. 1920'lerin Berlin'i o kadar muğlak, öylesine lanetli bir yer olmasaydı, aynı danslı partilerde buluşmayı sürdürürlerdi.)

"Doris, zavallı sersem... iyi ama komünistlerle bu kadar yanlış bir zamanda haşır neşir olmak... Paris'te onun için hiçbir şey *yapamadık*."

Benim, "Denediniz mi, peki?" diye sormamı bekliyordu. Sesimi çıkarmadım.

Paris'te bir şeyler yapabilmek demek, işgal altındaki Paris'te, *Kommandantur*'dan, Gestapo'dan torpili olmak demekti.

"Küçük Billi, bu kadar mağrur olma canım –aklından geçen her şeyin farkındayım–, sen hiç gerçekçi biri olmadın; ne sen ne de o çok sevdiğim annen." Bunun doğru olduğunu biliyordum; bir kez daha kasıldım. "Annenin başını ne dertlere sokacağını tahmin etmek güç değildi; suya batmama vaktini asla kestiremezdi. Bütün idealistler gibi. Onun gibi kadınlar için erkenden göçüp gitmek belki daha hayırlı. Her neyse, tarih bireylere karşı acımasızdır, dolayısıyla bireyler de ellerindeki olanaklardan yararlanıp paçayı kurtarabilmeyi öğrenmelidir. Susulması gereken bir zamanda sustuğum için, birkaç şey başarabildim... Onaylayacağın türde başarılar – evet, *Paris*'te ve başka yerlerde! Billi, çok az şey yüzde yüz siyah ya da beyazdır..."

"Bazı şeyler öyledir," dedim, kenetli dişlerimin arasından.

"Birkaç Yahudi'yi kurtardım." Sessizliğim sürünce, ekledi: "Peki ya *sen* ne yaptın? Az çok etkim vardı, ben de kul-

[1] (Fr.) Gençliğin altın çağı. (Ç.N.)

landım. Sense cafe'lerde mültecilerle oturup laklak etmemi tercih ederdin."

Sonunda Martha'nın yanına dönebildiğimde, onu bir barda buldum. Benim için de soğuk bir martini ısmarlamıştı. "İhtiyacın olacağını düşündüm."

Martha, Dachau Kampı kurtarıldığında, haber yapmak için oradaydı. Ona göre *bütün* Almanlar aşağılık, iğrençti. (O sıralarda epeyce paylaştığım bir duygu.) Şimdi, kadının yüzüne tükürüp çekip gitmediğim için benimle yolları ayırmasını bekliyordum. İşin aslı, her ne kadar erkenden sırt çevirmiş, dışlamış olsam da, kökenlerimden dolayı içten içe, gizlice, kendimi zaten baştan atılası biri gibi görüyordum. (Martha'nın da Alman ya da yarı-Alman kökenli oluşu ise bırakın birbirimize, kendi kendimize bile bahsetmekte bir hayli zorlandığımız bir konuydu. Onunki çok daha gerilerde kalmıştı, babası daha on dokuzuncu yüzyılın sonunda, Kayzer'in yönetiminden tiksinmiş, çekip gitmişti. Şanslı Martha Amerika doğumluydu.)

Oturdum, başımı ellerimin arasına gömdüm.

"Doğru, demek? *Kraut* Baronessa seni tanıyor ha?"

İnledim.

"Sizi seyrediyordum: Seni gördüğüne sevinmiş gibiydi, ama seninle tokalaşmaya yeltenmedi."

"Yanaklarımdan öpmeye de yeltenmedi – öyle kurnaz ki. Hırpani göründüğümü söyledi."

"Onun aksine! *Les signes extérieurs de richesse*..[1] Sırtındaki giysiye bir çuval para ödemiş olmalı."

Martha'nın kıyafeti de son derece yalındı, kusursuzdu ve ona yakışmıştı. Ama ilke gereği, Yukarı Beşinci Cadde'dekilerden değil de şu çok katlı mağazalardan alınmıştı.

"Altın zincir hariç," dedim. "Ona para ödemedi. O kolye bir armağan. *Generalissimo*'dan."[2]

"Olamaz! Hadi, anlat... neler dedi, hepsini anlat. Tavrı nasıldı?"

---

[1] (Fr) Zenginliğin dış göstergeleri (Ç.N.)

[2] General Franco. (Ç.N.)

"Neşeli bir saldırganlıktaydı."

"En iyi savunma, saldırıdır...?"

"Ah, kendini savunma ihtiyacı hissettiğini hiç sanmam," dedim. "Ne kadar değersiz bir muhalif olduğumu açıkça belli etti. Sadece kendi küstahlığının, yüzsüzlüğünün keyfini çıkarıyordu. İşlerim iyi gitmediği için, muhtaç durumda olduğum için (ânında fark etti tabii) bana acıdı. Kepimle ilgili bir şaka yaptı, *ama* iyi niyetli, oldukça da içtendi."

"Eminim öyledir."

Kepim –çıkarmıştım– şu balıkçı kasketlerine benziyordu, mavi blucin kumaşından, epey uzun, karton siperlikli, iri bir kuşun gagası gibi dar ve uzun. Eğimli güneş ışığına karşı, hafif eğik takıyordum; karton siperliği çatlamaya başlamıştı. Martha'nın, başımda bu kasket varken, benimle uluorta görünmekten pek hoşlanmadığının farkındaydım.

"Konuşmanın başından sonuna utanç içindeydim," dedim, "karşısında *bella figura*[1] sergileyemediğim için değil – bu durumu bayağı ironik buluyordum– utanıyordum, çünkü onu yargılamaktaydım... kaçınılmaz bir biçimde, zalimce... Eski bir dostu yargılıyordum. Her ikimiz de üstünlük taslıyorduk. Ama o durumu hiç de böyle görmüyordu elbette."

"Duygusuzluk?"

"Duygusuz değildir."

"Doğal kibir?"

"Sonradan edinilmiş bir kibir, muhtemelen. Issa önüne mağrur bir perde çekmekte oldum bittim başarılıdır. Pek çok kez yapmak zorunda kaldı çünkü."

"Issa mı?"

Ona başka nasıl hitap edebilirdim ki? Zihnimde bile.

"İtalya'daki çocukluğumdan beri tanırım onu; o zamanlar çok gençti; şimdi, göstermiyor ama ellilerinde filan olmalı; annesiyle ikisi yazları bizimle geçirirlerdi, bu bizim Fransa'ya taşınmamızdan önceydi... şu elçisiyle evlenmeden, hatta evlenmeyi aklından bile geçirmeden çok daha önce."

"Ondan söz etti mi?"

---

[1] (İt.) Güzel, aynı zamanda da şık, bakımlı görünüş. (Ç.N.)

"Doğrudan değil."

"Bizimki, adamın *gray eminence*'i olacaktı sözde,"[1] dedi Martha; bu konularda benden çok daha bilgili olduğu açıktı. "Onları hiç görmedim tabii – o sıralarda, biz Madrid'de savaşırken, onlar Almanya'yı Burgos'ta temsil etmekteydiler, yanılmıyorsam. Şimdi anlıyorum ki, o kadar da *gri* değilmiş. Erkeklerin tutulduğu, genç olsun, yaşlı olsun kapıldığı tip bir kadına benziyor; erkeklerin uğruna bir şeyler yaptığı kadınlardan."

"Evet," dedim. Bunu görmüştüm; defalarca. "Ama özel bir bağlamda."

"Franco'nun yemeğini onun elinden yediği söylenirdi."

"O da az önce aynen böyle söyledi."

"Söyledi ha!"

"Dedi ki: 'Franco bize kulak verdi, Hitler ise bundan hoşlanmadı.'"

"Vay, bu insanın kanını donduran bir bilgi."

"İspanya'nın tarafsız kalmasında oldukça önemli bir rol oynamış – elbet bir gün anlaşılacak, dedi. Bıçak sırtı bir operasyonmuş. Ve başarılmış. Ayrıca bana, 3 Eylül 1939 günü gerçekten de Ciano *ile birlikte* olduğunu söyledi – Roma'da, adamın ofisinde, ofisin arka tarafındaki özel odada, ikisi baş başa; kayınpederini savaşta Almanya'yla ittifak yapmamaya, en azından geciktirmeye ikna etmesi için, Ciano'yu kandırmaya çalışmış. Ne dersin, bunlardan herhangi biri *gerçek* olabilir mi?"

"Ciano'yla çok sıkı fıkı olduğu biliniyor."

Bir kez daha inledim. "Yoksa bana anlatmaya çalıştığı şey, onun – yani onların, büyükelçi kocasıyla ikisinin, gizlice *Alman* zaferine karşı çalıştıkları mı? Aksi halde, neden İtalya'nın girişini geciktirip İspanya'yı savaş dışında tutmaya çalışsınlar?"

"Şimdi de sana hiçbir zaman bir Nazi olmadığını söyleyecektir."

---

[1] (İng.) Huxley'in "Grey Eminence" romanına gönderme yapıyor: Gri giysili (aynı zamanda da yaşlı, kasvetli) yüksek mevki, rutbe sahibi, büyük ağırlığı olan kişi; Katolik Kilisesi'nde kardinal. (Ç.N.)

"Söylemez. Bu tür bir yaltaklanmaya tenezzül etmeyecek kadar gururludur. Dahası, öyle olmadığından eminim. Yani Nazi olmadığından."

Şimdi inleme sırası Martha'daydı.

"Bana kalırsa, öyküsünde başka bir çarpıtma var," dedim. "Geri *çağrılmışlardı.* Bunu biliyor muydun? Berlin'e geri çağrıldılar. Yanılmıyorsam, '42'de. Dedi ki: 'Biz batan gemiyi terk eden fareler değil, boğulsun diye dibe çekilen farelerdik.' Trenleri İspanya sınırını geçer geçmez, takibe alınmışlar, SS muhafızları – üniformalı değil, gizli: Onlara hâlâ Sefir Hazretleri muamelesi yapılıyormuş. Kadın durumu kavramış. Kocası değil. Vichy Fransa'sına geçerken hâlâ birkaç saatleri varmış. Kadın, bir SS subayından yardım almayı başarmış (nasıl başardığını ima etti), böylece, kısa bir mola sırasında kocasıyla birlikte trenden sıvışmışlar. Gece giysilerinin üzerine yağmurluklarını geçirmişler. Ortadan yok olmayı becermişler, sonunda da İsviçre hududunu geçip sığınma hakkı istemiş ve elde etmişler. Daha sonra öğrendiğine göre, SS subayı Berlin'e varınca tutuklanıyor (kendilerinin yerine) ve ölüme mahkûm ediliyor. 'Bu kellesine mal oldu,' dedi."

"Bütün bunları anlattı mı?"

"Çok daha fazlası var, dedi. Belki de anılarını kaleme almalıymışım. Ciddiydi. *Tanrı korusun.*"

"Sen asla gazeteci olamayacaksın," dedi Martha haşince. "Onu konuşturmalı, sorular sorarak ağzından her şeyi almalıydın."

"Sen yapar mıydın?"

"Tabii ki yapardım. Baronessa ile avanesinin, neler olup bittiğini, neler hissettiklerini, birbirlerine neler söylediklerini öğrenmemiz için son şansımız olduğunu görmüyor musun? Büyük balıklar artık yok, Nüremberg takımı ya öldü ya da seninle benim çok uzun bir süre ulaşamayacağımız bir yerde: hapiste. Onunla yeniden temas kurmak *zorundasın.*"

"Yarın beni öğle yemeğine davet etti."

"Ve sen hayır mı dedin?"

"Evet ya da hayır deme fırsatı vermedi ki, omzunun üstünden seslendi: 'Yarımla iki on beş arası!', sonra da uzaklaştı."

Martha daha sonra sordu: Hakkında her şeyi biliyorsun, değil mi? *Biliyordum, evet.* Ataları, öyküsü, onun ve benim ebeveynimden daha eskiye, on dokuzuncu yüzyıla, hatta öncesine dayanan bir geçmişten gelen yankıların arasındaydı ve kulaklarıma, zihnime ilk kez, ben küçük bir çocukken ulaşmıştı; anekdotlarla, dokundurmalarla aktarılan olayların ve bu olaylara ilişkin yargıların tınısı, tarafımdan hiç mi hiç önemsenmeksizin, gençliğim boyunca, hatta orta yaşlarıma kadar sürdü; sonra -baskın, inatçı, apaçık bir tavırla- su yüzüne çıktı ve hazırlık aşamasındaki eserimin içgüdüsel malzemesi oldu. *Miras*'ın (yayınlanan ilk romanım) kaynakları bunlardı: mürebbiyelerin, hizmetkârların boşboğazlıkları, dadıların suçlamaları, üvey bir ailenin geçkin bireylerinin sofra sohbetleri, kendi babamın anlattığı o cilalı, süslenmiş, insanın gözünün önünde canlanabilen hikâyeler, annemin özel olayları edebi ve tarihsel bir yorumun ışığında sunma yeteneği.

Salt ikinci, üçüncü elden edinilmiş olmayan bu gençlik anıları deposu, Baronessa'yı da içeriyordu. Savaş sonrası yıllarda bildik, tanıdık bir figür olduğu Ischia'da "Baronessa" diye anılıyordu (operasal fısıltılarla): hayranlık duyulan, sevilmeyen, azıcık da korkulan. Gerçek unvanı, hakikaten de *Baronin* idi; eski bir büyükelçinin eşi olduğu için aynı zamanda *Ekselansları* diye hitap edilme hakkı vardı, zaten İtalya'daki hizmetkârları da ona *Eccellenza* diye sesleniyordu. (Çağrıldığım öğle yemeğine gittim - başımın etini yiyen dostum Martha'nın yüzünden.)

Issa annemin evine konuk geldiğinde, hâlâ Fraulein von Hahn idi; annem o yıl Garda Gölü kıyısında bir villa kiralamıştı; bense çocuktum ve eğitim gördüğüm İngiltere'den yaz tatili için gelmiştim. Benden önce gelen, ana-kız Hahnlar, boş odaların en güzel iki tanesine yerleştirilmişti. Benim odada iş yoktu. Hiç de güzel sayılmazdı. Çocuklar oldubittiye boyun eğer (ya da eğerdi), ama bu onların "hissetmeleri-

ni" engellemez. Ancak ben, her şeye karşın, bu yeni varlıklardan hoşnuttum: Annemi güldürüyorlardı. Bu karşılıklıydı; ev bu üç kadının şen gevezelikleriyle dolmuştu. Frau von Hahn ufak tefek, bir zamanlar güzel olan, ama şimdi çekmiş, büzüşmüş gibi görünen, küçük suratlı bir kadındı. Kişiliği bir noktada frenlenmiş, kendini geri planda tutma ihtiyacıyla bastırılmıştı sanki: mümkün olan en az yeri kaplama arzusuna bedensel bir yanıt. Bu maharet ve ona yol açan şey, gerilerde kalmış olmalı ki, şimdi bıraktığı izlenim uyanık, iyi huylu, hatta neşeli, hayatın, bizim dostluğumuzun sağladığı güzelliklerin tadını doyasıya çıkarmaya hazır biriydi. Annemden on yaş kadar büyüktü (annem otuzlu yaşlarının sonlarındaydı) ve yaşını gösteriyordu. Rahat, zorlama olmayan bir giyim tarzı vardı, ancak giysileri ucuz olmadığı gibi ona yakışıyordu da. Kızı ona Mamuşka diyordu; aynı hitap şeklini benimsememiz istendi, biz de benimsedik. *Biz* derken, annemin bir yıl kadar önce, sessiz sedasız evlendiği, genç üvey baba Alessandro -geniş bir aileden geliyordu- ile onun hepsi de birbirinden yakışıklı erkek kardeşlerini kastediyorum. Mamuşka Issa'ya hayrandı, anneme çok bağlıydı ve gayet açık bir şekilde, bu ikisinin güdümündeydi.

Henüz yirmisinde bile olmayan Issa'nın kayıtsız bir zarafeti ve vakarı vardı; daha önce dediğim gibi, uzun boylu, uzun bacaklı bir kızdı, biçimli bir başı, asla aşırı solgun ya da kızarık görünmeyen, duru, mat bir teni vardı; yüz hatları narin, düzgündü. Nereden baksanız alımlı bir kızdı. Bazı günler, bazı ışık altında, insanlar onun çok güzel olduğunu söylerdi. Latin erkeklerin zevkine göre fazla uzun, fazla soğuk, fazla Kuzeyli gelebilirdi. Oysa bu, Issa'nın tepeden baktığı erkek kardeşler için hiç de geçerli değildi. Erkekler çevresine üşüşüyordu. Nadiren geri çevriliyorlardı. (Daha sonraki tasarısında, geleneksel üst-sınıf sosyetede saygın bir yer edinmek, kabul görmek için aldığı kararda can alıcı rol oynayan bir unsur.) Yakınlardaki otelde, Hahnların peşi sıra Almanya'dan kalkıp *villeggiatura*'ya[1] gelen bir dizi hayran dolanıp durmaktaydı; uzun boyluluk ve sarışınlıkta Issa'ya denk, genç

[1] (İt.) Köyün, kasabanın çevresi. (Ç.N.)

Siegfriedler; Herr von Şu, Freiherr von Bu. Hasım olsalar bile terbiyeli hasımlardı; birbirlerine ve İtalyan rakiplerine karşı vicdanlı, düzgün – bunu Issa sağlıyordu. Hava gergindi elbette, ama öyle aleni düellolar ya da serenatlar yoktu. Issa'nın yüreği bozulmamış, saf annesi bu sürüyü, o eşsiz, biricik kızının kaçınılmaz bendeleri olarak görüyor, hayranlıklarını oldukça yerinde bir biat ifadesi sayıyor, sevecen bir hoşgörüyle, azıcık da dalga geçerek izliyordu. Hiç de onun kadar saf olmayan, Issa kadar Mamuşka'ya da düşkün olan annemse, her ikisine de sadık kalmayı becerdi; birinin cahilliğini koruyarak, ötekinin cahilliğinin ortaya çıkmasını önleyerek.

Emma von Hahn'ın babası, yani Issa'nın dedesi, Huguenot soyundandı; bu "sığınmacı" Fransız Protestanları, Büyük Frederick'in hükümdarlığı sırasında Prusya'ya yerleşmeyi başarmış ve diğer yetenekli, çalışkan, dürüst soydaşları gibi zenginleşmişlerdi. İlk kuşakların, usta saat yapımcıları olduğu biliniyordu; gerçek varsıllık ve güç dalgası, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Issa'nın büyükbabasıyla geldi; Fransız-Prusya savaşını ve Reich'ın kuruluşunu izleyen o yayılma, genişleme yıllarında. *Gründer Jahre.* Fırsatlar sınırsızdı, Issa'nın dedesi de bu fırsatları kapanların en ön saflarında. Yeni Almanya'nın en saygın finans kurumlarından birini kurdu. Dürüst olduğu kadar becerikli ve insafsız olduğu söylenirdi. Soyluluk unvanı (soyadından önceki şu *von)* ona Kayzer tarafından bahşedilmişti. (1871'de Versailles'da, ilk Wilhelm tarafından; ölümcül torunu Kayzer Bill değil.) Genç yaşta evlenir ve Victoria dönemindeki çağdaşları gibi geniş bir aile kurar: hayatta kalabilen ve demir yumruk altında (bu klişeyi kullanmak zorundaydım), korkudan titreyerek büyütülen, on dört çocuk; erkekler zamanı gelince, fazlaca sivrilmedikleri mesleklere itilir, kızlar züğürt aristokratlarla evlendirilir (çoğunluğu ordu mensubu olan bu asillerin unvanları asırlıktır, sonradan alınma değil). Hanedanlığın kurucusu, uzun zamandır hasta olan karısı ölünce, neredeyse hiç vakit yitirmeden, hemen evlenir. Yeni gelinin pek zavallı bir şey olduğu anlaşılır, çünkü sadece iki

kız doğurabilmiştir: Mamuşka ile kız kardeşi, zamanı gelince onlar da Prusyalı süvarilerle evlenirler. Issa'nın babası, kadınların François dediği Yüzbaşı von Hahn'ı hayal meyal anımsıyorum; hiç de sevimsiz olmayan, karısınca hoş görülen, kızına tapan, bir dediğini iki etmeyen bir erkek. Bütün aileyi korkutan, sindiren şeylerden biri de, aile reisinin evinde verilen, katılmak zorunda oldukları pazar yemekleriydi. Issa'nın annesi, akşamları yıkanmanın onu hâlâ belirsiz bir dehşetle ürperttiğini anlatmıştı; aklına, babasının evindeki akşam yemekleri için yıkanıp hazırlanışını getirirmiş.

Bu ailenin geçmişinde çok çok daha kötü bir şey vardı ki, uzun süre örtbas edilememiş ve ulusal bir rezalete yol açmıştı. Yüzyıl sona ermeden önce olmuştu bu; askerî okuldaki kötü muameleye katlanamayan amcamın, yine beceriksizce kapatılmaya çalışılan intiharıyla aşağı yukarı aynı dönemde. Ben doğmadan çok önce yaşanan bu olaylar, gençlik mitolojimin bir parçası oldu. İki olayın da ortak özellikleri vardı: çocukların acı çekmesi ve kamuoyunun tepkisindeki kaotik, daha çok da kötücül çelişkiler.

İlk olayın anahatları şöyle: Issa'nın büyükbabasının en küçük iki torunu, birer asi olup çıkmıştı - evdeki düzene başkaldıran iki haylaz. Oğlanlar dizginlenemez hale gelince, son derece meşgul bir adam olan babaları, bir özel öğretmen tutar. Öğretmen, onlarla baş başa bırakılmadığı sürece öğrencilerini asla yola getiremeyeceğini öne sürer. Bunun üzerine gerekli ayarlamalar yapılır. Adam oğlanları alıp Harz dağlarındaki av köşküne götürür. Hizmetkâr yok, komşu yok. Daha sonra mahkemede ortaya çıkan, adamın bir sadist olduğuydu. Sübyancı değil, sadist. Amacı, şimdi kullandığımız deyimle, çocuklara cinsel tacizde bulunmak değildi. Onlara işkence ediyordu. Köşkün uzaklığına karşın, söylentiler birkaç köye ulaşır. İmzasız mektuplar gönderilir. Oğlanların babası, durumu araştırmaları için uslu, uysal damatlarını yollar - hepsi de, daha sonraki duruşmalarda onurlu, sözünün eri olarak tanımlanan subaylar. Öğretmen kendini iyi savunur. Oğlanlar susar. Olup bitenler, adamın yöntemlerinin haşinliğine atfedilir. Gözlemci heyet -damatlar- koşullar

çetin ve hoşgörüsüz olsa da, ciddi bir zarar verilmediği kanısına varır. Birkaç hafta sonra, oğlanlardan biri ölür. Öteki, fiziksel olarak sağlığına kavuşmasına karşın, zihinsel açıdan sakat kalır. Geliri yüksek, işletmesi iyi denen bir akıl hastanesine yatırılır ve uzun ömrünün sonuna kadar orada kalır. Üvey kız kardeşi, yani Issa'nın annesi, ona yaptığı ziyaretleri anlatırdı. (Duygusuz, kayıtsız bir hayalet.) Öğretmen suçlu bulunur, müebbet hapis cezasına çarptırılır.

Kamuoyunu ve basını (gözü üniformadan kamaşmış militaristler olmayanlarını, elbette) en çok öfkelendiren unsurlardan biri, subay damatların av köşkündeki durumu yorumlayışlarındaki vurdumduymazlık, gamsızlıktı. Düşmanca duygular babadan, bu yaşlanmaya yüz tutmuş, saygın ve mesafeli adamdan çok, oğlanların eniştelerinin bu talim-çavuşu zihniyetlerine yöneldi. Kalpsizliklerine.

Bütün ailede, büyükbabanın karşısına bir tek Issa dikildi. Yüzleştim, hiç korkmadan suçladım, demişti. Dedesi onu severdi. Birbirlerine saygı duyarlardı. Issa ondan hep bir tür acı, ekşi onaylamayla söz ederdi. Adam ona bol para verirdi; her ne kadar düzenli olmasa, Issa'nın istediği miktarda olmasa da. Herkesin hemfikir olduğu gibi, Issa'nın alabildiğine şirret, erkekleri takmayan biri olabilmesinin ve bunun yanına kâr kalmasının nedeni de buydu.

Garda Gölü'ndeki o ilk haftamda, yağmur hiç kesilmedi; İtalya'da yağmur insana bir sinmişlik, eli kolu bağlanmışlık duygusu verir; günün büyük bir bölümünde villaya kapandığımızı, oldukça hoşnut bir halde Mamuşka, Issa ve annemin birbirine dokunan, eklemlenen sohbetini dinlediğimizi anımsıyorum. Anne-kız Hahnlar zeki, hazırcevap, keskin gözlemcilerdi; konuşmayı olduğu kadar dinlemeyi de bilen: Her ikisinin de ağır, tane tane bir konuşma biçimi vardı; Mamuşka'nınkinde bir kıkırtı, Issa'nınkindeyse alaycı bir ton gizliydi; Issa'nın alçak, azıcık da boğuk sesi, çekiciliğinde epeyce önemli bir rol oynamış olmalı. Issa ile Alessandro briç oynarlardı; oyun masasını, devasa şemsiyesiyle birlikte, kısa ve hızlı bir koşuyu göze alabilen iki erkek kardeş ge-

tirmişti. Siegfriedler annemle, ev ziyaretlerine gelecek kadar samimi değillerdi; Mamuşka da kızının taliplerine karşı bu resmî tavrı onaylıyordu. Yine de, ön kapıya yığılırlardı -muşamba yağmurluklar, şemsiyesiz- Issa'yı alıp kıyıda gezinmek için. Göl grileşmiş, hırçınlaşmıştı; deniz gibi çalkalanıp duruyordu. Ama temiz havaya ihtiyacımız vardı. Köpeklerin yürüyüşe çıkarılması gerekiyordu. Issa'nın köpekleri -bir çift- kocaman canavarlardı; Lucifer ya da Herkül gibi savaşçı adlar takılmış, yırtıcı bir cins. Çağrıldıkları an Issa'nın ayağının dibinde belirirlerdi. Bizimkiler sarkık kulaklı Japon spanyelleriydi.

Sonra, bir sabah panjurlar açıldı; kırlar, göl, gökyüzü ışıl ışıldı; güneşle yağlanmış, masmavi. Gölün üzerindeki on metrelik iskeleden göle girilebiliyordu. Suya bayılırdım: Küçücük bir çocukken, dadı gözetiminde, Kuzey Denizi'nin kıyısında debelenip dururdum; sonra Baden'deki arazimizin yakınındaki derede, daha sonra da Sorent sahillerinde, sığ sularda, gözcüsüz filan oynamıştım. Ama derin sulara açılmanın nasıl bir şey olduğundan hâlâ habersizdim. O nefis sabah Issa'yla ikimiz, o günkü Siegfried'in eşliğinde göle girdik. Ben boyumu geçen yere gelince Issa beni yakaladı, kolunun altına kıstırdı ve açılmayı sürdürdü: "Aferin sana," dedi, "sana yüzmeyi öğretmek gerekmiyor. Herkes yüzebilir. *Hadi, yüz.*" Kendisinden epeyce uzun olan Siegfried'e bir işaret çaktı, o da birkaç metre daha açıldı, ayaklarının hâlâ yere basabildiği bir noktada durdu. Issa beni omzuna aldı, erkeğe doğru fırlattı. Siegfried beni yakaladı, *kolunun* altına sıkıştırdı, açığa doğru birkaç kulaç attı, sonra da beni suya bırakıverdi. Uzun bir an, kurşun dolu bir torba gibi doğruca dibe çöktüm, sonra hareket ettim, çırpındım ve yüzeye çıktım; yüzüyordum, delicesine su sıçratarak, ritimsizce, bir köpek gibi, ellerimi ayaklarımı oynatarak yüzüyordum; gerisin geri Issa'ya döndüm, beni yakaladı, havaya kaldırdı -su pırıl pırıldı- ve yeniden suya fırlattı. Bu sefer Siegfried'e doğru debelendim: hedefe ulaştım, yeniden suya fırlatıldım.

Devler top oynuyordu. Güçlüydüler, iyi bir oyun oldu. Bittiğinde mutluluktan, gururdan ışıl ışıldım.

"Issa, Issa, Issa, yüzebiliyorum!"

"Sana yüzme dersi verdiğimi sanma, küçük kız," dedi. "Ders şuydu: Sağ kalmak istiyorsan, mücadele etmek zorundasın; kendini dibe bırakamazsın."

* * *

İşte, otuz yıl sonra, savaştan sonraki yaz, Ischia'da kendimi aynı çatı altında bulduğum Issa'yla arkamızda yatanlar bunlardı – ve daha fazlası. Martha etkili oldu. Kalkıp *gittim*, davet edildiğim gibi, Baronessa'nın evine, öğle yemeğine: gerçekten de çok güzel bir evdi; kusursuzca yönetiliyor, son derece seçkin bir *pensione* olarak işletiliyordu. Von N.'ler aile gümüşlerini saklamıştı, ancak görünüşe bakılırsa, hepsi o kadardı. Parasını ödeyen konukları ağırlıyorlardı, *bol paralı* konukları. Aslında o demeliyim, *onlar* değil. Kocası, emekliye ayrılmış tipik bir Dışişleri mensubu olarak (Issa'dan bir hayli büyük, Prusya kasıntılığından da Viyana çekiciliğinden de uzak, ölçülü bir Alman – Güney'den), çalışma odasına kapanıyor, sadece akşam yemeklerinde ortaya çıkıyor, ser verip sır vermiyordu. Bu ortamda, Martha'nın o büyük planının, ağız arama, tarihi anlattırma tasarısının işlemesi mümkün değildi; tam bir fiyasko oldu.

Baronessa'nın bana, yaz boyunca evle deniz arasındaki, tek odalı konuk müştemilatında kalmamı önerdiğini (yarı fiyatına, "akraba indirimi") aktarınca, "...bu senin için mükemmel bir çözüm, Syb," demişti Martha. Evet, buna param yeterdi. Ucu ucuna. Martha da biliyordu bunu. Aynı bilgi, Issa'nın beni işleri yolunda gitmemiş, yoksul akraba konumuna oturtuvermesine de yetmemiş miydi? Martha savını şöyle savundu: "Sonunda oturup çalışabileceksin, bütün gün *Kraut*'larla gevezelik etmen gerekmeyecek; ama akşamları *edersin*. Mutlaka denemelisin, Syb..." (Ne ondan önce, ne de sonra kimse bana böyle hitap etmedi; Martha için en iyisi, en kısasıydı.) "Onları konuştur, küçük, önemsiz olguları anlattır... Bunu gelecek kuşaklara borçlusun..."

Geri çeviremezdim. Adanın dingin, huzurlu yalıtılmışlı-

ğı, rahatça çalışabileceğim bir hücre, bol yürüyüş alanı, on adım uzaktaki deniz ve o günlerdeki evsiz-yurtsuzluğum... Bu da kaderin bir işareti değilse, neydi? Martha, von N.'lerde kalmamın ahlaki bir sorumluluk olduğuna beni ikna etti. Peki ama, gerçekten de öyle miydi? Martha'nın kurgusu –savaş suçlularını sorgulayan araştırmacı gazeteci– sağlam zemine oturmuyordu. Bu ikisi, özel çekinceleri ne olursa olsun, Hitler rejimine hizmet vermişler, ona ancak kendileri de müstakbel kurbanlara dönüşünce sırt çevirmişlerdi. Adamın, daha doğrusu Issa'nın bir sefir eşi olarak İspanya'da yaptığı ya da yapamadığı şeyler, Franco'nun savaşta tarafsız kalmasında (belki de ibresi Almanya'nın yenilgisinden yana basan bir niyetle) oynadığı ya da oynamaya çalıştığı rol, şimdi inanıyorum ki, kendisinin de içinde var olabileceği, uygar bir toplumun hayatta kalabilmesi için bir fırsattı. Von N. çifti tarihçilere bırakılmalıydı. Bana gelince; kendi hakkımda biraz bilgi vermeliyim ki, doğru yargılanabileyim; 1933 kışından (Reichstag kundakçılığından, ilk toplama kamplarından) itibaren Hitlerizmin aşırı duygusal, ateşli ama yararsız bir muhalifi, düşmanı olan kendimden. Bunların başlamasından çok önce, yani daha çocukken, çekip gitme, olanların dışında kalma şansım oldu. İtalya, İngiltere ve Fransa'da yaşadım, faşist-karşıtı olma özgürlüğüne erkenden sahip oldum. İliklerine kadar anti-nasyonalist bir annenin yakınında büyüyecek kadar talihliydim. Ve dehşet iyice yaklaştığı zaman, Gestapolu Alman Ordusu Fransa'ya aktığında, oradan kaçtım. Benliğim korundu. Şimdi, on yıl sonra, Issa'nın evinde casusluk, köstebekçilik oynamaya kalkışmak ne kadar "ahlaki" idi? O aşamada, özgün bir gazeteci oluşuma gelince... Issa, söylemeye bile gerek yok, anladı.

Von N.'lerin evinde yaşamaya başlayınca, bunun gerçekten de katlanılamaz bir durum olduğu ortaya çıktı. Her ne kadar Issa durumun böyle olduğuna ilişkin en küçük bir açık vermese de. Küstahlığını delip geçmek olanaksızdı, üstelik bunun farkında bile değildi. Yo, iğrenç bir alaycılıktan eser yoktu. Benimle dalga geçmeyi sürdürüyordu –yüksek gaye-

lerimle, kesin yargılarımla– ama hafiften, tatlılıkla; genel olarak bana bir tür kaba, yontulmamış bir sevgiyle davranmaktaydı: Arkamızda fazlasıyla iyi bir geçmiş uzanıyordu. Annemin anısına hâlâ bağlıydı; o doğruca hedeflerinin peşinden gitmişti, üstelik Issa'nın insafsız, merhametsiz tavrını sergilemeden. Ben, hâlâ annemin kızı olarak değerlendirilen ben ise cesaretten yoksundum. Benim duygularıma gelince, *Issa*'nın annesine (o da ölmüştü) karşı derin bir pişmanlık duymaya başlamıştım; 1933'te idealistçe bir küstahlık, terbiyesizlikle davrandığım Mamuşka'ya karşı. Bir gün çaylarımızı içerken –onun fincanlarıyla– artık onunla hiçbir ilişiğimin olamayacağını söylemiştim. Siyasal görüşler ve ilkeler insana neler yapabiliyor? Genç liberaller ne kadar katı ve at-gözlüklü, ne kadar kendinden emin, ne kadar dar görüşlü olabiliyor! (Yaşça büyükleri de öyle, elbette.) O sıralarda dul olan bu hanım, biricik kızının bir Alman diplomatla evlenip *en poste* Kahire'de kalmayı seçmesinde ne tür bir rol oynamış olabilirdi ki? Kızını evlatlıktan mı reddetmeliydi? Hitler-karşıtı olduğunu ilan edip sığınmacı mı olacaktı – yeni pasaport nereden gelecekti peki? Yanıtını, duygularını beklemeden kalktım, çıkıp gittim. Sonraki birkaç yıl onun hakkında tek bildiğim, birkaç kilometre ilerideki villasında, La Tranquille'de, bir Beyaz Rus sürgünü olan, elinden hiçbir iş gelmeyen, mutsuz (1917 – bu yüzyılın bir başka felaketinin kurbanlarından biri) *dame de compagnie*'nin[1] bakımında yaşadığıydı.

La Tranquille. Dağlık bir burnun ucundaki, görüntüsü iyi ama kendisi kalitesiz, soğuk karayellerin takırdattığı eve, ilk sahiplerinin verdiği ad buydu; üvey babamın burayı çekici, rahat bir sayfiye evine, kışın sıcak, yazın denize nazır bir villaya dönüştürmesinden sonra Mamuşka adını değiştirmedi; "Son limanım," derdi. İklimin yanı sıra pek çok nedenin kararttığı, çileli Prusya çocukluğuna ve orta yaşına sırtını dönmüştü. La Tranquille 1943'te İtalyan Ordusu tarafından bombalandı. Kendi gençliğimin bir parçası olan araziye (yenilenme öncesi ve *sırasında* orada yaşamış-

[1] (Fr.) Refakatçi hanım. (Ç.N.)

tık) ancak yıllar sonra geri dönebildim – annemle baş başa, geceler boyu sohbet ederdik; Flaubert ve Baudelaire, savaş ve barış hakkında: Birinci nasıl önlenir, ikinciye nasıl ulaşılır... Annem artık orada *değilken,* evin çatısı da doğruca gökyüzüne açılırken, yapı iskelesinin ortasında durdum, denizci partilerini anımsadım. Bu yeni barışta karşımda duran şey, zarafetten de, izi sürülebilir bir geçmişten de yoksun, üç-beş metre karelik bir Pompeii idi.

(Şimdi, iki binli yıllarda, başka iz sürücüler de var: 1930'lardaki, daha seçkin *émigré*'lerinin[1] güzergâhlarını, göçlerini anımsamaya çalışan Alman edebiyat gezginleri. Sanary; bu arayışçıların gittiği yer orası, Sanary-sur-mer'i yazıyor, filme çekiyorlar. Mamuşka'nın zamanında –ondan kopmamdan önce– orası pek çok bakımdan bana da bir liman olmuştu. Sağlam, verici bir dosttu; güç yıllarda annemin yanında durmuş, desteğini esirgememişti: dostluk, yoldaşlık, para.

Rüştünü ispat etmemiş, kendine ait çok az parası olan birisiydim; ne anneme ne de geleceğe ilişkin tasarılarıma güvenmeyen, uzak, yasal vasilerin denetlediği, miktarını saptadığı bir gelirim vardı.

Arkamda para yatıyordu. (O sıralarda, gençliğe özgü doktriner bir kafa yapısıyla, ulu Alman devletinin kuyruğunu kıstırmanın görevim olduğuna inanıp paranın tamamını *henüz* tehlikeye atmamıştım.) Annemin mutemetleri tarafından düğün armağanı olarak verilen, annemin de boşanırken düşüncesizce bir cömertlikle babama bıraktığı şato, babam ölünce, sanat koleksiyonuyla birlikte satılmış, geliri de olduğu gibi kızlarına kalmıştı: üvey ablam Jacko'yla bana. Ablam o günlerde kendi payına düşeni hallaç pamuğu gibi atmakla meşguldü; benimkiyse sapına kadar dürüst vasilerim tarafından özenle korunuyordu.

Mamuşka'nın evinde her zaman hoş karşılanır, öğle, akşam yemeklerine, hatta çaya çağrılırdım (o zamanlar ne kadar çok öğünümüz varmış). Eski bir soylu olan refakatçisi, onca çileli, mücadeleli yılın ardından hâlâ sevecen, canaya-

[1] (Fr.) Sığınmacı, mülteci. (Ç.N.)

kın kalabilen bu kadın, Rus ve Fransız mutfaklarını keyifle, bol keseden deneyen, iyi, gamsız bir aşçıydı. Votka boldu (nasıl olmazdı ki?), ayrıca tavsiyem üzerine St. Cyr ve Bandol'daki saygıdeğer kooperatiflerden getirilen beyaz ya da pembe, gündelik şarap da vardı. Pazar günleri: Bordo. Mamuşka'nın yaptığı en büyük iyilikse, bana bir iş vermek olmuştu – gözü pek, yaratıcı, hayırlı bir girişim. Yarım günlük. (Eğitim amaçlı, bol bol okumam gerekiyordu, okuyordum da; yazmak istiyordum, genellikle yazmıyordum.) Mamuşka beni şoförü yaptı. Maaşıyla, şoför kasketiyle filan, tam bir şoför. Kasketin geniş siperliği, akşamüstleri iki hanımı ağır, dikkatli bir sürüşle Toulon'daki bir lokantaya ya da tiyatrodaki konuk gösteriye götürürken, beni güneşten koruyordu. Bu eğlencelere ben de davetliydim, elbette. Araba delisiydim; yaşım tutar tutmaz (ehliyet yaşı o sıralarda on sekizdi) sürücü sınavına girmiş, Fransız ehliyetimi neredeyse bir-iki saat içinde almıştım. Aynı zamanda da sürat delisiydim, ama yolcularımın morali ve güvenliği adına, bu dürtümü güzelce dizginliyordum. Vites değiştirmelerim, yağ gibi kayıyordu. Bu iş benim için bir sevinç kaynağıydı. Kendi arabam eski, iki kişilik, üstü açık bir Ford'du, karışık bir işlemin ardından, krediyle alınmıştı; her fırsatta direksiyona geçmiş, iyice ustalaşmıştım.

Ischia'da geçmişin yankıları ve Issa'ya ilişkin mevcut duygularım (gelgitler, zevk almak, kınamak) beni seslerin kesildiği, beklenmedik anlarda yakalıyordu. Çoktan silindiği sanılan, oldukça güçlü, yok sayılamayacak yankılardı bunlar. Zihnimin ekseni Meksika'ydı, kitabımdı, gerçekten yazıyor olduğum, cümleler, hatta artık sayfalar oluşturduğum olgusuydu – rahatsız edilmeksizin. Ancak, çalışma gününün sonunda durum zorlaşıyor, huzurum kesintiye uğruyordu.

Bu evin, kavramakta zorlandığım özelliklerinden biri, parasını ödeyen konuklara (müşterilere) yönelik o gözle görülmez, elle tutulmaz küstahlıktı. Amerika Birleşik Devletleri ya da Milano'dan gelme işadamlarıyla onların gözü yükseklerde, hırslı eşleri; giysileri, mücevherleriyle Issa'yla çe-

lişen, onun tarzına, tıpkı evdeki her şey gibi, ortamın dingin, seçkin Akdeniz asaletine uygun yalınlığına ters düşen kadınlar. Akşam teknesiyle, giyinip kuşanmış, gülümseyen çehrelerle çıkıp gelen yeni konukların, uzun verandaya ayak basıp da ışıl ışıl ketenleri, gümüşleri, porselenleri ve mum ışığını gece esintilerinden koruyacak biçimde tasarımlanmış, cilalı şamdanları görünce yaşadıkları (ama çabucak gizledikleri) şoku gördüm: *ayrı masalar*. Küçük kadehlerde dağıtılan Cinzanolar ellerinde, ayakta dururken, Issa'nın ayrılmaz gölgesiyle tanıştılar: Bu orta yaşlı İngiliz kadın, bir diplomatın dul eşiydi (Almanya'yla savaşılmış mıydı gerçekten?); von N. çiftiyle yaşıyor, Issa'ya tapıyordu, işletmenin yükünü sırtlanmıştı: belli bir konumu ve olanakları olsa da, tek sözcükle Issa'nın kölesi. Konuklar benimle de tanıştı. Nihayet ortaya çıkan von N. ile de... yemeğin hazır olduğu bildirildi... Herhangi bir şey söylenmemiş olsa da, onların yemeklerini *ayrı* yiyecekleri ortadaydı: baş masadan birkaç metre uzakta, ifadesiz çehreli, genç bir uşağın hizmet ettiği masada. İyi de, buraya bunun için gelmemişlerdi ki.

Hizmetkârların tavrı muğlaktı. Büyük bir olasılıkla Issa'yı sevmiyorlar, ama hizmette kusur etmiyorlardı. İtalyanlar *figura*'ya saygı ve hayranlık duymaya yatkındır; efendilerinin varsıllığının ve mevkiinin göstergelerine yani. Von N.'ler özgün servetlerini yitirmiş, emekli aylığından da men edilmiş olabilirdi, ama göz alıcı eşyalarının bir kısmını elde tutmayı bilmişlerdi; sandıklar dolusu sanat eserleri, altın objeler, ipekler... gördüm.

O görkemli piyano olayı, sanırım oradaki üçüncü haftamda yaşandı. Issa adadaki tek piyano olan ve fena halde gereksinilen piyanosunu, New York'tan gelme, genç, Yahudi müzisyen çifte kiralamıştı. Ciddi bir meblağ ve kontrata eklenen katı sigorta maddeleri karşılığında. Taşınmasına, eski bir komedi filmini çağrıştıran nakil işlemine –katır arabası, tekne, sonra yine katır arabası– hepimiz tanıklık ettik: Issa her bir darbeyi ve çiziği kaydetti. Eşcinsel oldukları gayet açık, genç müzisyenlerin beti benzi atmıştı. Kan beynime çıktı. Bu buz gibi merhametsizliğe daha fazla katlana-

mayacaktım. Issa'yı, W.H. Auden'in yüreğe işleyen dizeleri ne de güzel tanımlıyordu:

sırf birisi ağlıyor diye ağlayanların
yaşadığı bir dünyanın
adını bile duymamış...

Bir dipnot: Tesadüf bu ya, Wystan Auden o sırada adanın kuzeyinde, Forio'daydı. Birbirlerinin varlığından haberdardılar: eksantrik şairle onu da, avenesini de aşağılayan, sapık ve bohem diye küçümseyen, kötü *Baronessa*. Burada eklemek zorundayım: tıpkı Martha Gellhorn'un yaptığı gibi.

Evden ayrıldım. Nasıl mı becerdim? Yaygın bir İtalyan usulüne, *furba*'ya başvurarak: işini el altından, kurnazca görmek. Bazı arkadaşlarıma yazdım, beni acilen bir yerlere çağıran pusulalar göndermelerini istedim. Söylemesi kolaydı da, İtalyan posta hizmetlerinin, özellikle de bizim ada gibi ücra köşelerdeki durumu dikkate alındığında, uygulaması pek de kolay değildi. Dahası, bir posta kutusuna ulaşabilme sorunu vardı. (Posta kutusuna gelenleri dağıtma işinden İngiliz hanım sorumluydu.) Yine de becerdim – *furba, furba*'yı yapanın ustalığına bağlıdır. Ağustos ortasında olmamız durumu daha da karmaşıklaştırıyordu, çünkü güvenebileceğim işbirlikçilerin nerelerde olduğundan emin değildim. Bir sürü mektup yolladım. Günlerce hiçbir şey olmadı. Sonra, herkesin görebileceği bir biçimde, bir telgraf sağanağıdır başladı; neredeyse saat başı, telaşlı ve bahşiş bekleyen bir ulak kapıyı çalıyordu.

"Bayat bir numara," dedi Issa. "Bir yerden kaçmak istediğimde hep *kendime* telgraf yollatırdım. Görünüşe bakılırsa, biraz abartmışsın... Nereye onur vermen isteniyormuş?"

Pek berrak bir açıklama yapamadım. Neyse ki, telgrafları görmek istemedi. Ona bir sonraki ayın kirasını borçlu olduğumu söyledi, ama aile dostları arasında lafı olmazdı... Sadece güldü. İşin doğrusu, bayağı düzgün davrandı. Aksi halde anılarını kaleme almayı reddedeceğimi fark etmişti.

Onu bu dünyada bir daha görmedim. Yirmi yıl kadar sonra ölünce, aile bana bir duyuru yolladı – siyah çerçeve içinde, bir sürü isim. Sonra oğlundan, annesiyle benim gençliğime değinen, son derece kibar, kısa bir mektup aldım. Bir oğlu vardı – hiç karşılaşmadık. Oğluna tapardı, tek zaafıydı; o Issa'nın yumuşak karnıydı, çünkü annesinin her dediğini yapmaz, ondan beklendiği gibi davranmazdı. Meslek ve kız seçiminde. Oğlu için kaygılanırdı; annesinin sertliğinden, güçlülüğünden nasibini almadığı söylenirdi. Bana yazması, duygulandırmıştı beni. Umarım, burada annesine karşı çok haşin davranmamışımdır. Birbirimiz hakkında ne biliyoruz ki? Peki ya bir yazar ne kadarını bilir? Yazmak belki de, daha çok çarpıtma ve belirsizlik üretiyordur? Çocukken, annemin arkadaşları içinde belki de en çok Issa'yı sevmişimdir, kim bilir? Bu çok uzun zaman önceydi; yıllar ve yaşlar önce. Geriye kalan, belirsizlik.

III. Bölüm

Kapri – Roma – Çalışmak – İstikrarsız mutluluk – Durmak – Bir çocukluk dehşeti – Bir tarih hatası olarak babam: 1900'lerin başı, evlilikleri (biri annemle) – Almanya taşrasından bir köşe

Sabah vapuruna yetiştim. O koydaki yolculuklar çok ender olarak sakin geçer, Ischia'dan da epeyce uzun sürer. Yine de, Kapri vapuru öğleden sonra kalktığı için limanda oyalanacak birkaç saatim vardı. Kapri'yi kaçış planımın ilk ayağı olarak seçmiştim. Napoli'de bir kadının tek başına iki-üç saat geçirmesi demek, bir yandan çantasına sıkıca yapışıp bavullarını kollarken, bir yandan da çimdiklerden, sataşmalardan kaçınmak için bayağı bir uğraşması demekti. Etrafta gezinir, bir kaldırım lokantasında karnımı doyururken öylesine rahat, şendim ki, göze çarpmadım – kâğıt masa örtüsü, kalın bardaklar, hamur işinin üzerine bolca *pomodoro*. Kendimi bir kuş kadar özgür hissediyordum.

Kapri'de beklenmedik şeyler buldum. Akşam karanlığında, Marina'dan kalkan teleferikten inince, Piazza'da önceden sözleşilen ya da tesadüfen rastlanan arkadaşlardan arka sokaktaki pansiyonun beyaz badanalı, çıplak ve serin odasına, dupduru sabahlara, sonra, denize inen dik yokuşu bir koşu inip sonra yeniden tırmandığım (carozza'ya[1] verecek param yoktu) öğle molalarının ardından kavurucu saatler boyunca kotarılan işe, günbatımında yeniden buluşulan, kafa dengi dostlara kadar... Kenneth Macpherson; Islay

[1] (İt.) Otobüs, tramvay gibi toplu taşıma araçları. (Ç.N.)

Lyons; izne çıkmış genç, hayat dolu İngiliz viskonsül David; FitzGibbons çifti, Constantine ile Theodora; Norman: şeytan tüylü Norman Douglas. Günün ilk içkileri; açık havada, hanımeli ve yaseminli kafes işlerinin altında ağır ağır yenen, uzun akşam yemekleri. Kapri'de mükellef yemekler yiyebilenler vardı. Örneğin, bu konuda kıyameti kopartmasıyla ünlü Norman. Kaprili pansiyoncular ona ellerindekinin en iyisini sunuyordu. Geri kalanımıza düşense genellikle kılçıklı *melanzane,*[1] lapalaşmış makarna ve ucuz balıktı. Üzümler, incirler, çağla bademler nefisti. Yerel şarabın -ünlü, övünülen- ancak içilebilir olduğunu söylemeliyim. İçtik... konuştuk... Nereden baksanız, o adada güzel, mutlu bir yaz sonu geçirdim; ekimde, moralim yerinde, tattığım ayrıcalığın bilincinde, Roma'ya döndüm.

Orada, Piazza di Spagna'dan birkaç adım uzaktaki Albergo d'Inghilterra'ya yerleştim; otel yıllardır ünlü, bohem ve meteliksizlerin sığınağıydı. Alt katlardaki odalar mezar gibiydi, ışıksız, şatafatlı mobilyalarla dolu; üst katlardaysa, balkondaki kafeslerde kümes hayvanı besleyen, daha evcil müşteriler yüzünden bir gıdaklamadır giderdi. Yine de, Byron, Henry James, ara ara boy gösteren Brian Howard, Tennessee Williams ve Janet Flanner gibi konukların renklendirdiği bir kurumdu. Bütün odaların fiyatının aynı olduğuna inanırdık. Ancak odaların hangi ilkeye göre bölüştürüldüğünü bir türlü öğrenemedik, çünkü görünürde yönetimi temsil eden tek bir kanlı-canlı insan yoktu. Kapıcılarla iyi geçinirdik, elbette. Gün doğarken otele döndüğünüzde, anahtarınız anlayışlı, çok anlayışlı bir tebessümle uzatılırdı. Böylesine iyi ilişkiler, sadece dolgun bir bahşişle kurulamaz. Bahşiş verirdiniz tabii; münasip bir bahşiş, öyle bol keseden değil; ya bir haftanın sonunda ya da bir paketin, bir mesajın tesliminde; önemli olan, insanca davranıştı: karşılıklı terbiye, tatlı bir sohbet, sıcaklık. İtalyanlarla uyumlu, dostça bir ilişki kurmanın doğal yolu budur, insana bir an için bir birliğin, kardeşliğin üyesi olduğunu hissettirir. Ka-

[1] (It.) Patlıcan. (Ç.N.)

badayılardan söz etmiyorum, onlardan bolca vardır elbette, belki İtalya'da sayıca daha fazla bile olabilirler. Bununla beraber, insancıllık, sevecenlik, daha çocukken bile beni adam yerine koyan İtalyan halkının köklü vasıflarından biridir. Bu özellik, burjuva sınıfına yükselenlerde zayıflar – bir de, köklü ailelerde doğanların ya da çok zenginlerin kimisinde.

Akıl erdiremediğim bir nedenle, otelin görünmez güçlerinden olağanüstü iyi muamele görüyordum. Üst katlarda, tavuklu tavan aralarının hemen altında, geniş bir odam vardı; yere kadar uzanan camlı kapılar yan sokağın aşıboyalı ve kayısı renkli cephelerine açılıyordu; devasa, neredeyse kare bir yatak, kendi banyom, güzelce süpürülmüş bir şömine ve kahvaltı malzemelerimi koyduğum, mermer üstlü bir komodin – *albergo*'da asla eleştirilmeyen bir tasarruf yöntemi: babamdan kalma, derli toplu bir ispirto-ocağı, çaydanlık, yumurta tavası, özgün Edward dönemine ait, domuz derisi kılıfındaki, işçiliği nefis, çekmeceli çay kutusu. Akşam yemeğine çıkmadan önce uğrayan arkadaşlar için içki şişeleri de orada dururdu. İkram etmek için, San Pellegrino maden suyuyla iyi giden, *faute de mieux*[1] İtalyan malı konyağım, kömür tüccarının kavından alınma, hafif, kırmızı Toskana şarabım vardı – tam bir yüzkarası: Kömürcünün dükkânı, *Carbone – Olio – Vini,* son derece şık ve pahalı butiklerin sıralandığı della Croce Caddesi'nin hemen yan sokağındaydı. Ayrıca martini yapmak için düzgün İngiliz cinim de vardı. Buz için, elde buz kovası dört kat aşağıya, küçük bara inmek gerekiyordu: beş liretlik banknot karşılığında (o günlerde nasıl da pis ve yıpranmışlardı) bir kepçe dolusu şıngır şıngır buz küpleri, sonra yine yukarıya tırmanmak.

Odanın ücretini haftalık ödüyordum; yaşama biçimim, Allanah'ın parasıyla üç yıl boyunca idare etme (hatta artırma) kararıma harfiyen uygundu. Daktilomu, kâğıtlarımı koymam için bana bir masa verdiler. Gündüzleri çalıştım. Günlük masraflardan kaçındım. Daha sonra da çok yararını gördüğüm bir yaşam tarzı.

Meksika kitabı beni pençesine almıştı: Anlattığın ya da

[1] (Fr.) Kötünün iyisi, ehvenişer. (Ç.N.)

uydurduğun öyküyle gerçeğin, kurmaca-olmayanın ne kadar kapsamlı bir biçimde bütünleştiğini keşfediyordum. Bir kitabın akışı, yuvarlanan bir top gibidir; metaforları karıştırarak, yosun bağlayıp yosun dökerek. Bir gün, kitabı daha akademik bir yola saptırmaya karar verdim – güven kaybı? yanlış yönlendirilen hırs? Olanca eğitimi, Almanya'nın güneyindeki bir köy okulunda ve bir Ursuline manastırında geçirilen birkaç aydan, sonra da özel hocaların düzensiz katkısından ibaret olan biri için kesinlikle akılsızca. Ne öğrendiysem, benden büyükleri, benden iyileri dinleyerek ve okuyarak öğrenmiştim. Ansızın kendimi, Meksika izlenimlerime biraz meşruiyet katmak zorunda hissettim. Araştırma yapmak! Yaşadığım yer, Palazzo Antici Mattei'deki o muhteşem Latin Amerika Kütüphanesi'nden birkaç sokak uzaktaydı. Ne büyük bir şans, ne kadar ayartıcı. *Ve nasıl da küstahça.* İlave bilgi o kitabı nasıl, hangi bakımlardan etkileyecekti, hiç öğrenemedim – kibir elini çabuk tutup ağır bastı. Çuvalımı tombul ciltlerle doldurmuştum ki (yetkililer beni çok ciddiye aldı, bir arkadaşım cipini ödünç verdi) yatağa düşüverdim. Sorun bir göz rahatsızlığıydı ve okumamı kısıtlıyor, bazen de tamamen durduruyordu. Kuzey'de doğan ve erken yaşlarda Güney'in çekimine kapılıp bir daha dönmemecesine oraya yerleşenler için güneş pek müşfik değildir. Bense fazlasıyla açık tenliydim ve her ne kadar güneşin altında yatmasam da, Akdeniz sularında yüzerek, sırtüstü yatarak saatler saatler geçirmiş, yaz ortası, üstü açık arabalarda günler süren geziler yapmıştım...

Ve şimdi, neredeyse bir anda, tek bir sayfayı bile tamamlamakta zorlanıyordum; paniğe kapıldım. Beklediğim birinin gecikmesinden kapı zilinin ansızın çalınışına kadar, türlü çeşitli, ısrarcı korkularım içinde en beteri, doktorlar, hastalıklar, hastalıkla ilgili konuşmalar, hastanelerle ilintili olanlardır – en şiddetlisi de, gözlerle, görmeyle bağlantılı olanı. Ben küçük bir çocukken (üç ya da dört yaşlarındayken), annem de hâlâ bizimleyken, o ve babam, *birlikte* (ki bu çok alışılmadık bir durumdu) gözlerimi muayene ettirmek üzere beni Freiburg'daki bir kliniğe götürmüşlerdi. (Bir tür-

lü geçmeyen bir tür konjonktivit iltihabından mustariptim.) Başıma geleceklerden habersizdim, ama bir terslik hissetmiş olmalıyım ki, babam önce bana mükellef bir öğle yemeği yedirmekte ısrar etmişti. Kır evimizden buraya, önce atlı araba, sonra da trenle gelmiştik; sessiz, yalın, lambri kaplamalı bir oda anımsıyorum; havada iyi cins Ren şarabının belli belirsiz kokusu. Daha sonra, tam kliniğin kapısından girerken, zınk diye durup höykürerek ağlamaya başladım, aya doğru uluyan bir köpek gibi uluyor, haykırıyordum.

* * *

Bu olayın bedelini ödedim. Yetişkinlerin bana karşı tavrı değişti, bir daha da eskisi gibi olmadı. O uzun, güçlü, uluorta ulumadan önce (uluorta: Babamın tepesini attıran buydu), uysal, doğuştan iyi huylu bir çocuktum; hoşnut, korkusuz, kendini oyunlarına kaptıran, iştahlı, kendi uğraşılarını üreten, hayvanlara saygı duyan, büyüklerine karşı sevecen, üvey ablasına (on altı yaşında bir yetişkin) yürekten bağlı, *yaygara* nedir bilmeyen. En azından, o büyük düşüşümden sonra bana öfkeyle hatırlatılan meziyetler bunlardı.

O öğleden sonra olup bitenler bulanık; koşuşturan insanlar, etrafıma toplaşan, kolalı giysili, telaşlı kadınlar, beyaz önlüklü erkekler. Kapalı bir geçitten, uzun koridorlardan geçirilip insanın sesini soluğunu kesen nesnelerle dolu, küçük odalara sokuldum. Bir ara, bütün Avrupa'nın tanıdığı, ünlü, yüce, mağrur Profesör Achsel ya da Axel'in karşısına çıkarıldım; bu, elli yıl sonra hakkında araştırma yapacağım isimdi. *Bu* adam, Aldous Huxley'di, on sekiz yaşındayken, Eton'da kalamayan, Oxford'a gidip gidemeyeceğinden emin olamayan, 1912'de (benim şu çocuksu çözülüşümden birkaç yıl önce), görmesi için Almanya'ya gönderilen. Benim için rolü kısa oldu: yüzüme tutulan ışıklar, dillendirilen tek bir cümle. En dehşet verici yüzleşmeyse, götürülmem için adı defalarca, bağrış çığrış yinelenen *Kinderarzt*'la olandı: çocuk doktoru. Bu haşin sözcük, *Arzt,* benim için çocuk celladı anlamına geliyordu. Ve işte karşımdaydı; apaçık bir suç-

lama, asabi sesler, tepemde dolanıp duran, sert sözcükler. İsteri. *Bu çocuk isterik.* Şımartılmış, aşırı müsamaha gösterilmiş... Yetiştirme tarzında değişim... Islah edici eğitim... Terbiye... *Reform*... Yıkılmıştım, ama içgüdülerim güçlü ve duruydu: *Özgürlüğüm* tehlikedeydi, keyif aldığım güzel şeyler.

Daha sonra: eve dönüş yolculuğu. Belirgin, elle tutulur bir gözden düşüş. Babam fena halde mahcup olmuştu. Bu kadarını anlıyordum. Daha o zamandan, orada.

• • •

Babam yirminci yüzyılın adamı değildi. İdealleri, tavırları bakımından mültecilerin, Fransız Devrimi'nden sonra hâlâ geçmişe-bakan *émigré*'lerin dünyasına çok daha uygundu. Gençliğinde, orta yaşının bir bölümünde, 1890'ların Paris'iyle Monte Carlo'su, uzun inziva dönemleri arasında, kesintili olarak ziyaret ettiği eğlence alanlarıydı – çizim yapmayı sever, ezoterik konularla amatörce uğraşır, ılık iklimleri arardı. Akdeniz'in moda olmamış yörelerinde, gözlerden uzak villalarda kalırdı: Korsika'da, İspanya'da. Çocukluk yıllarıma damgasını vuran öykülerine bakılırsa, oralarda, meyve yüklü ağaçların arasında, küçük bir şempanze çetesi beslermiş; sonra Offenbach'a, pahalı metreslere ve rulete, asla başarılı olmayan rulet yöntemlerine dönüş. Sonunda da, bir çözüm yolu olarak evliliğe yöneliş; gerekli, ancak doğruyu söylemek gerekirse, hiç de heveslisi olmadığı bir kuruma. Öncelikle, evleneceği kadına âşık olması gerekiyordu. *Şıpsevdiydi.* Güzellik şarttı, yanı sıra da kusursuz bir dişilik, kadınsı hal tavır, elbette. İster doğuştan olsun isterse sonradan öğrenilmiş. Kişinin evlenmek için seçtiği o ilk tür. Babamın parası bir noktada, şu ya da bu nedenle, suyunu çekmişti. Çok kardeşli olmak, ilk evlat olmamak, ana-babanın erken ölümü, aile topraklarının dağılması, vs... Bir ya da iki süvari alayında geçirilen (hiç de ucuz olmayan) kısa dönemler, sonunda da kendisine daha uygun gördüğü dünyalara kaçış. Böylece, babam görece geç bir yaşta, evliliği denedi – iki kez. İlki, karısının ölümüyle (verem) son bul-

muş, geride küçük bir çocuk, üvey ablamı bırakmıştı; ikincisi boşanmayla neticelendi, geride bir başka çocuğu, beni bırakarak. Babamın ilk karısı, gerçek bir mirasa konmuştu; son derece zengin, Berlin Yahudisi bir ailedendi; ta ki savaş-sonrasının akıl almaz enflasyonu buna bir son verinceye kadar. Annemin ailesi de epeyce varlıklıydı; kökleri asırlık vasiyetnamelere dayanan bir servetin sahibiydiler. Annemin büyükbabası, yılın bir bölümünü geçirdiği Hindistan'da ticari yatırımları olan, zengin bir adamdı. Onunla hiç tanışmadım. Karısı, yani anneannem, ansızın ortaya dökülen bir olaydan sonra onu evden kovmuştu: bir dansçı; "Gayet saygın bir macera," derdi annem. *Annem* onun tarafını tutmuştu, ama görüşmelerine izin verilmedi. Bu aile de Yahudi'ydi; kısmen. Ne kadar *kısmi* olduğunu ya da hangi kökenden geldiğini bir türlü öğrenemedim. Kimsenin umurunda değildi, olması da gerekmiyordu - mutlu günlerdi; dindar olmadıkları gibi dinden konuşmazlardı da; yine de, içlerinde şöyle ya da böyle vaftiz edilmiş olanlar vardı. Protestan usulü vaftiz; törensiz, olaysız. Bazen kendime sorarım, o sıralar toplumsal Yahudi düşmanlığı, ya İngiltere'de olduğu kadar Avrupa'da da yaygın olsaydı? Eh, düşmanlığın şahlandığı her yerde, bunun ne kadar yamalı, derme çatma bir husumet olduğunu ayrımsamak için Proust okumaya gerek yok. Her *faubourg*'da[1], her jokey kulübünde, her sarayda, gözü kamaşmış bir Yahudi vardı. Para? Evet, para önemliydi, aynı şekilde görünüm, şans, kaderin cilveleri de öyle. *Bizde* ayrıca öteki aşırılık da mevcuttu: çok sözü edilen, dinî inançlarına sıkı sıkıya bağlı, sayısız *goyim* arkadaşıyla bir arada yemek yememeye özen gösteren bir büyük-büyükbaba. (Bunu yüzlerine de söylermiş.) Ailenin farklı kollarında epeyce çekişme yaratan *serveti* uzunca bir süre dayandı - işin aslı, bu servetten bana düşen pay, rüştümü ispat etmemden bir yıl sonrasına kadar dayandı.

Annemin evlendiği dönemde (1910 öncesi) yasal vasilerinin, mütevellilerin elinde, ona düğün armağanı olarak bir ev al-

[1] (Fr.) Dış mahalle, varoş (Ç.N.)

malarına yetecek kadarı kalmıştı. Bir şato, o yörelerdeki (Büyük Baden Dükalığı) adıyla bir *Schloss*. Bir mâlikaneydi: bir park alanı ve Bordeaux'daki adaşlarından çok daha geniş arazisi olan, mimari açıdan saygıdeğer bir yapı. Ancak yine de, bir aileye uygun bir konut değildi.

Benim için en güzel yanları, ahırları, çimenliğe ve yaşlı ağaçlara bakan manzarası, konuklara ayrılmış kanadın güney duvarındaki asmalar (bu üzümlerden her yıl küçük bir fıçı şarap yapardık – iyi cins Ren şarabının kokusuyla *erken* tanışmıştım), hem yenmeye hem de sert elma şarabına uygun çeşitlerin yetiştiği elma bahçesi, mutfağın önündeki bahçenin, çilek ve kuşkonmaz yetiştirilen kumlu toprağı, sabah erkenden yola düşüp atlı arabayla Breisach, Freiburg ve Basel pazarlarına gitmekti.

Neden orada, Almanya'nın bu güneybatı köşesinde, İsviçre sınırından atla iki saat uzaklıkta, Alsace'tan, *Fransa*'dan on dakikalık yürüyüş mesafesinde, öte yandan hâlâ Almanya'nın içinde bulunduğumuza gelince; burada bir kez daha irdelemekte duraksadığım bir konu bu. Şimdi, gerçeklerin, belli bir anlatının üslubuna uyacak şekilde biçimlendirilen olguların belli bir miktarını romanlarıma harmanlamanın, serpiştirmenin bedelini ödüyorum: Kendimi "özyaşamöyküsel parçalar" denebilecek bir yazı türüne adamamın yol açtığı güçlükler çok yönlü. Kendimi tekrarlamak (daha iyi açıklamak, tarihsel akışın yularını çekelemek adına, yinelemek) zorunda hissettiğimde, sıkıcı olmaktan, hatta kendini aldatılmış hisseden okuru tiksindirmekten korkuyorum; bunun aksini yapmaksa, okurun öteki kitabımı, *söz konusu paragrafı* okuduğunu, dahası, anımsadığını varsaymak gibi bir kibir, bir küstahlık içeriyor. Öte yandan, unutulan bir anıyı, ayrıntıyı diriltmeyi başaramazsam, yeterince berrak ve tutarlı olamayabilirim. Pekâlâ, bu ilerledikçe dengelemek zorunda kalacağım bir şey. Dolayısıyla, şimdilik söyleyeceğim: Bu durum, yani *neden* burada yaşadığımız, babamın çok düşkün olduğu büyük kızı konusunda, eski kayınbabasıyla kaynanasının iyi niyetine bağımlı olmasındandı. Eski dünürleriyle iyi geçinmek zorundaydı,

çünkü kız *onların* torunuydu ve sağlığına, yaşadığı yere (yakınlarda bulunmasına) yoğun, despotça bir ilgi gösteriyorlardı. Kızın annesinin genç yaşta ölümü, herkesin tepesinde ürkütücü bir hayalet gibi salınmaktaydı. Sanatoryum ya da Verem gibi sözcüklerin evde her geçişinde, dehşetle irkildiklerini anımsıyorum.

* * *

Annemle babamın, ilk safhasını Güney İspanya'da geçirdikleri evlilikleri (oradan sırf benim istenmeyen ama yaklaşan doğumum yüzünden ayrılmışlardı) fazla uzun sürmedi, nedenlerden biri de annemin neredeyse her iki yılda bir, bir erkeğe sırılsıklam âşık olma alışkanlığıydı. Bu durum, zemini sağlam olan bir evliliği sarsmayabilirdi (babamın bütün katılıklarına karşın, hoşgörülü bir yapısı vardı), eğer bu birleşmenin her iki taraf için de bir hata olduğu, her ikisinin de yanlış limana demir attığı ortaya çıkmasaydı. Annem, bana daha sonra, yanında geçirdiğim ergenlik dönemimde güzelce açıkladığı gibi, yaşadığı ciddi, tutkulu bir ilişkiden kurtulmak umuduyla babama sarılmıştı. Onun güzelliğinden gözü kamaşan babamsa, fethettiği kadının aynı zamanda zeki, çok zeki biri olduğunu fark edememişti – ki, bu daha da kötüydü. Müzayede kataloglarıyla Sherlock Holmes'un dışında pek az okumuş bir erkekti. Sadece güzel şeylere ilgi duyardı. Koleksiyoncuydu; alımlı, işçiliği iyi, alacalı bulacalı olmayan objeleri, kurşun ve kalay alaşımı, porselen, bronz eserleri toplardı, yeter ki 1700'den önce yapılmış olsun ve o değişken, inişli-çıkışlı bütçesine uysun. Yeni şatonun işlevi, babam için, sahip olduğu eserleri barındırmak ve sergilemekti. Annemin, kendine ait iki oturma odasına kaygısızca yerleştirdiği, çok daha sonraki döneme ait, zarif eşyalarına rağmen, bir müzede yaşıyorduk. Bebeklik odamda, bir Rönesans gardırobuyla Gotik bir dua iskemlesi vardı. Üstelik bu, annemin Fransız İzlenimcilerini keşfettiği, sevmeye başladığı dönemdi. İşleri daha da karıştıran şeyse, her ikisinin de medeni bir dış görünümü özenle koru-

malarıydı; babamın ılımlı tavırları, ketumluğunu ve resmiyetini örtüyordu; annemin uysal halleriyse canlılığını, parlaklığını ve meselelerle kolayca, zorlanmaksızın başa çıkma becerisini. İkisi de öykü anlatmaya bayılırdı; anekdotlara karşı darbı meseller; biri *yâdediyordu,* ötekiyse dünyayı yeniden düzenlemeye çalışıyordu.

Annemin şu "daha önceki ilişkisi", daha basit sözcüklerle, evli bir adamla (belli bir ünü olan bir ressam) düzgün bir aile kızının yaşadığı bu gönül serüveni, altından kolay kalkılacak bir şey değildi. (Yineliyorum: 1910 öncesi.) Annem altından kalkmanın bir yolunu *buldu.* Faturasını daha sonra ödedi. İlişkinin bitme nedeni, adamın karısının intihara kalkışmasıydı. Camdan atlamaya yeltendiği söyleniyordu. Sevgililer onurlu ve ortak bir kararla ayrılmaya karar verirler, sözlerini de tutarlar. Annem Paris'e gider, babamla tanışır, nişanlanırlar. Yeni bir hayata ve çevreye girmeye kararlıdır. Bir süre sonra, ama yeterince çabuk değil, bunun ona hiç de uygun olmadığını fark eder, tam nişanı atmaya hazırlanırken, Almanya'daki bir garnizon kentinde bir aile faciası yaşanır. Manşetlere çıkan dehşet verici bir olay: Babamın ağabeyi, bir albay, karısının âşığı tarafından vurularak öldürülmüştür; adam aynı alayda teğmendir ve cinayeti kadınla birlikte işlemiştir. Sonunda kadın da ölüm cezasına çarptırılmış, adamsa hücresinde kendini asmıştı. Olup bitenler yoğun bir kamuoyu tepkisine yol açtı, sayısı hiç de az olmayan militarizm karşıtı gruplara da, Siyonizm karşıtlarına da koz vermiş oldu: Şu seçkin Ordu mensuplarının yedikleri haltlara bakın! Basın babamın bağlantılarını didik didik etti: servet ve sefahat içinde yüzen, Yahudi dünürler. Kayzer'in ordusu nereyi, nasıl kapatacağını bilemedi; dört dörtlük bir politik skandal patlamıştı, üstelik bu saltanattaki rezaletlerin ne ilki, ne de sonuncusuydu. Babam uzak durmaya çalışsa da bir hayli sarsılmıştı: Onun özel evreninde böylesi şeylere yer yoktu. Annem onun yanında yer almaya, ona destek olmaya karar verdi. Ve kararını uyguladı.

Bir nokta benim için bulanık – rivayet muhtelif: Roma Kato-

lik Kilisesi'nin, Protestan Prusya'nın *terra infidelibus*'undaki[1] resmî kalesi olan Berlin Katedrali'nde mi evlendiler yoksa dünürlerin salonlarının birinde, uysal bir Cizvit'in yönettiği, küçük bir törenle mi? Kesin olan şu ki, annem, tıpkı selefi gibi din değiştirmek zorundaydı; babam kesinlikle dindar biri olmasa da, bir Katolik olmak demek "iliklerine kadar Katolik" olmak demekti. Arkamızda on dört –yoksa on altı mıydı?– karışmamış nesil yatıyor. Karma evlilikler yok. Toplumsal bir şey. Sevgili İngiltere'den ne kadar da farklı.

Annemle babamın ortak nokta saydıkları bir alan vardı: *İkisi de boğazına düşkündü.* Babam işin erbabıydı; neyin yeneceğini, malzemenin nereden, nasıl alınacağını, nasıl pişirilip sunulacağını bilirdi. Yemek pişirmekten de anlardı. Dönemin ünlü aşçılarıyla dostluk kurmuştu; onların gürültülü mutfaklarında oturur, onları sakinleştirmek için hazır bulundurulan, bir yandan çalışırken bir yandan da yudumlanan (şişe sol elde, sağ el hâlâ kaşıkla ya da bıçakla meşgul) şampanyalarını paylaşırdı. Bu şeflerin etkisiyle abartılardan arınmış, yalınlaşmış bir halde eve dönünce, sosların üzerindeki kalın, kaymaksı tabakayı sıyırır, yemekleri bozan, Edward dönemine özgü o ağır, görkemli-otel müsrifliğinden arıtmaya çalışırdı. Doğru yolu herkesten önce bulmuştu. Escoffier'nin "*faites simple*"ine, Elizabeth David'e... Şimdilerde yol bir kez daha küstahça, kabaca tıkanıyordu.

Bir başımıza yaşamaya başladığımızda, boyum ocağa zor yetişiyor olsa da, babam ilk yemek hocam oldu. Daha sonra onu başkaları izledi; bana mutfağın ilkelerini, püf noktalarını öğreten, bir dizi erkekle kadın; sevgili dostlar, amatörler, yarı-profesyoneller.

Anneme gelince; iyi şeylerden hoşlanan biri olarak, habire babamın yöntemlerine karşı çıkardı – çok daha sonra, o da yemek yapmayı öğrendi. Sofrada genellikle dalgın, kayıtsızdı; babamın, doğru bir mutfakta iki malzemenin, unla suyun mutlaka dirhemle kullanılması ilkesini pek ciddiye almazdı. Annem bizimleyken, eksiksiz bir hizmetli kadro-

[1] Dine ihanet edenlerin bölgesi (Ç.N.)

muz vardı. O gidince (geride tuğla ve kireçli harç bırakarak, ama para bırakmadan), birinin dışında hepsi ortadan yok oldu. Eski düzende, aşçımız kadındı ve Kuzey Almanya'dandı. (Baş uşağımız Fransız'dı.) Un da, tıpkı şeker ve hayvansal yağlar gibi, hiçbir ülkenin kuzeyinde öyle dirhemle kullanılmıyordu anlaşılan. Aşçı, Fransız uşağın aksine, evin hanımından yanaydı. Evet, *taraflar* vardı. Böylece, annemle babamın gündelik huzur açısından emniyet sübabı saydıkları yeme-içme konusu giderek, hırsla ve sıkça çekiştikleri bir kavga konusu oldu. Annem beyaz sosa bulanmış karnabahar istediğinde başlayan atışmalar, hâlâ kulağımda.

* * *

Şimdi, Freiburg Kliniği'nden eve döndüğümüz güne dönelim. Babam bana her zaman iyi, yumuşak davranırdı; tıpkı yabani ya da evcil bütün hayvanlara yaptığı gibi. Fakat ben bir hayvan değildim ve nasıl davranacağımı bilemiyordum. Bir an geldi ki, hava, dile dökülsün ya da dökülmesin, tehditlerle, gözdağlarıyla doldu. Çocuk celladından etkilenmişlerdi. Adam, daha önceki yetiştirilme biçimimin silme yanlış olduğunu beyinlerine sokmuştu. İlk somut sonuçlarsa, gözlerime uygulanan papatya suyuna batırılmış pamuk kompresleri, bir de öğleye doğru yediğim o füme jambonlu, tereyağlı ekmeğin yerini alan rendelenmiş havuçtu.

* * *

Son zamanlarda çok geçerli olan bir inanışa, çocukken yaşanan sarsıcı ya da "travmatik" denen bir olayın, ilerideki yaşama can alıcı bir damga vurduğu savına katılmıyorum. Zaten benim *mauvais moment*'im[1] kendi eserimdi. (Kökeni ne olursa olsun.) Kriz yanlış yönetildi, diyebilirim. Bir güvensizlik -karşılıklı- oluştu ve daha sonraki yıllarda, ara ara su yüzüne çıktı. Babam hayattayken, bu güvensizlik bende korku biçiminde dışa vururdu - büyük bir olasılıkla ondan

[1] (Fr.) Yanlış hareket, hata. (Ç.N.)

miras aldığım bir özellik. Aynı şekilde, durup dururken, gelişigüzel zalimliklere kapılabilen annemden de hiç korkmadım dersem yalan olur. Aslında havlamalardı, ısırma değil. Ama asıl dehşet uyandıran da havlamalardır. On sekiz-on dokuzuma basmış olmama karşın, şu ya bu kabahatim yüzünden beni aç kurtlara atmakla tehdit ederdi. Sık sık, geleneksel ahlak kalıplarının dışına çıkardım. (Annem ancak yarısından haberdardı.) Kurtlar dediği, bürokratik kodamanlardı, elbette: uzaklarda birer hayalet gibi salınan, yasal vasilerim. Tıpkı doktorlar gibi, benim umacılarım. Yine de, annem çoğunlukla onlara karşı müttefikimdi.

IV. Bölüm

Paris 1949-50, kış/ilkbahar – Dostlar –
Genç Amerikalı yetenekler –
Başını kuma gömmek – Çözümler?

Roma'da tek bir basılı sayfayı bile rahatça okuyamadığımı anladığımda, yaşım artık dört değildi, on dokuzu da ikiye katlamak üzereydim. Ulumadım. Yine de, bir terslik vardı elbette. Yalnızdım. Ne yapmalıydım? Ne yaptım peki? Hiçbir şey. Uğraşmaktan vazgeçtim. Çalışmayı bıraktım. Büyük olasılıkla, düşünmeyi de kesmiştim. Şu an bunu aklım almıyor.

Birkaç hafta kadar oyalandım. Roma kışlarında hep olduğu gibi, çok yağmur yağdı; ince kaldırım şeritlerinin tepesinde tehlikeli bir biçimde düğümlenen, dev şemsiyelere dökülen şiddetli sağanaklar. Kimseye anlatmamıştım. Çevremde arkadaşlar, iyi arkadaşlar vardı, ancak henüz gerçek dostlar değillerdi. Bunun üzerine Fransa'ya kaçtım; daha çok sevdiğim, daha bağlı olduğum insanların yaşadığı yere. *Onlara* anlattım mı? *Hemen değil.* "Nasihatlerden" şimdilik uzak durmam gerektiğini hissediyordum, nasılsa zamanı gelince bolca sunulacaktı. Ben de elimden geldiğince geciktirecek, çevresinden dolanacaktım.

O yıl yattığım, aylarca süren, gizli kış uykusunun türü hakkında bilgi veremem. Ama nerede, nasıl yaşadığımı ayrıntılarıyla anlatabilirim: günleri, akşamları, geceleri nasıl geçirdiğimi. Genellikle hoş, keyifli bir biçimde. Öyle apaçık bir huzursuzluk, suçluluk duygusu yoktu; ne de Meksika kitabını canlı tutacak ani sözcük sağanakları. Tıbbi yardım

fikrini bütünüyle dışlıyordum. Yapılacak bir şey olmadığından neden böylesine emindim? Öyle büyük bir korkuya kapıldığımı da sanmıyorum. *Dahası, halimin ne olacağını da sorgulamıyordum.*

Başkaları sorgulayabilirdi ama. Paris'te dostum, koruyucu meleğim Allanah Harper vardı; sonra, E. vardı: Esther Murphy; Meksika yolculuklarımın eşlikçisi, belagata, tarihe, politikaya tutkun, evcil, ehli yaşama en küçük bir eğilimi olmayan kadın. Evliliklerini de bu doğrultuda yaptı; önce sosyalist milletvekili, bir dönemin Britanya Gıda Bakanı John Strachey'le, sonra aynı adlı Amerikan Devlet Başkanı'nın torunu III. Chester Arthur'la. 1881-1885. (Ah, sayesinde derlediğim o Beyaz Saray bilgileri!) Sonra, Pierre Mimerel vardı; ilk Fransız akıl hocam, ilkgençliğimin aklı başında, güvenilir büyüğü, ağabeyim, sonunda da babacan dostum. İkinci karısıyla Toraine'de, üzüm bağlarıyla çevrili bir konakta yaşıyor, şarapçılıkla uğraşıyordu; hafta sonları gidip onlarda kalıyordum, diğer günlerdeyse Saint-Germain Bulvarı'nın bir köşesindeki Saints-Péres Oteli'nde. Bu dostların biri, belki de hepsi, er ya da geç durumumu öğrenecekti.

O kış, günler akıp geçti... Soruşturmaları savuşturmakta iyiydim anlaşılan. Kendimi (pervasızca) eğlediğim kaynaklardan biri, bulvarın öteki yanında, l'Universite Caddesi'ndeki küçük bir otele postu sermiş olan, genç Amerikan yazarları kümesiydi; kimisi çoktan ünlenmiş, kimisi hiç tanınmayan: Jane Bowles, Truman Capote, Carson McCullers, arkadaşları, bir de daha kıdemli ve aklı başında Eudora Welty. Allanah'la ikimiz çoğu geceyi onların ininde geçiriyorduk. Onlara tırnak-yiyiciler derdik, çünkü yaptıkları buydu; otel odalarının birinde, akşam yemeğinden önce birer içki içmek için toplanır, yan yana dizilir, ellerinde ya bir bardak ya da diş fırçası kabı, bu uzun, çok uzun toplantılarda dünya meselelerine kederlenir, umutsuzca tırnaklarını kemirirlerdi. Ne kadar haklıydılar. Allanah'la, alışkanlıklarını değilse de fikirlerini, görüşlerini paylaşırdık; yazdıklarından büyüleniyor, içmelerine hayıflanıyorduk – genellikle kötü cins, ucuz şeyler, üstelik aşırı miktarlarda. Allanah içkiye

ilke olarak karşıydı, bense akşam yemeğini geciktirdiği için. En çok Jane Bowles'a bağlanmıştık; meleksi, hazırcevap, intihara eğilimli, haşarı; profilden Rimbaud'yu andırırdı.

Sonunda, akşam yemeği bir bistro'da halledilir, hesap iyi kötü adilce bölüşülürdü; bazen kendimizi Café de Flore ya da Deux Margot'ya atardık; bu ikisi sabaha karşı saat 2'de kapanınca, kimileri Montparnasse'a doğru yürür, gözden yiterdi.

Akşamlar böyleydi. Gündüzleriyse geç vakte kadar uyuyor, saatlerce sokaklarda geziniyor, ikindi konserlerine gidiyordum (asla sinemaya değil, elbette); müziğe fırsatçı ve amatör bir tüketici muamelesi yapıyordum.

E. bu amaçsız, avare yaşantımı ve nedenini ayrımsamaya başladı, tepkisi daha çok ellerini ovuşturmak oldu. Becerikli, işbilir biri olmadığı gibi, kaderci de olduğundan, karman çorman açıklamalarıma kolayca kanıyordu: "Bu tür durumlarda teşhis *konamıyor...*" "Okuma gözlüğünün hiçbir yararı olmaz..." (Sonradan, bir tek bu iddiamda haklı olduğum ortaya çıktı.)

Pierre Mimerel, Fransız akılcılığının ve zekâsının canlı simgesi, o iyi-eğitimli beyninin her bir kıvrımıyla tam bir Kartezyen'di. Bu özelliklere, mantıklı olsun olmasın, Tıp Fakültesi'ne karşı kuşkucu bir bakış açısı da dahildi (duygulara, heyecanlara çabuk kapılmayan, stoacı bir tavır); dik başlı, dediğim dedik doktorlardan medet umma zahmetine kalkışmazdı. Dahası, benim son zamanlardaki yazınsal uğraşlarımı pek de ciddiye almıyordu; belki de, daha şimdiden, kendi iyiliğim için çok fazla, gereğinden fazla okumuştum. Tanışıklığımızın ilk safhasında, bana takılırdı: *"Dix-sept ans: Je Sais Tout"*; o günlerin bir gençlik dergisinin adı: *Yaş On Yedi: Her Şeyi Biliyorum.*

Bir tehdit daha vardı. Saints-Peres'deki geçici meskenimden birkaç adım uzaktaki Bonaparte Sokağı'nda yaşayan ve *çalışan* Jeanne Neveux: O sıralarda oyun yazarı Georges Neveux ile evli olan Jeanne, Aldous Huxley'in baldızıydı; Bates Sistemi'nin, *Görme Sanatı*'nın yeni müridi ve sıkı sa-

vunucusuydu (Aldous bu kitabı, kendi gözlerindeki iyileşmeye, görme gücündeki dikkate değer düzelmeye bir şükran ifadesi olarak yazmıştı). Paris'te olup da Jeanne'ı görmemem olanaksızdı. Maria Huxley'in sevgili, aziz kız kardeşiydi ve aralarındaki bağ sürüyordu: Maria'nın California çölündeki, tahayyül edilemeyecek kadar uzak, ücra evden, geceleri –Aldous uyurken– Aldous'un yaşamını kayda geçirmek amacıyla yazdığı o uzun, doğaçlama, canlı, daktilo hatalarıyla dolu mektuplarla. (Maria üç dili anadili gibi konuşur, iki ya da üç tanesini de derdini anlatacak kadar bilirdi; hiçbirini yazmayı bilmezdi.) Jeanne'ı severdim – konuşması da davranışları da dolaysız, dobra, hayat dolu, kendi yolunu kendi açan biriydi; geleneklere uymazdı, evet, ama diğer üç kardeşine (kızlık soyadları Nys'di) özgü –Belçikalı olmalarına karşın– taşkınlıklardan, edalardan uzaktı. Jeanne'da, Maria'nın hayalperest, incelikli, fantastik doğasından eser yoktu; hiç takmadığı, bir an olsun önemsemediği o kırılgan, bozuk sağlığından, sevdiklerine (herkesten önce ve sonra da, *bu hizmete zaten gereksinen* Aldous'a) zarifçe, tatlılıkla hizmet etmek için, kendi hayatını hiçe sayan tutumundan da.

Tabii ki Jeanne'ı görmeye gittim. Ve kaçınılmaz olarak Bates Büyücülük Odası'na alındım – karatahtalar, kesilmiş şekiller, boncuklar, toplar, karton yelpazeler...

Sonunda, beni dingin uyuşukluğumdan çıkaran en etkin manivela, Allanah oldu. Farklı açılardan da olsa, en az E. kadar eksantrik, kendi hedeflerini kovalamakta kuşkulu, kararsız olan, ancak ihmal edildiğini, küçümsendiğini ve yardıma muhtaç olduğunu gördüğü bir arkadaşını, aslında *herhangi* birini kurtarmak ya da yönlendirmek, hatta geleceğini değiştirmek için, tam zamanında, üstelik güçlü, hedefe odaklanmış bir kesinlikle eyleme geçebilen biriydi. Müdahaleleri genellikle işe yarardı, her zaman da doğru yöndeydi; ana ilgi alanı edebiyat, daha doğrusu şiir ve şiirsel yazın olmasına karşın (Rilke, Virginia Woolf, Edith Sitwell'i tanıdığında, henüz küçük bir öğrenciydi ve Edith, Noel Coward tarafından açıkça alaya alınmaktaydı), daha önce kimsenin dö-

nüp bakmadığı bir çirkin ördek yavrusunda ansızın bir hüner, bir yetenek görüverirdi. Kurtarma ve destek olma, "arkadan itekleme" faaliyetlerinin menzili genişti: süfli işlere saplanıp kalmış sürgünler, vicdan sahibi tutuklular, Çingeneler, şiddete maruz kalan kadınlar, aşırı ateşli ya da tam tersine, fazla itaatkâr erkekler, karantinaya alınmış köpekler...

Bir de, henüz yayınlanmamış yazarlar. O kısır, verimsiz dönemde, hâlâ bana verdiği parayla geçiniyordum. Bir anda, adeta şapkadan fırlamışçasına, şöyle bir gelişme oldu: Allanah annesini görmeye İngiltere'ye gitmişti, kısa bir süre sonra ben de kendimi Victoria Garı'nda gece treninden inerken buldum. Allanah beni karşıladı; bir sonraki durak, bir göz doktorunun muayenehanesiydi. Randevu önceden alınmıştı. Şimdi mi? "Evet, şimdi; yirmi dakika sonra orada olmalıyız." Ne onayladım ne de düşüp bayıldım. Sadece gittim. Aman aman ilgilenmese de, kafası az biraz karışık bir kadın tarafından muayene edildim. Allanah yetersiz, muğlak teşhise hiç aldırmadı, çünkü ajandasında ikinci bir randevu vardı. Öğle yemeğinden sonra. Hafta sonuydu; cuma öğleden sonrası. Harley Caddesi'ne, ortak bir dostumuzda mucizeler yarattığı söylenen bir Macar doktora yollandık. Zeki, kibirsiz, orta yaşlı bir adamdı (zaman içinde ona birkaç kez daha gittim); ne zaman zorlandığımı hissetsem, bir kadeh kokteyl içmemi öğütledi. Kokteyl demişti, içki değil. Üçüncü bir konsültasyon için o sıralarda Bates sistemini İngiltere'de uygulayan ve Jeanne Neveux'nun de hocası olan Corbettlere gitmeme hiçbir itirazı yok gibiydi. Onlardan pazartesi gününe randevu alınmıştı. Karşımda iki kibar, ciddi, yaşlıca hanım buldum ve oradan, sonraları çok yararını gördüğüm birkaç tavsiyeyle ayrıldım. ("Yazarken beyaz değil, yeşil kâğıt kullan: Daha az göz kamaştırır. Asla masada, aşağıya bakarak okuyup yazma: Kitabı ya da sayfayı yukarıya doğru kaldır. Aynı noktaya sakın uzun süre bakma...")

Göz kamaşması... Paris'e dönünce, Allanah beni bir de, fazlasıyla önemsenen, yaşlı bir adama, çevresine insancıllık ve mantık yayan *le professeur*'e sürükledi. İşte bu aşamada, görüşlerin, teşhislerin birbirine yaklaşmasıyla, hastalığımın

bir tanımı belirmeye başladı. *Göz kamaşması* - güçlü ışığa, güneşe duyarlılık... Tenimin cinsi de aşırı ışığa uygun değildi. Işık fobisi... Asabi gerilme... (Doğamın cinsi de mi yanlıştı yoksa?) O andan başlayarak, hemen değil, yavaş yavaş her şey iyiye gitti, düzeldi.

V. Bölüm

Çok sevilen bir dostun, kurmaca edebiyattan gerçeğe transferi - Fransa: dostumun ilk dünya savaşı, 1920'li yılları - Evliliği - Oriane - Sahneye genç bir sersem girer - Aynı şekilde, sersemin kız kardeşi de

Bahar sonlarına doğru, Roma'ya dönmeye karar verdim. Yolculuğu aceleci, telaşlı Mimerel çiftiyle birlikte, Allanah'ın ödünç verdiği çok yeni, çok minik 5CH Renault'suyla yapacaktık; gidiş-dönüş beş buçuk günde tamamlamayı umuyorduk. Araba zor bulunuyordu, benzin insanı yıkacak kadar pahalıydı; Pierre'in çalışır durumdaki tek arabasıysa çok eski, çok büyük bir Rolls-Royce idi. Allanah'ın bu narin, küçük hazinesinden ayrılması, ta Roma'ya kadar gidip gelmesine göz yumması delilikti. Arabayı beş buçuk gün sonra geri getireceğimize söz vermiştik, çünkü gelecek cuma, Saint-Sulpice Kilisesi'ndeki *spirituel* konserini izlemek istiyordu. *Bana* kalsa böyle bir taahhüdün altına girmezdim, ama Pierre verdiğimiz sözü tutmamanın kadir bilmezlik olacağını söyledi. Kabul etmemiz *delilikti*. Mimereller Roma'yı, yolda da Pisa ile Floransa'yı görmek istiyordu; daha önce hiçbirine gitmemişlerdi. Bu yol arkadaşlığı fikri beni sevinçten çıldırmıştı; gençlerin çoğu gibi, ben de sırf arabayla *gidebilmek* için, her türlü rahatsızlığa katlanmaya hazırdım.

Pierre Mimerel'den daha önce söz etmiştim: Üç romanımda boy gösterdi. İki tanesinde aynı kurgusal karakter olarak: ilkeleri belki biraz katı bir sosyal felsefe yazarı. Üçüncü romanımda bir kez daha ortaya çıktı; yine kurgusal

bir adla olsa da, daha biyografik bir biçimde. Simone'un henüz adı sanı ortada yoktu; burada, ilk karısı Oriane'nin yarı-yaşamöyküsel bir betimlemesi var: beni yarı-özyaşamöyküsel bir sürü çemberden atlatan kadının.

Gerçek yaşamdaki benden on yaş büyük Pierre, bilgeliği, sakin ve kendinden emin tevekkülüyle benden fersah fersah ileride olmasına rağmen, ne tatsız tuzsuz biriydi ne de aşırı-eğitimli bir kuramcı; sporu seven, çeşitli becerileri, uğraşıları olan, günlük yaşamı kahkahalarla, mizahla, nükteyle dolu, aksilikleri bile insanı gülmekten öldüren öykülere dönüştürebilen biriydi: Onunla birlikte olmak demek, sürekli şakalara, takılmalara hedef olmak demekti. Ayrıca, arabasına bindiğim amatör sürücülerin en iyisiydi; doğuştan yetenekliydi. Benim gençliğimde motorlu araç kullanmak hevesle, hırsla arzulanan bir deneyimdi. Pierre'in direksiyondaki şaşırtıcı ikiziyse Maria Huxley'di: Hız, güvenlik, zarafet konusunda müthiş benzeşirlerdi. Her ikisi de usta bir sürücüden çok daha fazlasıydı.

Maria, Signor Bugatti'nin ürettiği horultulu canavarlardan birini kullanırdı (yaratıcılarını şaşırtan bir beceriyle). Kıpkırmızı bir arabaydı, o dönemde gözümüze çok güzel görünen ince, uzun bir kaportası vardı (Kübizme ve onun iddialarına yenildi); yolcu koltuğu, Aldous'un çekirge bacaklarına uyacak biçimde, Torino Fabrikası'nda özel olarak tasarımlanmıştı. Maria, İtalya'da sürücü ehliyeti alan ilk kadındı. Yarış arabalarıyla kıtaları aşmasındaki en şaşırtıcı yansa, bedensel güçsüzlüğü, narinliğiydi. Pierre Mimerel de öyleydi: narin. 1917'ye kadar ölen üç ağabeyine karşın, askerlik yaşı gelince siperlere yollandı. Çok hasta döndü, yıllarca da düzelemedi. Ilıman iklimlerde yaşamaya gönderilmesinin nedeni de buydu; önce Biarritz'e, sonra da Fransa'nın güneyine. Herkesin beklediği gibi, profesyonel bir tenis oyuncusu olmasını engelleyen de bu kırılgan bünyesi oldu. Dostları, ilk tenis arkadaşları Borotra, Brugnon, Cochet, Lacoste, Dört Silahşörler'di. İlk yaz turnuvalarının başında, Pierre her seti aldı. Diğerlerinden azıcık daha büyüktü, tenis için gereken göze de beyne de sahipti; sonbaharda diğer-

leri onu geçti, tek bir oyun bile kazanamadı. (Son derece iyi, oldukça üst sıralarda bir Fransız tenisçi olmuştu; gücü kuvveti değilse de zihinsel çevikliği hep sürdü.)

* * *

Şimdi, İtalya gezimizin planlamasına dönelim. Bu yolculuğa ayrılan sürenin ilk günü, sabah erkenden, hatta şafaktan önce yola çıkmayı kararlaştırmıştık. Allanah'ın arabasını almak için, Mimerel çiftinin bir gece önceden kuzeye, Paris'e gelmeleri gerekiyordu, bunun anlamıysa geceyi bir otelde geçirecekleriydi. Konaklama konusunda, iyi yetiştirilmiş Fransızlarla, iyi yetiştirilmiş İngilizler arasında bir fark vardır; İngilizler böyle durumlarda dostlarından, onları "yerleştirmelerini" isterler, bunun anlamıysa konuğa yatacak bir yer göstermek, ona karşı başkaca hiçbir zorunluluk hissetmemektir. Geçen gün (şimdiki zaman: 2000'li yıllarda) Edith Wharton'un bir romanında, New York sosyetesinin önemli isimlerinden birinin (yaklaşık 1905'de) yaptığı bir yoruma rastladım; "Lady Cressida buraya geliyor," diyor kodaman, "eh, İngilizleri bilirsiniz: Asla otelde kalmazlar!" Ama Mimereller kaldı, durumları pek parlak olmasa da, oda parasını ödediler. Şu eski ve büyük Rolls-Royce'tan bahsederek yanlış bir izlenim vermiş olabilirim. Bırakın ticari bir girişimde başarılı olmayı, dostlarının, komşularının ölçütlerine bile ayak uyduramayacak kadar eli açık, duygusal, maddiyatçılık nedir bilmeyen insanlardı. İşin kötü tarafı, Pierre sık sık ticari girişimlerde bulunmak zorunda kalıyordu. Saygın ama kesinlikle zengin olmayan bir aileden geliyordu; kuşaklar boyunca *magistrat,* devlet memuru yetiştirmiş bir soydan: XIV. Louis döneminden beri yüksek yargı mevkilerinde bulunmuş, maddi dürüstlüğüne en küçük halel getirmemiş bir erkekler silsilesi. Pierre, Büyük Savaş tarafından yutuluncaya kadar, Condorcet Lisesi'ne gitti. Daha sonra, sağlığı az buçuk düzelince, Politeknik'te öğrenim gördü; *grandes école*'lerden[1] biriydi, Pierre'e entelektüel ve

idari bilginin yanı sıra, geniş bir teknik beceri yelpazesi kazandırdı. Ancak bozulan sağlığı, savaşı izleyen yıllarda resmî ya da yerleşik bir mesleğe, düzenli bir çalışma hayatına izin vermedi. Ticari girişim denemelerine gelince... İlki, tesadüfen değil, seçerek girdiği ve göründüğü kadarıyla pek az kâr ettiği yayıncılıktı. Pierre yeni, genç edebiyatın umudu ve yuvası olan Bernard Grasset'nin şirketine büyük bir mutlulukla katılmıştı. Ama hemen anlaşıldığı üzere, bu iş Paris'i, bir ofisi ve kapalı mekânda bir yaşamı dayatmaktaydı. Grasset'yle arasındaki ilişki -dostluk- uzun yıllara dayanmaktaydı, fakat öngörülerle, fikirlerle ışıl ışıl parlayan bu narin bünyeli genç adam, pekâlâ başarılı olabilecek bu ortaklığın daha başında, (nefret edilen ama çok kararlı) bir doktorlar kurulu tarafından ılıman iklime, açık havaya kışkışlandı. Kararı onaylayan ana-babası, Pierre'in hayatında hep güçlü, ürkütücü gölgeler olarak kaldı.

Ürkütücülüğün nedeni, babasının Fransız yargı sisteminde önemli bir konumda olması değildi, stoacı tutumları ve derin acılarıyla insanı hem eziyor hem de ürkütüyorlardı - yitirdikleri üç erkek evlada rağmen, son oğullarını da gözden çıkarmaya böyle taş gibi bir katılıkla hazır olmaları. Pierre orduya gönüllü yazılmıştı. Yüreklendirilerek? İkna edilerek? *Zorla?* Babası bir liberaldi, bir agnostik, bir Dreyfus'çu... Pierre'in katı bir Katolik, fanatik bir yabancı-düşmanı, sarsılmaz bir *Dreyfus-karşıtı* olan annesine beslediği, buz tutmuş hoşnutsuzluktan haberdardık. Onunla geçirdiğimiz uzun yıllarda (Pierre doksanlı yaşlarına kadar yaşadı) hepimiz, ben, iki karısı ve geniş, sadık çevresi, gençliğine özgü trajedinin, çelişkilerin etkisini hâlâ hissedebiliyorduk. Ona gelince; bundan hiç söz etmedi.

Sağ kalanı vâris yapmayı doğru bulmuyorlardı. Pierre'in kendi yolunu bulması bekleniyordu: Babasının ihtiyatlı desteği eşliğinde çalışmak, daha doğrusu bir "meşgale" bulmak; bunu ılıman bir iklimde ve açık havada yapması da mümkündü, öyle değil mi? Böylece, sonunda, kendini Fransa'nın

[1] (Fr) Büyük, önemli okullar. (Ç.N.)

güneyindeki küçük bir balıkçı kasabasında tamirhane işleten bir makine ustası olarak buldu. Excelsior Garajı (isim garajın daha önceki, iflas etmiş sahibinden kalmaydı) geniş, havadar bir atölyeydi; Pierre'i tanıyanların (o kasabada herkes herkesi tanırdı zaten) getirdiği araçlara olağanüstü bir servis veriliyordu. Sıkça da bedavaya. Ben, yaşım tutmadığı halde veresiye benzin alabiliyor, bu sayede araba kullanabiliyordum. Zamanla garajın genişliği Pierre'in aklına bir fikir getirdi: bir otobüs hattı kurmak, köyünü daha büyük merkezlere, örneğin büyük Toulon Limanı'na bağlamak. Ulaşım hizmeti şevkle, büyük bir cömertlikle verildi. Otobüsler nedense el yapımıymış gibi görünüyordu, bir noktaya kadar da öyleydiler: Eski, kullanılmayan parçalardan birleştirilmişlerdi. Ama *çalışıyorlardı.* Pierre karmaşık bir çizelge oluşturmuştu –bilgisayar öncesi günlerde kolay iş değildi–, Fransız Ulusal Demiryolları'nın sisteminden yararlandığını söylüyordu. Ortaya çıkan tarife, işçilere, esnafa, sekreter kızlara ve Toulon'un sinemasal sunularına hevesli köy sakinlerine kusursuzca hizmet etti. Otobüs seferlerinden doyasıya yararlandılar. Bir dönemin ve bir yaşam tarzının sonunu haber veren 1938 krizine bile kalmadan şirket topu attı, tasfiye edildi.

* * *

Savaş. İnsana özgü gözü karalığın, suça yatkınlığın ve çılgınlığın meyvelerinin dünyayı akıl almaz bir kreşendoya sürüklediği uzun yıllar boyunca, her şey, kişinin nerede ve ne olduğuna bağlıydı – yer, yaş, ırk tesadüflerine. Almanya? Polonya? Sovyet Rusya? Japonya? İngiltere – Dunkirk ve *The Blitz*'in[1] İngiltere'si? Fransa'nın diğerleri kadar ölümcül olmadığı düşünülebilirdi. Nicel olarak. Tehlike, sefalet, kayıplar bağlamında; işkence gören, sınırdışı edilen, malına mülküne el konan, donarak ölmeye terk edilen kadınlarla erkeklerin sayısı daha azdı; daha az insan öldürüldü, daha az kent yıkıldı. Açlık vardı, ciddi bir açlık, ama toplu ölümlere yol açacak kadar değil. Fransa başka tür bir acının pen-

[1] Hava güçlerinin yıldırım saldırıları, bombardımanları. (Ç.N.)

çesindeydi: ahlaksal kuşkular, bölünmeler. Pierre Mimerel' in durumundaki bir adamın (kırkına basmış, siyasal bir bağlantısı olmayan, "yanlış kan" taşımadığı apaçık) illa kurban ya da savaşçı olma ihtimali oldukça düşüktü. Bir ölçüde seçenekleri, bir başka deyişle, eğilimleri vardı. Savaşın fiziksel gerçeklerine isyan etmeye, savaşı sürdürmenin yararına ya da haklılığına yönelik savlara da, hamasi duygulara da güvenmemeye şartlanmıştı. Hiç önemsemese de, özünde Fransız'dı, ama milliyetçi değildi, ırkçılığın her türüne uzaktı. Dost seçimi kozmopolitti.

Pierre genel olarak insan ırkından umudunu çoktan kesmişti, ancak daha iyi bir dünya umudunu sürdürüyor, bununsa sadece ahlaklı ve aydın seçkinlerin yönetimiyle gerçekleşebileceğine inanıyordu: Seçimle gelmeyecek, sınırlı yetkilerle göreve atanacaklardı. (*Quis custodiet...?*)[1] Bu düzenleme başka unsurları içermekteydi; ihtiyacı olan herkese ânında yardıma koşmak gibi. Bir de, Charles de Gaulle'ü okul yıllarından çok iyi tanıdığını eklemem gerek; iki oğlan birbirinden fena halde nefret ederlermiş.

Pierre savaşta nasıl, neyle geçindi, peki?

Tek bildiğimiz, sağ salim atlatmayı başardığı. Özgür Fransızlara katılmadı; Londra'daki Carlton Gardens'a ulaşmaya çalışmadı, ülkesindeki Direniş'e dahil olmadı; Vichy rejimini onayladığını belirtmediği gibi, onunla herhangi bir temas da kurmadı. Bu bağlantısızlığı, yansızlığı nedeniyle pek çok taraf onu "uzlaşmacı" saydı. Düzmece Savaş'ın kışını (gelecek hem korkutucu hem de bomboşken), Simone'la geçirdi; Simone kısa bir süre önce, büyük bir kararlılıkla ve temelli kalmak üzere gelip Pierre'in yaşamına girmişti; sırf erkeğin hatırına kentteki işini bırakmış, Provence'taki dostlarının bağcılığa uygun bir arazisine yerleşmişti; onlardan şarap yapımını öğrenmekteydi. Bağcı dostlar Yahudi'ydi ve akıllıca bir kararla, Cezayir'e yerleşme hazırlığı yapıyordu – henüz kaçmaktan söz edilmiyordu. 1940 baharında Fransa düşüp Alman orduları ülkeye akmaya başlayınca, Pierre'in

[1] (Lat.) Juvenal'in "*Quis custodiet ipsos custodes?*" "Beni kurtarıcılarımdan kim kurtaracak?" sözüne gönderme yapılıyor. (Yay.)

(kuzeyden kaçmış olan ana-babasıyla Paris'te sıkışıp kalan) ilk ve hâlâ yasal karısı Oriane, kocasından kendisine sahip çıkmasını, korumasını istedi. Pierre acı çekiyor, yeniden birleşme olasılığından korkuyor olsa da, görev bilinciyle Simone'u bıraktı; Simone, artık ülkeyi terk etmiş olan dostlarının mülkünü devralmıştı. Pierre, neredeyse bütün bir ulusun aktığı, ulaşmaya çalıştığı istikametin aksi yönünde ilerlemeyi, Oriane'yle ailesini bulup Paris'ten çıkarmayı becerdi. Yollara düşmüş olanların o adım adım, kahredici ilerleyişi sırasında, onlar da diğerleri gibi ateş altında kaldılar, hendeklere saklandılar, büyük acılara, dehşetlere tanık oldular; bezginlik, gürültü, sıkıntı, iliklere işleyen korkuyla dolu, bitmek bilmez günler geçirdiler. İşgal Edilmemiş Bölge'ye, sonunda da Akdeniz kıyısına varmayı başardılar. Orada, sakin bir zeytinlikte Mimerellerin birkaç yıl önce yaptırdığı geniş, beyaz, güvenli –şimdilik güvenli– kübik bir eve yerleşmelerinin ardından, Pierre onlardan ayrıldı. Evliliğin sonu değildi: *Son,* daha evliliğin başında başlamıştı; asla tamamen kopmayan bir zincirdeki bir başka halkaydı sadece.

Yaklaşık on beş yıl önceki başlangıç, aileler ve dostlar tarafından desteklenmiş, alkışlanmıştı. Kesinlikle denk olmasa da uyuşabilir çevrelerden geliyorlardı; savaş yıllarının gençliğinin yanılsamasını paylaştılar: toplumun eski niteliklerinden, kokuşmuş fikirlerden, çocuk doğurmaktan (savaşa nefer yetiştirmek!) kurtulup ileriye, özgürlüğe, mesleklerle ya da görevlerle ilintisiz zevklere atılmak – *Les Fetes, le Sport, Le Grand Air,*[1] Yeni Sanat. İçinde yer alamayacak kadar genç ve "dışarıda" olduğum için, sadece dinlediklerimden, okuduklarımdan derlediğim kadarıyla, şimdi üst sınıf Fransızların "Caz Çağı" olarak gördüğüm dönem. Beni *Le Bal du Comte d'Orgel*'e asla çağırmazlardı – o kısa dönemi, o zümreyi hep yetenekli, şevk dolu, zor beğenir ve havalı olarak hayal ettim. Paris'in gösterişçi, genç insanlarının, İngiliz çağdaşlarıyla, benzerleriyle (her ne kadar onların aşırılıklarından kaçınsalar da) paylaştıkları bazı ortak zevkleri vardı – zekice latifeler, abartılı bir şıklık, olmadık

[1] (Fr.) Bayramlar, kutlamalar, spor, açık hava (Ç N.)

yerlerde verilen partiler. Sirklere, Joséphine Baker'a, hızlı arabalara, Suzanne Lenglen'e tapılıyor, ama hal ve hareketlere, görgü kurallarına dikkat ediliyordu. Konuk oldukları bir evi yıkıp dökmek kimsenin aklından bile geçmiyor, herkes kendi parasını ödüyor ve hiçbiri, kesinlikle sarhoş olup sapıtmıyordu. İyi yaşamayı düstur bellemiş, her türden içkiyi bolca tüketen, saygın ve sınıfsız Fransızlar ise kaba saba, demode bulunuyor, hor görülüyordu.

Genç Pierre'le genç Oriane bu grupta birer simge, liderdi. Göz alıcı görünüşleri, Floransa Rönesansı'na özgü bir tuvaldeki içoğlanlarını andıran duruşları, o düşsel, cinsiyetsiz devinimleri, ikisinin arasında bir akrabalık, ortak bir köken duygusu yaratıyordu. Oysa akraba değillerdi. Herkes onların birbirileri için yaratıldığını söylüyordu, nedeniyse birbirlerine çok benzemeleriydi; yüz hatları benzeştiğinden değil, tip olarak, figür olarak aynı elbise patronundan biçilmiş gibi durmalarından. Buysa, *benzeşmek*'le aynı şey değildir. Hele onlar için, *kesinlikle* değildi.

İlk Mimerel çiftinin bu *faux jumeaux,* sahte-ikiz imgesi her an, her yerde geçerliydi. Gerçek anlamda tanışmamızdan bir yıl kadar önce, onları görmüştüm – deniz kıyısında, bir sahilde, üstü açık bir arabayla geçerken: şapkasız, saçlar rüzgârda uçuşuyor, sertçe oyulmuş, düzgün profiller; bir kere de, bir Buster Keaton filminin ardından, loş, kasvetli sinemadan çıkarken; kedi gölgeleri gibi kayarcasına, süzülürcesine. Benim için bir çift hayaldi onlar. Serinkanlı bir gözlemci olan annem onlardan Tanrısal İkizler diye söz ederdi – uyandırdıkları hayranlığa ve ilgiye (kasaba halkının yarısı gibi) sinir olduğu için, alayla. Mimerel çiftinin sahil kasabamız Sanary'ye ilk düştükleri zamanlardı.

* * *

Pierre'le Oriane evlendiler, çünkü herkes onlardan bunu bekliyordu. Oriane kendi usulünce Pierre'i seviyordu, yine de onu defalarca aldattı; eğer Pierre'in "her türlü aşağılamadan bağışık olmak" gibi eşsiz bir özelliği olmasaydı, onu küçük düşürürdü. Sırtını erkeğe dayadı, onu ve Simone'u sinir

edecek biçimde, yıllarca sömürdü; ilgisinden, hizmetlerinden yararlandı. Ancak şöyle bir bakınca, her şeyin onun suçu olmadığını görüyorum. Görüntüdeki çeşitli benzerliklere karşın, birbirlerine hiçbir bakımdan uygun değillerdi: karakter olarak, ahlaksal görüşleri açısından, mizaç olarak. Hepsinden önce de, mizaç olarak. Pierre sessizce, sakince seven, duygusal bakımdan mahcup, derin duygulara ancak belli bir olgunlaşma evresinden sonra ulaşabilen biriydi. İddiacı, yerinde duramayan, fevri, bulamadığı yerde kendiliğinden olay çıkarmaya hazır Oriane ise, kesin talepleri ve onları elde edecek iradesi olan, güçlü bir koca istiyordu. Gerektiğinde acımasızlaşabilen biri olarak, kendisinden daha acımasız, daha insafsız birine saygı duyabilirdi; tahakküm etmeye kararlı yapısı ancak daha güçlü bir tahakküm karşısında gelişip serpilebilirdi. Zeki, çok zeki, iyi eğitimli bir kadındı; dedikleri gibi "*des etudes brillantes*"[1] yapmış biri. (Göründüğü kadarıyla, bitirmeye de niyeti yoktu.) Örgütlemeyi bilen, hem içgüdüsel hem de geliştirilmiş, ince bir zevkin sahibi, görüşü keskin, Braque, Derain, Juan Gris, Dufy ve diğerlerine çabucak, herkesten önce kucak açan bir sanatsever: Bunlar, Pierre'in annesinin, şemsiyesinin ucuyla, zevkle delebileceği tuvallerdi; oysa kendi ana-babası, sevgili, biricik kızlarının portresini Kissling'e yaptırmışlar, ressam da onu olduğu gibi, yani günün modernliğinin bir özeti olarak yansıtmayı başarmıştı. Oriane çabuk, hızlı düşünürdü; soyut ya da kurgusal zekâdan uzak olduğu gibi, doğuştan gelen, aman aman bir ahlak duygusundan da yoksundu; işin aslı Oriane küçük bir kaçamak yapmayı, bir yalan kıvırmayı, ufak tefek gaddarlıklar sergilemeyi ya da durduk yerde kargaşa yaratmayı başardığında, bayağı keyiflenirdi. Çalışmak, o dikkate değer becerilerini kullanabileceği bir işle uğraşmak, kurtuluş olabilirdi: Yirminci yüzyılın biraz daha ileri döneminde doğsaydı, yetenekli, başarılı bir işkadını, üst düzey bir yönetici olurdu; onun yerine, kendini ve başkalarını epeyce derde soktu. Kendi dengesini ve sağlığını da bozan, ciddi belalara.

[1] (Fr.) Parlak bir eğitim. (Ç.N.)

Bir alan daha vardı ki, Oriane'nin alt edilmesi gerekmiyordu: Tesadüf bu ya (ikiz kalıptaki bir başka uyum), Oriane en az kocası kadar, belki daha da yetenekli bir tenis oyuncusuydu. Kısa süreliğinde de olsa, İlahi Suzanne'e idman arkadaşlığı yapmıştı. Heba olan şu kışkırtıcı uğraşlarından biri olarak kaldı. Uluslararası tenis dünyasının ondan çok daha dişli olduğu ortaya çıkmıştı.

* * *

Sevgili Pierre'imin ilk karısı hakkında -gözlemlerime olabildiğince sadık kalarak- yazmaya çalışırken, kurgusal bir isim kullandığımı fark ettim: romanda kullandığım ismi. Beni (bir başka ülkede... bunca yıldan sonra), bu kadının kimliğinin peçelerinden birini kaldırmaktan alıkoyan içgüdü ne? Adların tuhaf bir gücü var: Bu paravana olmasaydı, ne yansız olabilirdim ne de açık yürekli. Bir dostumu yazıyorum; muhteşem bir yaşamı olabilecekken yapaylığa, genellikle gösteriş için edinilmiş bir dizi âşığa karşın yalnızlığa ve doyumsuzluğa saplanıp kalan bir kadını yazıyorum. Kocasının hayatını mahvetmeyi başaramadı, o hayatın içinde *kaldı*. Tıpkı benimkinde kaldığı gibi.

Ergenlik yıllarımı atlatınca, arkadaş olduk; bazen beni çileden çıkarsa da, ondan her zaman hoşlandım. Çok gençken, ben *onu* çileden çıkarıyordum. Ona deli gibi âşık olmuştum, o ise bana göz yumuyordu. Beni maiyetinin bir parçası yaptı - tamam, zavallı bir şey, üstelik yanlış cinsiyetten filan, ama tamamen ona ait biri, bir kul. Alışveriş sepetlerini taşır (telaştan, krem peynirlerini kavunların altında ezerek), baş-hayranının bir adım gerisinden yürürdüm: ressam olmaya çalışan yakışıklı, asık yüzlü bir genç adam (yerli halkın deyişiyle *amant en titre*[1]; Pierre tek kelime etmedi; ne o zaman, ne de daha sonra). Çok derinden yaşıyordum - on yedi yaşındayken yapıldığı gibi... İlk gerçek aşk, der insan kendi kendine. *Bu hayranlığımla, onu nasıl da sıkıyordum!* (Ama çok güzel görünmeyi öyle iyi biliyordu ki.) Ba-

[1] (Fr.) Nişanlı. (Ç.N.)

zen bana oldukça hoyrat davranırdı; birini herkesin içinde, alenen aşağılamakta üstüne yoktu zaten... Ben de bunu hak ediyordum. Kendi düşen ağlamaz.

* * *

Savaştan önceki son on yılda, ben yirmili yaşlarımda, Oriane ise otuzlarındayken, çok sık görüştük, aramızdaki yaş farkı giderek kapandı. Oriane sevecen bir dost, güç zamanlarda da yardımcım oldu. Çevresine almak üzere seçtiği kadın arkadaşlarıyla, er ya da geç, mutlaka kavga ederdi. Bense onun sırdaşı, suç ortağı yapmaya çalışarak gururunu okşadığı kuklasıydım – bir başka deyişle, çeşitli kökenlerden erkeklerle oynadığı, hepsi birbirinden talihsiz Bovarizm'ciliği örtbas etmek için beni kullanıyordu. Hep bir rezaletin kıyısında yaşamak zorundaydı sanki; öte yandan, Pierre'deki bir şey, onun o demirden yapılma özü, Oriane'yi minimum düzeyde de olsa görünüşü kurtarmaya zorluyordu. İçinden çıkılması güç bir konuma düşmüştüm: Beni ikna etmesine, örneğin kılıf olarak kullanmasına izin verirsem, Pierre'i aldatmış -korumuş?- olacaktım; karşı çıkarsam, *Oriane*'ye ihanet etmiş olacaktım.

Sorun, *anlatmak* değildi. Pierre'e zaten, duymak istemediği, duymayı uygun görmediği bir şeyi hiç kimse, hiçbir koşulda anlatamazdı.

Oriane'nin kendine yalancı tanık yaratmadaki cüretiyle, hüneriyle eğlenecek, hatta tatlı bir heyecana kapılacak kadar genç, uçarıydım. Hesaba katması gereken tek kişi kocası değildi, bir de eşler vardı: Başrole seçilen oyuncuların da, tıpkı kendisi gibi, başları bağlıydı (genellikle karılarına). Oriane kafasını Feydeau tarzı farslar yazmaya verseydi, gerçekten başarılı olurdu. Ancak, her şey bir yana, hiç de mutlu bir durum değildi. Olup bitenlerin pek azı özlü, anlamlıydı; dahası, faaliyetlerini çeşitlendirmeye de başlamıştı. Sağlığı dengesiz, oynaktı. Asıl suçluysa "sinirleri" idi. Ana-babası, ilginç tedavi yöntemlerine ve yeni yöntemleri deneyecek "şifacılara" para dökmeye hazırdı. Bu arada, kamu des-

teğini arkasına almış olan Pierre, salt soğuk, mesafeli bir hoşnutsuzluğu sürdürmekle kalmıyor, kendisi için daha akıllı başında, daha zengin, daha dengeli bir yaşamın yollarını da arıyordu. Bir oğlan çocuğuyken yaşadığı savaş deneyiminin yol açtığı duygusal ve cinsel tutukluktan sıyrılmaktaydı. Şimdiki aklımla, sırf evlilikleri için değil, Oriane için de bir felaket olduğuna inandığım o rehavetin, gecikmenin, ne Pierre farkındaydı ne de Oriane: Kadının sorunlarının çoğu, kişisel gelişimlerinin zamanlamasındaki uyuşmazlıktan kaynaklanıyordu. Evet, Kleopatra rolünden aşağısı onu asla tam anlamıyla tatmin etmezdi, biliyorum, fakat Pierre'in toparlanması gecikmeseydi, Oriane de bu rolün peşine böyle umutsuzca peşine düşmez, kendine buna mecbur hissetmezdi belki.

* * *

Olmak istediğim yerde, Roma'da, beklentisiz, parasız ve dönülecek bir yuva olmaksızın, inatla ayak direyişimi anlatırken, bir ailem olmadığından, sırtımı yaslayabileceğim bir ailem olmadığından söz ettim mi? (Annem bu kategoriye doğru dürüst hiç girmedi.) Bir ablam vardı, bir üvey abla – ömrümün büyük bir bölümünde. Ben doğduğumda neredeyse yetişkin bir kızdı, bana karşı hep çok iyiydi; sevgi dolu ve duyarlı bir dayanaktı, tabii müsait olduğu zamanlarda... yaşadığı serüvenler yüzünden varlığı giderek daha da güvenilmez bir hal almaktaydı; pastanelerde genç subaylarla cilveleşirken görülüyor, sonra, kendini cezalandırmak için aylarca bir manastıra kapanıyordu; derken, erken yaşta evleniverdi.

Jacko (kimselerin kullanmadığı vaftiz adıyla Maximiliana Henrietta), babamın ilk evliliğinden olan kızıydı; Berlinli zengin ve nüfuzlu bir Yahudi ailenin kızı olan annesi, genç yaşta veremden ölmüştü.

Jacko'nun sağlığı herkes için sürekli endişe kaynağıydı: durduk yerde telaşlanan, şımartan, gözleyen anneannesiyle dedesi için; onu yanında seyahatlere götürmesine izin verilmeyen, böylece kayınpederiyle kaynanasının memle-

ketinde yaşamaya zorlanan babası (daha sonra benim de babam olan kişi) için. *Homme du monde*'ların[1] bu en dünyevi olmayanı, küçük kızına fazlasıyla bağlanmıştı; kız da babasına. Küçük Jacko bir tek dedesi ve ninesiyle yolculuk edebiliyordu; o da sadece, kendi çarşaflarında uyudukları trenlerle, sessiz, ciddi ve debdebeli kaplıcalara. Sıkıcı olduğu kesindi, ama Jacko her yerde eğlenmenin, keyif almanın bir yolunu bulabilen biriydi. Doğuştan cilveliydi; gülümsemeyi öğrenecek yaşa gelir gelmez flört etmeye başladı. Hemen ardından, dans ve şarkı tutkusu geldi. Gramofondaki dans orkestraları, banyoda gece yarılarına kadar şakıdığı ezgiler, en son parçalar – bunları nereden öğrendiğini Tanrı bilir.

On beşine bastığında, artık herkes Jacko'nun "sesi" olduğunda hemfikirdi. Bu arada onun hayatına girmiş olan annem, onu meslek olarak müziği seçmeye yönlendiriyor, bunun yollarını arıyordu. Üvey kızını çok seviyordu (o sıralarda). Evlilik ona annelik külfetini yüklemişti, yine de, kesinlikle *bilgisiz* olsa da zeki, yetenekli ve çekici bir ergen, küçük, mızmız bir çocuktan çok daha tatmin ediciydi. Annemin bana yaptığı açıklama, mantıklıydı: "Bekleyip nasıl bir gelişme göstereceğini görelim."

Ne demek istediğini anlamıştım. Annemin akıcı konuşması, yakınlarda duyabilecek kim varsa, ona yönelik o ateşli ve yansız konuşma biçimi, bilincimde yaşama yönelik bir kıvılcımı ateşliyordu. Düşünecek değil ama hissedecek yaşa geldiğimde, annem İnsanlık Durumu'nun (bunu küçük harf yazamazdım) yol açtığı acıların ve vahşetin karşısında hissettiği o açık, duru merhametin tohumlarını benim içime de ekti: yoksulluk, şiddet, hastalık, doğanın ve yazgının pusuya yatmış bekleyen darbeleri, insanın insana ve hayvana karşı değişmez, gelişigüzel zalimliği. Bunların çoğuna, zaten kendim de, erken yaşlarda sarsıcı bir biçimde tanık olmuştum. 1914 yazında üç yaşındaydım.

Sonra, çevremizde ve dünyanın zincirleme her yanında, yöneticiler, yetkililer, gazete ve vaizler bas bas bağırma-

[1] (Fr.) Hayat adamı; görmüş geçirmiş, dünyayı iyi bilen. (Ç.N.)

ya başladılar: Haklı Nedenler, Zaferler, Kahramanca Savunmalar. Bu arada annem bize yaralanmalardan, sakatlanmalardan, ölüm ve yıkımdan söz ediyordu. Bu bilinçliliği ona borçluyum (incelmiş zevklere, güzel sanatlara, insanca hazlara, yaşamın romantik, sağduyulu ve aydınlık yanına duyduğum zaafla çelişen, onu dengeleyen bir bilinçlilik); tıpkı kitaplara, resme, Barok kiliselere ve Antik Yunan (Palladian) cephelere, kısacası büyük sanat eserlerine duyduğum haklı ve hiç azalmayan düşkünlüğü borçlu olduğum gibi. Annemden salt bana yönelik bir ilgi ya da sevgi talep etmedim, talep etmek aklıma gelmedi – bunun özlemini de çekmedim; benim derdim, konumunun ona verdiği gücü nadiren de olsa, düşüncesizce kullanmasıydı. İdealleriyle kişisel davranışları, eylemleri arasında çok az köprü vardı. Çocukluk gereksinimlerimi, bana bolca sevginin yanı sıra ilk temel terbiyeyi de veren Jacko'dan karşılıyordum: "Asla yalan söyleme", "Ellerini yıkadın mı?", "Hayır, *onu alamazsın*".

Jacko'yla annem harika anlaşıyorlardı: abla-kardeş gibi. Erkekler onların cazibesine kapılırdı; hatta bazen her ikisine birden. Bir tiyatro eleştirmeni vardı, sözü geçen, korkulan, oldukça da çapkın bir erkek; annemi Ibsen ve Shaw'un provalarına götürür, onunla hem dengine *hem de* çok güzel bir kadına hitap eder gibi konuşur, sonra da ablamı alıp parklarda yürüyüşe çıkarır, tam da hak ettiği biçimde davranırdı: son derece çekici, hayat dolu bir tazeye nasıl davranılırsa.

Kıskançlığın zerresi yoktu: Annem üstünlüğünden fazlasıyla emindi; Jacko'nun sevecen, uçarı, "ne sen bana iliş, ne de ben sana" doğasıysa, kem gözlü kıskançlık canavarına da, onun ikizi olan hasede de yabancıydı. Aşk acıları çekmeye yatkındı, ama bu aynı şey değil. Hem de hiç değil.

Bu arada, Jacko'nun ilgilenilmesi gereken müzikal emelleri vardı. Kendisi müziğe ilgisiz olan annem, Madam Schnabel'le bir şan sınavı ayarladı – aşağısı kurtarmazdı. (Hatırlatmakta yarar var; büyük piyanist Arthur Schnabel'in karısı Therese, zamanında çok iyi, çok ünlü bir şan hoca-

sıydı.) Dedesiyle anneannesi tarafından delice, bilinçsizce şımartılmış olan Jacko, Berlin *jeunesse dorée*'nin vaktinden önce serpilmiş, hoppa bir üyesi olarak görülüyordu, dolayısıyla Madam Schnabel'in sınav sonucu herkes için bir sürpriz oldu. Karar şuydu: Jacko'nun gerçekten de sesi vardı; inkişaf etmekte olan, canlı, hafif mezzo bir ses. Konser salonuna uygun. Keşfiyle gururlanan, kendini beğenmiş Madam S., bu yeni *Lied* şarkıcısını eğitmeye hazırdı; hatta sabırsızlanıyordu. Jacko hayal kırıklığına uğramıştı. Onun hedefi baştan beri görkemli operaydı. Şarkı söylerken Carmen'i duyuyordu; Madam S. ise Schumann'ı, Wolf ve Brahms'ı. Jacko en azından opereti önerdi. Madam S. bastırdı: ya *Lied*'ler ya da hiçbir şey. Jacko "bu drama türünün" *içinden gelmediğini* söyledi. Madam S. ona katıldı, "içten gelmenin" gerçekten de bu işin özü olduğunu söyledi. Konu da orada kapandı.

Jacko, Carmen hayalinden aslında hiçbir zaman bütünüyle vazgeçmedi. Hüsrana uğramıştı, evet, ama yıkılmadı; yaşam –hem şimdiki hem de gelecekteki– güzel şeylerle dolup taşıyordu. Manastıra kapandığı dönemde bile, ilgi duyduğu, müşfik gözlü, genç bir *curé*'si (kasaba papazı) vardı.

Kendinden gayet emin, feryat figân kabare parçaları söylemeyi orta yaşa, hatta (kendisinin kabullenmediği, zaten hiç de göstermediği) ileri yaşlara kadar sürdürdü; kimileri bunu eğlendirici, şen bir alışkanlık sayıyordu: Gürültü Jacko'nun varlığının bir parçasıydı; benimse sinirime dokunuyordu. Radyo ilk çıktığında, Radyo Lüksemburg'un ilk tutkunlarından biri Jacko olmuştu, eminim.

Jacko'nun sağlığı için kaygılanmaları gereksizdi. Sağlığı mükemmeldi. Yıllarca, günde kırk sigaraya bana mısın demediği gibi, küçük zengin kızının hiç de hazırlıklı olmadığı acılara, tehlikelere, kayıplara dayandı. Bütün bunları yıkılıp dağılmadan, zarafetle atlattı, çünkü gereken niteliklere sahipti: canlılık, cesaret, güç; bunların yanı sıra da, ne yazık ki, dünya meseleleri ve para söz konusu olduğunda, ahlak kavramından yoksunluk. Bireylerin, tek tek insanların ge-

reksinimlerine bakışı, algılayışı içgüdüsel ve *ruhsaldı*. Kadınlarda pek de alışılmadık bir bileşim değil, belki de?

Jacko, artık tahmin edebileceğiniz gibi, güzel, alımlı bir kadındı. Klasik hatlara sahip değildi; kalkık burnuyla çekici, kedi-benzeri bir yüz, koyu renk, sağlıklı, daha sonraki yaşlarda, İtalya ve Fransa'da, güneş, kum ve tuz diyarlarında geçirilen yazlar sayesinde, adamakıllı esmer bir ten...

Buna, modalar değişse de her daim kıskanılan bir vücut ekleyin; ne uzun ne kısa bir boy, biçimli, uzun bacaklar, geniş omuzlar, özel bir dikkat göstermemesine karşın, tek gram yağ fazlası bulunmayan, ince bir bel.

Ablamın yaşamın duyusal, lezzetli şeylerine olan iştahı, ona yarıyordu. Aç bir kurt gibi yerdi, ama zevk sahibi, seçici bir kurt gibi (keşke erkek seçiminde de böyle olsaydı), el altındaki her temiz, güvenilir yiyeceğe iştahla saldırarak. Çocukken bana öğrettiği lezzetlerden biri de, tereyağlı esmer ekmekti: bir dilim has köy ekmeğinin üzerine, bir buçuk santim kalınlığında tuzsuz, sert ve soğuk tereyağı. Öte yandan, ona dayatılan şey, (ah, kadife koltuklara ve kat kat etlere gömülmüş olan o dedeyle anneanne!) Fransız *haute cuisine*'le[1] Alman ve Edward dönemi mutfağının bir karışımıydı: bol yermantarı, bol kazciğeri ezmesi, daha çok krema; sağlıklı ve ölçülü beslenmeye duyarlı, gerçek Fransız mutfağının izin verdiğinden çok daha yağlı, jöleli yemekler. Jacko'nun kendisi de ciddi bir aşçı olup çıktı; belirgin bir Fransız vurgusu ve kendine has bir aşırılıkla.

Ablam, o yürekli ve iyimser ablam, savaş-sonrası Avrupa'sında, ben Roma'da o Paris'teyken, her ikimiz de meteliğe kurşun atarken, "sırtımı dayayabileceğim" bir akraba mıydı? Değildi. Bu konuya şu anda girmeyeceğim. Bu, mutlu, makul ve tasasız bir paragraf olacak: Jacko'nun Pierre Mimerel' le kısa süreli, belki o kadar da kısa olmayan yakınlaşması.

* * *

[1] (Fr.) Yüksek, kaliteli mutfak. (Ç.N.)

Otuzlu yıllarda, Fransa'nın güneyindeydik. Artık yetişkin bir kızdım, annemin evinde yaşıyordum. Bir sürü terslik olmuştu. Yardıma gereksiniyorduk. Ablama yazdım, kalkıp geldi. O sıralarda Paris'te oturuyordu ve herhangi bir açıklama yapmaksızın o zamanki kocasından kopmaktaydı. Adamın hayırlı bir şeylere niyetlenmediğinden korkuyorduk; işi nereye vardıracağından da, Jacko'nun –eğer varsa– bu kopuştaki payından da emin değildik. Bildiğimiz kadarıyla, kocasına sadakati tamdı.

Jacko'nun ilk evliliği, on sekiz yaşındayken kafasının dikine giderek, entelektüel açıdan seçkin, ancak insani açıdan yetersiz, orta yaşlı bir adamla yaptığı evlilik, karman çorman bir uyuşmazlıklar yumağına dönüşmüştü; birlikte kaçtığı şu parlak, genç hovardayla yaptığı ikinci evliliğiyse, izleri yaşam boyu sürecek bir felaketti. Yanımıza gelip bizimle kaldığı o dönemde, annemle ikisi, birbirlerinin gidişatından hoşnutsuz bu iki kadın, yabancılaştılar; aralarındaki soğukluk çok uzun sürdü. Yitirilmiş bir geçmiş daha.

Jacko, Sanary'den hoşlandı – keyiflendi. Fransa'nın güneyi! Onu dostlarım Mimerel çiftiyle tanıştırdım. Pierre *ondan* hoşlandı. Hayatında ilk kez, bir kadınla "kadın" olarak ilgileniyordu. (Hayır, o zarif, vakur görünümüyle, erkeklere ya da delikanlılara meylettiğini kastetmiyorum. Pierre'de eşcinselliğin zerresi yoktu.) Kadınlardan hoşlanır, onlarla bir arada bulunmaya bayılırdı: bir arada bulunmak, hepsi o kadar. Şimdiyse âşık olmuştu. Genç, güzel bir kıza değil, şu ünlü klişeye uygun olarak "olgun, deneyimli" kadına değil, kendi yaşındaki (otuzlu yaşların ortasındaki), benzer karakterdeki, duyusal, aklı başında bir kadına (evet, üstelik deneyimli). Jacko bu ilgiye karşılık verdi, Pierre'den hoşlandı (Pierre'in kişiliğini ve zihinsel ağırlığını gerçek anlamda hiç mi hiç algılayamadan), hatta hafiften âşık oldu. "Hafif" olması Pierre'i rahatsız etmedi, bu yeni dünyaya neredeyse Jacko kadar kolayca dalıverdi; *kolayca,* kayıtsızca değil. Pierre, deyim yerindeyse, bir gecede erkek olmuştu. O düşsellik, uçuculuk çağrışımından, gerçek olamayacak kadar

kusursuz havasından kurtulmuştu. Daha sıradan sözcüklerle: Jacko'yla ikisi mutlu, uyumlu bir ilişkinin, bir aşk macerasının tadını çıkarmaktaydı. Pierre hiç geriye bakmadı. Bu serüveni iki ya da üç kadın izledi – hepsi de koyu renk saçlı ve esmer tenli, olumlu izler bırakan, güzel deneyimler. Böylece kalıcı, gerçek aşka bir yol açılmış oldu – Simone'a giden yol.

Benim yaşam dolu, yaşamı zenginleştiren ablam doğru zamanda çıkagelen, doğru şey olmuştu.

VI. Bölüm

Yeniden II. Dünya Savaşı-sonrası – Pierre retrouvé – *Bir şarap ülkesi – Özel mutsuzluk: kötü talih, karışık bir kadro*

1950 baharından ve Mimerel çiftiyle birlikte güneye yaptığımız küçük geziden, Paris-Roma yolculuğundan ne kadar uzaklaştığımın, geriye gittiğimin farkındayım (yazıda yirmi sayfa kadar, zamandaysa yıllarca); bu kitabın başlangıç noktasından, pusulamın sabitlendiği noktadan hâlâ çok uzaklarda olduğumun da; ama birinci sayfadaki sorulara biraz daha yanıt verdikten sonra, yeniden oraya dönmeyi hedefliyorum: "Kimdim ben? Neydim? Nereye varmıştım? Nereden geliyordum?" Bu düşünceler, Cenevre Gölü'nün kıyısındaki o ışıl ışıl yaz günü aklımın ucundan bile geçmiyordu; orada, bağışıklık kazanmış, yerinde duramayan, zinde bir gezgin olarak yürümekteydim. Haklı nedenlerle topluma ayak uyduramamış bir bireyin, yirminci yüzyıla özgü bir dizi vahada geçirdiği yaşamın öyküsünü anlatmaya ancak *şimdi,* elli yıl sonra yelteniyorum. İç içe geçen parçacıklardan oluşan bir öykü. Tek başına bir erkeğin ya da kadının tarihle ilintisi, ya kurban ya da paçayı kurtarabilen olmasıdır – bu devasa bağlamda, koşulların, kalıtımın ve şansın çakışan unsurlarını, rulet çarkının hangi dönüşü saptar? Bana gelince; kendimi genel olarak –ve şükrederek– kaçabilen, paçayı kurtarabilen biri sayıyorum. *Dolayısıyla borçluyum.* Neye, kime?

Olayların kaçınılmaz bir biçimde, daha önce olup bitenlere, bir sürü başka olaya bağlı olduğunu biliriz. Kişinin hissettiği bir şeyi, yaşadığı herhangi bir olayı hatırlarken, ona anlam ve düzen katmak (neden-sonuç ilintisi kurmak) adına, ikinci-el dayanaklara, yorumlara, bizzat yaşamasa da dinlediği, tahmin yürüttüğü, tartıştığı, *ders çıkardığı* başka, öncül olaylara ihtiyacı var. Ya da bana öyle geliyor.

Yazmak, genellikle beklenmedik kendine özgü buyruklarını izlediğinde tuhaf, şaşırtıcı bir iştir. Kendimi sık sık İsviçre'deki o günden kaçar, uzaklaşırken bulmamın nedeni de bu olmalı.

* * *

Pierre Mimerel'in İkinci Dünya Savaşı'nı nasıl atlattığını uzun uzun anlatmama gerek yok. O ve Simone (o sıralarda artık alabildiğine uygun, sağlam bir çift, birbirleri için güç dayanağı olmuşlardı) savaşı, içinde bulundukları şartlar dahilinde, az ya da çok beklendiği gibi geçirdiler. Bir süre, yurtdışındaki Yahudi dostlarının üzüm bağlarına bakmayı, ellerinden geldiğince kollamayı sürdürdüler. Fransa'nın tamamı işgal edilip kendi konumları da fazlasıyla savunmasız, tehlikelere açık bir hal alınca, tam vaktinde bir dağ köyüne, Savoie'un gözlerden ırak bir yöresindeki koyun çiftliğine çekilmeyi başardılar. Ve savaşın neredeyse tamamını orada geçirdiler. Arada bir riske giriyorlardı: Gizlenme, sığınak, bir kaçış planı gibi ihtiyaçlarla kapılarını çalan oluyordu. Hiçbiri sorgulanmadı ya da geri çevrilmedi. Güçbela yetiştirilen sebzelerin (tohum bulmak çok zordu), koyun etinin ve acınacak haldeki (talaş tozuyla, tezekle karışık) vesikalı ekmeğin dışında yiyecek hiçbir şey yoktu. Yumurta nadir bulunan bir ziyafet, tereyağı ısrarcı bir hayaldi. Kışları yakacak odun sıkıntısı çekmediler. Bildik uğraşların çoğundan ve güvenilir haberlerden yoksun bir yaşamdı, ama karadan ya da havadan herhangi bir askerî saldırıya uğramadılar. Bir bakıma, gayet sağlıklı bir yaşamdı. Bir koyun çiftliğinde, açık havada yapılması gereken çok iş vardır.

Oriane'ye gelince. Ana-babası, Pétain ateşkesinden sonra Paris'e dönmeyi başarmıştı. Oriane kendi evinde kalıyor, Hollandalı bir sığınmacıya bakıyordu; ressam olan adamın, düzmece belgelerle ve şaşırtıcı bir cüretle, işgal askerlerini de, Vichy polisini de atlattığı söyleniyordu.

Pierre'in başına gelen en büyük felaket, aile evinin yıkılmış olmasıydı; Ardèche'in içlerinde, yalın güzelliğiyle, on üçüncü yüzyıldan kalma bir şato. Almanların Mayıs 1945'teki tesliminden yirmi dört saat *sonra* olan oldu. Güçlü, muhkem şato Direniş üyelerinin, FFI'nın (Forces Françaises de l'Intérieur) elindeydi ve geri çekilen Almanlar tarafından sırf hırs yüzünden, çaresizliğin öfkesiyle havaya uçurulmuştu.

İki yıl sonra (ben asker gemisinden dönüştürülmüş bir gemiyle, denizin öteki yanından Avrupa'ya döndüğümde), Pierre'i nerede, nasıl bulacağımdan habersizdim; henüz Simone'la da tanışmamıştım. Pierre bana ondan, Akdeniz limanında vedalaştığımız gün söz etmişti. Eylül ayıydı ve savaş başlamıştı. Tam vaktinde alınmış bir kararla İngiltere'ye dönmekteydim, Pierre ise hayatını birlikte geçirmeyi tasarladığı kadınla buluşacaktı. Simone Normandiyalıydı; Pierre sert bir rüzgârda yelkenliyle yol alırken muhteşem göründüğünü söyledi: "Onu teknede görsen, bayılırsın." Bense yüzmeyi beceremeyen, bir türlü de öğrenemeyen Pierre'in açık denizlerdeki halini gözümün önüne getirmekte zorlanıyordum. Ekledi: "Fiziksel olarak ablanı andırıyor." *Fiziksel* sözcüğü dikkatimi çekti; başka açılardan *değil*. Pierre umut doluydu. Ancak yine de, kasvetli bir gündü, o rıhtımdaki vedalaşma; uzun bir ayrılık olacağını biliyorduk. Tam yedi buçuk yıl sürdü.

Bildiğimiz bir başka şey de, işgal altındaki Fransa'dan mektuplaşamayacağımızdı; haberleşme mümkün olduktan sonra da, insanın genellikle *yazmadığını da* biliyorduk. Araya giren çatlak, her bakımdan, çok büyüktü.

Paris'e ilk dönüşümde, neredeyse döner dönmez, Oriane'yi gördüm. Annesiyle babasını aradım; hâlâ hayatta, hâlâ buradaydılar; Oriane de öyle: Paris şimdi onun üssüydü, Sa-

nary'deki ev satılmıştı. Peki, ya Pierre? Oriane kaçamak yanıtladı: "Şimdi beraber olduğu kadından hoşlanmayacaksın." Sonra, ustura keskinliğiyle ekledi: "O da *seni* kabullenmeyecektir. Eh, *onun* benimsemediğini, Pierre de..."

Birkaç gün sonra, öğle yemeğinden otelime (savaştan önce ondan "Kutsal-Pederler" diye söz eden bazı İngiliz aydınları tarafından pek tutulan Saints-Péres'e) dönünce, Pierre'i dar girişteki kaskatı koltuklardan birinde otururken buldum. Binici pantolonu, üstüne de balıksırtı bir ceket giymişti. Kalkıp beni kucakladı. Kilo almıştı, dinç, sağlıklı görünüyordu, artık ergenliğe yeni adım atmış, ayrıksı delikanlı değil, Clouet'nin portrelerinde görebileceğiniz türden yetkin, kendinden emin bir erkekti. Loire'da yaşadıklarını söyledi. "Seni almaya geldim, dört treniyle oraya götüreceğim. Simone bizi Tours'da karşılayacak." "Ama..." dedim. "Oriane..." Pierre atıldı: "Hadi, çantanı hazırla."

Simone bizi karşıladı.

1600'lerde Chenonceaux Şatosu'nun av köşkü olan bu güzelim malikânedeki ikinci yazlarıydı. Mimereller için, diğer pek çokları gibi, kaldığı yerden sürdürebilecekleri bir yaşam yoktu. İkisinin de çok sevdiği Midi? Hayır, Sanary'de çok uzun zaman, çok fazla şey olmuştu; çok fazla gölge kaynaşıyordu: Oriane'nin ve onun uluorta yaşadığı maceraların gölgeleri. İleriki yıllarda, insanların arasına giren (ve Fransa'da bolca yaşanan) o tatsız, nahoş çatlakların, kopuşların da, herkesi, her evi, her yüzü tanıdığın bir yerde daha çok acı vereceği kesindi. Bu dönmeyi istemedikleri, kayıp bir geçmişti.

Pierre'in annesiyle babası ölmüştü ve hayatında ilk kez, maddi olarak bağımsızdı. Mirasın bir bölümünü aldı: tam olarak, dörtte birini. Merhum ağabeylerinin payı hayır kurumlarına ve tek bir yeğene gitti. Pierre'e düşen hisse de, az buz değildi.

Sürgündeki dostlarının bağlarına bekçilik ederlerken, Simone'la ikisi usta birer şarap üreticisi olmuşlardı; daha sonra koyun çiftliğindeki o sade, sağlıklı günlerde de doğal, tarımsal hayattan zevk almayı öğrendiler. Les Coudrais'de,

gittikçe serpilen bir bağcılık yöresinin ortasında bulunan, çiftlik binaları ve arazisiyle tastamam, bu iyi korunmuş, makul boyutlardaki evin satılık olduğunu öğrendiler. Fiyatı bütçelerine uygundu. (Büyük bir olasılıkla, ucu ucuna.) Satın aldılar.

Fransa'nın o bölümüyle daha önceden hiçbir temasları olmamıştı; tanıdıkları biri yoktu, bu geniş, dingin manzaradan yaz ortasında arabayla geçmenin dışında, hiçbir anıları yoktu.

Oraya yaptığım ilk ziyarette, karşımda sanki ezelden beri burada yaşayan bir çift buldum.

Kulübede, ilk bağ mahsulleri olan şarap, irili ufaklı fıçılarda dinlenmekteydi; önceki yılların şarapları, yeraltında, sıra sıra dizilmiş varillerde uyukluyordu. Yörede yaşam uyumlu, sakin, hoşnuttu – mevsime bağlı olarak temposu değişse de düzenli iş olanağı, keyifli, huzurlu bir rehavet, akşamları çekişmesiz iskambil oyunları – *belote* ya da *chasse-coeur*. Pazar sabahları atla geziyorduk; tıpkı bizim gibi bu gezintileri ciddiye almayan beygirlerle. Pierre kendi kendisinin *régisseur*'ü[1] ve *maitre de chai*[2] gibi davranıyordu; Simone hesapları tutmanın, sipariş bürosunu yönetmenin yanı sıra, bağlarda ve kilerde çalışıyordu. Çiftçi, yeğeni ve karısı da öyle; çiftçinin karısı ayrıca ana binadaki yemekleri de pişiriyordu. (İyi yiyorduk: Domuzlar, tavuklar, meyve bahçeleri ve mutfağın önündeki tarhlar sayesinde, savaş öncesi Fransız yöresel mutfağına kolayca dönülmüştü.) Köylü kızlar, ihtiyaç oldukça bisikletlerine atlayıp geliyordu. Şarap yapımı, ne ölçüde olursa olsun, her aşamada sürekli tetikte olmayı gerektirse de, her zaman yoğun, yorucu bir iş değildir; yalnızca bağbozumunda eski işçiler, öğrenciler, dört bir yandan gelme gündelikçiler tam vaktinde çağrılmalı, sıkı çalıştırılmalı, hem eğlendirilip hem de güzelce beslenmelidir. Ana kadroyu seçmeyi, çalışma hızını ayarlamayı Simone üstlenmişti. Herkes için zorlu bir görevdi. Başarıyla tamamladılar.

Evlerindeki daha ilk konukluğumda, bir uyum, bir aidi-

[1] (Fr.) Rejisör, sahneye koyan. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Şarap mahzeninden sorumlu uzman, şef. (Ç.N.)

yet duygusuna kapıldım – herkesçe paylaşılan bir ait olma duygusuna. Çiftçiler, Jean ile Elise, köylerinin hemen kıyısındaki bu topraklarda, dedelerinin zamanından beri çalışmaktaydı. Buranın *yerlisiydiler.* Mimerel çiftiyse bilinmedik yörelerden gelme iki yabancı. *Öteki* Mimereller (Pierre ile Oriane) de, daha önce, Fransa'nın Akdeniz kıyısındaki melez topluma az çok yabancı kalmışlardı. Kavranamaz, akıl sır ermez göçmen kuşlar olarak görüldüler; varlıklı (görünüşte), çevreye karşı sevimli, tatlı dilli, ama farklı, yabancı bir hamurdan yoğrulmuş. *Super-Parisians?* İnsanlar onlara şaşıyor, ağzı açık seyrediyor, haklarında konuşuyordu. Yakından, Pierre huşu uyandırıyor, becerikliliği yanında çalışanların çekingen, temkinli onayını alıyordu. Ancak Don Kişot'vari çalışma yöntemleri, semeresini pek az göstermişti. Sıkça aldatılmış, kazıklanmıştı.

Şimdi, Orta Fransa'nın bu kapalı, geleneksel yöresine taşınmak, Mimereller *(Pierre ile Simone)* için bir piyango, bir altın madeniydi. İnsan madeni. Yanında güveni, saygıyı, karşılıklı sevgiyi getiren. Hepsi de hızla serpildi. Pierre'le bu genç kadının, henüz tanışmadığım eşinin arasındaki bağın gücünü ve tartışılmazlığını hemen fark ettim – biz istasyondan çıkarken, yanında beklediği arabadan Pierre'e doğru seğirtme biçiminden: hızlı, sevinçli, hevesli. Sonra, beni de içeren kucaklaşma, bunu izleyen yarım saatlik araba yolculuğunun tatlılığı, eve girerkenki karşılanışımız.

Les Coudrais'deki o ilk misafirliğim haftalarca sürdü (başa çıkılamayacak kadar soğuk bir kışı izleyen o 1947 yazı, çok sıcak ve kuruydu); günlerin ya da tarihin hesabını tutan yoktu. Yanımda birkaç gömlekle keten pantolon dışında hiçbir şey getirmemiştim; ah, bunların Elise'le Simone'un egemen olduğu bölgelerde, gizlice yıkanıp ütülenmesi gerekiyordu. Mimereller delice konukseverliklerini, Saint-Pères Oteli'nde bir başına bırakılan E.'yi de çağıracak kadar ileri götürdüler. O da kalkıp geldi, epeyce kaldı ve ağır ama kulağı tırmalamayan aksanlı, neredeyse kusursuz Fransızcasıyla, davudi sesiyle aktardığı bilgisiyle, Fransız ve Amerikan tarihine ilişkin engin kültürüyle ev sahiplerini de, sof-

ra hizmetini yapan Elise'i de büyüledi; bir yandan da tabağında donmakta olan *noisette de porc aux pruneaux*'yu[1] hafif hafif karıştırıyor, böylece öğle yemeği –o evdeki ikram, hürmet böyleydi– uzadıkça uzuyordu. Ev sahipleri, E.'nin böyle ağırlanmaktan duyduğu dokunaklı minneti hissedince, bir adım daha atıp hafta sonunda onun arkadaşlarını da davet ettiler. Onlar da geldi. Nazik ve büyülenmiş. Noel Murphy, *Lied* şarkıcısı, E.'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'da savaşmış olan ağabeyinin dul eşi; *New Yorker*'daki haftalık "Paris Mektubu" köşesine yeniden başlamış olan, keskin zekâlı, sürekli araştıran Janet Flanner ve diğerleri. "Beyaz şarap nasıl oluyor da *kırmızı* üzümden yapılabiliyor?" Sinir bozucuydu, ama yanıtı biliyordum: "Çok basit, sevgili Watson..." Pierre devraldı, sabırla, enine boyuna açıkladı. Bu arada, yemek masasının hemen yanında, elimizin uzanabileceği noktadaki o asırlık mekanizmada saklanan (her şişeyi gereken serinlik derecesinde tutabilmek için, silindir biçimindeki taş kovukların kimisi sığdı, kimisiyse derin) kendi şarabımızı da bolca tüketmekteydik; daha çok kırmızı, bazen beyaz, azıcık da roze –*Appellation Touraine*–, hepsi de mükemmeldi.

Buranın, içine rehavetle gömüldüğüm sunuları nelerdi? Uygar bir yalınlık, gündelik işlerin ayrılmaz parçası olan kahkahalar, evdeki temasların, insani ilişkilerin doğallığı ve asaleti, böylesine olağanüstü, dingin bir manzaranın ortasında yaşamanın lütfu? Gömülmekten çok içinde yüzüyordum; kendimi şu ânın, en güzeli de hesabı tutulmayan günlerin akışına, gidişatına bırakmıştım. Kendi hayatım fazlasıyla karmaşıktı: Kendimden, belki de hiç olmadığım kadar hoşnutsuzdum. Meksika'da yazacağım kitapla ilgili hissettiğim vahiy, o imge solmuştu, ortalarda görünmüyordu. Temelli mi çekip gitmişti yoksa?

Evrensel bir tufanın ardından eski dünyaya dönüş genellikle sarsıntılıdır. Benim durumumda öyleydi; coğrafi ve fiziksel olduğu kadar, duygusal açıdan da derin, mahrem bir sarsıntı yaşamıştım. (Aynı zamanda da, bütünüyle beklen-

[1] (Fr.) Kuru erik soslu domuz kavurma. (Ç.N.)

medik.) Avrupa'ya yeniden ayak basar basmaz –Cherbourg' da karaya çıkmıştık– ben ve diğerleri bir labirente, hem yeniden-bulunmuş hem de yeni-bulunmuş, hem eski hem de müstakbel sevgiler labirentine sürüklendik. Bunu izleyen olayları tanımlarken (bunu yapma isteği duymuyorum; istesem de, asla beceremeyeceğim zaten), karman çorman bir satranç karşılaşması benzetmesine başvurulabilir: yardımcı rollerdeki sırdaşlar, yakın arkadaşlar, taraf tutmaya ya da taraf değiştirmeye hazır dostlar; olup biteni, en az Fransız hükümeti kadar değişken bir oyuncu kadrosunun yer aldığı bir vodvile doğru kayan bir komedi olarak görmek mümkündü. Öncelikle, rol dağılımı sorunluydu; baş oyuncuların sayısı eşit değildi, kolay, pürüzsüz bir çözümü engelliyordu. Hep birileri dışarıda kalıyordu. Bu da acılara, ihanetlere, görkemli özverilere yol açıyordu, tıpkı küçük hesaplara, intihar girişimlerine, tuvalet masalarına bırakılan pusulalara neden olduğu gibi: az biraz olumlu davranışlar, bol miktarda kötülük.

Bana gelince; bu kaostan pek de alnımın akıyla çıkamadım.

O "Telgraflar ve öfke dünyası" tam iki yıl sürdü. Sonuçları, yansılarıysa çok daha uzun. Dostluklar onarım gördü; geride, ilişkilerin özgün desenlerinden teki bile kalmadı. İşe başkaları, yabancılar karıştı: Ani ve umulmadık bir evlilik, bir çözüm sağladı – son tahlilde de iki gelişmeye katkısı olduğu söylenebilir: bir hayatın erkenden sona erişine, bir başka hayatınsa ansızın Birleşik Devletler'e taşınmasına. Geri kalanlar için faaliyet alanları Normandiya, Paris ve Roma oldu. (Ah, eften püften arabalarla Alpler'deki tünellerde mekik dokumalar; peronda, hiç beklenmedik birinin, çoktan hareket etmiş trene atladığı, yataklı vagon yolculukları.)

Bu dönemden sağ kalabilen hiç kimse yok; benden başka.

Mimereller kişisel kaosumun tamamen dışındaydı. Farkına vardıkları şeyler olduysa bile, hiç bahsi geçmedi. *Pas devant...*[1] Savaş-öncesi yıllarda Oriane'nin uluorta alçaklıklarında da aynısı olmamış mıydı? (Bu arada belirtmeliyim:

Halihazırda yaşadığım karmaşayla Oriane'nin en küçük bir ilintisi yoktu.) Pierre'de yalın bir iffetlilik, bir namus anlayışı vardı ki, bazı konuların ciddiye alınmasını ya da tartışılmasını önlüyordu (aynı özellik Simone'da da vardı, üstelik sonradan edinme değil, doğuştan - Pierre'le fazlasıyla benzeştiklerini söylemiştim). Pierre'in bana "*ma fille*" (kızım) diye hitap etme alışkanlığı çoktan başlamıştı; eh, insanın ana-babasıyla konuşmadığı bazı konular vardır.

* * *

Sular yavaş yavaş duruldu, denge sağlandı; böylece Meksika kitabının cılız alevleri de canlandı. Orada tek başıma -kendimden gayet hoşnut- geçirdiğim günlerde Roma aklımı başımdan almış, beni esir etmişti. Vicdanımı kırbaçlayıp beni güvensizlik ve tembellik iblislerine karşı çıkmaya, gerçekten oturup yazmaya iten Martha Gellhorn oldu (cesaretin ve onurun ete kemiğe bürünmüş hali olarak, görür görmez tapındığım kadın). Öte yandan, o iblislerin asla tam anlamıyla yenilmediğini belirtmeliyim. Son derece verimli ve şaşırtıcı Ischia deneyiminden sonra, kitabın başarıyla ilerlediği bir zaman dilimi yaşandı, ancak gözlerimi bozan illet bunu sekteye uğrattı; onu Fransa'ya kaçış, dostlarla buluşma, kurtuluş, sonunda da sağlığıma kavuşmam izledi.

Şimdi yine 1949-50'ye döndük, kışın bahara evrildiği günlere. Her zamanki gibi, Touraine'de biraz kalmış, (Saint-Germain-des-Prés'deki Amerikalı tırnak-yiyicilerin o dokunaklı, bahtsız yaşamlarının aksine) hoşça vakit geçirmiştim: Pierre'le Simone eskisinden de yerleşik, becerikli görünüyorlardı. Yine de, otobüs şirketi ve Excelsior Garajı günlerinden çok iyi bildiğim bir tavrın yansılarını görüyor, üzülüyordum: çok fazla vermek, çok az almak. Göründüğü kadarıyla, bağlar serpiliyor, yaptıkları şarap fazlasıyla beğeniliyordu. İşletme eski müşterilerini korumuştu, yeni müşterilerin sayısıysa neredeyse aşırıydı. Ayrıca bir sürü değişiklik yapılmıştı. Çok güzel tasarımlanmış yeni etiketler; fıçılar

[2] (Fr.) Önümde, huzurumda. (Ç.N.)

için en iyi cins meşeyi sağlayan, yeni tedarikçiler; Ispanya'dan gelme en iyi mantarlar (şişe mantarı üretimi hâlâ yetersizdi); bir cihazla, hasat zamanı üzümlerdeki yağmur damlalarını kurutma deneyleri - yağmur her zaman altın değerinde değildir. Gerçek sorun, Pierre'in satmaktan hoşlanmamasıydı: Alıcılar, siparişlerini teslim almak üzere arabalarıyla, kamyonetleriyle avluya girdiğinde, Pierre bir şişe *marc* ya da *eau-de-vie de cerises*'i, daha eski hasadın numunesini ya da şık bir biçimde sunulan üçlü (beyaz/kırmızı/roze) örneği önlerine sürüveremiyor, içi götürmüyordu - sonuçta bu insanlar ahbaplarıydı, çoğu uzun yoldan gelmişti: Önce öğle yemeğine davet edilmeleri gerekmez miydi?.. Hele ödenmemiş faturalar için hatırlatma notları göndermeye gelince...

VII. Bölüm

Üç arkadaşın küçük gezisi

Evet, mayısta güzel bir pazar sabahı, daha gün doğmadan, neredeyse bomboş Raspail Bulvarı'nda kayarcasına yol almaktayız; Denfert-Rochereau'da kırkıncı bölgeye vardık, Général Leclerc Caddesi'ne sapıp Porte d'Orléans'a doğru ilerledik - karşımızda *la Route*... Bunu, arabayla güneye inmeyi -hızla ama tadını çıkararak- kim bilir kaç defa yaptım, hem daha önce hem de sonra? İnsanın ruhuna, iliklerine işleyen bir deneyimdi...

> *Kilometreleri teker teker soymak... Nationale Sept'in uzun, kara, akışkan düzlüğünde sıcaktan cazırdayarak kaymak; çınar ağaçlarının hışırtısı... açık camdan, ezilen böceklerin sararttığı ön camdan dışarıyı seyretmek... yan koltukta Michelin...*

(Bu, Cyril Connolly'den: Onun sözcükleri, benimkilerin beceremeyeceği kadar güçlü, etkili. Her kitapta ondan en az bir paragraf alıntı yapma dürtüsünü nadiren bastırabildim.)

Bu seferki yolculuğumuz hiç de böyle değildi; lirik dokusunu korumanın çok güç olduğu çabucak anlaşıldı. Yoğun araç trafiğinden ve dört bir yanı saran otoyollardan hâlâ on yıl gerideydik, fakat aynı zamanda da, arabaların iyice yıprandığı, alelacele piyasaya sürülen yeni araçlarınsa kötü, yetersiz malzemeden yapıldığı yıllardaydık. Allanah Harper'ın küçük, yeni Renault'su, *nouvelle construction*'un[1] en

başarılı örneklerinden biri değildi. Motoru arkada, bagajı önde; öndeki boşluğu tepeleme dolduran bavullarımızın, dengesini daha da bozduğu, tehlikeli bir ağırlık dağılımı (boşluğun tasarımı, valizlerin düzgünce yerleştirilmesine uygun değildi); bavulları şişirense *benim* eşyalarımdı; kitaplar ve yarım buçuk giysiler. Bize gelince; dört kişilik kullanım alanına sahiptik. Eh, biz üç kişiydik. Böylece, sırayla yer değiştirme kaydıyla, iki kişi öne, biri arkaya yerleşti: Sürücülüğü nöbetleşe üstlenecektik – Paris-Roma-Paris yolculuğunu, Pisa ve Floransa'daki gezinti molalarıyla birlikte, beş buçuk günde tamamlamak istiyorsak, nöbetler uzun sürecek demekti. Bunun anlamıysa şuydu: İkinci günün gecesi, ne kadar geç olursa olsun, Roma'ya ulaşmak zorundaydık.

Arka koltuğun yarısı, ustaca kutulanmış yedek lastiğe ayrıldı; aynı yere, gecelemek için gereken malzemeleri de tıkıştırdık; su geçirmez kumaştan, fermuarlı, cepli spor çantalar, yedek çarşaflar, kazaklar... ve tabii temel gıda maddeleri: jambon, gravyer peyniri, haşlanmış yumurta, Les Coudrais'den birkaç elma. Önünden geçeceğimiz *lieux gastronomique*'lerden[2] birine uğramak söz konusu olamazdı, bir kafeteryada bir şeyler atıştırmak ya da yol kenarında piknik yapmak da öyle; yalnızca içinden geçtiğimiz –sabahla birlikte canlanan– sayısız ana caddelerin birinde, bir koşu inip ekmekle Evian suyu alacaktık. Karnımızı da arabada, sallana yuvarlana yol alırken doyuracaktık. (Çakılarımız yanımızdaydı, benimki Swiss Army markaydı; kucağımıza sermek için güzelce yıkanıp ütülenmiş mutfak bezlerimiz vardı.) Moralimiz yüksek, günse tıpkı şafağın müjdelediği gibi harikaydı. Şok, o gümbürtü filan öylesine aniydi ki –hep olduğu gibi– korkmaya vaktimiz olmadı. *Lastik patlamıştı.* Neyse ki, direksiyona geçme sırası Pierre'deydi; arabayı birkaç saniye içinde yol kenarına güvenle, sağ salim yanaştırdı, durdurdu. Sonraki aşamalar sorunsuzca geçildi; gerekli aletleri, bir koltuğun altına bantla tutturulmuş olan krikoyu bulduk, lastiği değiştirdik, patlayan tozlu, yağlı, yamuk las-

[1] (Fr.) Yeni üretim, son model (Ç.N.)

[2] (Fr.) Gastronomi merkezi; iyi, seçkin yemeklerin sunulduğu yer (Ç.N.)

tiği de kutunun içine soktuk. Sonra? Bir yedek lastiğin, daha doğrusu *bütün* lastiklerin yeni ya da sağlam olması gerekmez miydi? Allanah arabayı alalı daha birkaç hafta olmuştu... Evet, lastikler yeniydi, tamam, sorun kalitelerindeydi – uyduruk malzeme. Pierre sağlam bir stepne olmadan yola devam etmeye yanaşmıyordu. Tamiri, eğer mümkün olsa bile, çok uzun zaman alacaktı. Başka (yeni ya da kullanılmış) bir lastik edinmek, satın almak, *bulmak* da öyle; lastik sıkıntısı vardı. Üstelik, doğru ebatta? Bu küçük Renaultlar ihraç edilmek üzere üretilmişti ve Fransa'da satılanların sayısı üç-beşi geçmezdi. Eh, şansımızı bir deneyecektik. Yetmezmiş gibi, günlerden pazardı.

Yavaşça, ihtiyatla yola devam ettik; *roue de secours*[1] olmaksızın. Hâlâ Sens kentinin kuzeyinde bir yerlerdeydik. Sonra, açık ve bize yepyeni bir lastik satmaya hazır bir garaj bulduk. Karaborsa. Yeniden yola koyulduk; zaman yitirmiştik, ama bu kadarına razıydık. Telafi edebilirdik.

İki saate kalmadan, yüz kilometre bile gitmeden, güm – bir patlama daha. Bu sefer, ön lastiklerden biri. Arabayı Simone kullanıyordu. O da durumu iyi idare etti. Karı-koca, halimizin olanca rezilliğine karşın, gülünç yanını da görebiliyorlardı. Bizimkisi gerçekten de akıl almaz, saçma sapan bir girişimdi. Bana gelince, yapabileceğim tek şey, Mimerel ruhuna ayak uydurmaktı. Böylece, yeniden müzakereye başladık – tartışma bu kez daha da ateşliydi, çünkü Fransızlar için kutsal saat yaklaşmaktaydı: öğle yemeği. Bir "yeni" lastik daha satın alma noktasında uzlaşınca, Pierre bize döndü: Yanımızda ne kadar para vardı? Simone biraz frank taşıdığını söyledi, bankayı azıcık sıkıştırmıştı... çok fazla değil, çünkü şu aşamada işin içine banka müdürünü filan sokmak pek akıllıca görünmemişti... Haklıydı. Ben şakıdım: Yanımda dolar var! (Allanah'ın cömert desteği, artık son demlerini yaşasa da, devam etmekteydi... Bu yolculuğu şöyle ya da böyle karşılamayı nasıl üstlendiğiyse, şaşırtıcıydı.) Kambiyo denetimlerinin hâlâ son sürat sürmesine karşın, dolar, sınır ötesinde son derece geçerli akçeydi. Cüzdana sa-

[1] (Fr.) Yedek lastik, stepne. (Ç.N.)

rılmak zorunda kaldığınız her yerde, bir dolar pazarı bulacağınız kesindi. Karşılığında kaç liret alınacağından, bu dolarların bana ne kadar yeteceğinden habersizdim; o anda İtalya'dan hâlâ epey uzaktaydık. Pierre aynı sabah iki lastiğin de patlamasının pekâlâ tesadüf olabileceğini, bunun illa da uğursuzluğa yorumlanamayacağını belirtti. Zihnimden Racine'in iki dizesini kazıp çıkardım (doğru mu?):

Seigneur! Trop de soucis entrainent trop de soins,
Je ne veux point prévoir les malheurs de si loin... [1]

Ne yazık ki benim tarzım bu değildi. Gelecekteki olası talihsizliklerden korkuyor, ciddi ciddi endişeleniyordum. Sürücü koltuğuna geçme sırası bendeydi; mutfak bezlerini kucaklarına yaydılar, yumurtaları soymaya, ekmeği dilimlemeye başladılar; beni direksiyonda, uzun bir jambonlu sandviçle, elleriyle beslediler. Bayağı hızlı bir tempoda ilerliyorduk.

Pierre başımıza gelenleri Allanah'a duyurmamamızı tembihledi. Kabalık etmiş, kibarlığına gölge düşürmüş olurduk: Arabasına bayılıyor, çok değer veriyordu; dahası, Tanrı korusun, *kendini* bu *yeni* lastiklerin parasını karşılamak zorunda hissedebilirdi.

Peki, arabaya bir şey olsa, *biz* karşılayacak durumda mıydık? Simone, bu kadar nakit paraya henüz hiçbirimiz sahip değiliz, dedi.

Loire'daki şaraphane, muhasebecinin odası, faturalar beynime üşüştü... Zihnimi bir kez daha, derhal Racine'e çevirdim.

Sonunda Pierre haklı çıktı. Başka lastik patlamadı, hatta havası bile inmedi – araba kusursuzca hizmet verdi (kendi sınırları dahilinde). Bütün yol boyunca.

Lyon'a vardık, Lyon'u geçtik; Pierre'in kaptanlığında Vienne-sur-Rhône'u ve La Pyramide'in kapılarını, Michelin rehberinden üç yıldız almış –*dört fourchettes*– lokantayı arkada

[1] (Fr.) Azizim! Fazla tasa, fazla özen ve emek gerektirir,
Bu kadar uzaktan, hiçbir mutsuzluk öngöremiyorum. (Ç.N.)

bıraktık... Orada yemek isterdik doğrusu – ah, onların *cervelas*'ları, ev yapımı, benzersiz beyaz şarapları, le Condrieu (La Pyramide –*chez Point*– o kıraç, kısıtlı savaş-sonrası yıllarında, hükümet tarafından Ulusal Anıt ilan edilen bir avuç lokantadan biriydi; buysa bütün vesika sınırlamalarından bağışık olmak demekti.)

İkindi vakti, Valence'ı epeyce geride bırakmıştık: *Midi*' deydik... Havayı kokladık, baharatlı esintileri içimize çektik... (Orada yaşamaktan neden vazgeçmiştik ki?) Orange'ın güneyinde bir yerde, etkileyici bir *hostellerie* daha gördük; terası çiçeğe durmuş bir bahçeye açılıyordu. Ani bir durma, kasları gevşetme ve kafes maymunlarına verilen gıdaların dışında bir şeyler yeme ihtiyacı. Dakikaları saymaktan gına gelmişti. Durduk. Sessiz ve boştu; bize hızlı, zarif bir servis sundular – İngiliz tarzı çay değil; lekesiz, kusursuz bir örtü üzerinde, nefis porselenlerde biraz Çin çayı ve birkaç kedidili bisküvisi. Bize gereken de buydu; kısa ama dinlendirici bir mola.

Hesap insafsızdı. İtiraz ettim. Öfkelendiler: Nerede olduğumuzun farkında mıydık?.. Yıldızları... (Evet, yıldızları tastamamdı.) Pierre hemen cüzdanına davrandı. Kalkıp çıktık; ben sert adımlarla, başım yukarda... Bahçe patikasının ortalarında, çantamın omzumda olmadığını ayrımsadım (dolarlarım filan...) Neyse ki, genç resepsiyoncu kadın elinde çantamı sallayarak bize doğru koşmaktaydı; olanca sevimliliği ve tebessümleriyle. Kadına teşekkür ettim. Pierre zevkten dört köşe, sırıttı.

Her şeye karşın güzergâh iyiydi; Avignon'dan aşağı, Aix-en-Provence, taşranın yüreği – o yalın, haşin parçadan bir ısırık; Saint-Maximin-la-Sainte-Baume Bazilikası, Brignoles: içinden geçilecek bir başka kalabalık pazaryeri, Fréjus'den aşağıya, sahile doğru, sonra Côte d'Azur boyunca uzun kıyı şeridi: Cannes, Juan, Nice, Monte Carlo, Menton ve sınırı geçip İtalyan Riviera'sına girdiğimiz Ventimiglia. Ligurian yakınlarında bir yerde, hâlâ aydınlık bir *albergo* gördük... Durduk. Bugünlük yeter, dedik. Cenova Körfezi'ndeki, birbirini izleyen balıkçı limanlarından, tersaneler ve küçük ta-

til beldelerinden oluşan şeridin neresindeydi, anımsamıyorum... Pietra Ligure olmalı, ya da Spotorno. *Quien sabe?* Sahipleri müthiş konuksever, kibar insanlardı; yardımseverlikleri, görev bilincinin çok ötesindeydi. Henüz gece yarısı olmamışsa bile, yakındı. O sabah çalar saatlerimiz bizi kaçta uyandırmıştı acaba?

Evet, bize oda verebilirlerdi. Bir *matrimonio,* iki kişilik yatağı olan bir odayla, bir de tek kişilik oda. Hemen *değil,* dedik, acelemiz yok – önce bir şeyler yememiz gerekiyordu. Bizi doğruca dalların altındaki bir masaya götürdüler; yapraklar hâlâ rayihalı, mis kokuluydu. Minik ampuller yakıldı. Denizi duyabiliyorduk. Şarap şişeleri ve Pellegrino suları göründü. Hamur işi istemiyorduk, öyle mi? Peki ya *salume,* biraz jambon? Hayır, sıcak bir şeyleri özlemiştik. Üzerinde yeşillikler yüzen tavuk suyuyla dolu kâseler geldi, bu arada asıl yemek de içeride bir yerde pişiriliyordu – *ısıtılmıyordu.* Keşke bunun yöreye özgü, şimdi bir hayli bozulmuş olan *trenette* (fesleğenli, kremalı sosa bulanmış şu uzun, kibrit çöpü biçimindeki erişteler) ya da bir balık çeşidi olduğunu söyleyebilseydim, ancak belleğim bana burada da ihanet ediyor; tek anımsadığım, gerçek bir İtalyan aile yemeği olduğu ve artık canlanmış olan bizlerin onu iştahla yalayıp yuttuğumuz. İsimsiz kırmızı şaraba da bayılmıştık.

Neredeyse ansızın *il padrone* belirdi – bize aile üyeleri hizmet etmişti; oğlan çocuklarından ve orta yaşlı kadınlardan oluşan bir ekip. Adam şaşırmış görünüyordu, biraz da alınmış. Onunla dalga mı geçiyorduk? Elinde bir pasaportla uzun bir form vardı. Resmî, mavi bir pasaport.

Evet, geldiğimizde, resepsiyonda odalarımızı seçerken bizden belgelerimiz istenmişti: her otel ya da pansiyondaki bildik uygulama. Pasaportlar genellikle gece alıkonur, içindeki bilgilerin sabırla aktarıldığı form da sonunda eyalet polisinin bir şubesi olan Questura'ya ulaştırılırdı. Pierre daha önce, Fransız-İtalyan sınırını geçerken, pasaportlarımızı ve arabanın evraklarını toplamıştı. Bildiğim kadarıyla, hepsi de onun evrak çantasındaydı. Gayet lakayt bir tavırla, sabah gün doğmadan, yani Questura açılmadan önce yola çıkaca-

ğımız için, bu sıkıntıya girmeye gerek olmadığını söylemiş, tek bir pasaport yeter, demişti. Fazlaca üstünde durmamış, önerisinin kabul edildiğini düşünmüştüm.

Şimdiyse *il padrone* formu önümüze sürmekteydi; Pierre minicik bir gözlük taktı. Oldukça loş ışıkta okumaya koyulduğu belge, *la fiche,* uzundu, sorular üç dilde: İtalyanca, Fransızca (resmî, kitap Fransızcası) ve İngilizce (hemen hemen). İstenen yanıtlar, derhal anlaşıldığı üzere, *benim* pasaportumdan seçilmişti.

İSİM... KIZLIK SOYADI... BABA ADI... ANNE ADI....

DOĞUM YERİ : Almanya
UYRUĞU : Britanyalı
VEREN MAKAM : Meksika, Guadalajara'daki Britanya Konsolosluğu
İKAMET ADRESİ : Yok (Fransızca) Sans domicile

(Her ikisi de kulağa meşum geliyordu.)

MESLEĞİ : Kalem erbabı

Aman Tanrım! Bu, Aldous'un marifetiydi. Uzun zaman önce yaptığımız bir yolculukta, sırf şaka olsun diye –o zaman bile demode bir deyimdi– bunu kendi formuna yazmış, aynısını bana da öğütlemişti. Ben de öğüdüne uymuştum. YAZAR sözcüğünden daha gerçek, daha inandırıcıydı.

Böylece sürüp gidiyordu. Bu engizisyonluk kâğıt parçası, pasaportun sağladığından çok daha fazla bilgi talep etmekteydi. Bir türlü yatışmayan patron, *Meksika mı,* diye söylenirken, gülmemek için kendini güç tutan Pierre, doldurmayı sürdürdü:

DİNİ : Katolik
Agnostik[1] diye mırıldandım; birden gelenekçi kesilen Pierre duymazdan geldi.

Bilinemezci. (Ç.N.)

SEYAHAT ARACI : Otomobil
KAYITLI OLDUĞU YER : Büyük Britanya

Zavallı Renault'nun bile sırları vardı: Meğer ihraç edilmiş, sonra yeniden ithal edilmiş.

SÜRÜCÜ EHLİYETİ : Fransa, Draguignan Bölgesi, Haziran 1929

GİDİLEN YER...

Böyle sürüp gitti. Bilgilerin hepsi doğru, dedi Pierre *il padrone*'ye; sonunda adam –hâlâ başını sallayarak– çekip gitti.

O gidince, şöyle dedim: "Evet, demek ben buyum... Böyle görünüyorum..."

Bir şey, belki sesimin tonu (bu Mimerel şakası çok mu ileri gitmişti?) Pierre'i harekete geçirdi, tatlılıkla belirtti: "*Mon petit,* pasaportuna kesinlikle bakmadım... Bilmiyordum..."

Simone açıklamaya çalıştı, "Aslında biraz..." Sonra, kararlılıkla: "Pierre, anlat Sybille'e."

"Otele neden bizimkilerden birini değil de onun pasaportunu verdiğimi mi?"

"Pierre'in amacı seninle dalga geçmek değildi."

Pierre açıkladı: "Rezaleti önlemek için. Simone'la evli değiliz. İşte böyle."

Kendimi önemsemeye bir son verip atıldım: "Siz!" Sonra: "On yıl, hatta on iki..."

"Simone'la, savaş sırasında gittiğimiz Savoie tepelerinden beri karı-koca gibi yaşıyoruz. Ailelerimiz dahil hiç kimse resmen evlenmediğimizi bilmiyor. Hızlı, sessiz bir savaş nikâhı kıydığımızı sanıyorlar."

Simone yansız bir sesle ekledi: "*Oriane n'a pas voulu.*"

"Oriane istemedi mi?"

"Pierre'le ikisi anlaşmışlar, boşanma gerekçesi olarak Pierre'in evi terk etmesini göstereceklermiş. Ancak iş ne zaman o noktaya gelse, Oriane belgeleri imzalamayı reddetmiş. Pierre defalarca denemiş. Yıllardır sürüyor bu iş. Eninde sonunda pes edeceğine inanıyoruz."

Peki ama neden, diye sordum, neden terk? "Başka gerekçeler de vardı hiç kuşkusuz... Ne de olsa Oriane - Tanrım, düşünüyordum da... yani *kanıtlar* - Oriane'nin ihanetleri öyle barizdi ki."

"*Pierre n'a pas voulu,*" dedi Simone.

Başımı öne eğdim: Pierre'in eskiden nasıl biri olduğunun, Simone'un gerçek Pierre'i ortaya çıkarışının hatırına, açılan yaraların anısına. Gelecekte neler yaşanırsa yaşansın, onlar için bir kız ya da erkek evlat sahibi olmak için çok geçti.

"Velhasıl, yolculuk ederken kızlık soyadımı kullanmak zorundayım."

Daha sonra, yatak odalarımızın -onlarınki *matrimoniale*- kapısında birbirimize iyi geceler dilerken, Pierre şöyle dedi: "Fransa'da kimse yadırgamaz... ama *burada:* Vatikan polisi, polis de otel yönetimini sıkıştırıyor. Dolayısıyla, insanlar da sorun çıkarmaktan kaçınıyor."

Simone daha vurdumduymaz bir tavırla atıldı: "Hiç kimsenin bilmediği doğru değil - ailem *bilmiyor,* ama Jean' la Elise'in haberi var. Oriane söylemiş."

Jean ve Elise; Les Coudrais'deki şu çiftçi karı-koca?..

"Senin de bildiğin gibi, Oriane arada bir bize kalmaya gelir; Pierre desteğe ihtiyacı olduğunu düşünüyor. Eski karısının para işlerine hâlâ o bakıyor. İşte, bir sabah Elise ona kahvaltı tepsisini götürdüğünde, Oriane şöyle demiş: 'Gerçek Madam Mimerel benim!' Bunu bana Elise anlattı, Jean'a da söylemiş, fakat başka hiç kimseye söylemediler!"

"*Des braves gens!*" dedi Pierre. "İyi insanlar."

İlk ışıkla yola çıktık, Cenova'dan, sonra Bracco Geçidi'nden geçtik ve muhteşem üçlüyü gördük: üçgen çimenliğe bizzat Tanrı tarafından kondurulmuşa benzeyen Duomo, Battisterio ve Pisa Kulesi. Floransa'da, Piazza della Signoria'da ve Cappella Medici'de durduk, hızlı adımlarla Uffizi, Pitti, Bargello'yu gezdik; del Popolo Kapısı'ndan geçip Flaminio yolundan Roma'ya girdiğimizde hava kararmıştı.

İkinci Kitap

Kesişmeler

VIII. Bölüm

Roma, 1950'ler – Gece ihtişamı – Ertesi sabah – Beklenmedik fırsatlar: Gendeller?.. FitzGibbonslar?.. – İtalyan usulü ev kadınlığı – Gendeller duruma el koyuyor

Böylece, bir kez daha Albergo d'Inghilterra'nın dördüncü katında, *ottant'otto*, 88 numaralı eski odamda, tek başınaydım; hareketle ve olağanüstü görüntülerle dolu, bitmek bilmez, neredeyse uykusuz geçirilmiş, ışığa boğulmuş otuz altı saatin ardından. Dostlarıma görsel bir şenlik sunmak istiyordum; son iki bin yılda insanoğlunun yarattığı en büyük sanat yapıtlarından oluşan, mecburen sıkıştırılmış, ufaltılmış bir sergi. Bunu başardım. Görece yeni edindiğim yerel ahbapların arasında iki Amerikalı da vardı, savaşı İtalya'da yeraltında geçirmiş, alabildiğine cesur, alabildiğine zor iki erkek. Bunlardan biri, ABD Ordusu'nda subay olan, genç, yeni evli Peter Tompkins, Anzio çıkarmasından sonra paraşütle Amerikan hatlarının gerisine inmiş, orada aranan biri olarak tehlikeli, korku dolu bir yaşam sürmüş, günbegün, saatbesaat yaşanan olanca güçlüklere karşın, kendini bir İtalyan olarak yutturmayı becermişti; bu durum Roma'nın Müttefikler tarafından kurtarılmasına kadar, aylarca sürmüştü. Bu sağ kalma mücadelesi onu yabani biri yapmıştı; aynı anda hem becerikli hem de toy, sinirleri zayıf, hakir gördüğü para konusunda güvenilmez, kadınlara karşı sevgi dolu, koruyucu ve ezoterik, batını uğraşlara eğilimli. Memleketlisi, orta yaşlı, bilgi küpü, öfkesi burnunda, zevke ve sefaya düşkün, canı istediğinde harika bir arkadaş olan Do-

nald Downes ise, ordu kadar şeffaf olmayan bir Amerikan örgütünün ajanı olarak, İtalyan savaşını en az Peter kadar bıçak sırtında yaşamıştı. Her ikisi de İtalyanca'yı anadili gibi konuşuyordu, her ikisi de Roma'da kalmayı, burada yaşamayı seçmişti. Roma kanlarına girmişti. Tıpkı benimkine de girmeye başladığı gibi.

İkisinin de *hakkını vererek* kullandıkları birer cipi vardı. Bazen, tam anlamıyla zincirden boşanmış gibi sürerlerdi. Hemen koşup geldiler elbette. İlk gecemizde, geç vakit bizi Inghilterra'nın önünden aldılar: şevkten ve şaraptan parıl parıl, her biri kendi cipinde. İtiraf edilmese de, iki hasım oldukları gayet açıktı. İkiye ayrılıp avlanmayı kararlaştırmıştık; içgüdüleri ve anlık dürtüleri takip edecek, daha doğrusu kovalayacaktık. İlk tur için Peter, Simone'u aldı; Pierre'le beni de Donald; daha sonra yer değiştirecektik. Aysız bir geceydi, İspanyol Merdivenleri, uzaklardaki Pincian'daki ağaçlar, caddeler loştu, zifiri karanlık değil, keskin çizgili – Corso'yu yıldırım hızıyla, birkaç dakikada indik, ansızın, kükreyerek yokuş yukarı vurduk, kalkan bir uçak gibi havalandık: ileri! Sonra bir fren cayırtısı, zınk diye durmak – Campidoglio'nun tepesindeydik; projektörlerle ışıl ışıl aydınlatılmış, oda büyüklüğünde meydan, binaların ön yüzleri, ortadaki atlı heykeli soluğumuzu kesti; güzelliği, kusursuzluğuyla bizi büyüleyen harika bir sürprizdi. Neredeyse saniyeler sonra, yeniden uçuşa geçtik – Trajan Sütunu'na çabucak bir göz atıp doğruca Roma Papale'nin geceye özgü, yarı aydınlık yarı karanlık gölgelerine: Palazzo Doria, Palazzo Farnese'nin cepheleri, Botteghe Oscure Yolu ve hiç düşmeyen bir hızla, bazen peş peşe, bazen yan yana yol alan iki ciple, doğruca Pantheon'a – Papa'nın günahları bağışlama yılıydı, yaz başlangıcıydı: en görkemli, en kutsal, en şen anıtlar ışığa boğulmuştu; adı hiç duyulmamış bir kaynaktan gelen *lumière,* sessiz bir tiyatro, bir gölge oyunu; sağlam, kunt taştan yapılma mimari mucizelerin, uçsuz bucaksız sinemasal imgeleri. İnsan yığınlarının derin uykuda olduğu bu anda, gecenin dinginliğinde, Piazza Navona'da bir mola; yaşayan, canlı çeşmelerin önünde kısa bir gezinti: superile-

ri ve yarı erkek-yarı balık tanrılar, suyun devinimi, suyun sesi ve *ışık*. Devam... Bernini'nin köprüsünden Tiber'in karşı kıyısına – köprüde o abartılı jestleri, duruşlarıyla gösteriş yapan azizler, melekler, ışığın suya kattığı o mucizevi boyutlar, Barok'la çiftleşen, doğallıkla birleşen ışık... Uçuşumuz sürüyordu... Az sonra küçük, çirkin arabalarımız, mekanikleşmiş savaş çağının boz renkli metal araçları, Piazza San Petro'nun boş enginliğinde iki değersiz leke gibi durmaktaydı. Buradaki kusursuzluğa, bu etrafı çevrili, yuvarlak alanın dünyasal güzelliğini de aşan olanca zarafete karşın, bizi çağıran, el eden başka –daha pek çok– imalar vardı... Bunun üzerine dünyasal yolculuğumuza devam ettik; gecenin esritici, delicesine koşuşturması henüz bitmemişti, lunapark trenlerindeki gibi, tepeleri peş peşe, hızla tırmanarak, bir çırpıda inerek, ulaştık, gördük, sonra da gaza bastık – Foro Romano, Tempio di Vesta, San Gregorio, Caracalla Hamamları, Il Colosseo, Teatro di Marcello, Laterano'daki San Giovanni, Santa Maria Maggiore, Cosmedin'deki Santa Maria, Palatino, Quirinale, klasikler –imparatorluktan kalmalar–, dinsel yapılar... Roma'nın görkemli karmaşası içinde devam, devam – Piazza San Silvestro, Piazza Colonna... Şafak söküyordu... Trevi Çeşmesi'ne vardığımızda ışıldaklar çoktan söndürülmüştü. Bozuk paralarımızı çeşmeye attık. Bu iş de bitince otele döndük, vedalaştık, hem bol rüyalı hem de derin uykulara daldık.

Sabah geç vakit, bizim şovmenler yeniden boy gösterdi. Parlak gün ışığına çıktık ve giderek saatleri hesaplanmayan, uzun, telaşsız bir güne evrilen sürece başladık. Bunun galerisiz, müzesiz bir gün olmasına, zamanın sokak yaşamına, pazarlara, taşraya adanmasına karar verilmişti... Yine de, yolda *capuccino* içmek için durunca, o önemli Etrüsk bağlantısı nedeniyle Villa Julia'yı, Vei Apollosu'nu arayıp bulduk. Öğle olduğunda Via Appia Antica'da yürümekteydik; her iki erkeğin de onayladığı bir *trattoria* bulduk, Roma'nın aziz sebzesi sayılan taze baklaları, öbek öbek soyup yemeye başladık (ilk bakla tanelerinde dilek tutuyordun),

yarım litrelik şaraplardan şişelerce ısmarladık, geri gönderdik, gönülsüzce geri istedik, kana kana içtik; bu zorba tavırlarımız (ben de ayak uydurmuştum) Pierre'le Simone'u afallattı: şarabı geri çevirme, patron, garsonlar ve konuklar arasındaki vaatler, itirazlar komedisi. "*A mano!*" diye kükredik: elle! San Daniele jambonunun *elle*, şeffaf denecek kadar ince kesilmesi gerekiyordu. *Mozzarella di buffalo*'dan[1] neden yağ damlamıyordu? Şu enginarlar *soğuk* olmamalıydı, tamam, ama dumanı da *tütmemeliydi*... Yine de yedik, epeyce içtik; mutluyduk, düşlerimizin gecesini yaşarmışçasına tadını çıkarıyorduk. Günbatımını seyrettik. Akşam yemeğine Trastevere'ye gittik. İşte bu gerçekten de sokak yaşamıydı; yerel halkla gezginler iç içe. Pierre'le Simone İtalyan yemeklerinin ciddiye alınabileceğini fark etmeye başlamışlardı. Amerikalı dostlarımız onları kanatlarının altına almıştı; bunun için de Mimerellerin gördüklerini övmeleri, beğendiklerini dile getirmeleri yetmişti. Mutluydular, etkilenmişlerdi ve bunu göstermeyi biliyorlardı. Aynı zamanda gözlemlemeyi ve keyfini çıkarmayı da. Buradan da kalkmayı bilmedik; ara ara patlayan, oldukça gaddar bir müziğin kaçınılmaz bir biçimde delik deşik ettiği, capcanlı bir huzur içinde, oturduk.

Gece yarısından epey sonra kalktık. Otelin havasız salonunda vedalaşıldı. Sabah yine geç vakit uyandığımda, Mimereller gitmişti. Odamın bir köşesinde, yüksek, düştü düşecek iki kitap destesi duruyordu: Paris-Roma yolculuğunda, Renault'nun karnında taşıdığımız kitaplar.

* * *

Sayım suyum zamanı? Hiç acele etmedim. Önce: Uykusuz geceler telafi edildi. Sonra sıra postaya geldi. Aylar içinde otele ulaşan küçük mektup desteleri, olmadık çekmecelerden, resepsiyondaki posta kutularından çıkarıldı. Acil önem

[1] (İt.) Manda sütünden yapılan, bizdeki beyaz peynire benzeyen bir İtalyan peyniri (Ç.N.)

taşıyan bir şey yoktu. Sonra, gündüz kapıcısı sordu: Sık sık uğrayan ve dönüp dönmediğimi soran genç çiftle görüşmüş müydüm? Hangi çift? Galiba Amerikalılar, dedi; elden bir mektup bırakmışlardı. Desteleri bir kez daha karıştırdım ve gerçekten de pulsuz bir zarf buldum. İçindeki not, savaş yıllarında yaşadığım New York'tan, çok iyi tanıdığım birindendi: Rosalind Constable, İngiliz ve daha o zamandan başarılı bir gazeteci, *Life/Time* kurumunun parlak ışıklarından biri, bende bulunmadığını gayet iyi bildiği niteliklere sahip: çok çalışkan, çok hırslı. Orta-yolda, bir başka deyişle, dünya olaylarının bir araya getirdiği -yerli ya da sığınmacı- yazarların, ressam, patron ve editörlerin, siyaset ve edebiyat eleştirmenlerinin oluşturduğu çevrede buluşur, görüşürdük. Rosalind'in bana yazdığı not bir tanıtma mektubuydu. Tanıdığı genç bir çift... bir karı-koca... İtalya'ya geliyorlar... Erkek bir Fulbright Bursu kazanmış... Avrupa'ya ilk gelişleri... Rosalind onları çok iyi tanımıyordu, ama kafa dengi olduğumuzdan emindi, adam ciddi biçimde entelektüeldi (ciddi sözcüğünü övgü saymamış, bir kibir, kendini beğenmişlik kokusu almıştım)... Dolayısıyla, belki ben, vs... Bu tanıtım mektubu haftalardır beni bekliyordu. Sırf vicdan azabından, kaldıkları yere bir pusula gönderip ertesi akşam içkiye davet ettim. Inghilterra'nın sosyal mekânında, o tıklım tıkış eşya dolu, oldukça da gösterişçi, züppe *salotto*'da[1] bir içki - küçük barın yanındaki altın varaklı, dolgun koltuklarda. Çıkıp geldiler. Soyadları Gendel idi; Milton ve Evelyn Gendel. İnce uzun, esmer; düzgün hatlı Slav yüzler. Kökenlerini haykırıyorlardı: ikinci kuşak Eşkenaz Amerikalı, New Yorklu-Amerikalı. Irksal özellikleri nedeniyle öylesine benzeşiyorlardı ki, karı-kocadan ziyade ağabey-kardeş sanırdınız. Gendel ağabey entelektüelliğiyle gerçekten de göze çarpıyordu, dizginlenen, özlü, kendinden emin, hava basmayan bir biçimde. Kız kardeşse hevesli, sevimliydi ve erkeğin çoktan hatmettiği, serinkanlılıkla sindirdiği bir şeyin peşinde olduğunu hiç gizlemiyordu: sanat, malumat, tek sözcükle Avrupa. Öğrendiğime göre, adam savaşta Pasifik'te tercü-

(It.) Salon, oturma odası. (Ç.N.)

man olarak görev yapmış, daha önce de Doğu dillerinin yanı sıra mimari ve zooloji okumuştu; bunlara ilgisinin hâlâ sürdüğü de ortadaydı. (Bir keresinde yakaladığı bir sürüngenden söz ederken sesi adeta sevgi doluydu. "Bir yılan," dedi karısı, *sotto voce*[1], hoşnutluktan hayli uzak bir tınıyla.) *Onun* sanat aşkıysa operaya ve edebi yaşamın ışıltısınaydı. Erkek bursunu Çin'de kazanmayı yeğlerdi; kadınsa Proust'vari bir sahne olarak algıladığı Paris'i arzulamıştı. Ama sonuçta, Roma'ya âşık olmuşlardı. Hem de Milton'a, yaşamını burada sürdürme kararı aldıracak ölçüde (üç evliliği boyunca); bugün, bunları yazdığım şu an, hâlâ orada yaşıyor. Çok genç evlenmişlerdi, Amerika'nın savaşa girmesinden önce; Evelyn daha koleji bile bitirmemişti, dolayısıyla Milton'ın onu alıp, kendisinin çoktan giriş yaptığı, André Breton, Max Ernst, Peggy Guggenheim, *Partisan Review* gibi ilerici, yenilikçi bir çevrenin eteklerinde dolaştırmasına, Avrupa sevdasını aşılamasına yetecek kadar küçüktü. Böylece, bir gün, Avrupa'da kazandıkları bursun müjdesiyle ışıldayan Evelyn, Madison Bulvarı'ndaki otobüste Rosalind Constable'a rastlar (ah, kaderin ağlarını örme biçimi), şöyle böyle tanışmalarına karşın, Rosalind onun coşkusundan öylesine etkilenir ki, bir tanıtma mektubu yazmayı önerir – kibarca, belki de alayla: "Roma'da tam seninle Milton'a göre 'entelektüel' bir arkadaşım var..." Rosalind'in o sırada ne tür bir gazetecilikle uğraştığının pek de üzerinde durmayan Evelyn, bu "entelektüel" yabancıya, yani bana, hitaben yazılan mektubu hevesle kabullenir.

Gendel çiftinden daha ilk akşam hoşlandım. Birlikte yemeğe gittik – della Croce Caddesi'nde, sık sık yemek yediğim Toto'nun yerine. Dostlar, İtalyanlar, Amerikalılar bize katıldı. Sohbet aktı gitti. Milton keyifli, az ve öz, dalgın. Evelyn geveze, halinden hoşnut, dost kazanmaya hazır. Evet, Gendellerden basbayağı hoşlanmıştım. Ancak. *Gençtiler*: Onların yirmi küsuruyla benim sonuna yaklaştığım otuzların arasındaki uçurum çok derindi. Dostluklarımda, aşk ilişkilerimde hep kendimden büyüklere yönelmiştim...

[1] (İt.) Alçak sesle, fısıltıyla. (Ç.N.)

Okul çağı öncesinde de, akranlarımla neredeyse hiç haşır neşir olmamıştım, ablam bile ben doğduğumda on beşine basmak üzereydi; dolayısıyla yakın, içli dışlı bir ilişki kuracağım kişiyle aramda en az on yıllık bir fark olması, şarttı. Evelyn ve Milton'la zaman zaman karşılaşacaktım, o günlerde Roma'da yaşayan yabancılar arasında kaçınılmazdı bu; görülmesi gereken güzelliklerden, ünlülerden söz edecektik –bunlara meraklı, hevesliydiler, ben de fırsat çıktıkça onları, sayıca fazla olmasa da tanıdığım aydınlarla, edebiyatçılarla tanıştıracaktım– hepsi bu.

Fakat sonradan ortaya çıktı ki, Rosalind Constable ile Evelyn Gendel'i o Madison Caddesi otobüsünde bir araya getirirken tanrıların niyeti bu değilmiş. O ilk tanışmadan sonraki kırk sekiz saat içinde, bir uyum, bir ahenk sağlandı. Maddesel durumumun gerçekleriyle yüzleşmek zorundaydım. Varoluşumun. Fransa'dan taşıdığımız kitaplar duvarın dibinde yığılı duruyordu; bense okuma etkinliğimi hâlâ kısıtlamak zorundaydım ya da kısıtlamak zorunda olduğumu düşünüyordum; öğle saatlerinde İtalyan güneşine çıkarken hâlâ kapkara gözlükler takıyordum. Gerçekten de gün ışığından kaçınmam öğütlenmişti, ben de daha çok geceleri dışarıya çıkıyordum. Ve kendi kitabıma henüz başlamamıştım bile. Ne zaman başlayabilecektim? Ne zaman başlamalıydım? Gençliğimden beri arzuladığım hayata adım atmam ne kadar sürecekti? Önceleri Fransızca yazmayı ve Stendhal gibi yazmayı hedeflemiştim; daha sonra bunun yerini İngilizce ve Aldous Huxley almıştı. Şimdi arkamda, hatalı başlangıçlar ve başarısızlıklarla, haz düşkünlüğü, tembellik ve özgüven eksiklikleriyle dolu bir sürü istikrarsız, dağınık yıl yatıyordu. Daha ne kadar vaktim vardı? İş gelip paranın daha ne kadar yeteceği sorusuna dayanmıştı. Kesin olan bir şey vardı: Inghilterra'dan ayrılmak, kalacak daha ucuz bir yer bulmak zorundaydım.

Düşüncelerim tam bu noktadayken, FitzGibbons çifti, Constantine ile Theodora yeniden hayatıma girdiler. Gelecekte bunu zaman zaman, değişik safhalarda yineleyecek, bir sonraki (daha iyi *ve* daha kötü) meskenimin belirleyicisi

olacaklardı. Capri'de epeyce görüşmüştük, Constantine orada akrabası Norman Douglas'ın yaşamöyküsü için malzeme toplamaktaydı. Ancak az sonra biyografiyi yazmaktan vazgeçti: Douglas'ın güçlüklerinin ve çelişkilerinin üstesinden, ancak iyice olgunlaşmış, hayat üniversitesinden iftiharla mezun olmuş birinin gelebileceğini fark etmişti. Genç Constantine yine de Norman hakkında, ilk kez *Encounter*'da yayınlanan uzun, olağanüstü iyi bir deneme çıkarmayı başardı. Geçenlerde bir kez daha okudum. Evet: *Constantine FitzGibbons*. Kendisi de zaman içinde parlak, özgün bir yazar oldu; uygar, çok yönlü, verimli. Onu anarken –görece erken bir yaşta öldü– diğer eserlerini de sayalım mı: *Öpüşme Sona Erdiğinde, Nessus'un Gömleği,* BBC belgeseli *The Blitz, Dylan Thomas'ın Yaşamı.*

Anlattığım İtalya döneminde, Constantine'le Theodora (her ikisinin de ilk evliliğiydi) birbirlerine olan düşkünlüklerine karşın, uluorta yaptıkları kavgaların sıklığı ve şiddetiyle tanınırlardı. Ah, fırlatılan şaraplar, hakaretler, kırılan bardaklar, haykırışlar, lokantaları, barları bir hışım terk etmeler... vahşi hayvanlar gibi yabanıl, hırçın; bir sonraki görüşmenizde, güllük gülistanlık. Ya da belki, öyle değildi. Fransa'dan döndüğüm günlerde, birkaç aydır Roma'da yaşadıklarını öğrendim. Yetti de arttı, dediler; çekip gitmek için sabırsızlanıyorlardı. Bir dairede kalıyorlardı, kira kontratının dolmasına hâlâ üç-beş ay vardı. Ev sahibesi –yaşlı, saldırgan, katı– yerlerine güvenilir ve *sessiz* bir kiracı bulmadan gitmelerine izin vermiyordu. Kira ucuzdu. Belki de ben?.. Neden olmasın, dedim.

"Tam bir daire sayılmaz," dediler, "daha çok bir kulübe gibi; Piazza di Spagna'da bir işhanının tepesinde."

"*Piazza di Spagna*'da mı?" dedim.

"Her tarafı dökülüyor, ama mermer bir banyosu var."

Evi gezdirdiler. Beş katlı bina neredeyse İspanyol Merdivenleri'nin tam karşısındaydı ve görünüşe bakılırsa bütünüyle işyerlerinden oluşuyordu, bunun anlamıysa, daha sonra keşfedeceğim gibi, gece boyunca binada tek bir canlı kalmamasıydı. Sağlam, taş yapının beş katını tırmandık, ta-

namı kapalı ofis kapılarının önünden geçtik, sonra da kısa, tozlu bir tahta merdivenden çatıya çıktık. *Çok geniş bir çatıya;* boy boy, kırık dökük çanaklarda ve taş vazolarda yaşam savaşı veren, karman çorman bitkiler. Manzara soluk kesiciydi: Meydandaki muhteşem sütunun üzerindeki Santa Maria Immaculata'nın dev boyutlu kafasıyla yüz yüze, neredeyse burun burunaydık.

Constantine, savaştan sonraki ilk büyük İtalyan filminin, Rossellini'nin *Roma, Açık Şehir*'inin tam da burada, bu çatıda çekildiğini açıkladı.

Şaşkınlığımdan az buçuk kurtulunca, sordum: Ev nerede peki? Sarmaşıkların, bürümcüklerin ve vazoların gerisinde, yarı gizlenmiş, ince uzun, bir tür baraka duruyordu; katranlı kâğıtla tahta meyve kasalarından çatılmışa benzeyen, kulübemsi bir şey. Pencereleri, düştü düşecek bir kapısı vardı. İçerisi tatlı bir sürprizdi (Theodora'nın ev kadınlığını hesaba katmazsanız): L-biçiminde, makul genişlikte bir stüdyo, beyaz duvarlar, seçkin bahçe mobilyaları –bambu ve çizgili çadır bezi–, küçük (muhtemelen) temiz bir mutfak *ve* mermer banyo.

Taşınma günü neredeyse bir anda geliverdi. FitzGibbonslar çekip gitmek için acele ediyordu; huysuz kocakarı onlara vekâlet etmemi kabul etmişti; adım, zarar-ziyanın ve onarımın karşılanacağına ilişkin tek paragraftan oluşan kira kontratına eklendi, bir aylık kirayı ödedim. Kolay bir gün olmadı. Öncelikle, bir bayram günüydü, dinî bayram değil, İtalya'nın ilan ettiği bir sürü resmî bayramdan biri (1918'de Avusturya'ya karşı kazanılan zaferin mi yoksa Müttefiklerin 1943'teki zaferinin mi kutlamasıydı, unuttum); her neyse, çalışan Roma'nın tamamen kepenkleri indirdiği bir gündü. Bu başta fazla sorun olmadı, çünkü Theodora hâlâ evdeydi, geç yenen spagettili bir öğle yemeğinin rehavetiyle oyalanmaktaydı. (Constantine çoktan *buharlaşmıştı:* Norman Douglas'ın, fırsatını bulduğu anda sıvışanlar için kullandığı deyimle.) Inghilterra'nın garsonlarından birinin ayarladığı bir delikanlı, kitap destemle diğer eşyalarımı bir el arabasına yüklemiş, yeni evimin eşiğine kadar çıkarmış-

tı. Sonunda kendimi eve atabildiğimde, görüntü pek de iç açıcı değildi. Karışık, düzensiz sözcükleri durumu tarif etmeye yetmeyecek. Temiz görünümlü tek bir şey yoktu: Bırakın yatmayı, üzerine güvenle oturmayı bile göze alabileceğiniz hiçbir şey yoktu. Ben şimdi olduğu gibi o zaman da eski Ispartalılar gibi bir temizlik, düzen bağımlısıydım; buraya nasıl yerleşir, burada nasıl *uyurdum*? Bu apaçık keşmekeşi görmezden gelemeyecektim; paniğe kapıldım. Evde telefon vardı. Aklıma gelen herkesi aradım, henüz yeni tanıştığım insanları bile. Yarısı, bu nefis, ılık tatil gününden yaralanıp deniz kenarına gitmişti; evde bulabildiklerime feryat figân dert yandım: Hiç umut yoktu. Yo, yo, merak etme, dediler; geleceklerdi, kayınbiraderlerini, hizmetçilerini getirecek, bir bahçıvan ayarlayacak, bir döşemeci, bir marangoz bulacaklardı; dükkânların kapalı olması hiç fark etmezdi. Bir saat sonra, evde bir kalabalık toplanmıştı. Şık, zarif İtalyan kadınları (belleri önlüklü), kovaları, belleri ve avadanlıklarıyla İtalyan erkekleri, tam bir seyirlikti. Seri ve becerikli bir temizleme, kazıma, fırçalama faaliyeti başladı, kısa bir süre sonra da evin içine ulaştı; en görülmeye değer olansa, tarihî çatının bir köşesinde doğaçlama yaratılıveren çalışma-alanıydı – en saldırgan bitkilerin bir kısmını temizlemiş, yerleştirdikleri tahta bankın üzerine, içi sökülüp yeniden dikilen döşekle, tersyüz edilmiş yastıklar atılmıştı; adamın biri iskemle bacaklarını çivilerken, ben bir şezlongun ucuna ilişmiş, bir şeyler geveliyordum: "Sizlere nasıl teşekkür edeceğim?.." "Bunu adam etmek mümkün mü dersiniz?.." Benden başka herkesin morali yüksekti; beni yatıştırdılar. Tanrım, İtalyanlar nasıl da becerikli (ev işlerinde), yardımsever, *verici* olabiliyorlar. Biri beş kat aşağı, meydana inip buz gibi limonatayla dolu, kocaman bir sürahiyle döndü. Güneş henüz batmıştı ve karşımda temiz, derli toplu, yaşanabilir bir daire –stüdyo? sığınak? kulübe?– duruyordu. Kadınlar giysilerimi içinde askılar, çengeller bulunan dolaplara yerleştiriyor, bir başkası, bir marangozun çabucak çatıverdiği kitaplığa kitaplarımı dizmeme yardım ediyordu... Her şey bitince, haykırdılar: Taşınabilirsin, *ta-*

şından bile, ama önce, hep birlikte yemeğe çıkıp kutlamalıyız! İşte o an başımı kaldırıp baktım ve Gendellerin de aramızda olduğunu gördüm. Milton ile Evelyn.

Hava kararıyordu, tam onları (Inghilterra tarafından buraya yollanmışlardı sanırım) selamlamaya hazırlanırken, biri bir elektrik düğmesini çevirdi. Kıvılcımlar sıçradı, bir çatırtı oldu; diğer düğmeler de denendi: yine ışık çakımları, birkaç plof ve şurada burada titrek ışıklar saçan tek tük ampul. Çalışıyor gibi, dediler; sonra güçlü, Amerikalı bir ses yükseldi: "Burada kalamaz, en azından bu gece! Bu bir ev değil, bir komedi... yasadışı..." Konuşan Milton'dı. Bu ikinci görüşmemizdi; ona soğuk, sakin, mesafeli bir adam yaftası yapıştırmıştım. Şimdiyse karşımda endişeli, kararlı ve incinmiş bir sesle konuşan biri vardı: "Burada e-l-e-k t-r-i-k-t-e-n söz ediyoruz... Hiçbir şehir yönetmeliği buna izin vermez!" Sohbete yeniden katılma zamanımın geldiğini ayrımsadım.

"İyi de, New York'ta değiliz," dedim.

İtalyan dostlarım kıs kıs gülerek bana katıldılar. Ciddi, hoşgörüsüz Milton kolayca savuşturulacak biri değildi, ancak *sorumluluğu* alıyordum. Bir şeyler *yapılmalıydı:* Bu gece değil. *Biz* kalabalıktık, dolayısıyla biz kazandık. Zafer dolu, neşe içinde, hep birlikte gece Roma'sına daldık, karnımızı doyurduk, bol bol güldük, epeyce içtik; buysa son derece mantıklıydı: Çünkü New York'ta *değildik.* O uzun günden anımsadığım son şey, yatakta tek başıma, şarapla tıkabasa dolu yattığım, serin, temiz çarşaflarda (pamuklu elbette; Mısır pamuklusu? bir taşınma hediyesi? yoksa ödünç mü?) hayal meyal düşüncelerle, hafiften huzursuzlanarak uykuya doğru sürüklendiğim (Elektrik sorununu halletmek için yeniden geleceklerini söyleyen Gendeller doğru mu söylemişti? Bundan böyle geceleri bu boş, sessiz binayı tek başıma tırmanacak, tek bir canlının kalmadığı ofislerin, o cilalı, pirinç, "Uluslararası Ltd" tabelalarının önünden geçip basamakları çıkacaktım, öyle mi?); sonra, zihnimde salınan son bir imge: banyo küvetinin mermerindeki o büyük, sivri tırtıklı çatlak.

Gendeller ertesi sabah çıkageldi. Kablolar, prizler, teller, erkeğin ustalıklı el becerisi, kadının uyanık, cevval çıraklığıyla. Bir haftadan da az bir sürede, evin içinde, yalın, güvenli, randımanlı bir aydınlatma sistemi kurmayı başardılar, sonra dışarıda, terasta da çekici, gizli bir ışıklandırma yaratmayı kafaya koydular; bitkilere bir gece yaşamı sağlayacak, geceleri burada, *plein air*[1] yiyeceğim akşam yemeklerini aydınlatacaklardı.

Bu tabii biraz zaman aldı, iş bittikten sonra da Gendelleri neredeyse her gün görmeyi sürdürdüm. Evelyn siesta vakti uğruyor, bana kitap okuyor, bakmadan daktilo yazmayı öğreten elkitapları getiriyordu; gözleri yormadan, daha doğrusu gözleri hiç kullanmadan daktilo yazmak? Milton bizi oda müziği konserlerine götürüyordu; kısa bir süre sonra, Roma'nın gece görüntüsüne olan tutkum onlara da bulaştı, akşam yemeğinden sonra çıktığım yürüyüşlere katılır oldular; böylece gidip gelmeye, birbirimizi eve kadar geçirmeye başladık, önce onlara, sonra bana, sonra tekrar onlara; bu bazen gündoğumuna kadar sürerdi. Gendellerin İtalya'da ortaya çıkışları, çok tehlikeli buldukları elektrik tesisatını değiştirmekle sınırlı kalmadı, hayatımı da değiştirdi.

[1] (Fr.) Açık havada (Ç.N.)

IX. Bölüm

Roma'ya devam – Çalışan bir yazarın günleri: faal, üretken bir zihin, gece yürüyüşleri – Korku – Gülünç bir durum – Hayırsever bir davranış – "Her şey yolunda..."

Nasıl başlamıştı peki? Yavaşça, fark edilmeden, hiç umulmaksızın... Daktiloya çekilmiş, özgün Meksika yazıma bir göz atacak cesareti toplamıştım; henüz dışarıdan bir yoruma gereksinmesem de (henüz değil!), bir dış sese ihtiyaç duydum ve Evelyn'den bana bir bölümü yüksek sesle okumasını rica ettim: *Caracalla Hamamı*'nın girişini. Pek iyi okuyamadı, ayrıca metinden ne kadar sıkıldığı da açıkça ortadaydı. Sordum, bir anlam çıkaramadığını söyledi; bir şey anlamamıştı. Bu yanıt canımı sıkmamış, beni keyiflendirmişti; çağdaş İngiliz yazarlarından neler okuduğunu, hangilerini beğendiğini sordum. Proust ile James'in adlarını verdi.

Bana gelince, Martha Gellhorn'un (yeni evlat edindiği erkek bebekle birlikte dönmüş, Roma dışına yerleşmişti) zaten emin olduğu şeyi yaptım: Her sabah daktilomun başına geçtim, sayfaları önüme çektim. Çalıştım, çalıştım. Kısa bir süre sonra, her yazma gününün başında şu "ilk gerçek cümle" düsturunu kesinlikle uygular olmuştum, diğer zamanlarda da zihnimde bölük pörçük sözcükler, diyaloglar, fikirler uçuşuyordu – genellikle yakalanamayacak, zapt edilemeyecek kadar büyük bir hızla. Gözlerimdeki sorun beni aslında en iyi yazabildiğim yola zorlamıştı: önceden not almadan, başvuru kitaplarıyla, araştırmalarla uğraşmadan

yazmak. (Buna bağlı olarak da, şurada burada bir sürü hata yaptığıma hiç kuşku yok.) Elimdeki kitap bir gezginin masalı olarak biçimlenmekteydi: kısmen gerçekten yaşanmış, kısmen de uydurulmuş bir Don Otavio.

Sabah vardiyasından sonra, dışarıda, gölgeye çektiğim bir kumar masasında, yalın bir İtalyan yemeği hazırlardım –ziftli muşambayla kaplı çatı gündüzleri aşırı ısınıyordu– domates, bir yumurta, salam, meyve, koca bir bardak, Roma tepelerinden gelme kaynak suyu. İçme suyu kentteki evlerin çoğuna küçücük bir musluktan ulaşıyordu; normal boydaki muslukların arasına takılan ve sınırlı miktarda, azar azar da olsa (dakikada yarım litre) doğal kaynak suyu sağlayan bu küçük musluğun suyunu, kahve ya da çorbamızda da kullanıyorduk. Bizim yörede bu, Trevi Çeşmesi'ni besleyen kaynaktan gelen *acqua di Trevi* idi. Tadı eşsizdi.

Günün sıcağı hafifler hafiflemez yeniden, tercihen tek başıma çatıya çıkıyor, biraz ciddi bahçıvanlık yapıyordum. O deli, taşkın sarmaşıkların hiç olmazsa bir kısmını ehlileştirmeye çalışmaktan büyük zevk alıyordum; bir biçim, bir yön, biraz destek vermekten, hepsinden çok da onları sulamaktan. *Acqua di Trevi'yle değil* elbette. Daha sonra, Roma göğünün rengini yitirdiği o on dakikalık sürede, günbatımıyla yeniden alevlenmeden önceki o boşlukta, kırlangıçlar belli bir düzen içinde uçmaya başladıklarında, elimde kadeh, içimde yenilgi duygusu, oturup seyrediyordum. Daha sonra, saat ona doğru dostlarla akşam yemeği... zaman zaman, çatıda tek başıma yemeye de alışmıştım. Özel *son et lumiere*'imin[1] ortasında geçirdiğim o akşamlara bayılıyordum. İtalyan radyosu, sıkça yaptığı gibi, bir opera yayınlamaya karar verdiğinde müziğim de oluyordu; kendim için pişirdiklerimse asla öyle eften püften şeyler değildi. Gece yürüyüşlerimiz için beni almaya gelen Gendeller, beni sıcak yemek, başlangıç, ana yemek ve her cins Parmesan'a uygun boyda kaşıkla, dört dörtlük hazırlanmış sofrada bulunca afallıyorlardı.

(Fr.) Ses ve ışık. (Ç.N.)

O çatıdaki yarı sefa düşkünü, yarı Ispartalı yaşamım bana birkaç tatsız sarsıntı yaşattı. Öteden beri, dışarıda geçirdiğim bir gecenin ardından, vakit çok geç de olsa yürüyerek, tasasızca geri dönmeye alışkındım. Sokaklar neredeyse bomboş olur, hiçbir tehlike taşımadığı gibi, ara ara şen bir gösteri de sunardı. Bir keresinde, sağduyunun emrettiği gibi, şafak sökmeden hemen önce, saygın Via Veneto semtindeki, yedek anahtarı bana emanet edilmiş bir daireden, büyük bir muhabbetle vedalaşıp çıkmış, neşeyle yürümeye koyulmuştum ki, önünden geçtiğim bir evin birinci katının açık penceresinin pervazına ata biner gibi oturmuş genç bir adam gördüm; kolunu kaldırdı, arkasındaki karanlık odaya bir öpücük gönderdi, döndü, öteki bacağını pervazdan aşırdı, rahatça, kolayca aşağıdaki kaldırıma atladı, doğruldu ve bir şarkı mırıldanarak, fütursuzca yürüyüp gitti. Hepsi birkaç saniye içinde olup bitmişti. Gülümseyen çehresini şöyle bir görebilmiştim.

Benim yüzümdekine oldukça benzeyen bir tebessümdü.

Ah, ama o geç dönüşler Inghilterra günlerimdeydi ve beni bekleyen tek şey, bir gece bekçisinin yüzündeki yılışık sırıtmaydı. Piazza di Spagna'daki çatı katına tek başıma dönmeyi göze almaksa, bambaşka bir meseleydi. Kısa bir süre sonra, gece gezmelerine sadece, beni geri getirebilecek bir arkadaşla ya da grupla çıkmaya başladım; bu dostların arasında, bana ta en üst kata kadar eşlik etmeye hevesli olmayanlar da vardı elbette. Milton G. mutlaka çıkarırdı; diğerlerinin ise genellikle aklına bile gelmezdi. Zahmetli bir görevdi, ayrıca geceyi o ıssız, döküntü yapıda tek başıma geçirebiliyorsam, oraya tek başıma girmeyi de becermeliydim. Daha doğrusu, mantığım böyle söylüyordu. Nazik, cesur teklifleri geri çevirmiyordum, ama kendiliğimden istemiyordum; özellikle de refakatçim bir kadınsa, hiç doğru olmazdı. İyi ama, o merdivenleri tırmanmaktan *korkuyordum,* dönme vakti yaklaştıkça yüreğim sıkışıyordu.

Sonra, bir gece... Başarmış, küçük, gevşek kilidi kilitlemiş, soyunmaya hazırlanıyordum ki, ön pencerenin dışında kısa, kesik ışık çakımları gördüm; kısa devre yapan kablo-

lardan ya da çakılan bir kibritten çıkan kıvılcımlar; bunu bir dizi hafif, belli belirsiz çatırtı izledi... Sonra, sessizlik. Ayak sesi yok. Sadece karanlık. Sessizlik. Ödüm kopmuştu.

Gecenin kalanını o geniş yatakta, tepeden tırnağa giyimli geçirdim. Yanıma ince bir baston almıştım –bir zamanlar babama ait olan, zarif bir nesne, insanın yaşam akışı içinde (nereden, nasıl?) eline geçiveren şeylerden biri– ve bunun ne kadar saçma sapan bir korunma yöntemi olduğunun bal gibi farkındaydım. Yine de ona güveniyor, uyuklamalar arasında dokunuyordum.

Sabah. Gün ışığı ve mantık. Dışarıyı araştırdım. Hiçbir iz yoktu. Ne yanmış bir kibrit, ne sigara izmariti; bitkiler yerli yerinde. Kıvılcımların nedeni, su sıçrayan, aşınmış bir kablonun kısa devre yapması olabilir miydi? Giderek, gündelik alışkanlıklarıma döndüm – başka ne yapabilirdim? Ama günün sonunda mutlaka gece çöküyordu, bense artık yaklaşan gecenin içime saldığı dehşeti bastırmakta zorlanır olmuştum. Benim sürdürdüğüm biçimiyle yalnız yaşamak, bugünün söylemiyle, bir soruna dönüşmüştü.

Bir başka dönüşümde –tek başıma– öyle bir paniğe kapıldım ki, Peter Tompkins'i (kanatlı cipi olan) aramak için kendimi bir telefon kulübesine attım; vakit gece yarısını çoktan geçmişti: neyse ki, karısı da o da hâlâ uyanıktı. Peter derhal geleceğini söyledi. Via Margutta'da oturuyorlardı, kısa bir yürüyüş mesafesinde. Binamın giriş kapısında dikilip onu bekleyişim, gerçekten budalacaydı. Beni yukarıya çıkarıp içeri girmemi bekledikten sonra, kendisinden bir daha bunu istemememi söyledi.

"Bununla başa çıkamıyorsan, burada yaşamayı sürdüremeyeceksin demektir. Senin şu kontratın dolmasına hâlâ zaman var, değil mi?"

Vardı.

Bazı geceler de –artık hazirandaydık– evde, ayık, soyunuk, uykudayken öylesine canlı, elle tutulur, dokunulacak kadar gerçek rüyalar görürdüm ki, uyandığımdan, uyanık olduğumdan ve gördüğüm şeyin *orada, tam karşımda* durduğundan hiçbir kuşku duymazdım: Odanın ortasındaki

yuvarlak bir masada, dimdik, uzun boylu, fraklı ve beyaz papyonlu, dört suskun erkek oturmuş iskambil oynuyor -poker değil, briç olduğunu biliyorum-, hiç ses çıkarmıyor, bana hiç bakmıyorlar. Yüzlerini göremiyorum, yalnızca dik sırtlarını ve siyah, resmî giysilerini; *gerçek* olup olmadıklarından bir an bile şüphe etmiyordum. Gerçek hayaletler? Yoksa gerçek davetsiz konuklar? Ne kadar tehditkâr, ne kadar ürkütücü olduklarını anlatmak güç... Sahnenin kendi kendine silinip gitmesi ve benim aslında uyanık olmadığıma, asıl şimdi uyandığıma inanmam ne kadar sürüyordu, anımsamıyorum - on dakika? saniyeler?

Aynı hafta, daha sonra Milton bana uğradı, Evelyn'in pek iyi olmadığını söyledi. Midesi bozulmuştu; büyük bir olasılıkla gıda zehirlenmesi. Roma'da her kalitedeki lokantalarda yiyecekler genellikle taze ve sağlıklıdır; ancak yabancılar, özellikle de Akdeniz-dışı ülkelerden gelenler bunu kötüye kullanmaya yatkındır: şundan aşırı, bundan yetersiz yemek, olmadık saatlerde uygunsuz bileşimler. Bir sokak satıcısından, şişte kızartılmış, biberiyeli domuz eti, biraz sonra bir külah dondurma. Her şeyi çok iyi bildiklerini sanırken, genellikle yanılırlar.

Gendeller Forum yakınlarında, kiralık bir odada kalıyorlardı; fiyata olağanüstü bir manzarayla yatak dahildi; kahvaltı yok... Evelyn dışarıya çıkamayacak kadar halsizdi. Yiyecek konusunu nasıl hallediyorlardı peki? Ah, şu sıra yemeği filan düşünecek halde değil, dedi Milton. Doktora gitmişler miydi? Hayır. Milton bir eczacıya danışmış ama karısı düzelmemiş, biraz da korkmaya başlamıştı. Bir doktor? Eh, telefon rehberinden bulunma biri olmasın. Benim İtalyan şebekeyi devreye sokmanın tam sırasıydı. Bilgi küpü dostum Natalia Danesi Murray'ı buldum; geniş yaşam yelpazesi, d'Anunzio'dan Janet Flanner'a kadar her türlü ilişkiyi kapsayan bu hayat dolu, cevval kadın, sağlığın sadece en iyilere emanet edilmesi gerektiğini söyledi, göz açıp kapayıncaya kadar da Evelyn'i muayene etmesi için, son derece saygın bir ismi, İtalya kralının (kral kralken yani) doktorlarından biri olan bir

professore'yi ayarladı. Natalia'nın dediğine göre, adam iyi, çok iyiydi; sözünü dinlemeliydik. Saygıdeğer *professore* gelip hastasını gördü, sonra da kocayla konuşmak istedi. Yanlarında bir de güvenilir bir hanım bulunabilir miydi? Evelyn'in de Milton'ın da anneleri New York'taydı, bu rolü üstlenmek bana düştü. Adam Milton'la beni muayenehanesinde kabul etti, şunları söyledi: Eşinizin ciddi bir sorunu yok, ama çok hassas bir midesi var... Bizi tıbbi terimlere boğmak istemiyordu, ancak şimdiden tedbir alınıp dikkat edilmezse, yılanın başı küçükken ezilmezse, ileride durum ciddileşebilir, en azından, ileri yaşlarında başına dert açabilirdi. Dolayısıyla: *Şimdi* tedavi edilmeliydi. En basit yöntemlerle; bunlara inanıyordu. Onlara tek gereken, biraz sabır ve bilinçlilikti. Peki ama bu yöntemleri nerede bulabilirdik? Mevcut vaka için Roma'daki kamu hastaneleri yararsızdı. Özel bir klinik, o zaman. Onlar da *çok* pahalıydı. Milton'ın gözünün içine baktı, o da açıkladı: "Şu an bursum dışında hiç paramız yok."

"Bir Fulbright Bursu, Bay Gendel, ulaşılabilecek en saygın mertebe. Klinik olmaz. Onlar zaten soyguncu. Yemek pişirmeyi bilir misiniz, Bay Gendel?" *Professore* yanıtı beklemedi bile: "Bu hanım bilir mi?"

Bildiğimi sanıyorum, dedim.

"Size önereceğim şey bir perhiz; bol istirahat ve uygun gıdalardan oluşan, yalın bir perhiz. Bir *diyet* değil – yiyecek yasak değil, sadece titizlikle hazırlanmış, doğru yiyecekler. Bunları mutlaka yemesini sağlayın. Ve daha çok uyku, biraz temiz hava... balkonunuz var mı? Biraz okumak, biraz müzik dinlemek... Üç hafta, yirmi bir gün yeter: Etkisini hemen gösterecek bir tedavi olacak, gelecekteki kötü sonuçları önleyecektir. Bu görevi üstlenmeye hazır mısınız?"

Elbette hazırım, dedim.

"Dostunuzun kalabileceği uygun bir yeriniz var sanırım?"

Bu sağlanabilir, dedim cesurca; İtalyan şebekemi düşünüyordum. Sonra, eklemek zorunda kaldım: "Ama beşinci katta. Asansör yok."

"Aşılamayacak bir engel sayılmaz: sağlam bir iskemleyle birkaç genç, güçlü erkek."

Konsültasyon, *professore*'nin bana son derece ayrıntılı, hem sözlü hem de yazılı talimatlar vermesiyle son buldu.

Ve karara uyuldu. Hemen ertesi gün. İtalyan kadro kolları sıvadı. Evelyn için stüdyonun L biçimindeki kanadına, iş görür bir portatif yatak yerleştirildi. Sabah, Milton'ın güzelce doldurduğu cüzdanla, pazara gitmek için erkenden kalktım – bunu her gün yapmak zorundaydım: Beslenme rejimi sadece en taze ürünleri dayatıyordu. Genç, güçlü erkekler yüklerini getirdiler, ilk yemek pişirildi – bu görev, günde üç öğün yinelenecekti. Evelyn yerine yerleşmiş, korkularını atmış görünüyordu. Milton'ın bizi *l'heure bleue*'de[1] ziyarete gelmesi kararlaştırıldı.

Belli bir düzen oluştu. Evelyn'in uykuları derin, uzundu. Öğleden sonraları dışarıya, gölgedeki bir şezlonga taşınıyor, biraz kitap okuyor, biraz müzik dinliyor, ben boş kaldığımda (ki nadirdi) bana kitap okuyordu. Günün tamamını mutfakta, yemek yaparak geçiriyordum sanki; *professore*'nin perhizi yalın olabilirdi ama güç ve dikkat gerektiren, titiz bir görevdi. Dört maddeden oluşuyordu: usta bir kasabın temizlediği, körpe, yağsız bir tavuk ya da hindinin haşlanmış beyaz eti; hiçbir baharat kullanılmadan, buharda, tam kıvamında pişirilen, az miktarda sade pirinç pilavı; kazınan, yıkanan, rendelenen ve üzerine çok ince kıyılmış bir tutam maydanoz serpilen, bir öbek çiğ havuç; sonunda da bir kâse, kabuğu soyulmuş, çekirdeği çıkarılmış, buharda pişirilip ezilmiş ve azıcık balla tatlandırılmış elma püresi. Buna benzer öğünler günde üç kez, kabaca dört saatlik aralıklarla, taze taze hazırlanacaktı – bekletilmiş, yeniden ısıtılmış hiçbir şeye izin yoktu. Miktarlar yavaş yavaş artırılacaktı. Bunun dışında başka hiçbir şey: Ekmek yok, peksimet yok, yağ yok, şeker yok. İçeceklerse sabahları kuşburnu çayı, gün boyunca da sürahiler dolusu Trevi suyu; soğutulmuş ama buzsuz, limon dilimli.

Öğlenleri küçük bir oğlan, çuvala sarılı yarım bir buz kalıbını çeke sürükleye getiriyordu. Buz, o günlerde mutfaklarımızda zevkle kullandığımız orta boy, hava geçirmez,

[1] (Fr.) Mavi saat, gün batmadan hemen önceki alacakaranlık. (Ç.N.)

tahta kutuda bayağı dayanıyor, şarabı ve suyu yeterince soğutuyordu.

Evelyn'in annesi Amerika'dan gemiyle bir buharlı tencere yolladı. Elimize çok geç ulaştı ve mutfakta bana pek az yardımı oldu. Yine de, ona karşı bir zorunluluk duygusu geliştirmiş olmalıyım ki, tencere bundan sonraki bütün taşınmalarımda beni izledi, ta ki yıllarca sonra, Dorset'teki bir malikânenin kiralık kanadında, *Aga* tarafından tahtından indirilinceye kadar.

Evelyn oldukça hevesli yiyordu, bir süre sonra iştahı iyice açıldı; tekdüzeliği dert etmez, hatta ayrımsamaz gibiydi. Giderek çekici, sevimli bir konuk oluyordu, ben de öğünler arasında yazmaya-düşünmeye vakit ayırmayı öğrenmiştim. *Benim* canımı sıkan şey, yalnızlığımı yitirmemdi – yazı fikirlerinin oluşması, birikmesi için elzem olan yalnızlığı. Ayrıca bahçe işlerimi tek başıma yapmaktan oldu bitti hoşlanırdım. Günbatımında Milton elinde bir şişe cin, İngiliz ciniyle çıkageliyordu. Buz kırıyordum. Kırlangıçlar (bence onlar sıradan kılıç kırlangıcı, *apodidae* değil, melez *hirundo* idiler) tepe-uçuşlarına başlar, Evelyn doğrulup oturur, üçümüz tatlı tatlı sohbet ederdik. Daha sonra, Milton beni akşam yemeğine, iyi bir yere götürürdü; karısına baktığım için beni eğlendirmek, neşelendirmek istiyordu. Sohbet sırasındaki zekice hazırcevaplığını ve hızlı algılayışını takdir eder olmuştum; öyle çok genç, çok toy biri değildi; yaşı olmayan, nevi şahsına münhasır biriydi. Roma entelektüel yaşamında tanıştığı kişiler onu hayal kırıklığına uğratmıştı, Elena Croce ve Botteghe Scure çevreleri; onları dar görüşlü, taşralı bulduğunu söyledi. Vatandaşı Donald Downes'la çok daha eşit şartlarda konuşabiliyordu, ama Donald'ın her şeyde illa da birinci olması gerekiyordu, dahası, çok çabuk sinirlenen, öfkesi burnunda biriydi. Eğer Milton kibirli, mağrur biriyse –ki olup olmadığından hâlâ emin değilim– bunu sergileme biçimi sakin, efendiceydi. Evelyn bu arada geride, kendi başına kalmaktan hoşnuttu: Erkenden yatıp uyuyordu. Ev, belki de bu yeni yaşam düzeni nedeniyle, eskisi kadar ürkütücü gelmiyordu bana.

Tavsiye edilen yirmi bir günlük süre dolmak üzereydi, Evelyn de ayağa kalkıp *professore*'sini görmeye gidecek kadar düzelmişti. Doktor ondan çok memnun kaldı. Her şey yolundaydı. Üç haftayı tamamla, dedi adam, sonra da kafandan silip at. "Canın ne isterse, ne kadar isterse ye, ama nelerden hoşlandığını *öğren. Yemek seçmeyi öğren.* Sağlık için iyi bir kılavuzdur. Bu arkadaşın" –ben de Evelyn'le gitmiştim– "sana yardımcı olacaktır."

Gerçekten de her şey yolunda gitti, Evelyn sözü edilmeye değer bir sağlık sorunu yaşamadı. (En azından, sonraki yirmi beş yıl boyunca.)

* * *

Böylece Evelyn Forum civarındaki odasına döndü, ben de aralıksız çalışma ve o taşkın sarmaşıkları dizginleme çabalarıma; bahçemle huzur içinde uğraşmayı dört gözle beklemekteydim.

Aradan yalnızca birkaç gün geçmişti ki. Gendellerden bir pusula geldi; bir sonraki pazar günü, öğleden sonra verilecek Barok müzik konserine davet ediyorlardı. Monteverdi ile Vivaldi'nin her açık pencereden sokağa döküldüğü dönemin başlangıcıydı. Konserden önce, benim yan sokaktaki minik *trattoria*'nın tahta kafesli gölgesinde sakin, hafif bir öğle yemeği atıştırmayı kararlaştırdık. Ve atıştırdık. Academia Santa Cecilia'ya yollanma vakti geldiğinde, dışarıya astığım –Roma'nın her an, her yerde süren bir alışkanlığı– çamaşırları unuttuğumu anımsadım; akşam rutubeti ıslatmadan toplamalıydım. Evelyn bana eşlik etmeyi önerdi. Milton'ı Cafe Greco'da bıraktık. Çatıya çıkmış, Evelyn'le birlikte çamaşır ipindeki yastık kılıflarını, mutfak bezlerini topluyorduk ki, "ölümcül" diye tanımlayacağım o iki sözcüğü gayet duru, açık seçik bir dille telaffuz ettiğini duydum. O iki kelimeyi çoğumuz şu ya da bu zamanda duymuş ya da söylemişizdir: ağzımızdan kaçırıvermişçesine ya da vurgulayarak, yüreklice ya da umursamaz bir tavırla, hoş karşılanarak ya da reddedilerek, salt o *an'ı* kastederek ya da sonsuza kadar süreceğine yü-

rekten inanarak. Bense duyduklarıma inanamıyordum. Evelyn'e baktım, ipten bir başka çamaşır çektim. O da bana bakıyordu. Beni bir şeyler söylemeye zorlayacak biçimde. Aa, hadi ama, türünden yatıştırıcı, hafif sitemli bir şeyler mırıldandım, tıpkı tabağınıza uzanmaya çalışan bir kediye yapacağınız gibi. Anlamlı bir bakış daha, yine sessizlik. Bu da beni daha ciddi konuşmaya itti. *Neden* söz ediyordu kuzum? Yanıt yok. Yalnızca o iki ölümcül sözcüğü söylemekle yetindi; Milton aşağıda bizi bekliyordu; Santa Cecilia'daki konserler genellikle tam zamanında başlardı. Çamaşırları içeriye taşıdım, sonra aşağıya indik. Şaşırmıştım, aklım karışmıştı, fakat hafiften gururumun okşandığını da hissetmiyor değildim.

Üçümüz sakin bir akşam geçirdik. Beni eve getirdiler, Milton yukarıya kadar çıkardı. Çatıdaki olay sanki hiç yaşanmamış gibiydi. Ertesi sabah çalıştım. Bahçıvanlık zamanı gelince, elimde küçük kürek, kafamda yeni bitki düzenleme fikirleriyle terasa çıkmış çalışmaya koyulmuştum ki, Evelyn'i karşımda buldum; yanında da iri bir bavul taşıyan, şu malum yumurcak.

"Seninle yaşamaya geldim. Milton'ı bıraktım."

İtalya yazının ortasındaydık, ama görüntü bende, bir şala sardığı bebeğini göğsüne bastırmış, kardan çıkıp gelmiş genç bir kadın etkisi bıraktı.

İlk tepki: Onu bir kez daha -kibar ama kesin bir dille- uzaklaştırmalıydım. Açıklamaya çalıştım: Nankör bir çocuğun şımarıkça kaprisi bu; hiç kimsenin bu kadar toy, düşüncesiz, dediğim dedik olmaya hakkı yoktur...

Beni sakince yanıtladı. Ne yaptığını biliyordu... Milton'a sadıktı, onun iyiliğini her şeyden çok istiyordu... Yanlış olan, evlenmeleriydi; severek evlenmişlerdi ama bir hataydı, çok erkendi... Milton'ın gereksindiği kişi, artık o değildi; Evelyn peşinden ayrılmayan, zeki, sevgi dolu, hayran bir öğrenci değildi artık... Eninde sonunda erkek de görecekti bunu... "Bu gerçeğin bir süredir zaten farkındaydım; burada geçirdiğim o dingin haftalarda iyice dank etti."

"Bunları ona da söyledin mi? Şimdi? Bu akşamüstü? Ne dedi peki?"

Buna kesin bir yanıt veremiyordu. Kocası geldiğinde, Evelyn çoktan toplanmıştı. Onu terk ettiğini söylemiş, anlayamadığını görünce de kapıdan çıkıp gitmişti.

Bense saçımı başımı yolacak haldeydim.

Evet, kocasını terk ettiği kesindi; artık onun (karısından hiç esirgemediği) parasıyla geçinemeyeceği de öyle. Milton'ın bu ay verdiği bütün parayı evde bırakmıştı, ortak alışveriş cüzdanlarını bile.

Aman Tanrım! Tuvalet masasının üzerindeki banknotları, kâğıt liretleri görür gibiydim.

Dolardı, dedi.

Bavulcu oğlanın çoktan sıvıştığını ancak o zaman fark edebildim. "Bahşişini verdim," dedi Evelyn. "Yanımda bir kâğıt lira vardı, epeyce dolgun olmalı. Hata mı ettim?"

Hata mı! Geri dönmelisin. Şimdi. Hemen. Milton'a *nereye* gittiğini söylemiş miydin?

Ah, evet. Seninle yaşamak istediğimi söyledim.

Bana danışmadan!

Yine sakince, tatlılıkla yanıtladı: "Her şey yoluna girecek. İnsan böyle şeyleri hisseder. Birlikte yaşayacak ve çok mutlu olacağız."

Hepimiz için fazlasıyla karmaşa, çatışma, muhtemelen de acı içeren bu ani, bu akıl almaz gelişmeyle nasıl başa çıkacaktım? Milton'dan olduğu gibi, Evelyn'den de hoşlanmaya *başlamıştım,* tamam, ama *bu* ölçüde?.. Ne yaptım, peki? Ne yapmalıydım? Onu ikna etmeye, geri döndürmeye çalıştım. Çok geç, dedi. Onu buradan uzaklaştırırsam, ana-babasına telgraf çekecek, Amerika'ya dönüş parası yollamalarını isteyecekti (bunu karşılamaya güçlerinin yetip yetmeyeceği kuşkuluydu). Onların, anneyle babanın yani, otuz küsur yıllık sarsılmaz bir evliliği vardı. Uğrayacakları sarsıntı?

Bir şey beni pençesine aldı – şövalye ruhlu babamın gölgesi olabilir: İçgüdülerim bana şu anda şövalyece bir yol izlemem gerektiğini fısıldıyordu. Kaçağı gerisin geri kar fırtınasının ortasına yollamadım. Onun yerine, gidip mutfaktaki kömür fırınlarından birini yaktım. İkimiz için bir ak-

şam yemeği hazırlayacaktım ve bu kesinlikle kahrolası bir haşlanmış tavuk olmayacaktı.

* * *

Çoğu ilişkinin hiç umulmadık başlangıçları olur, bu da benim için en beklenmeyen, en anisiydi; en mutlu ilişkilerimden biri oldu, başlıca nedeniyse Evelyn'in doğuştan gelen iyiliği, o dingin, kendisiyle barışık doğasıydı; bunlar onun temel özellikleriydi, her ne kadar zaman zaman sergilediği, bir süre de sürdürdüğü çocuksu bir inatçılığı, dikbaşlılığı olsa da. Dolayısıyla, mutluluktan söz ederken, salt kendi adıma konuşmalıyım.

Milton'la Evelyn'in sonunda gerçekleşen boşanmaları, medeni ve yapıcıydı. Milton çocuk istemiş, Evelyn inatla karşı koymuştu; erkeğin karşısına bu fırsat çıkınca, Evelyn onun emeline bir an önce kavuşması için elinden geleni yaptı. Milton'ın becerileri, yetenekleri erken fark edildi. Biri İtalyan, öteki İngiliz iki saygın heyet tarafından kabul edildi ve onaylandı; özellikle ikincisinin sosyal ve edebi üstünlüğü tartışılmazdı. (Evelyn'in en çılgın Proust hayallerine toslamıştı sanki: Evelyn buradaki ironiyi mizahla, gülerek karşılamayı becerdi, erkekse hızlı, kendinden emin yürüyüşünü bozmaksızın, soğukkanlılıkla.)

Milton iki kez daha evlendi, önce bir İngiliz'le, karısının ölümünden sonra da İtalyan aristokrasisinden bir kızla.

Daha sonraki, epeyce sonraki yıllarda, Milton birkaç kez beni Londra'daki dairemde ziyaret ederek onurlandırdı, sevindirdi. Orada, şömine rafımın üzerinde duran fotoğrafı gördü; seksenlerde, Roma'daki American Academy sergisinde çekilen resimlerinden birini bana yollamıştı. Evinden iki adım ötedeki Roma Papale'de, bir çeşmenin önünde – tanrılı, yunuslu. Ve yıllardır o rafın üzerinde, davetiyelerin, tebrik kartlarının tam ortasında duruyordu. Hâlâ da duruyor.

Bir sonraki ziyaretinde, erken ayrılması gerekti; son derece görkemli, daha doğru bir tanımla "haşmetli" bir araba, onu hafta sonunu geçireceği "muhterem" yere götürmek

için evimin kapısında, yan sokakta beklemekteydi. Nasıl bir duygu, diye sordum, orada kalmak? *Ne tür* insanlar bunlar?

Ah, oldukça samimiler, dedi.

Milton, dedim, kendini orada *nasıl* hissediyorsun?

"Bir New Yorklu gibi," dedi, "yurtdışındaki bir New Yorklu gibi."

X. Bölüm

Şimdiki zamanda bir hafta: Eylül 2001 – Dönüş: Almanya – Küçük bir çocuğun 1914 savaşı – Devrimler – Derme çatma bir taşra yaşamı – Eğitim: Seni manastırdan aldık – Kaçıp gitti: annem – Ruh tutulması – Düşüncesizlik

Geçen hafta, çok uzun süren bir hafta önce bu bölüme başlarken, aklımda, doğamıza ilişkin, bireyin bırakın mutluluğu, kişisel huzuru yakalamasının bile güvenilmezliğine ve bedeline ilişkin düşünceler dolaşıyordu. Kitlesel mutluluksa başka bir konu; her ne kadar bir dayanışma ve ait olma duyusu geliştiriyorsa da, buradaki dayanışma daha çok kavgacılıkta, saldırganlık ve hırsta söz konusu. Ayaklanmaları, devrimi, savaşı körüklüyor, kutsuyor. Yıkımlar ve korku karşısında birleştirici bir kardeşlik duygusu da yaratabiliyor. Bunları, 11 Eylül 2001 tarihinden sonraki hafta yazıyorum.

Sahnede bir kez daha dehşeti, ıstırabı ve yeri doldurulamaz kayıpları, insanın insana reva gördüğü zulmü izliyoruz. Nasıl sona erecek bu? Nasıl sona erebilir? Elimizde taşlarla, sopalarla mağaralarımızdan dışarıya ilk çıkışımızdan bu yana, doğamızda pek az şey değişti; hem fiziksel hem de ruhsal acı vermek, yok etmek için kullanabileceğimiz araçlardaysa sonsuz değişiklikler oldu. Sayımız giderek artıyor, çoğalıyoruz; kıskanacak, zıtlaşacak, nefret edecek, korkacak, öldürecek daha çok canlı var şimdi. *Yeryüzünü bütünüyle kapladık, doğayı sömürdük, diğer yaşam biçimlerini yok saydık.*

Yaşadığımız dünya, Matthew Arnold'un "Dover Kumsalı"nın son dizelerindeki dünyaya her zamankinden de çok benziyor:

...karşımızda bir hayaller ülkesi gibi uzanan,
öylesine çeşitli, öylesine güzel, öylesine yeni
görünen dünyada
aslında hiçbir sevinç, hiçbir aşk, hiçbir ışık yok,
ne güven, ne huzur, ne de yardım eli;
Ve biz burada, kapkaranlık bir düzlükte gibiyiz
Karmakarışık hücum ve ricat naralarıyla çınlayan,
cahil orduların gece vakti çarpıştığı.

Almanya'da, Birinci Dünya Savaşı sırasında, ben dört-beş yaşlarında bir çocukken annem son derece yalın bir ifadeyle savaşın anlamını açıklamıştı: İnsanlar birbirini öldürüyor, sakat bırakıyor; bu savaş olmamalıydı; hiçbir zaman, hiçbir savaş olmamalıydı; savaş, ne kadar haklı görünürse görünsün amaçlara ulaşmanın en barbarca yöntemidir. Gençlere belletilen şu "insanın vatanı uğruna savaştığı" iddiası, karşıdan bakıldığında bencillikten uzak, diğerkâm, yürekli görünen, aynı zamanda da baş döndüren bu sav, son tahlilde, insanlığın bir bölümünün bir başkasıyla dövüşmesidir; her iki tarafta da suçsuzluk, suçluluk ve cehalet vardır. "Doğru ya da yanlış, benim ülkem" iddiası daima yanlıştır. Kişi bir yeri çok sevebilir, kendini oraya ait hissedebilir, ama kişi "bir ulusu" sevmemelidir. Olgun bir dünyada, derdi annem, milletler olmayacak, sadece farklı yerler, farklı geleneklerle bir arada yaşayan farklı insanlar olacak. Bir ara, "Böyle yerler var mı, anneciğim?" diye sorduğumu anımsıyorum, bu da anneme dört yaşındaki bir çocukla konuştuğunu hatırlatmış olmalı. Yanıtı şuna benzer bir şeydi: Henüz yok, ama bu savaştan sonra gereken derslerin alınacağını umuyorum. Duraksayarak, (hiç gitmediği) Amerika'da (en azından kaynaşma, bütünleşme konusunda) bir şeyler başarıldığını ekledi; Birleşik Devletler'i kastediyordu elbette.

Bu konuşma, Amerika'nın savaşa girmesinden bir yıl kadar önceydi.

Annemin dersi beynime kazındı; pek çoklarının aldığı diğer ders kadar hızlı bir biçimde: *pro patria – dulce et decorum est...*[1] Benim dersim trenlerde ve peronlarda gördüğüm gerçeklikle daha da pekişti: yaralı askerler, kanlı sargı bezleri, kopmuş kollar, bacaklar; içerdiği dehşetle gerçeküstü bir hal alan kâbuslarım sayesinde, bilincime silinmezcesine kazınan görüntüler. Yarattığı korkuda en küçük bir azalma olmayan bu imgeler şu an bile gözümün önünde.

Bugün felaketler olanca gerçekliği, olanca çıplaklığıyla, daha yaşandığı an, yaşanırken yayınlanıyor; herkes tarafından yeniden, yeniden izleniyor; kendileri de birer karabasan olan bu görüntüler gelecekteki bireysel kâbusların malzemesi olacak. Ve ömür boyu akılda kalacak.

Almanya'nın güneyinden kuzeyine, demir grisi, karartılmış istasyonlarda saatlerce hareketsiz bekleyerek yapılan o uzun, ağır yolculuklarda dört kişiydik: annem, ablam, bir dadı ve ben: 1915'te, Fransız sınırına yürüme mesafesindeki şatomuzdan ayrılıp daha güvenli bir yere, babamın eski kayınpederinin Berlin'deki evine gittik. Sonra aynı yolu geri döndük, bu sefer daha da kuzeyden, annemin kalmaktan çok hoşlandığı Baltık kıyısından; Kasım 1918'te, Alman Devrimi'nin başlangıcındaki denizci ayaklanmasının en hararetli günlerinde. Bir ara Schwerin'de, Mecklenburg Dükalığı'nın başkentinde trenden indirildik, ana meydandaki bir otelin lobisine götürüldük, burada denizciler bayrakları ve sloganlarıyla gerçekten de isyan halindeydi. Yetkililer, yani bir avuç subay ya da polis, onları dağıtmaya çalışıyordu. Silahlar ateşlendi, epeyce arbede yaşandı. Trenin diğer yolcuları çığrışıyordu: "Bizi makineli tüfekle tarayacaklar!" Meydana açılan pencereler geniş ve uzundu. Çoğumuz yere çömelmiştik. Annem değil: O ayağa kalkmış, bakıyordu. De-

[1] (Lat.) Dulce et decorum est pro patria mori. Horace'dan alınan ve "Vatan için ölmek tatlı ve doğrudur" anlamına gelen bu Latin atasözü, Wilfred Owen'ın yazdığı, 1.Dünya Savaşı'nın en önemli şiiri sayılan yapıtın başlığı ve son dizesidir. (Yay.)

nizciler, dedi kesin bir dille, ayaklanmakta haklılar, çoktan vakti gelmişti; Kayzer'in yönetimi çürümüştü. Annem doğuştan yürekli, gözü pek bir kadındı (bu özellikleri bana geçmemiş). Arkasına sindim, birkaç kez tedbiri elden bırakmadan dışarıya baktım. Lobideki insanların aklı fikri patlayan silahlardaydı, annemin devrim yanlısı tutumunu ayrımsayan olmadı. Hava kararınca kurşun sesleri kesildi. Yetkili her kimse, ayrılmamızın güvenli olmayacağı yargısına varmıştı. Yatak odaları tıkabasa doluydu, biz de yerde uyuduk. Gün ağarınca bir başka tren, bir başka yolculuk, yeni olaylar. Şans yardım etti, sağ salim evimize, görece sakin kalan güneydeki sığınağımıza ulaştık, babamı, ablamı, üç-beş hizmetkârı bulduk; atlardan, çiftlik hayvanlarından eser yoktu. Deli gibi koşuşturan kedi yavruları, parkta devrilmiş ağaçlar, araba yolunu sarmış, yükseklere tırmanmış sarmaşıklar. Ev sağlam, temizdi, içindekiler de tastamam (babamın koleksiyonu bir müze kadar düzgündü); böylece kısa bir süre için, kısıtlı bir ölçekte de olsa, *Vie de Château*[1] geri dönmüş oldu.

Bütün bunlar, kısaca tanımlamak gerekirse, beni bekleyen yaşam safhalarının bir ilk-örneğiydi: yüzyıla özgü felaketlerin aralıklı dokunuşlarını hissederek, ama pek çoğundan daha özgür bir birey olarak, fazlaca zarar görmeksizin sürüp giden bir varoluş. Şans perilerinin sayesinde.

Sağ kalabilenler bunun bedelini vicdanlarıyla öderler. Kimileri, kendi yolunun sonuna kadar ödemeyi sürdürdü. Paçayı kolay sıyıranlar, belki de çok az ödeyenlerdi (çünkü ne kadar verseler de hiçbir zaman yeterli olmayacaktı). Ben bunlardan biri olduğumu hissediyorum.

Savaş sonrası dönemin daha başlarında, Alman Devrimi'nin atakları, hızı kesildi, yumuşadı, Weimar Cumhuriyeti içinde meşrulaştı – bölünmüş, geleceği tehlikede, ama umutlu; felaket merkezi Rusya'ya kaymış, iç savaşı Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkışı izlemişti. Bu dünya olayını ilk algılayışım, gece beni sarsarak uyandıran Alman hizmetçi kız saye-

[1] (Fr.) Şato yaşamı. (Yay.)

sinde oldu. Hâlâ Berlin'deki varsıl kent evinin koruyucu çatısı altındaydık, yuvamıza dönüşümüze daha aylar vardı. Haberi, akşam gazetesinin atılan bir sayfasında okuyan kıdemli hizmetkârlar, daha alttakilere duyurmuştu. Zaten ulaşılamaz olan aile, büyük bir olasılıkla hâlâ sofradaydı. Hizmetçi kız, haberi yayma ihtiyacıyla, doğruca üst kata yönelmiş olmalı. Güçbela uyanırken, şunları duydum: "Ruslar Almanya'ya teslim oldu... Rusya'daki savaş bitti!.." "Çok sevindim," dedim. "Umarım nişanlın artık güvendedir." Kız yüksek karyolamın dibine diz çöktü, beni kucakladı. Sen iyi bir çocuksun, dedi, kibar bir çocuksun. Şimdi bile, hayatımın akışı içinde, söylediğim ya da söylemekten kaçındığım, yaptığım ya da yapmayı ihmal ettiğim pek çok şey yüzünden kendimi kötü hissettiğim anlarda, o gecenin, o çok gerilerde kalmış gecenin anısı beni teselli eder. O çocuğun hızlı, anlık tepkisiyle belki de içime bir günahlardan bağışlanma tohumu, minicik bir kefaret tohumu ekilmişti.

Yeniden döndüğümüz taşra yaşamının ilk iki-üç yılında küresel, ulusal ve yerel olayların haberleri, yorumları bana aralıklı, kesintili bir biçimde ulaştı. Bir numaralı haber kaynağım, yani daldan dala konan annem genellikle yanımda değildi; kimilerinin yaşından ileri saydığı, anneminse saymadığı, yetişmekte olan bir çocuktum. Ona göre ben tam da can sıkıcı yaşa gelmiştim. Öncelikle, kendime ait fikirleri dile getirmeye başlamıştım. Örneğin, hayvan hakları: Arazi bana miras kalınca, çimenlik otlaklara dönüştürülecek, danalar analarından sonsuza dek güven içinde süt emecekti; insan ırkı elma suyuyla idare edebilirdi – kalpsiz, şımarık velet. Kasaplar mı? Eh, kasaplar av hayvanlarını satabilirdi. Sonra, din konusu: Çalışmak için bizim eve gelen köylü kızların (savaş sonrası: Eğitimli salon hizmetçileri, kâhyalar, arabacılar yoktu artık) bana büyük bir neşeyle açıkladığına göre, şu âna kadar "tanrısız yetiştirilmiş" biriydim. Doğuştan Katolik olmama, vaftiz filan edilmeme karşın, gerçekten doğruydu. Bana zorla dinlettikleri şeylerden hiç hoşlanmamıştım – ölümcül günah, cehennem ateşi, Kilise'nin kılı

kırık yaran emirleri. Hoşlanmadığıma göre, dine karşıydım; bu kadar basitti: Hoşlanmıyordum, inanmıyordum, inanmak da istemiyordum. Annem ne konuyla ilgiliydi ne de benim bu konudaki görüşlerimle. Şu âna kadar, yarı-resmî denebilecek bir eğitimden bile pek de nasibimi alamadığımı anlamış olmalısınız. Babam bunu fazlaca önemsememiş, annemse onun doğurduğu herhangi bir çocuğun gerekli eğitimi şöyle ya da böyle edineceğini varsaymıştı. İşin aslı, okumayı oldukça erken yaşta, kolayca çözmüştüm. Nasıl mı? Anımsadığım tek şey, savaş sırasında bir gün yanımda, yerde duran bir gazete gördüğüm ve bir başlığı, sonra da bir başkasını okuduğum... Bu kadar kolay olmuştu. Kimse şaşırmadı. Ama unuttukları bir şey vardı: bana yazmayı öğretecek birini ayarlamak. Kertenkele Bill'in aksine, benim bir taş tahtam bile yoktu; işin aslı, pek çok bakımdan geri kalmıştım, bunu şimdi görebiliyorum. Şuna benzer cümleleri bile doğru dürüst yazmayı becerebiliyor muydum, ondan da emin değilim: "Kedi karda koştu" ya da bunun Almanca karşılığını. Yazmışsam bile, okumakta epeyce zorlanmışlardır, eminim. Belleğime kazınmış olansa, ilk okul denememde, sekiz-dokuz yaşlarındayken kısa bir süreliğine gönderildiğim okulda neden olduğum, örtbas edilen rezalet. Biri annemle babamı razı etmiş olmalı ki (Eğitim Bakanlığı'ndan bir dalkavuk?), bir sabah kendimi gündüzcü bir öğrenci olarak buldum; yakınlardaki üniversite şehrindeki Ursuline Manastırı'na gitmem kararlaştırılmıştı; önce bisikletle istasyona, sonra da trenle. Rahibeler birer kibar diktatördü; daha giysilerini ve haçlarını görmemle taş kesilmem bir oldu. Bir tür belirsizlik yaşandı –bir okul kaydım, öğrencilik belgem yoktu–, sonunda, benden çok büyük görünen kızlarla dolu bir sınıfın arka sıralarından birine oturtuldum. Yıllar sonra, Amerika'daki bir doğa tarihi müzesinde, hayvanların nasıl gördüğüne ilişkin grafikler içeren bir film izledim ve çarpıldım. Yabancı bir kümese yerleştirilen bir tavuğun gördüğü ya da gördüğü varsayılan bir sahne betimlenmişti; aslında onunla aynı boyda ve kiloda olan bu tavuk sürüsünü, olduklarının iki misli irilikte görüyordu. Bu fenomene "psi-

kolojik görüş" deniyordu ve yeni gelen canlı zamanla, gerçek koordinatlarını, konumunu belirledikten sonra "gerçek görüş"e dönüyordu. Belki eğitimli rahibelerin (eğitilmişlerdi: Bu kurum, daha sonra kavradığımız üzere, uluslararası bir üne sahipti) talebesi olarak geçirdiğim süreç fazla kısaydı, "gerçek" görüşe dönecek vakti bulamadım: Sınıf arkadaşlarım bana korkutucu irilikte görünmeyi sürdürdüler. Dahası, kimisi elbiseliydi. (Benim saygı duyduğum tek kılıksa, kendi Kızılderili giysimdi, çoktan çekmiş, küçülmüştü ve o dehşet verici günde giymeme izin verilmemişti.) Ön sıralara, esmer, ince uzun –bugün, yani gerçek görüşle "geleceğin güzelleri" olarak tanımlayabileceğim– bir grup yayılmıştı. Birkaç tanesinin kulağında küpe vardı! Latin Amerikalı kümeydi bu. Zengin. (İnsan bu tür şeyleri çabucak duyuyor.) Daha hantal görünüşlü bir öbeğinse, toprak sahibi komşularımızın kızları olduğu anlaşıldı. Bunların çoğu, tıpkı bizim gibi, yeni yoksullar ya da görece yoksullardı. Ayrıca, yarım düzine kadar da kasabalı, memur ya da esnaf çocuğu vardı – bunlar son derece zeki görünüyordu. Siyasal ve üst sınıflarla ilişkisinde kendine özgü bir yöntemi olan Ursuline, onları nerede bulacağını bildiği gibi, çocuklarına bedava yer açmakta da hızlıydı. Yeni cumhuriyetleşmiş Almanya'nın bu Katolik dümen suyunda, burs verilecek malzeme pek de bol değildi. Yirmi yıl sonra, bu rahibelerin ve papazların çoğu, gereken olanca muhalefeti, mücadeleyi de göze alarak, büyük bir cesaret ve özveriyle Nazi rejimine karşı çıkacaklardı. Alman olan her şeye yıllar önce sırtını dönmüş olan, içi düşmanlık dolu bense (bu husumetin tohumlarını atan, Kayzer'in 1914-öncesi yönetiminde yaşanan askerî olaylardı; ilk olgun romanımın da belkemiği oldular) geçmişimize özgü bazı kişiliklere karşı sevgi ve hayranlık beslemekten hâlâ kendimi alamıyorum – başpiskoposumuz Karl von Baden gibi.

O gün sınıfın arkasında oturmuş, endişeyle merak arasında gidip gelirken, bunların hiçbiri ufukta bile değildi. Anlayabildiğim kadarıyla sınıf, bir klasik şiir ya da tarih dersinin ortasındaydı; geleceğin gece kulüpçüleriyle midil-

li-yetiştiricisi ekip pek az katılırken, etine dolgun bir kız çocuğu, çevresindeki asık yüzlerden hiç yılmaksızın, vızır vızır konuşmaktaydı. *Hoch Deutsch,* düzgün, resmî bir Almanca'yla. Yerel aristokrasinin iletişim dili, epeyce güdükleşmiş Baden ağzıydı – az ya da çok benim kullandığım dil; Latinler çekici bir yabancı aksanıyla, bazen Fransızca bazen de Almanca konuşuyorlardı. Makinistin kızının (tombul kızın babasının mesleği buydu: Onun için ne kadar ilginç) sözleri büyüleyiciydi. Kendimi kaptırdım, konuşmaya katıldım. Evet, Troya'nın surlarını ben de hayal etmiştim. Rahibeler ve Bayan Tombul hemen not aldılar. Bir tartışmaya doğru kayıyorduk. Havada hayret ve takdir vardı. Kana kana içtim. Buraya kadar her şey yolunda gitmişti. Sonra bir teneffüs oldu. Derse bir başka rahibe girdi. Tokmağını kürsüye vurdu, güçlü bir sesle, "Diktat!" dedi; kalemler defterler çıkarıldı, birer silah gibi sağa sola yerleştirildi. Versailles, hayal meyal anımsadım, Barış Antlaşması? *Diktat:* Annemin dostlarından duyduğum kadarıyla, galiplerin hak edilmiş bir şey olarak dayattığı, kaybedenlerinse, her seferinde, adaletsiz, haksız olduğu gerekçesiyle reddettiği antlaşmalar, ateşkesler. Barış antlaşmaları ülkeleri, neredeyse kaçınılmaz olarak, er ya da geç, yeni bir savaşa götürürdü. Arkama yaslandım, kulak kabarttım. Ama hayır... Zarif eller, çizgili sayfaları sıraların üzerine çekti, rahibe sözcükleri tane tane söylemeye başladı – *bizim de bunları yazmamız gerekiyordu.* Başlar öne eğildi. Ben dondum kaldım.

Az sonra, herkes dondu kaldı.

Gerçek ortaya çıkınca (bu çocuk yazmayı bilmiyor), başıma üşüştüler; siyah kumaşlar görünmeyen ayakların çevresinde dalgalanır, hışırdarken, birbirleriyle kederli kederli fısıldaştılar. Önemli olan, fena halde önemli olan şey, benim utanılacak durumum değil, onların namı, evrensel *renommée*'leriydi.[1] Bu kutsal mekân, mezunlarını dışarıya, dünyaya yollarken, amacı salt İman konusundaki güçlerini değil, okulda öğrendikleri el yazısının zarafetini, kusursuzluğunu da ilan etmekti. Şimdi içine düştükleri ikilem şuy-

[1] (Fr.) Şan, şöhret. (Ç.N.)

du: Tüzükleri gereği kurumun ayrılmaz bir parçası olmuştum, sınıfa kabulüm, kayıt defterine resmen işlenmişti. Bir leke. Kolektif bütünde kocaman bir leke. Ne yapılabilirdi? Ne yapacaklardı?

Bana yazmayı öğretmek. Sıfırdan.

Eh, denediler. Hiç zaman yitirmeden. Her gün, adeta koştururcasına, üst katlardan birine çıkarıldım, gözden ırak, küçük bir çalışma odasına götürüldüm. Duruma tam vaktinde mi el koymuşlardı? Yoksa artık çok mu geçti? Bir eli eğitmek, güzel yazmayı öğretmek yıllar alır. (Bense bu doğrultuda en küçük bir yetenek sergilemediğim gibi, çaba da harcamıyordum.) En gerekli harfleri anımsamayı ve kabaca çiziktirmeyi becerip de "okuma-yazması yok" kategorisinden çıkınca, durum daha da kötüleşti: takıma yeniden alınıp da dikte dersleri dahil, bütün yazılı uygulamalara katıldığım zaman.

Beni gerisin geri sepetleyebilir ya da ailemin beni okuldan almasını isteyebilirlerdi -ya da işte usul her neyse- ancak bunun da o kadar basit bir karar olmadığı ortaya çıktı. Rahibeler, bir öğrenciyi acımasızca kovamayacak kadar iyiliksever oldukları gibi, fazlasıyla da dünyevi, maddeciydiler. Öğrenci adayları üç *desiderata*'dan birine göre seçiliyordu: para, akademik bir gelecek vaat eden parlak bir öğrencilik, ailenin konumu. İşçi bile olsa, yeteneklilerin babasına, Brezilyalı toprak sahibi *haciendero*'lara ve aynı nedenden babama saygı duyuluyordu. Dolayısıyla, durumum sürüncemede kaldı...

Bu arada ben, bütün bu belirsizliğe karşın, öğrenciliğimi sürdürüyordum - yarı gizli yazı derslerinden utanmayı da. Tavan arasındaki çalışma odasına giderken, sık sık, genç rahibelerden biri tarafından durdurulurdum (gözetimsiz adım atamazdık): "Nereye gidiyorsun, çocuğum?" Bir saat sonraysa, sözel bir dersin büyüsüne kapılır, kendimden geçerdim; annemle babamın bol yolculuklu yaşamları bende coğrafyaya karşı beklenti dolu bir ilgi uyandırmıştı, ayrıca tuhaf tarihî olaylar hakkında da az buçuk bilgim vardı; fillerin Alpler'i aşması, Moskova'dan geri çe-

kiliş gibi... Gerisini de hevesle, kolayca öğrendim: kısa, tatlı, biricik başarı anları.

Yeni okul yaşamımda beni mutlu eden bir başka başarı da, sabahın köründe –gün doğmadan– yola düşüp bisikletle, tek başıma istasyona gitmekti. Beş kilometrenin tamamı. Bir kayışla bisiklete bağlanmış olan, jambonlu sandviç paketleri ve kitap destesiyle birlikte. Seleye, kendisi de hep erken kalkan babam tarafından, bizzat oturtulur, dikkatli ol, öğütleriyle uğurlanırdım. Yol, yaşam, dünya tehlikelerle doluydu. Böylesi yorumları küçümser, hor görürdüm. Oysa bu uyarıların çoktan kanıma işlemiş olduğunu ayrımsamam, birkaç yılımı aldı. O sıralar, o gündoğumlarında, tek derdim bir an önce çekip gitmekti... Gözden yiter yitmez pedallara asılır, kendi rüzgârımın hızından üşüyecek kadar hızlanırdım. Bizimle taşra istasyonu arasında bir tepe vardı, ciddi bir tepe, yöredeki adıyla *Krotzinger Buck*. Yokuş aşağı son hız ve gidonu tutmadan, her iki elimi de kaldırarak gitmenin zevki! Birkaç kez tarlalarda çalışan köylüler tarafından görüldüm ve ihbar edildim. (Alman halkı komşularını gözetlemeye ve çekiştirmeye ne kadar da meraklıydı.)

Babam benimle manastır arasında bir terslik olduğunu fark edince, küplere bindi. "Benim kızlarımdan hiçbiri, kesinlikle..." diye başlayan cümlelerle, kuruma ateş püskürdü. Rahibeler ondan hep "sevgili babacığın" diye söz ederdi. Annemden ya da onun varlığından bahsettiklerini hiç anımsamıyorum. Sanırım daha o dönemde, annem sık sık evden uzaklaşmaya başlamıştı; demek istediğim, kendi başına bir yerlere gider, sonra da dönerdi. Evde bu gidiş gelişlerin üzerinde fazlaca durulmazdı; belki de rahibeler durumu çok daha çabuk kavramışlardı. Annemin manastırdaki eğitimime karıştığını ya da bu konuda fikir belirttiğini hatırlamıyorum. Sonunda işlerin nasıl çözümlendiğini de öyle. Sadece bitiverdi. Bir hafta bana bir madalya verildi; o haftanın hal ve gidiş notu, ayrıca derslerdeki performansı en yüksek olan öğrencisine verilen, altı okul günü boyunca herkesin görebileceği şekilde, önlüğünüzün üzerine taktığınız bu zincirli, gümüş haçı (Ehrenkreuz) cumartesi öğleden sonra

geri vermeniz gerekiyordu (ben yatılı olmadığım için, eve götürüp gösteriş yapmama izin verildi).

Bunu neye borçluydum? Anibal'le Napoléon hakkındaki etkili sözlerime mi? Yoksa okulun şu eski, iyi düsturuna, "yardımsever olmak, ancak dünyasal kaygıları da göz ardı etmemek" ilkesine mi? Babam oldukça hoşnut görünüyordu. Ertesi hafta olaysız, sakin geçti – ve tabii şeref nişansız. Bir sonraki hafta, okula gitmedim. Okuldan alınmamıştım, kovulmamıştım, sadece eve dönmüştüm.

Eğitimin devamına ilişkin tartışmalar, fikirler rafa kalkmış gibiydi.

Bu dönemin bir parçası, bende ömür boyu sürdü. Kargacık burgacık yazım. Ölçütlerinin öylesine uzağındaydı ki, rahibeler el yazımı düzeltmek için herhangi bir çaba harcamadılar. Daha sonra da hiç kimse yazımı daha alışıldık, daha okunaklı bir seviyeye çıkarma girişiminde bulunmadı. Hem köy okulunda (bir başka kısa ve yine pek de talihli sayılamayacak bir deneyim), hem de çeşitli yerlerde ve zamanlarda edinilen özel eğitmenler, bunun artık gerekli olmadığı yargısına vardılar. Fazlasıyla büyümüştüm: "Eh, bu kız kesinlikle yazabiliyor."

İyi de, yazamıyordu. Yani doğru düzgün yazamıyordu. Bir yazar için önemli bir kusur. Daktilo kullanmayı öğrendim. Hiçbir zaman kusursuzca değil, ama düşünceyi izleyecek kadar hızlı; neredeyse bütün kitaplarımın son halini, baskının yapıldığı nüshayı bile kendi elimle daktilo ettiğimi düşünmekse beni mutlu ediyor (bir *longueur*[1] ya da aksayan bir ritmi yakalamak için insana son bir şans daha sunan bir uygulamadır). İster ödünç alınmış, ister hediye verilmiş, isterse satın alınmış, bütün daktilolarıma fazlasıyla bağlandım – hepsi de taşınabilen bu daktilolar yolculuklara benimle birlikte çıktı, hep yanımda oldu; otellerde, evde (Amerikalı bir muhabire ya da daha büyük bir saygıyla Aldous'a öykünüyordum; karanlıkta, dizlerinin üzerindeki küçük Remington'ın tuşlarını döven, genç Aldous'a). Bana ait ilk

[1] (Fr.) Uzama, sarkma. (Ç.N.)

daktilo da Remington'un iyi bir modeliydi; bu gıcır gıcır sayılabilecek makine, genç üvey babam tarafından, ikimizin de paylaştığı ortak ve büyük bir umutsuzluk ânında bana verilmişti; daha sonra Allanah Harper'ın eski, son derece sağlam Royal'ı geldi, onun emekliliğini, satın aldığım, birbirinin tıpatıp eşi, iki ismarlama Hermes izledi; artık bir tür muhabir *olmuştum,* daktiloların birini Fransa'da, diğerini de Londra'da tutuyordum. İkisinin de birkaç özel tuşu vardı: yuvarlak parantez, köşeli parantez, tek ve çift tırnak işareti, çeşitli boylarda kesme işaretleri, Fransız aksan işaretleri ve $ işareti için. (Maliyeti: Tuş başına iki buçuk şilin; o günlerde bir sterlinin altıda ikisi.) Şimdi, yani son birkaç yıldır, yazarın gerçekten yazması gerekiyor. Mafsal iltihabı işimi bitirdi, o tuşlara vurmam, daha doğrusu herhangi bir klavyeyi kullanmam olanaksız. (Dikte ettirmek söz konusu değil, sözcüklere salt yalnızken ya da kendi sesimle yinelediğimde hükmedebiliyorum.) Dolayısıyla tek yapabildiğim, elle, yavaş yavaş yazmak: Çetrefil karalamalar geri döndü; en küçük bir düzelme olmaksızın. Benim bile güçlükle okuyabildiğim satırları bir başkası kesinlikle sökemez; hafta sonları bir başka ülkeden kalkıp gelen, kendini bu işe adamış, verici, zeki, edebiyata düşkün bir dostun dışında. Sonra, ikimiz birlikte, uçuk yeşil sayfaların (daha az göz alıyor) üzerindeki karınca izlerini deşifre ediyor, yeniden doğmasını sağlıyor ve artık tedavülden kalkmış makinelerimden biriyle görünür kılıyoruz.

* * *

Yaşamımda olup bitenlerin çoğunun temelinde yatan belirsizlikler, tereddütler, kaçınılmaz olarak, bunları anlaşılır, duru bir sıralamayla anımsamamı, aktarmamı güçleştiriyor. 11 Eylül 2001 günü yaşanan olaylar (ikiz kulelerin yıkılması), beni ta geriye, 1914-18 yıllarına götürdü; kendi çocukluğuma, manastır eğitiminin katılıklarına, gerektirdiği tahammüle, oradaki kısa, umut kırıcı deneyimlerime. Söze oradan devam etmek istemiyorum, ama hemen savaş-son-

rası Roma yıllarıma dönmek de istemiyorum; ona biraz ara verip önce, erken ergenliğim hakkında bir şeyler yazacağım. Yavaş yavaş çözülen, dağılan bir ailenin bu yetişmekte olan, okula uyum sağlayamayan kızını, Fransa'nın Akdeniz kıyısındaki mütevazı balıkçı kasabasındaki kıza nasıl bağlamalı... geçen sürede, karmaşık bir insan dünyasında, çırağa, müride, neredeyse-dengeli birine dönüşen genç kıza nasıl aktarmalı? Bu dönüşüm, İki-Savaş-Arasındaki-Yılların büyük bir bölümünü aldı. Buradaki gizli engel, gençliğimin o bölümlerini yayınlanmış bir romanda zaten aktarmış olmam. (Alt başlığı "Duygusal Olmayan Bir Eğitim".) O kitaptaki olaylar oldu, gerçekten ve özünde hepsi de doğru, ama bir döküme, bir kayıta değil, bir romana yaraşır bir üslupla yazıldı. Şimdi aynı zemine dönsem, ortaya daha farklı bir metin çıkar, bunun sebebiyse sadece (maalesef) oyuncuların çoğunun ölmüş olması değil, anlatıcının olaylara. kişilere bakış açısının, kendine bakışının, hatta belki de bizzat anılara bakışının değişmesi. O kitap 1920 yazında bitiyor, dolayısıyla, iki savaş arasındaki yılların ikinci bölümü hâlâ anlatılmayı bekliyor. Öte yandan, şöyle bir değinip geçerek de olsa bazı anların yinelenmesi, Ursuline'den eve dönüşümle üvey babamın annemi on beş dakika öncesinden haber vererek, temelli terk edişi arasındaki sürecin kabaca da olsa özetlenmesi gerekiyor. En iyisi, kısa tutmak.

O güne kadar erkekleri bırakan hep annem olmuştu. Taşra yaşamımızın ilk yıllarında hâlâ bizimleydi, bir süreliğine her şey normale dönmüş gibiydi; dostlar yatıya geliyor, sofralar kuruluyor, her gün geniş bir ağacın altında, koşturarak babamı aramaya gelen hayvanların arasında, çay içiliyordu. (Evet, babam parkta yürüyüş yaparken karşılaştığı eşeği, şapkasını kaldırarak selamlardı.) Annem zaman zaman seyahate çıkıyordu; kiminle, nereye gittiğini bilmiyordum. Yanlış anımsamıyorsam, birkaç kez beni de yanına almıştı; bu, treni kaçırdığı ya da yabancıyı karşılamak üzere yanlış peronda beklediği zaman olmalı. (Adam bana daima harçlık verir, sık sık da anlatacak ilginç bir şeyler bulurdu: Picasso

ve Klee'yi çok erken yaşlarda duydum; evden gizlice sıvışıp buluştuğum köylü çocukların bu adlardan habersiz olduğunu görünce de pek bir kurumlandım.) Sonra bir gün, annem tek başına çekip gitti, bir daha da dönmedi. Bu konudan bana hiç kimse söz etmedi. Yine de, "boşanma" sözcüğü havada uçuşuyor, bense onu duymamam gerektiğini biliyordum.

Yeni gerçeklik neredeyse bir gecede kabullenildi, uyum sağlandı. Hizmetkârlar gönderildi. Lina dışında hepsi; bu dindar, yaşlıca, hiç evlenmemiş, yaprak inceliğindeki köylü kadın babama tapar, bana da (sevgiyle) mutfak hizmetçisi ve seyis yamağı muamelesi yapardı. Yemek salonu, oturma odaları, Delft çinili oda, kütüphane, ana mutfakla kilerler, çocukluk odamla konuk odalarının bulunduğu kanat kapatıldı; ara ara havalandırılıp temizleniyordu, o kadar. Açık kalanlar, biri zemin katta, öteki birinci katta bulunan iki balo salonuydu; her ikisinde de kullanılmayan, devasa birer şömine vardı ve yerden tavana, tıkabasa Gotik objelerle doluydu. Sığındığımız en üst kata çıkan geniş, taş merdivenlere ulaşmak için bu iki salondan geçmek *zorundaydık*. En üst katta, babamın yatak odasıyla eskiden ablamın olan şimdi benim kullandığım yatak odası vardı; ikisinin arasında da annemin geniş balkonlu, beyazlı-yaldızlı, XVI. Louis tarzı odası; mobilyaları boşaltılmıştı, kışları buz gibi soğuk olurdu; bir de, üçümüzün yiyip içtiği, doğuya bakan, güneşli sabah odası. (Lina konuk kanadına giden koridorun ucundaki tek, küçük odada uyuyordu.) Matmazel'in odası yerinde bir kararla mutfağa dönüştürülmüştü. Bana zaten oldu bitti mutfakmış gibi gelirdi, çünkü uzun yıllar sürecek aşçılığımın ilk adımlarını orada atmıştım – köpeklerin mamasını hazırlar, o bayat köy ekmeğiyle et artıklarına azıcık lezzet katmak için çabalardım. Lina'nın aşçılığı berbattı (babam bunu ona asla duyurmaksızın, sık sık bana söylerdi). Babama gelince; eğer malzeme sıkıntısı çekmese, dahası bronşit astımı yüzünden odun ateşine yaklaşması yasaklanmasaydı, mükemmel, eşsiz bir aşçı olabilirdi..

Öksürüğü geceleri evde nasıl da yüksek sesle yankılanırdı!

Annem artık onun yanında değildi. Karısı, yani. Evlilikleri olanca duygudan çok uzun zaman önce arınmıştı; annemin Danimarkalı âşığı öldüğünde (1915?-1916?), bu evlilik büyük bir olasılıkla içi boşalmış, aldatıcı bir göstermelikti artık. Babam adamın öldüğünü öğrenmiş ve olgun, görmüş geçirmiş bir hayat adamı olarak anneme resmen başsağlığı dilemişti; daha önceki ilişkiden de muhtemelen haberdardı. Danimarkalı Âşık (film adı gibi) bir yazardı, Kuzey'in Maupassant'ı olduğu söyleniyordu –gerçek boyutlardaki bir heykeli hâlâ Kopenhag'da durur–, bugün edebiyatçılığı neredeyse tamamen unutulduysa da, seçkin, saygın bir gazete editörü olarak hâlâ hayranlıkla anılan, dış görünüşü ve kadınlar arasındaki başarısıyla anımsanan biri. "Hayatımın en büyük aşklarından biriydi," dedi annem bana; aynısını babama da söylediğini tahmin edebiliyorum. Daha sonra arkadaş olduğum Danimarkalı meslektaşlardan ise şunu duydum: "Zavallı annen, onun hayatındaki *tek* kadın değildi." Yüzü hâlâ gözümün önünde: Annem onun fotoğrafını sakladı – genellikle de tuvalet masasının üzerinde: zeki, canlı, gaga burunlu bir profil ve ucu sigaralı, uzun bir ağızlığı tutan, ince, uzun bir el. Ölümüne de günde içtiği yüz sigara neden oldu.

Yeni yaşamımızdaki eksik unsur hiç ağza alınmazdı. Köy halkı annemi hiçbir zaman büyük evin hanımı olarak görmemişti zaten; o bir yabancıydı, fazla sevilmeyen, bırakın anlaşılmayı, tercihen yok sayılan. Ev elden çıkarılmadı. Bu evi kocası için satın almış ve yine ona bırakmıştı. Ne bir kavga gürültü, ne de çağrılan avukatlar. Para konusu da hiç tartışılmadı. Para da annemindi. Onu elinde tuttu (geriye kalanı yani: Fazla sayılmazdı). Babamın hiç parası yoktu. "Fazla sayılmaz" ile "hiç" arasında derin bir uçurum vardır. Bir gecede fakir düşmüştük. Öte yandan, bütün yoksulluklar göreceli dir: Biz malı mülkü olan yoksullardık. Babamın ayrılmaya katlanamadığı mal-mülk. Böylece, nakitsiz bir ekonomiye geçtik. Üretim ve takas. Farklı cinslerin yetiştiği bir elma bahçemiz vardı, mutfağın önündeki sebze tarhımız, parktan gelme odunumuz vardı. Toprağı bellenip pata-

tes ekilmiş bir çimenliğimiz de vardı (patatesin birkaç çuvalı sabanı süren çiftçiye gidiyordu). Kümes hayvanı boldu; bir tane de huysuz, aksi bir erkek hindi. Hayvanlarımız babama büyük bir saygı besler, geri kalanları, Lina'yı, beni ve postacıyı ise gönüllerince gagalayıp tırmalayıp çifteleyebilecekleri birer alt-tür olarak görürlerdi. Elma ya da yakacak odun karşılığında domuz ve koyun alırdık – yılda ikişer tane. Koyunlar henüz kuzuyken, babam onlara ad takmıştı: Jacko ile Billi. ("Paskalya'da Billi'yi mi kessek?") Hayvanları bizim geniş arazide kesmeye gelen kasaba ödeme, yine koyun parçalarıyla yapıldı. Etin büyük bir bölümünü tütsüledik. Tütsülenmiş koyun bacağı nefistir, tadı, dokusu İspanyol Serrano'suna benzer. Fikir babamdan çıkmıştı; buna bir daha da rastlamadım. Mahzenimizde hâlâ biraz şarap vardı; üç kişilik akşam yemeklerimizde içtiğimiz, bayağı ciddi şaraplar. Doğru, uygun sürahilere doldurulmuş. Ayrıca, kendi yetiştirdiğimiz az miktardaki beyaz Baden şarabından da içerdik. Bira satın almaya gücümüz yetmezdi. Lina'nın çok ender durumlarda bana ikram ettiği köpüklü limonatanın hasretini çekerdim. Bol miktardaki elma suyumuzla elma şarabı yapar, birazını öğle yemeklerinde içerdik, ancak büyük bölümü, takasa dayalı gelirimizin temel direğiydi: Köy fırınından alınan leziz ekmeği, tereyağı, süt, tuz, mum, kibrit ve Lina'nın istediği o berbat meşe palamudu kahvesini karşılıyordu. (Kocasıyla birlikte hâlâ İşgal Altındaki Renanya Bölgesi'nde yaşayan ablam, becerebildikçe bize çay ve karabiber paketleri yollardı.) Toprağı kazma, odun kesme, el arabasıyla taşıma, baca temizleme gibi zorunlu hizmetlerin karşılığında da kendi ürünlerimizi verebiliyorduk, tıpkı domuzlar için samanla biraz da hayvan yemi alırken yaptığımız gibi. Şimdilik her şey yolundaydı.

Geriye dönük, yavaş değişen, sinema ya da radyo kavramlarından hâlâ yoksun bir toplumda bile var olabilmek için insanın *az da olsa* nakit paraya ihtiyacı vardır. Fazla mektup yollanmasa da, pullar için; yerel haftalık gazete için; salt parayla satın alınabilen mallar için; vergiler (ah, zavallı babam!), elektrik faturaları için. Savaştan önce köyde

elektrik yoktu, şato kendi elektriğini kendisi üretirdi. Ambarda, oraya yerleşen bir İtalyan teknisyen tarafından. Adam vicdansızın, alçağın tekiydi -sosyalistti (ağzı kalabalık, atıp tutan türünden)-, genç köylü kadınların kocalarını çileden çıkarırdı. Ama her şeye karşın, avizelerimiz pırıl pırıl yanardı, ahırımız da hep temiz ve aydınlık olurdu. Artık değil: Şimdi bir belediye yetkilimiz, ödenecek faturalarımız ve faturanın gelişini beklerkenki korkumuz vardı. Lina'yla bana her gün, ne yapıp edip lambayı mümkün olduğunca seyrek ve geç yakmamız tembihleniyordu. Maliyeti artıran şeyin, elektrik akımının bir eve ulaşıncaya kadar katettiği mesafe olduğu iddia ediliyordu. Dolayısıyla, düğmelere rasgele uzanan parmaklara, mahzenin ışığını bir anlığına yakıp söndürmelere izin yoktu. (Oraya şarap almam için beni gönderirlerdi.) Hava kararınca babamın oturma odasında gaz lambaları yakılırdı -bir de, nefis çinili bir soba-, mutfaktaysa bir tavan lambası. Evin diğer bölümlerinde el yordamıyla, körlemesine yürüyor ya da mumla idare ediyorduk; güç, biçimsiz bir durumdu, çünkü işinizi bir elinizde şamdanla görmeniz anlamına geliyordu.

Duvarlarımızın dışındaysa, her şeyin temelinde, insanların yaşamlarını mahveden, azgın enflasyon yatıyordu. Almanya'da savaş sonrasında yaşanan akıl almaz enflasyonun olguları, sonuçları ve nelere mal olduğu herkesin malumu, ancak yine de, bizim şimdi kaygıyla, korkarak sözünü ettiğimiz devalüasyonun o günlerdeki feci hızını ve boyutunu kavramamız mümkün değil, hayal gücümüzü aşıyor - bir marka alınan bir somun ekmek, bir-iki ay içinde on marka, ertesi hafta yüz marka, sonra bin, yüz bine fırlıyor, sonunda da bir kasırga gibi giderek hızlanarak, bir milyona, yüz milyona, milyarlara ulaşıyordu... Bir yıl önce bir ev, geçen ay bir piyano, geçen hafta yarım kilo tereyağı alabildiğiniz fiyata, sabah bir gazete alabiliyordunuz, öğleden sonraysa hayır. Çalışan insanlara maaşları gündelik olarak, bazen de saat başı ödeniyordu. Alışverişe herkes ikişer kişi çıkıyordu; kâğıt banknotlarla tepeleme dolu sepetleri taşıyabilmek

için. Elinde hisse senedi ya da döviz bulunanlar, bir mutemedi ya da ekonomi bilgisi olanlar, sağlam öğütler alabilenler iyi kötü ayakta kalabildi. Sadece emekli aylığı ya da nakit birikimi olanlar sıfırı tüketti, mahvolup gitti...

Babam... Eh, o hiçbir zaman hisse senedi almamış, bir köşeye beş kuruş ayırmamış, gelen parayı da harcamıştı. Şimdi elinde gayrimenkulleri vardı, yabana atılamayacak bir tuğla ve harç kütlesi. Karşısında öylece duruyordu: taşınamaz, yerinden kıpırdatılamaz bir biçimde. *Ve* içi tıkabasa antikayla dolu bir halde. Ömür boyu, parça parça topladığı *koleksiyonu*. Objeler: raflar dolusu, dizi dizi, değerli parçalar. Onları sevmeyi öğrenememiştim, ama *onun* sevdiğini biliyordum. Bu eserlere sanat simsarları da bayılıyordu –daha doğru bir deyimle, ağızlarının suyu akıyordu–, istiflenenlerin değeri biliniyor, çevresinde sinsi sinsi dolanılıyordu, ama köpekbalıklarının hiçbiri şu âna kadar ava yaklaşmayı başaramamıştı. Bazı günler, muhtemelen yeni elektrik faturasının yolda olduğu bir sabah, babam kusursuzca giyinmiş, eldivenlerini takmış, elinde bir Gladstone çantası evden çıkar, trene binip Freiburg'a ya da sınırın öteki yanındaki Basel'e giderdi. Yüzünden her şey okunurdu. Soru sorulmazdı. Çocukluğum boyunca yanıtları hep havayı koklayarak yakalamış gibiyim. Basel en akla yakın seçenek. O dönemde antika tacirleri sadece yabancı parayla iş görürdü; Basel'dekiler içinse bu yabancı para değildi: İsviçre Frankı onlar için doğal, neredeyse Tanrı vergisiydi. Babam akşam geri döndüğünde (hâlâ ketum, gizemli, ama içten içe rahatlamış?), çantası boş olmazdı: Lina için zencefilli ekmekle sütlü çikolata, benim için teneke kutularda tuzlu bademle başka leziz şeyler; köpeklere de köpek bisküvisi. Vermeyi severdi. Büfeye şöyle bir bakar, "Bu gece bu olmaz," der, en uygun şarabı getirmem için beni aşağıya yollardı. Kibriti çakar, mumu yakardım.

* * *

Hayat benim için her zaman böyle değildi – Robinson Crusoe'vari bir mücadele, bir yolunu bulmanın, başarmanın

zevki, uyumsuz bir kadro oluştursalar da herkesin elinden geleni yapması, kendi kapasitesi dahilinde gemiyi yüzdürmek için çabalaması, iyi bir ekip olmanın verdiği duygu. Yeni yaşamın başlamasından kısa bir süre sonra, çalkantılı bir dönem geçirdim: Bir anda, açıklayamadığım ve başa çıkamadığım şiddetli bir kedere, derin bir mutsuzluğa kapılıyordum. İçime olanca ağırlığıyla çöken bu isimsiz karanlığı nasıl kaldıracağımı bilemiyordum. (En zor anlarsa sofrada otururken, yemeğe katılmam beklenirken, mutsuzluğumu saklamaya çalışmaktı.) Aynı duyguya, yaşama sevincinin yitimine çok daha sonraları, altmışlı yaşlarımda da kapıldım: Londra'da güneşli bir haziran akşamı, Yeni Zelanda Evi'nin çatısında, çok sevdiğim editörüm ve dostum Richard'la katıldığım içkili bir partinin ardından, yürüyerek Haymarket'e doğru çıkarken. Anlaşılır hiçbir nedeni yoktu. O zamanki güneş tutulması, kesintili de olsa tam iki yıl sürdü; o süreci bir insanın yaşayabileceği en kötü tecrübelerden biri olarak görüyorum. Çocukluğumdaki nöbetse –yine güzel bir yaz– birkaç hafta içinde, kendiliğinden dağılıp gitti. Bir gün, bu mutsuzluğa bir sebep buldum: Ablamı, Jacko'yu istiyordum, bir kadının sevgisinin özlemini çekiyordum. Evde bana çok iyi davranılıyordu; babam da Lina da bundan daha şefkatli olamazdı... kendi usullerince. Lina utangaç, duygularını göstermeyen bir köylüydü, onun için ben hem yardımcısı hem de patronunun kızıydım; babamsa ister yabani olsun isterse evcil, hayvanlarla kurduğu sıcak ilişkiye karşılık, insanlarla temasını en aza indirgemiş gibiydi – salt maddi zorunluluklar gereği, sadece gerekli terbiyeyi göstererek. *Neye* gereksindiğim ve onu nerede bulacağım, bir anda beynimde şimşek gibi çaktı: Evden kaçacaktım.

Ve içimdeki bulut dağılıp gitti (bu deneyim basmakalıp deyimleri gerektiriyor), yerini inatçılığa, kararlılığa, plancılığa bıraktı... Çocuklar benmerkezcidir; şartlar, hayat ve talih belli noktalarda bunu düzeltinceye kadar, evrenin merkezinde *kendilerinin* ve derhal yerine getirilmesi gereken arzularının yattığına inanırlar; tek *gerçekleri* budur. Ben, bırakın insafsızlığı, kötü niyetli bir çocuk bile değildim, ama

yine de, zamanı gelince aynen öyle davranıyordum. Başkalarına ilişkin ne bir düşünce, ne bir duygu, ne de bir soru.

Kaçmak. *Uzaklaşmak,* yakalanmadan *bir yere* ulaşmak, sonu kuşkulu bir girişimdi, başarı olasılığı sıfır denecek kadar düşüktü. Günlerce uğraştım; kurnazlığı ve bölük pörçük bilgileri birleştirip bu işin yollarını, yöntemlerini düşündüm. Para ve coğrafya, (elde pek az gerçekçi bilgi olsa da) düşünülmesi gereken, ama dert edilmeyen iki maddeydi. Emin olduğum tek şey, hedefimdi – ne yapıp edip akşam karanlığından önce Parkstrasse 10 numaraya varmak. *Orada* kendimi Jacko'nun kollarına atacaktım ve sorunlar çözülecek, her şey yoluna girecekti. Bu, ablamla kocasının yaşadığı evin adresiydi; Jacko'dan yaşça hayli büyük olan adam, Renanya Eyaleti'ndeki (bizim kuzeyimizde bir yerde, yoksa kuzeybatıda mı?) kaplıca kenti Wiesbaden'in belediye başkan yardımcısıydı ve operadan, parklardan, kentin diğer güzelliklerinden sorumluydu. Renanya'nın İşgal Altındaki Bölge olduğunu, Fransızların işgalinde olduğunu biliyordum. Serbest bölgeden işgal bölgesine geçmek için izin almak gerekiyor muydu? Büyük bir olasılıkla. Ama belki çocuklar için şart değildi. Enişte, başkan yardımcısı (resmî unvanıyla *Beigeordeneter)* herkesin de bildiği gibi, aşırı Fransa yanlısıydı; kapısı yüksek rütbeli Fransız subayların yanı sıra müzisyenlere ve Beyaz Rus göçmenlere de açıktı. (Yıllar sonra, gerçek barbarlıklar başladığında, bu özelliği anımsandı elbette. Jacko'nun bağımsızlık yanlısı bir Ayrılıkçı olan bu ilk kocasının, Renanya'nın Fransa'ya ilhakını sağlamak için entrika çevirdiğine inanılıyor, hakkında ihbar yağıyordu. Naziler iktidara gelir gelmez onu vatana ihanetle suçladılar, yargıladılar ve kafasını kestiler. Sözcüğün gerçek anlamıyla. O zamanki Alman yasalarına göre, ölüm cezaları hâlâ baltayla uygulanıyordu. Evden kaçıp bu adamın kapısına sığındığımda, bu olaylara daha on yıl vardı.)

Aşılması gereken ilk engel, evden erkenden ve kimseye fark edilmeksizin çıkabilmekti. Hazirandı, gün erken ışıyordu; Lina konuk kanadındaki küçük odasından çıkmadan,

ben kalkıp yola düşmeliydim. İyi ama, uykusu derin, izin verildiği takdirde geç saatlere kadar uyuyan ben bunu nasıl başaracaktım? Sesi duyulmasın diye yastığımın altına bir çalar saat sokmak, en iyi çözümdü, tabii elimizde böylesine modern bir aygıt olsaydı. Ön kapının kilitleri ve anahtarları asırlık, ağır şeylerdi, geceleri sımsıkı kilitlenirdi. Mutfağın bitişiğindeki küçük kap kacak, bulaşık odasının dış dünyaya açılan kapısının daha çağdaş bir tasarımı vardı. O kilidi yağlamayı akıl ettim. Sonra: Duvar –arazi duvarla çevriliydi– yüksekti ama geçit vermez değildi: Ayak basacak birkaç oyuğu kolayca hazırladım, kısa bir süre sonra da, egzersiz tırmanışlarında bayağı ustalaştım. Görülecek olursam, Everest'ten söz edecektim. Peki, sonra? O gün gelince, bisikletle defalarca geçtiğim yoldan istasyona yürüyecektim; hızla ama soğukkanlılıkla, kimseyle karşılaşmamayı umarak. Oraya varınca, bir bilet almam gerekecekti... Manastıra gidip gelirken, bunu benim yerime yapmışlardı: Eh, bu sefer tek başıma becermek zorundaydım!

(Daha ileriki yaşlarımda, Genç ve Parlakların en haylazı olduğunu düşünmekten hoşlanan Brian Howard'ın, alışılmadık ve yakışıksız bir kaçma girişimini, tekdüze bir tınıyla yinelediğini duydum,

Bir adım, bir adım daha, köpekçik vardı Dover'a
Ve yalıyara ulaşınca da,
Hop! deyip atladı karşıya

ve o çocukluk kaçışıma aynen bu ruhla giriştiğimi ayrımsadım; bir adım, bir adım daha...)

Bana kalırsa, ilk durak olarak Frankfurt en mantıklısıydı; oranın Wiesbaden'e en yakın büyük şehir olduğunu biliyordum. İzlerimi örtbas etmeye yarayacaktı. Peki ama, ne kadar uzaktaydı? Mesafe olarak? Saat olarak? Peki bir biletin fiyatı neydi? Yarım bilet isteyecektim; sekiz yaşından küçükler için doğrusu bu olmalıydı. Ben sekizin altında *değildim*. (Yanılmıyorsam, on bire basmak üzereydim.) Ama boyum uzun sayılmazdı, bilet gişesine iyice yakın durup

dizlerimi de azıcık kırarsam, yukarıdaki adamı kandırabilirdim: Yanımda yeterli para olmalı, adamın istediği ücreti duyunca bocalamamalıydım. İşte bu, beni epeyce kaygılandıran bir konuydu. Param vardı, tomarla; annemin hayranlarının cömertçe verdiği harçlıklar olduğu gibi duruyordu. Ama enflasyonu ve bütün o devalüasyonları düşünecek olursak, bir tren biletine yeter miydi? Paniğe kapıldım. Bir gece, gizlice, parmak uçlarında babamın soyunma odasına girdim, karanlıkta bir iskemlenin sırtına atılmış ceketini buldum, cüzdanından bir avuç para aldım... çıt çıkarmadan dışarıya süzüldüm.

* * *

Bunun için kendimi bağışlayamıyorum. Yeni yaşamındaki yalnızlığını, yoksunluk ve korkularını, eski haline asla dönemeyeceğini -altmışını çoktan geçmişti- bile bile... Nasıl yapabilmiştim; çoğumuz, çocuklar, ergenler, yetişkinler, hırslarımıza kapılıp daha sonra fena halde pişman olacağımız şeyleri nasıl yapabildik - yapabiliyoruz?

O sabah tam vaktinde uyandım.

İstasyona doğru yürürken, tarlalarda çalışanlar tarafından görülmüş ve ihbar edilmişim. Yanıma bir kitapla, pamuklu elbisemin (çoktan kısalmış olmalıydı; elbise dolabım pek sık yenilenmezdi) ön cebindeki cüzdan dışında hiçbir şey almamıştım. İstasyonda biletimi kolayca aldım: kendimden emin bir edayla istediğim gibi, yarım bilet, dördüncü sınıf. O zamanlar trenlerde hâlâ dördüncü sınıf vardı: tahta sıralar; ayrıca köpeğinizi ya da kafesteki küçük hayvanlarınızı yanına alabiliyordunuz. Gişedeki memur da beni ihbar etmişti, üstelik doğruca polise: Bir süre sonra uyanmıştı, ama iş işten geçtikten sonra. Ben dördüncü sınıf kompartımanımda çoktan yola koyulmuştum bile. İçerisi dolunca bir köşeye çekildim, kitabıma gömüldüm ve mecbur kalmadıkça kimseyle konuşmadım. Nereye gidiyordum? Bir akrabamı ziyarete. Yeniden kitaba. Hiç bavulum yoktu; başımı sinirlice kaldırıp söylendim: Daha sonra gönderilecek.

Yiyecek ikramlarını kesin bir dille geri çevirdim, sandviçleri, çikolata parçalarını, su dolu bir termosu reddettim: Dördüncü sınıf yolcuları canayakın ve cömertti. İkramları geri çevirmem içgüdüselti, ama aynı zamanda da, en küçük bir açlık ya da susuzluk hissetmememdendi. Birkaç saate kalmadan, tren temelli durdu. Herkes indi. Dördüncü sınıf salt yerel trenlerde vardı. Peron değiştirmem, gideceğim yönü saptamam ve bir sonraki posta trenine binmem gerekiyordu. Yanlışlarla dolu, akıl karıştırıcı bir yolculuktu, kılpayı kaçırdığım trenler oldu, üç-beş saatte tamamlanacak bir yolculuk neredeyse akşama kadar sürdü. Hesaba katmadığım bir şey, şu köpekli-vagonda yolculuk etmem, polisi yanıltmıştı: Onlar yanlış (aslında doğru) trenleri aramıştı. Başardım. Alacakaranlıktı. Son merhaleyi de yürüyerek aldım, ama bu kez açık açık, adresi, kentin öteki ucunda, bahçeli, ağaçlı bir mahalledeki Parkstrasse'yi sorarak.

Eniştem evdeydi, ablam yoktu. Ah, dedi adam beni görünce. "Sen ha?"; bozulmamış, şaşırmıştı: Bir sürü telgraf almıştı... babamdan, polisten, sınır nöbetçilerinden... Evet, Jacko kent dışında, bir tenis turnuvasındaydı. "Acaba geri çağırsak mı? Arabayı yollayıp aldırabilirim." İyi olur, dedim.

XI. Bölüm

Çok dilli bir cennet – Jacko'nun geleceği gölgesini düşürüyor – Gündüzleri kırsal mutlulukla, geceleri fanteziyle dolu bir yıl: çok çalışan seyis yamağından hanımefendinin akşam yemeği refakatçisine – Beklenmedik bir dönüm noktası

Olayı, kavramak istemediğim büyük bir kargaşa izledi. Babam bir-iki gün içinde çıkageldi – evet, ablam da hemen o akşam döndü; hem alabildiğine sevgi doluydu hem de feryat figân üzgün. O ve Borgman (kocasının adı buydu: Hans Borgman), kayıp olduğum saatler boyunca babamın neler çektiğini kafama sokmaya çalıştılar: sabahın köründen ta günbatımına, bulunduğumu bildiren telgraf nihayet eline geçinceye dek. Babama bir süre, kendini toplayıncaya kadar kalması için ısrar ettiler. Bu öneri beni de içeriyordu: Gelecekle ilgili kaygıları bir yana bıraktım, bu zevkin tadını çıkarmaya koyuldum. Babam beni azarlamadı, sorgulamadı; büyük kızının bu alabildiğine ayrıcalıklı yaşantısına dahil oldu. Benimleyken –nadiren yalnız kalabiliyorduk– mesafeli bir kederden fazlasını ele vermiyordu. Cüzdanına, yürüttüğüm banknotlara bir kez olsun değinmedi. Bu olay hakkında, doğrudan yaptığı tek yorum şu oldu: "Billi – kapıyı kilitlememişsin; düşmanlara, hırsızlara açık bırakmışsın."

Bunu izleyen haftalar, hayatımın o güne kadarki en canlı, en hareketli devresi oldu. Kendimi ilk kez müzisyenlerden, sanatçılardan oluşan bir topluluğun ortasında buldum. Annem –yadırgatıcı bir eksiklik– müziğe karşı ne du-

yarlıydı ne de istekli; babam ara ara *Sihirli Flüt*'ten bir ezgi mırıldanırdı, sevecen kuş avcısından birkaç dize, *"Der Vogelfaenger bin ich ja, stets lustig heissa hopsasa"*; Jacko'nun müzik hevesiniyse biliyoruz. Şimdiyse ciddi bir müzik uzmanı, allamesiyle evliydi. Borgman, henüz genç sayılabilecek bir Otto Klemperer'i Wiesbaden Operası'na bağlama başarısını göstermişti ve akşamları –işin doğrusu, her akşam– verdiği davetlerle profesyonel müzisyenleri, çalgıcı ve şarkıcıları evine topluyordu; Bach ve Brahms'ın yanı sıra Stravinsky'yi de dinleyebilirdiniz. Yatma vaktimi biraz geciktirip bu müzik gecelerine katılmama izin çıkmıştı – Jacko (hoşgörülü biri olsa da) sıkı bir disiplin taraftarıydı; kararlaştırılan sınır 21.45 idi, vakit dolunca, ustaca bir manevrayla gözden yitmenin ve sık sık, neredeyse gece yarısına kadar uyanık kalmanın yolunu buluyordum. Çok da haklıydım, çünkü bazı müzisyenler gösterilerini tamamlayıp ancak bu saatte gelebiliyorlardı. Jacko ile arada bir gelen sopranonun dışında, diğer konukların hepsi erkekti; orta yaş ve üzeri. İzinli olarak aralarında bulunduğum süre boyunca, Fransız vatandaşı olanlardan güler yüzlü, canayakın bir muamele görüyordum (yüksek *kepis*'lerine hayrandım, ülkelerini ise *nasıl da* sevecektim); ellerinde kalan son şeyin, asalet unvanlarının, babamınkinden kat kat üstün olduğunun bilincindeki Rus göçmenler tarafından açık açık küçümseniyordum. Müzisyenlere gelince; beni yok sayıyorlardı.

Balon bardaklarda konyak içerlerdi, gerçek Fransız konyağı; İşgal Güçleri'nin ev sahibine yaptığı bir jest. O akşamlar uzar, gece yarısından çok daha sonraki saatlere sarkardı; gürültü olursa, nedeni müzikti, yoksa yükselen sesler ya da içki değil.

Günler, gündüzler de delice bir keyifle doluydu – Jacko "rahatsız edilmeme" uyarısıyla, geç saatlere kadar uyurdu; Borgman'la yataklarını ayırmışlardı, odaları bu çirkin ama rahat, kullanışlı villanın farklı kanatlarındaydı. Evden erkenden çıkar, gitmem için gerekli ayarlamaların yapıldığı yere yollanırdım: tenis kulübüne. Tenis derslerinden de (hiçbir zaman iyi bir oyuncu olamadım), diğer oyuncuların

toplarını toplamaktan da aynı oranda mutluydum. Öğlenleri, eniştemi almak için belediye sarayındaki odasına giderdim; tek başına kalmaya beş dakikadan fazla tahammül edemeyen insanlardandı. Eve yürüyerek dönerken genellikle yanında bir kadın olurdu; pek de genç olmayan bu kadın, postanede görevliydi. Enişte'min metresiydi ve kuşkulanan birkaç dostla meslektaş sayılmazsa, kimsenin bilmediği bu gizli ilişki, Jacko'dan önce başlamış, Jacko daha on dokuzuna bile basmadan kendini adamın kollarına attığında, bir müddet için kesintiye uğramıştı. İlişki Borgman'ın evliliğinin ilk ya da ikinci yılında yeniden alevlenmişti. Ben onlarda kalırken, Jacko bu postaneci metresin varlığından da konumundan da hâlâ habersizdi; öğrendiği zamansa artık umurunda bile değildi. Adamın öğlenleri eve dönerken yürüyüş arkadaşı olarak beni seçmesi, yalnız kalmadığı sürece kiminle beraber olduğuna aldırmamasıyla açıklanabilir; sorularımdan hoşlanıyor da olabilirdi: "Verdi, Puccini'den daha mı büyük besteciydi... eğer öyleyse neden?", "Program müziği derken neyi kastediyorlar?" Jacko onu bir zamanlar, ilerideki yaşamını yüceltebilecek, olgun, bilge bir akıl hocası gibi görmekte, genç hayranlarına, danslara, rüya gibi giysilere yeğlemekte haksız değildi demek? (Bunlar Jacko'nun çok usta olduğu, ileride yeniden döneceği alanlardı.) Bir kaplıcada tanışmışlardı; Jacko sağlıklarına oldu bitti özen gösteren, Berlinli büyükannesiyle büyükbabası yüzünden oradaydı, adamsa kendi hastalık kuruntusu yüzünden. Onun engin bilgisinden etkilenme sırası şimdi bendeydi; bana olan bu cömert, verici tavrına da minnet duyuyordum. Ama ablamdan farklı olarak, ona âşık olmadım. Adam hakkında bildiğim çok az şeyi -konuksever, iyi bir ev sahibi, müzikolog, devlet memuru- sevgiyle ve varsayımlarla anımsıyorum. Yazgısının, Grimm masallarından çıkıp gelmişe benzeyen sonu, o vahşet, gündelik yaşamında gördüğünüz, sıradan bir insanla bağdaştırılamayacak kadar aşırı. Jacko için, uzun zaman önce yapılmış bir hataydı o (henüz en büyük hatası değildi); alayla, kendi toyluğuna şaşarak, biraz da esefle anılan.

O günlerde: Hans Borgman'la evdeki hafif öğle yemeğine doğru, bakımlı bir parkın içinden, iki dost gibi yürürdük.

Bitişikteki daha görkemli villa, Henkellere aitti; en iyi kalite Alman şampanyası olan Henkel Trocken'i üreten (hâlâ da üretmeyi sürdüren) şirketin sahibi olan güvenilir, düzgün aileye. Kızlarından biri, Renanyalı genç, beş parasız bir satıcıyla evlenmek için tutturunca, fena halde canları sıkılmıştı; adamın adı Ribbentrop'tu. İleride Hitler tarafından Britanya'ya elçi olarak atanacak, sonunda da Nürnberg'de asılacak olan Ribbentrop. Çitin üstünden, küçük Ribbentrop çocuklarını kendi bahçelerinde oynarken görmüştüm. Bizi bekleyen kâbusla birebir temasım da bu kadarla kaldı. (Issa'yı saymazsak tabii.)

Wiesbaden'de öğleden sonralarım at yarışlarında geçiyordu. Yine Borgman'la birlikte. Babam yarış-sever değildi, atlar da onun en az sevdiği hayvanlardı, onları birer tehdit, başına gelen çoğu talihsizliğin müsebbibi olarak görürdü. Genç bir erkekken, mirasyedi bir İngiliz kızıyla nişanlanmak üzere olduğu günlerde, engelli yarışlarda birkaç kez, çok kötü düşmüş. Bunlar ciddi sarsıntılara neden olmuş; şöyle bir mantık yürütürdü: Kafasını bu kadar sık çarpmasaydı, diğer şeylerin yanı sıra, zekâ konusunda da daha donanımlı olabilir ve anneme uyum sağlayabilirdi. Bana bir midilli yerine bir eşek hediye etmesinin altında da aynı neden yatıyordu; hayvanın küçük kızlardan nefret eden, fena halde hilebaz bir sirk eşeği olmasıysa sadece şanssızlıktı.

Yarış yoksa, Jacko, ben, babam ve şoför arabaya atlayıp kır yollarında dolaşırdık; araba büyük bir Panhard'dı, altı kişilik, üstü açık. Jacko, kocasının zorla yanımıza kattığı şoföre karşın, arabayı çok hızlı sürerdi. *Adam* onun yanında otururdu – şehirden çıkar çıkmaz yer değiştirirlerdi. Ben daha hızlı gitmesi için bastırırken, babam da dikkatli olması için uyarırdı. O çok gerilerde kalmış günlerde, insanların davranışlarının büyük oranda hizmetkârları tarafından yönlendirildiği zamanlarda, hizmetliler arasında şu ya da bu boyutta bir hizipleşmenin olmadığı tek bir ev bulunmazdı.

Parkstrasse'de, evin efendisinin tarafını tutanların başını, hem kâhya hem de baş uşak olan, hüzünlü Rus Baronu çekiyordu; genellikle geçimsiz, aksi bir adamdı, ama yöreden yardımcı uşak olarak seçtiği genç, yakışıklı külhanbeyi onu parmağında oynatıyordu. İkisi bir olup hizmetçi kızlara cephe almaktaydı. Jacko'nun çetesinin başıysa şoför değil, Dadı'ydı; küçük emanetine çok iyi bakan bu müşfik, genç dadı Jacko'ya tapardı. (Jacko yanında çalışanlara karşı daima kibardı; onları, gönlünce fırçalayabileceği kadar eşiti, dengi sayardı.) Ah, evet! Evde bir çocuk daha vardı, benim aksime, evin sakinlerinden biri: Borgman çiftinin kendi bebekleri. Küçük kız, evliliklerinin birinci yılının sonunda doğmuştu. Bu, Jacko için bir tuzak kapağının kapanması demekti. O tarihte, kocasına duyduğu sevgiyi çoktan yitirdiği gibi, ondan korkmaya da başlamıştı. Adam zaten çabuk öfkelenen biriydi. Karısıyla sahip olduğu değerli bir malmışçasına gururlanıyor –bütün çevresi Jacko'nun canlılığına, şıklığına hayrandı, *kendisiyse* kıskanç bir erkekti– sık sık, çok da haksız olmayan (Jacko için en hafif deyimiyle, doğuştan cilveliydi, diyebilirim) kızgınlık nöbetlerine kapılabiliyordu. Bir şafak vakti, danstan dönen karısının (böyle gecelerde ona asla eşlik etmezdi) boynundaki, merhum annesinden kalma incileri bir çekişte kopardığı fısıldanıyordu; yine söylentilere göre, bir kış gecesi, kar kıyamette, elinde kılıçla ön kapıya dikilip Jacko'nun eve girmesini engellerken görülmüştü. Bir kılıcı var mıydı gerçekten? Bu dedikodulardaki gerçek payı her neyse, Jacko çocuğunun babasından soğumuştu: Kumsala, dans pistine, kendi yaşındaki erkeklere yatkın olan, gerçek doğasına dönmüştü. Borgman'ın o kaplıcada kendisine büyü yaptığını ileri sürüyordu; bu iddiasından hiç vazgeçmedi. Küçük kızına karşı ilgili, sevecendi, ancak bu sevginin niteliği, daha doğduğum an bana beslemeye başladığı, bolca da sunduğu sevgiyle aynı değildi; üçümüz de bunun bal gibi farkındaydık. Şimdiyse Jacko'dan, bana salt ablalık değil, aynı zamanda annelik yapması bekleniyordu; dolayısıyla, elinin kolunun bağlandığını, geleceğine açılan kapıların kapandığını hissediyor-

du. Kaçamaklar, ufak tefek kaçışlar, Dadı ya da şoförün sadıkane yardımlarıyla, işbirliğiyle yaşanıyordu. Ama ortada henüz ciddi bir bağlanma tehlikesi yoktu. Borgman da küçük kızına öyle fazlaca düşkün görünmüyordu, yine de ondan asla ayrılmayacağını, gitmesine izin vermeyeceğini anlayabiliyordunuz. *Jacko*'nun gitmesine izin verir miydi, peki?

Jacko'nun sığınabileceği bir yer yoktu. Kendine ait parası yoktu. Anne tarafının eski zenginliğinden eser yoktu. Dede ölmüş, hem ailenin çöküşü hem de enflasyon yüzünden servetin çoğu gitmişti; anneannenin masraflı malikânesi cömert, eli açık gelini tarafından şimdilik ayakta tutulmaktaydı: Jacko'nun, kendisi de bir mirasçı olan, maddi konularda uyanık, becerikli, orta yaşlı yengesi. Oradan da yardım eli uzanmayacağı belliydi. Öyleyse, kocasını terk eden ya da kocası tarafından sokağa atılan, genç ve büyük bir olasılıkla çapkın bir kadına verilecek tavsiye ne olabilirdi? Fırlatıp attığı şu *Lied* yeteneğini yeniden ele alması mı? Çok geç. Çalışmak? (Jacko eğitimsiz olsa da, yedeğinde bir sürü becerisi olan bir kızdı.) Çok erken. Savaş sonrası Avrupa' sında, onun geçmişine sahip bir kız için, maaşlı bir işe girmek hâlâ çok sınırlı bir seçenekti. Birinin vereceği davetleri, yemekli partileri düzenlemek? Bir elbise dükkânında çalışma hayatına adım atmak? Jacko Rus göçmenlerin o esnek tevekkülünü, kaderciliğini henüz benimseyememişti.

Ablamın geleceğini bu kadar düşünmek yeter. Peki ya benim geleceğim? İşte bu, çok daha ivedi bir sorundu... Bulunduğum yerde kalmak istiyor, konumumun devamı için dua ediyordum. Günler geçiyordu... geçip gitmişti bile. Kaç gün? Saymaya cesaret edemiyordum. Çevremde konuşulanı, tartışılanları –kararlaştırılanı– duymazdan gelmeye çalışıyordum. Babam, bazı bakımlardan çok iyi tanıdığı ve başarılı olduğu bir dünyaya bu kısa (benim devekuşu kişiliğim bile *kısa* süreceğini algılıyordu) geri-dönüşünü nasıl karşılıyordu? Öncelikli, acil kaygılarını gidermek için bazı düzenlemeler gerekiyordu: dünyada kimsesi olmayan Lina, hayvanlar, evin güvenliği. Borgman, yaşça kendisinden o

kadar da büyük olmayan bu erkeğin damadı rolünü üstlendi. Kişiliği öyle kolayca tahlil edilemeyen adam, gerekli adımları çoktan atmıştı bile: becerikli, yaratıcı, verici bir biçimde. *Grand seigneur* için para harcıyordu. Üstelik gizlice. Jacko'ya kulak verecek olursanız, bu konu biraz karmaşıktı. *Para* konusu, yani. Evi çekip çevirmeye, hiç ara verilmeyen konukseverliğe, çaylak kemancıları desteklemeye akıtılan para, tıpkı o günlerdeki genel durum kadar belirsiz, güvenilmezdi. İngiliz parasıydı ve bir sonraki aya, bir sonraki yıla yetip yetmeyeceği, hatta orada olup olmayacağı bile kuşkuluydu. Çeşitli İngiliz şirketlerinden kazanılan bu İngiliz servet Borgman'a İngiliz annesinden kalmıştı; belli bir zaman için büyük bir servetti (erken yaşta öğrendiğim gibi, büyük ya da küçük, bütün servetlerin böyle "belli" bir zamanı var); savaştan kısa bir süre önce, tek oğul ve tek sürgün olan Borgman'a kalan bu mirasa, Ağustos 1914'te "yabancı uyruklu düşman malı" gerekçesiyle ambargo kondu. Böylece, on yılı aşkın bir süre, İngiliz bankalarında ve çeşitli kurumlarda öylece yattı; düşen ya da yükselen kâr payı asıl sahibine ulaştırılmaksızın. Bu sürenin ikinci yarısında, vasiyetnamenin onayı, blokajın kaldırılması, hakların iadesi adına, adım adım, sürünürcesine ilerleyen karmaşık ve pahalı bir savaşım yaşandı. Ah, hukukun, maliyecilerin, bürokratik işlemlerin yavaşlığı... Bu arada, belediye başkanlığı maaşıyla geçinmeyi hiç denemeyen, aklına bile getirmeyen Borgman, İngiliz meslektaşlarına güvenen ve müşterilerinin beklentilerine er geç kavuşacağına kesinkes inanan Alman bankalarından düzenli olarak, yüksek faizli, yüksek meblağlarda kredi almaktaydı. Anlaşıldığı kadarıyla, gerçek para –damla damla da olsa– daha yeni akmaya başlamıştı. Finans dünyasının önemsiz ayrıntılarından fena halde bunalmış, durumun istikrarsızlığına çoktan alışmış olan (bir gün gayet vurdumduymaz davranıp ertesi gün beklenmedik bir fatura karşısında paniğe kapılan) hak sahibi, servetinin düğümünü çözmeyi profesyonellere ve onların kuyruğuna yapışmış olanlara bırakmıştı. İflah olmaz bir savurgan olan karısıysa, maddi durumun nasıl pamuk ipliğine

bağlı olduğunun farkında bile değildi. Bu arada Baden'de, güçlü kuvvetli köylü delikanlılar bizim Lina'ya geceleri göz kulak oluyor, yakacak odun kesiyor, domuzları besliyorlardı.

Yapmam gereken bir şey olduğunu çok iyi biliyordum. Bir an önce. Jacko'yla konuşmalıydım. Açıklamalı, anlamasını sağlamalıydım. "Lütfen beni geri göndermelerine izin verme." "Burada kalmamı sağla, lütfen." Bunun için ablamla baş başa görüşmem gerekiyordu. Kolay değildi. Yataktan kalktığı andan itibaren (ki, bizim öğle yemeğine oturduğumuz saate bir hayli yakındı), hiç yalnız kalmıyordu. Neredeyse kahvaltı tepsisiyle aynı anda (sütsüz kahveyle ilk sigarası: Bunu öyle modern, öyle havalı buluyordum ki), dadı kucağında bebekle Jacko'nun odasına dalıyordu. Zamanlamayı daha iyi yapabilir, bir başka boş ânını yakalayabilir miydim... akşam yemeğinden önce, tuvalet masasında? Bir türlü yapamadım. Her sabah karar veriyordum. Sonra cesaretimi yitiriyordum. Kaybedilen bir yirmi dört saat daha. Ama kafaya koymuştum, o kaçınılmaz gün geldiğinde, direnecek, ayak direyecektim; beni araba yoluna kadar sürüklemek, arabaya kucakta bindirmek, gara, perona çeke çeke götürmek zorunda kalacaklardı. Tren gelince, Jacko'nun koluna yapışacak –babam gergin, uzakta, öylece beklerken– avaz avaz uluyacaktım. Tıpkı küçükken o göz kliniğinde uluduğum gibi: İşte *bunu* önceden tasarlamaya gerek yoktu. Bu kez sesimi herkes duyacaktı: "Bu adam bu çocuğu nereye götürüyor böyle?" Ve bana yardım edeceklerdi...

Bunların hiçbiri olmadı. O gün gerçekten de geldi. Belki yürürken kendimi azıcık kasmışımdır. Ağlayıp ağlamadığımı anımsamıyorum. Bir an kendimi trende, kumaş döşemeli koltuklarda, babamın karşısında otururken buldum; fazlaca konuştuğumuzu sanmıyorum. Gerisini hatırlamıyorum. Uzun bir yolculuk olmadı, benimkinden çok daha kısa sürdü –yanımızda bir piknik sepeti var mıydı? İstasyondan eve nasıl döndük?– Köyden bir atın çektiği, bizim eski arabayla mı? Lina'nın bizi karşılayışı aklımda: gözyaşları, sarılmalar, "Bunu *ona* nasıl yapabildin?", yeniden kucaklamalar...

Ya sonra? Tam bir eskiye dönüş – nasıl olmuştu, nasıl bu kadar çabuk? O ışıl ışıl tatille bu geri dönüş arasında, en az birkaç yıl sürmüş olması gereken ve sıkı çalışmayla, hiç de yüksünmeksizin, neşeyle üstlenilen, doygunluk hissi veren kırsal görevlerle dolu o uzun süreç arasında ne tür bir köprü kurulduğunu anımsamıyorum. Taşra yaşamına bıraktığım yerden, yeniden dalıvermiştim; başka türlüsünü hiç tatmamış ya da arzulamamış gibi.

Köy hayatı akıp giderken, geleneklere aykırı, sıra dışı anları da olmuyor değildi. Akşamlar (büyük kapılar kilitli, hayvanlar saman ya da kuru yapraklardan onlar için yaptığım döşeklerinde uykuda) babamın kandırmacalarına ve geçmişine aitti. Kırmızı Bordo şarabı ve rulet. Hayalî rulet. Çark, küçük top, yeşil çuha, fişleri toplamaya yarayan tırmık, fişler, hepsi de özgün, gerçekti; Monte Carlo'dan gelmeydi ve babamın dolabındaki bir girintide, sayısız özel eşyasıyla birlikte dururdu. Monte Carlo aynı zamanda krupiyelerin haykırışları demekti; Fransızca, elbette. (Lina *öğrenmişti.)* Daha az gerçek olansa, ortaya sürdüğümüz peylerdi: Babam kasaydı, Lina'yla ben de kumarbazlar; fişleri almak için gerçek *para* ödüyorduk –kumarhane ölçütlerinde değil, tabii–, Lina'nın maaşı, benim cep harçlıklarım; ondalık hesabını ve kâğıt marklarımızı *louis d'or*'a çevirmeyi öğrenmiştik. Bu, heyecanımızı, kaybetme ve kazanma coşkumuzu artırıyordu. Ertesi sabah (akşama ve sabaha özgü ruh halleri arasındaki farkı ne kadar çabuk öğrenmiştim) şansımız nasıl gitmiş olursa olsun, oyuna sürdüğümüz meblağ bize kuruşu kuruşuna geri ödenirdi. Babam akşam yemeğinde ya da oyundan sonra bizi, yani konuklarını, kendi yaşamından öykülerle eğlendirirdi: *kendi* kırsal geçmişi –âdetlere uygun, sıradan ve mutlu; süvari sınıfındaki hizmeti–, yorucu ve sağlıksız, her an zekice manevraları ve görgü kurallarını kollamayı gerektiren! Hepsinden önemlisi de, sofra refakatçiliği sırası sana geldiğinde, gözünü dört açmalıydın; Kayzer'in sakat kolu için tasarımlanmış olan çatal-bıçakla yemeğini birkaç saniyede, barbarca mideye indirmesi, onun yemeği biter bitmez, herkesin tabağının der-

hal kaldırılması. Hiçbir zaman doğru dürüst doymazdın... Eh, babam bunlardan paçayı sıyırmıştı - Paris: Her şey öylesine güzeldi ki; sonra İspanya, İspanya'nın güneyi: Sevilla, Granada, Ronda; belki de en çok İspanya'yı sevmişti... Beslediği maymunları anlatırdı; sahibine alabildiğine bağlanan, kimisi zor karakterli maymunlar... tıpkı, şey, Fransız bir metres gibi, her an tetikte olmanı gerektiren kıskançlık krizleri.

Babamın konuşma biçimi dikkatli, ölçülüydü; dinleyicilerinin yetersizliğini, benim yaşımı, Lina'nın dindarlığını, günah korkusunu fazlaca dikkate almasa da, iffetli, yalın sözcükler kullanırdı. Konuşurken, sanki orada bulunan bir şeye bakar gibiydi. Uzun zaman önce, bir keresinde, onun için şöyle yazmıştım: "Yaşadığı bir şeyi anlatırken, onu görürdü." Bence bu doğru. Olup biteni olduğu gibi aktarmanın en basit yolu: annemin dilsel arayışlarının, içerik, yorum ve yargılarında çıktığı keşiflerin aksine.

Bir ara ilgilendiği ipnotizma tedavilerinden söz ederdi... Grasse'daki, ölüyü *diriltebilen* adamdan, ruhlardan, acayip görüntülerden, rastlantılardan... Sonra kendimizi mutfaklarda, büyük aşçıların yanında bulurduk; bir keresinde bir Çinli aşçıyı işbaşında seyretmişti. Bir düşünün, Avrupa'nın dışına hiç çıkmamıştı, eh, belki Tanca'yı görmüştü, bir de Korsika'daki hayatı vardı, orada resim yapmış, kıyıdan az uzakta batan bir geminin karakalem çizimlerini yapmıştı... Bir fırtınanın ortasında, batmakta olan bir geminin yanında duran kendini çizmişti. Daha sonra onu yağlıboya bir resme dönüştürdü, çerçeveletti. "Annen resmi gördüğünde, otuz yıl sonra filan, ailesinin o gemiyi bildiğini söyledi - adını hâlâ unutmamıştı; Korsika açıklarında battığında babası gemideymiş, Hindistan'dan dönüyormuş ve annen henüz doğmamış... Yo, hayır, suya gömülmemiş, yolcuların çoğu kurtarılmış, ama karısına getirmeye söz verdiği inciler kaybolmuş... bunları annen anlattı. Dediğine göre, annesi buna çok üzülmüş."

Bir de gündüz yaşamım vardı: tek başıma köye yaptığım geziler. Babam, toprağımızda ırgat olarak çalışmama karşı değildi, öte yandan, tozun çamurun içine, patates toplayıcıla-

rın arasına karışmamı ya da bir çocuk çetesiyle birlikte saman balyalarına dalmamı düşüncesizlik sayar, gereksiz bulurdu. Kullanılıyor muydum, alay konusu mu oluyordum? Oysa bayılıyordum: o takım ruhu, kotarılan işlerin önemi, daha sonra bir köylünün evinde elma suyu, ekmek ve kalın dilimli soğuk jambonla karın doyurmanın zevki. Oğlanlarla aram iyiydi, ya da bana öyle geliyordu; kızları aptal, tutucu ve kişiliksiz buluyordum. Oğlanlar daha cesurdu: Boş arabalar tarlalara dönerken, kaşla göz arasında atların sırtına atlıyor –bir ata iki kişi–, koşturmaya çalışıyorduk... Lina'nın ara ara dokundurduğuna bakılırsa, köy halkı oğlanlarla düşüp kalkmamı kınıyordu. Gerçekten de, kızlarla oğlanları ayırmaya çalıştıkları belliydi – okulda, kilisede, çalışırken ve oynarken. (Afganistan'da yaşıyorduk sanki.) Bense on bir-on iki yaşlarındaki birkaç çocuğu Kızılderili çadırımı göstermek için parka davet etmiştim...

Lina'nın üstü örtük sözlerinden, imalarından rahatsız oldum – salt bildik görgü kurallarına ilişkin değillerdi, arkalarında tatsız ve müstehcen bir şey vardı; hakarete uğradığımı, haksız yere suçlandığımı hissettim – peki ama, neyle suçlanıyordum? Bir sözcük kullanmıştı: rezalet. Bu, beni kibarca bir yana çeken rahibenin kullandığı sözcüktü: "Bir rezalete yol açmaktan kaçınmalıyız, öyle değil mi?" Mesele, manastır okulunda giydiğim pamuklu elbiselerin fazlasıyla kısalmış olmasıydı. "Evdekilere *söylersin*..." O sözler de bana aynı duyguyu vermişti; benim farkında olmadığım ama olanca karalığıyla orada duran, gizli ve yanlış bir şey.

Bu gölgenin ağırlığı fazla uzun sürmedi. Mütecessis bürokrasi tarafından başının eti yenen babam, beni köy okuluna yazdırmaya karar verdi – sınıfta kızların tarafına oturtulmak kaydıyla elbette. Okuldan bit kapmam üzerine, buna da son verildi.

Zaman zaman ablam (bölgeler arasında seyahat etmek yeniden serbest bırakılmıştı) Panhard'a atlayıp yanında şoför ve bazı nefis yiyeceklerle birlikte, bir hafta kadar kalmak üzere bize gelirdi. Fakat konukluğu bir, taş çatlasın iki geceyi

geçmezdi. Bu onaylı baba ziyaretleri, kaçamakları için birer kılıftı. Bana kalırsa babam durumun farkındaydı ve her ne kadar kızının daha çok kalmasını canı gönülden istiyor olsa da, anlayış gösteriyor, karşı çıkmıyordu. Ne de olsa Jacko *onun* kızıydı. Bana sadece birisiyle buluşacağını söylerdi. Hoş biri mi? "Çok hoş. Biliyor musun, büyüdüğün zaman insanın yapabileceği gerçekten zevkli bir şey daha olduğunu göreceksin – bunu sabırsızlıkla bekleyebilirsin, inan bana." Tamam, dedim, bekleyeceğim.

Aklıma gelmişken: Bu, ömrüm boyunca bana verilen tek "cinsellik dersi" idi.

Ablamın ziyaretlerinin daha uzun sürmesini elbette istiyordum. Her ayrılışta ikimiz de biraz gözyaşı dökerdik. Ama üzüntüm uzun sürmezdi. Kendi arazimizle sınırlı kalsa da, tarımsal faaliyetlerimden büyük bir haz alıyordum. Bu yaşam ansızın, bulanık, akıl karıştırıcı bir biçimde sona eriverdi. Sanki hepsi aynı anda oluvermiş gibiydi, oysa bu mümkün değil. Annem benim velayetimi istedi. Boşanmada suçlu taraf olmasına karşın, yine de, her yılın bazı aylarında beni yanına alma hakkı vardı. Bu hakkını bir süredir kullanmıyordu. Şimdiyse, birikmiş alacağını tahsil etmek istercesine beni istiyordu. Yeniden evlenmek üzereydi; sanat dünyasından, belli bir ağırlığı ve ünü olan bir adamla. Bir evleri olacaktı – İtalya'da. Yolladıkları kurye bana tren yolculuğunda eşlik edecekti. Neredeyse aynı günlerde, babam hastalanıverdi. Apandisit. Bu sözde önemsiz, ufak ameliyat, bronşit astımı yüzünden ölümcül bir müdahaleye dönüştü. Birkaç gün içinde de öldü. Borgman'la Jacko, duruma el koymak için çıkıp geldiler.

XII. Bölüm

Güney Alpler – Geleceğin yetimi: kısa arkadaşlık – Karmaşa ve ertelemeler – Ayak diremek – Bir aşk tuzağı – Bir idrak ânı – Napoli'ye karşı Floransa: garip bir esrime – Sevgiye dayalı bir anlaşma – Maddi ve diğer gerçekler – Kovalamacalar – Jacko'nun darbesi – Ya şimdi? – Daha az eşyayla yolculuk etmek

Bugün, yani yirmi birinci yüzyıldaki *bugün,* bu yaşlı halimle yazıp bitirdiğim bir önceki bölüme bakınca, son sayfadaki ani bitiş, kesinlik, beni çarptı. Bu gerçekten de dönüşü olmayan, son noktaydı: babamın beklenmedik, sarsıcı ölümü, Almanya'dan ayrılış (benim durumum ya da kökenimdeki insanlar için çok erken, çok zamansızdı), o tuhaf, yenik, resmî babamın ortadan yok olması (nasıl biri olduğunu hâlâ anlamaya çalışıyorum). Dolayısıyla: bağlardan ve yaşamdan kopuş.

O ilk İtalya seyahati! Hayal gücüm Floransa'yı az çok sezinletmiş, bazı ipuçları vermişti: on beşinci yüzyıldan kalma yapılar, sanat eserleri; Borgman cinsinden, kültürlü, genç olmayan bir sanat tarihçisine ait, manzaralı bir ev: Bu yeni, müstakbel koca, hem varlığı hem de bir bilgi kaynağı oluşuyla işime yarayabilir, yeniden annemle birlikte yaşamanın tehlikelerini azaltabilirdi. (Annemin babamla bana yazdığı mektuplarda, sürdürdüğüm köy hayatına ilişkin iğneli yorumları bizi epeyce eğlendirmişti.) Ancak daha geçenlerde, sevimli bir zeytin dalı uzatılmıştı; zarif, candan bir ithafla ve bir ulakla, elden gönderilen, Goethe'nin *İtalya Yolcu-*

luğu: "Kızıma; ilk İtalya yolculuğunu anımsatması için". İşin aslı, yolculuk henüz başlamadığı gibi, gerçekleşeceği de oldukça kuşkuluydu.

Evet, tren Alpler'i geçip güneşli, meyve dolu bir vadiye doğru ağır ağır inerken, katıksız bir mutlulukla dolmuş, benim gibi yağmurda doğanların çoğunun içinde ukde kalan bir hasretin nihayet bittiğini hissetmiştim.

Bu iyiydi. İyi olmayan, insanı korkutacak kadar zayıf bir kızın (bugün olsaydı, belki aklıma şu "kusma hastalığı" gelirdi) getirdiği mesajdı – annem otelde tanıştığı bu kızı, bir gece önce görevden alınan kuryenin yerine, beni Vipiteno'da, Alp dağlarının güneyindeki küçük hudut karakolunda karşılamaya razı etmişti. Bana söylendiğine göre, taş çatlasın birkaç saatlik bir yolculuğun ardından, Merano'da inecek, otelde bekleyecektik. Neyi bekleyecektik? "Anneni. Seninle ilgilenmemi istedi; birkaç günlüğüne bir yere gidiyor da." *Gitmek mi; neden, nereye?* Doris (genç kızın adı buydu) yanıtı bilmiyordu.

Merano. Adını bile duymadığım bir yer. Ilıman iklimli, meyve ve asma bahçeleriyle çevrili, refah, *soigné* [1] bir tatil kasabası; masmavi bir gökyüzü, bakımlı park ve bahçeler, banklarda oturan iyi giyimli, temiz pak, orta yaşlı insanlar. Cennet? On beşinci yüzyıl *neredeydi* peki? Resmen İtalya'daydık, Trentino-Alto Adige eyaletinde; eskiden Avusturya'ya ait olan, 1919 Versailles Antlaşması'yla İtalya'ya bağlanan Güney Tirol bölgesinde: yol işaretleri, sokak adları İtalyanca, yörede kullanılan dil, gırtlaktan gelen, boğuk bir şive. O muhteşem eserlere kavuşma ânım ne yazık ki ertelenmişti.

Bu arada Doris'le ikimiz, sağlam, eski tarz otele yerleştik; Avusturya-Kuzey İtalya'ya özgü geleneksel konukseverlik, genişlik, ferahlık, bol sıcak su, *gelati a discretion*'la[2] son bulan mönülerde, *gnocchi*[3] ve *scaloppine*'lerle[4] karışan, yumuşayan Alman yemekleri: *Mehlspeisen, Back-Haehnle,*

[1] (Fr.) Bakımlı. (Ç.N.)
[2] (It.) İstediğiniz kadar, her çeşit dondurma. (Ç.N.)
[3] (İt.) Bizim mantı benzeri, içi kıyma ya da sebzeyle doldurulmuş, daha çok domates sosuyla servis edilen bir hamur işi. (Ç.N.)
[4] (It.) İnce dilimlenmiş, yumuşak et, biftek. (Ç.N.)

Schnitzel gibi. Genç ya da yaşlı, bütün garsonlar çocuklara karşı güler yüzlü, sevecendi, özellikle de benim gibi iştahlı çocuklara. Benim için yepyeni bir canlı türüydüler (daha sonra hep güvenerek yaklaştığım insanlar oldular). Doris de öyleydi, yeni bir tür: Weimar Cumhuriyeti'nin Caz-Çağı kuşağının bir üyesi, idealist, özgür ruhlu ve özgürleştirici, zevk için çıldıran, Amerikan kökenlerine karşın meteliksiz. Doğum yeri Berlin'di, seçkin bir yazar olan babası, liberal-muhafazakâr bir devlet görevlisiydi; annesi, tıpkı Jacko' nunki gibi, erken yaşta veremden ölmüştü. Gece kulüplerinden, komünizmden, filmlerden söz ediyordu: avangard, ilerici sinemadan elbette. Söylemek gereksiz, bırakın avangard filmleri filan, hayatımda sinemaya bile gitmemiştim. Her ne kadar Medici Şapeli ya da Ponte Vecchio beklentilerimi karşılamasa da, ilginçti. Bir ortak noktamız vardı: Doris'in yirmili yaşlarında olmasına, benimse henüz bir çocuk olmama rağmen, her ikimiz de bazı bakımlardan, yaşımıza göre hem ileride hem de gerideydik. Sürdüğümüz "Rahibe Anne" yaşantısındaki eğlencelerimizden biri, geceleri geç vakit, ay ışığında yaptığımız gezintilerdi; Merano'nun daha bakımsız dış mahallelerinde, aşırdığımız meyveleri yiyerek, Ütopya'dan söz ederek dolaşırdık. (Kibarca ağırlanıyor, doyuruluyor olsak da, cebimizde hiç nakit para yoktu.) Doris'i buraya gönderen kişi, sinema birliği üyesi olan bir senaryo yazarıydı; kıza umutların yanı sıra bir tren biletiyle çekimin yapılacağı sette iş vermişti.

Sonunda annem ortaya çıktı. Dalgındı, bir konuda kararsızdı: Konunun ne olduğu sorulamıyordu. Seni yanıma aldırmak için doğru bir zaman seçmemiş olabilirim, dedi. Daha sonra, bütün bir akşamüstü, duygusal bir tavırla, durmaksızın babamdan söz etti; geçmiş günlerden, bütün bir geçmişten. Söyledikleri içime işledi.

Ekspres mektuplar birbirini izliyordu. Her desteden sonra, annem harekete geçmeye yelteniyordu. Görmesi gereken biri vardı. Burada değil. Sonunda yola koyulduk: Cortina'ya. Yan taraftan, kısa bir tırmanış: doğuya doğru, güneye değil (harita okuyabiliyordum artık). Cortina d'Ampezzo;

bir başka tatil ve dinlenme yeri, dağlara biraz daha yakın, o kadar da "iyi" olmayan bir otel. Doris'i bizimle gelmesi için kandırmıştık: "Boş ver, bu filmciler seni nasılsa bulur." Annem yokken bana gözkulak olacaktı, çünkü annemin yeniden gitmesi gerekiyordu. Yola çıkmadan önce, bir fırsatını bulup sorabildim: "Evleniyor musun? Hemen mi?" Floransa'daki konsolosun gerekli belgeleri hazırladığını söyledi; ama bu annemin hemen oraya seğirtmesi, emre amade olması anlamına gelmiyordu. Sonra azıcık yumuşadı, ekledi: "Yine de, bir soruna dönüşebilir tabii." Ondan kısa bir süre sonra, Doris de gitti. Evet, filmciler onu bulmuştu. Bu işten hayırlı bir sonuç çıkmasını umuyorduk. Ancak çıksa bile, onun gibilerinin çoğunu, yani insafsızca işgal edilmiş bir Avrupa'nın gelecekteki sakinlerini bekleyen yazgıyı değiştirmeyecekti. Doris (Yahudi kanı taşımıyordu) sıkı bir Direnişçi oldu. Bütün sonuçlarına katlanarak. Fakat bütün bunlar, rahatı gayet yerinde, oyunlar oynayan iki kaçak olarak paylaştığımız o kısacık haftada aklımızın ucundan bile geçmiyordu elbette; bu zeki, kimsesiz genç kızla, bambaşka mecralarda akacak olan yaşamlarımızın (onunki trajik ve kısacık) birkaç kez daha kesişeceğine ilişkin en küçük bir belirti yoktu.

Annem döndü: Beni tek başıma bulmak canını öyle aman aman sıkmadı. (Bu gelişmeyi bildirebileceğimiz bir adres yoktu ki elimizde.) Ortama alışıp uyum sağladığımı, kendimi güzelce idare ettiğimi gördü. Yemeklerde beni masalarına davet eden otel müşterilerini kibarca reddetmiş, koltuğumun altında bir kitap, saçlar taranmış, eller yıkanmış, tek kişilik bir köşe masasına doğru kayıtsızca ilerlemiştim. Yiyecekler burada da muhteşemdi (benim gözümde); garsonların babacanlığıysa, hanım müşterilerin okşayışlarının aksine, hoşuma gidiyordu. Şarap –bir karafın dörtte birini ısmarlıyordum– benim yitirilmiş bir yuva olarak değil, şato olarak andığım yerde içtiklerimizin ayarında değildi. Annem giderken bana bir deste Tauchnitzes'le (Penguin-öncesi, İngilizce basılan, Avrupa'daki her kitap tezgâhında indi-

rimli satılan, ciltsiz kitaplar) biraz da para bırakmıştı. İtalyanca bir dilbilgisi kitabıyla bir top satın aldım. Yürüyüşlere çıktım. Bazen bir huzursuzluğa, güvensizlik duygusuna kapılıyordum; bir rol oynuyormuşum gibi. "Bu sabah nasılsınız bakalım?" diyorlardı bana bahçede. Sinsi bir soruyu aklımdan uzaklaştırmak zorundaydım: Ya kimse geri dönmezse? Nerede olduğumu Jacko bile bilmiyordu. Nereden bilecekti? Tek iletişimimiz, o ekspres mektuplar olmuş, annem gidince onlar da kesilmişti. Annem geri döndü. Yakında yeniden gitmek üzere – tek başına ya da benimle birlikte. Böylece, yolculuklarla geçen haftalar, daha doğrusu aylar süren bir dönem başladı; gördüğüm kadarıyla önceden planlanmayan, mantıklı bir hedefi de olmayan, kalitesi düşen otellerde ya da anaç ilgilerini mutlulukla kabullendiğim, hamarat İtalyan kadınların işlettiği basit ve temiz pansiyonlarda, gelişigüzel konaklamalı yolculuklar. Bu kadınlar için, bir *bambina*'yla ilgilenme, ona kol-kanat germe dürtüsü, *bambina*'nın annesinin faaliyetlerine duyulan meraktan çok daha önce geliyordu. Bu anne gidiyor, bir buluşma olduğu gayet açık bir şeyden, ışıldayarak, coşkuyla, gözü dünyayı görmez bir halde dönüyordu; bazen de ciddi, aklı başında, tasalı ve kaygılı. Muğlak, bölük pörçük sözcüklerden, havaya yöneltilmiş, kısa cümlelerden topladığım ipuçları çelişkili desenler oluşturuyordu: "Öyle şıp diye karar almamı nasıl beklerler?" "Evet, evet, ne yapmam *gerektiğini* biliyorum." "Azıcık sabrın öyle faydası olurdu ki." "İnsan yaşamın nimetlerine sırt mı çevirmeli?" "Elbette, tam anlamıyla *çılgınlık!*" Canlı, kıpır kıpır dönüşlerinin birinde, bana gerçekten, görerek baktı: "Venedik'teydim." *Venedik!* Sordum: "Anne, cennet miydi?" "Evet, öyleydi."

Yavaş yavaş kavradım; koşa koşa çıktığı bu seferlerde, birden fazla kişiyle buluşuyordu. Daha sonra derleyebildiğime göre, şöyle olmuştu: İkinci evliliğine doğru ilerlemekte olan annem, ona görür görmez âşık olan, ısrarcı, son derece yakışıklı, genç bir erkekle tanışmıştı. Ve bu duruma göz yummuş, belki de hoşlanmıştı. Annemin yarı yaşında olduğu yetmezmiş gibi, zekâ düzeyi –adamın yüzüne de söyledi-

ği gibi– kendi kızından pek az yüksekteydi. Her ne kadar bir Rönesans tuvalinden fırlamışa benzese (çağdaş İtalyan opera sahnesinden *değil*), zarif, rahat, hafif şakacı tavrıyla insanın gönlünü çelse de, annemin tarzı bir erkek değildi. Annem eğlendi, keyif aldı –tabii ki yeniden görüştüler–, böylesine kararlı bir hayranlık karşısında gururu okşandı, sonra erkeğin çekimine kapıldı, kendisine azıcık âşık olma hakkı tanıdı ve *tutuldu*. Bir kaçamak. Neden olmasın? O ciddi evliliği biraz daha bekleyebilirdi (nişanlandığı bir süredir herkesçe biliniyordu); nasılsa nikâh kıyılır kıyılmaz iyi niyet, terbiye, bütün kapıların kapatılmasını gerektirecekti. Müstakbel koca süreklilik istiyordu; annemse o inatçı soruyla boğuşmaktaydı: Kırkıma şurada ne kaldı? Böylesi sınır çizgileri kişiyi eyleme zorlar. Safhalar halinde gelişen eylemlere. İki nişanlı buluştu, yüzleşti; annem yalan atmadı, isteklerini sıraladı. Sabırlı ol, lütfen. Adam *sabırlıydı;* aynı zamanda hoşgörülü, sitemsiz, yumuşak başlı. Bu ismi var cismi yok üvey baba adayı, boş evhamlarla vakit harcayan biri değildi sanırım; ya da kendinden fazlasıyla emindi. (Onu şöyle bir görmek bile nasip olmadı bana.) Defalarca buluştular; güzel, zevkli yerlerde; annem ondan, arkadaşlığından, onunla konuşabildiği konulardan hâlâ hoşlanıyor, ama yine de, başka yerde olmayı arzuluyordu. Adam onun çekip gidişlerini engellemiyor, hiç soru sormuyor, ancak bu macerayı gelip geçici bir kaçamaktan daha fazlası saymaya da yanaşmıyordu – neredeyse büyük bir sükûnetle direniyordu: "*Tout passe*[1]: *Bizim* hâlâ bir geleceğimiz var." Annem ona gerçekleri anlatmıştı: Alessandro (delikanlının adı artık açıkça telaffuz edilmekteydi) emekli olmaya hazırlanan bir üniversite profesörünün oğluydu ve mimarlık öğrencisiydi. Durum biraz karmaşık, sorunluydu, çünkü okutulacak başka erkek kardeşler vardı ve ailenin açıkça tavır almasa da, kesinlikle desteklemediği bir rejimin yeşermekte olduğu bu iklimde, bir devlet yardımı filan beklenemezdi. Bu olgular, yaşını başını almış bir nişanlı, sanat dünyasında bir ağırlığı, belli bir konumu olan bir erkek için yenir yutulur lok-

[1] (Fr) Her şey geçer. (Ç.N.)

malar olmamıştır kuşkusuz. Annem durumun maddi yönlerini tartışmaya yanaşmadı. Onun birincil kaygısı, her ayrılışta üzüntüden deliye dönen Alessandro'ydu.

Nerede buluşuyorlardı? Erkek hâlâ baba evinde mi kalıyordu? Dersleri yarım mı bırakıyordu, yoksa tümden kırıyor muydu? Bilmiyordum. Annemle üssümüzü sık sık değiştiriyorduk; bunlara üs denebilirse elbette. Annemin bavullarını bir kez daha toplamadan önce biraz dinlenmek, bir an durup düşünmek için zamana ihtiyacı oluyordu. Aşama aşama, *gerçek* İtalya'ya girmekteydik. Garda Gölü'nü, Vicenza'yı gördüm, İtalyanca kuralsız fiil çekimlerini öğrendim. Bir şey rica ederken, "*Avrebbe bisogna*", ağzımdan hiç zorlanmaksızın çıkıveriyordu. Sonra bir gün, Verona'dayken, annem şu son aylarda biriken bütün eşyayı ya toplamamı ya da kaldırıp atmamı söyledi -Tauchnitzler epeyce birikmişti-, doğru düzgün bir yolculuğa çıkacaktık ve bu benim için bir sürpriz olacaktı.

"Floransa mı?"

Bir iç çekiş. "Ne kadar ısrarcı bir çocuksun." Floransa *değildi*.

Uzun bir tren yolculuğuydu; başladıktan kısa bir süre sonra, adını göremediğim bir istasyondaki kısa bir mola sırasında kompartımanımızın kapısı açıldı, tahminlerimin çok ötesinde yakışıklılıkta, genç bir erkek içeriye girdi. Annemin elini öptü. O gece üçümüz Napoli'de küçük bir otele yerleştik. İki odaya; odalardan birinin bana ait olduğunu anlayınca şaşırdım, ferahladım.

Akşam yemeğini rıhtımdaki sıra sıra, açık hava lokantalarından birinde yedik; yeni bir ülkeydi bu. Alessandro kendisi için de böyle olduğunu söyledi; yeni, yabancı bir ülke. Yemekler önümüzde, bir sirkte sergilenen numaralar gibi dans ediyor, kırmızı şarap duble *fiasci*'den gürül gürül akıyordu; gürültü dayanılmazdı, *görüntü* de öyle. On beşinci yüzyılın pabucu dama atılmıştı. *Biz artık Akdeniz'deydik.*

Çocukluğumdan beri başıma tebelleş olan bir mesele vardı: büyüklerin benden neyi, ne kadar bilmemi ya da bilmeme-

mi beklediğine karar vermek. Incelikli bir muhakeme, biraz da duruma ve koşullara göre davranma kıvraklığı gerektiren bir sorun.

İlk Napoli sabahımızda kahvaltıyı turistlerle dolu bir terasta ettik; daha sonra öğrendiğim gibi, bu tür otellerdekilerin çoğunluğu İngiliz ve İskandinavyalıydı. Ben bir masada oturmuş bekliyordum, annem de Alessandro'nun tuttuğu kapıdan geçmekteydi. Doğruldum. "Günaydın, babacığım," dedim duru, şen bir sesle. Başlar bize doğru döndü.

Hassas yargı yeteneğim, duruma uygun kıvraklığım pek hoşuma gitmişti. Annem gülmemek için kıvranıyor, bayağı mücadele veriyordu – aferin ona. Kendini toparlayınca, şöyle dedi: "Desteğin için teşekkür borçluyuz sana. Ama fazla abartma."

Daha sonra, meraklı gözlerden uzaklaştığımızda, tatlılıkla tembihledi: "Ona Alessandro de, tıpkı benim gibi." Alessandro'yla ciddi, resmî bakışlarla birbirimizi süzdük. Sonra ayağa kalktı, gelip beni iki yanağımdan öptü. Böylece, Floransa'da bekleyen törenin yüreğimi sıkıştıran bulutları dağılmış oldu. Her şey yolundaydı.

Annem artık iyice kendine gelmişti. "Sana yeni bir takım elbise almalıyız," dedi Alessandro'ya, "böylece oğlum olamayacak kadar büyük görünürsün. Bu senin topluma ilk kabul giysin olacak. Öyle değil mi, *caro?*" Erkek ona şefkatle bakıp güldü. Her şey *yolundaydı.*

Bir süre de böyle gitti. Sorrento'ya geçtik, beyaz badanalı bir başka *pensione* bulduk. Diğer konuklar, her yaştan üyesi bulunan, kalabalık aileleriyle yaz tatiline çıkmış iki Napolili avukattı. Gezinti sandallarını paylaştık; yemeklerimizi hep birlikte bir kameriyede yedik. Güney İtalya'ya özgü yiyecekler masaya geniş tepsilerde, bol miktarda getiriliyordu: *melanzane,* kalın kesimli *pasta, calamari, frittura di pesce,* sert *bistecchi alla pizzaiola,* şeftaliler, incirler, tazelikten buğulanmış *mozzarella di buffalo.* Annem Alessandro'yla bana muhteşem yerler gösterdi; bir günümüzü Kapri'de geçirdik, Pompeii'yi, Positano'yu, Ravello'yu gördük, hepsinden güzeli de, Neptün Tapınağı için Paestum'a gittik.

Bu cennet yaşamda bize bir haber ulaştı: Sosyalist muhalefet lideri –hâlâ bir muhalefet vardı– Matteotti kaçırılıp öldürülmüş, cesedi yeni bulunmuştu. Napolili ahbaplarımız hem öfkelendi hem de umutlandı: Bu bir dönüm noktası, onursuz bir rejimin sonu olabilir, Mussolini devrilebilirdi. Oysa hepimizin çok iyi bildiği gibi, *il fascismo* sağ kalmayı, hatta daha da güçlenmeyi başardı.

Artık bir adresimiz vardı. Yaşadığı rüyanın sınırlarını şöyle bir gözden geçiren ve durumumuzun anormalliğini, örnekse mutlak yalıtılmışlığımızı (kendisi ailesini yatıştırmak, oyalamak zorundaydı) ayrımsayan Alessandro; annemin yaşantısına bir düzen getirmek için kolları sıvadı. İlk başarısı, annemi *posta restante*'nin hizmetleriyle tanıştırmak oldu. Böylece dış dünya için ulaşılabilir olduk. Hemen ardından da, hiçbiri hoş karşılanmayan mektuplar, belgeler gelmeye başladı. Annem, bazen kızıyla bazen de tek başına, tahminen izini kaybettirerek İtalya'yı turlarken, resmî görevlilerle mütevelliler kisvesindeki dış dünya uyumamıştı. Hem ayrı ayrı hem de elbirliğiyle onlara bir dizi bilmece sunmuştuk. Çözülmesi gereken ilk bulmaca, paraydı.

Annemin, bildiğimiz gelişmeler sonucu epeyce sarsılan, küçülen serveti, bir başka deyişle aile vakfı, dirayetli yönetim sayesinde belli bir ölçüde toparlanmıştı. Yaklaşan evliliğini dikkate alan vasiler, makul bir miktar çekmesine izin vermişlerdi – saygıdeğer evlilik kurumuna beş parasız girmesine içleri elvermemişti. (Gerek görüldüğü takdirde, daha sonra bazı düzenlemeler yapılacaktı.) Bırakın kredi kartlarını, seyahat çekleri çağı bile henüz çok uzaklardaydı, altın İngiliz lirasıyla dünyayı dolaşma devri de çoktan kapanmıştı, dolayısıyla bir öğrenci ya da hacı olmadığınız sürece seyahat etmenin tek yolu, bir akreditife, bir İtibar Mektubu'na sahip olmaktı. Buysa, itibarlı bir banka –kendi bankanız– tarafından verilen, yurtdışındaki bütün şubelerde geçerli olan ve kullanabileceğiniz toplam meblağı belirten, uzun, kalın bir kâğıt destesi demekti – beyefendiler onu katlayıp ceketlerinin iç cebinde taşırdı. Böylece, ne zaman yüz ya da beş yüz franka, sterline ya da lirete ihtiyacınız ol-

sa, çıkarıp mektubunuzu gösterir, istediğiniz miktarı alırdınız, bu da toplam meblağdan düşülürdü. İşte biz de böyle yaşıyorduk; neyse ki annem mektubu kaybetmemişti; ne kadar kredi kaldığı, vakfın katı kurallarının daha ne kadarına izin vereceği ya da vermesi gerektiği, annemin yerine kafa yoranların kafalarını meşgul etmekteydi. *Belli* bir karar yetkisine sahiptiler: Vakıf koşullarının izin verdiği ölçüde, yani sınırlı, ancak son tahlilde, kızı da kapsayacak bir ödeme planı oluşturmak. Yarı-yetim bir kız çocuğuna neyle bakılacağı sorusu er geç ortaya atılacaktı. Atıldı da. Bizi babamın vasiyetnamesinden haberdar eden belgeler hızla, peş peşe geldi. Babam her şeyini iki kızına eşit olarak bölüştürmüştü. Koleksiyonundan ve şatodan elde edilecek bütün geliri. (Eski karısı oraya dönmeyi aklından bile geçirmemişti: Alıp başını gitmesi her ne kadar fevri, doğaçlama bir davranış olsa da, annem bunun kalıcı bir ayrılık olması için gereken adımları atmıştı. Annemin güvenilmezliğine asla güvenilmezdi.) Koleksiyonun, olağanüstü olmasa da, ciddi bir seçki olduğu ortaya çıktı. Babam usta işçiliği bir bakışta tanırdı. Parçalara değer biçildi ve Freiburg ya da Basel'de açıkartırmayla satılması kararlaştırıldı. Buraya kadar bir sorun yoktu. Ancak babamın vasiyetinde bir madde vardı ki, koleksiyonun bulunduğu yerde kalmasını, bakımının da ihmal edilmemesini dayatıyordu. Bakım için herhangi bir ödenek ayrılmamış olduğundan, bu maddeye uygulanamaz olduğu gerekçesiyle itiraz edildi. Davanın kazanılacağı neredeyse kesindi, fakat masraflı olacak, çok da zaman alacaktı. Oysa şimdi açığa çıkan çok daha ciddi bir olgu vardı: Babam ömrünün son yıllarında, ne mülkün ne de burada üretilenlerin vergisini ödemişti. (Bu ihmalkârlık içini epeyce kemirmiş olmalı.) Belli bir uzlaşma sağlansa bile, toplam vergi borcu bir hayli yüksek çıkabilir, borcu kapatmak yıllar alabilirdi. Annem Alessandro'ya şöyle dedi: "Kızım sonunda mirasın sahibi olacak, ama *bütün* erkek kardeşlerinin eğitimini karşılamayı zamanında başarabilecek mi? Kaç tanesinin tıp okumak istediğini söylemiştin?"

Tam da bu sırada, karşımıza çok daha ivedi, çok daha

somut bir sorun dikiliverdi. Resmî görevliler, *benim* eğitimimi sorgulamaya başlamıştı. Sular daha babamın zamanında az çok bulanmıştı zaten; öğrendikleri kadarı bile hiç hoşlarına gitmemişti. Derhal bir vasi atanmalıydı bana. Hayır: Annem olmazdı. Vasi bulunana dek, Baden'deki bir yerel kurulun vesayetinde olacaktım. Yasal vasim, Almanya'da oturan bir Alman olmalıydı. Kurul, aklımızda uygun bir isim olup olmadığını soracak nezaketi gösterdi. Kimin imdada yetişeceğini biliyordum: Borgman. Kabul ederse tabii. Annem mutluluktan uçmadı; o evliliği engellemek için *az* uğraşmamıştı. Ama... Şey... Pekâlâ. Genel durumu hemen kavrayan Borgman bir telgrafla kabul ettiğini bildirdi. Bir de asil bir öneri yaptı: önümüzdeki yıllarda onun çatısı altında yaşamam, canım istediği an annemi ziyaret etmem. Geleneklerden kopuk eğitimimi tamamlayabilmem için, harika bir gündüz okulu ayarlayabilirdi. Eğitim, benden sorumlu olan kurulun gözünde korkunç bir önem taşıyordu. Artık Borgman da öyle. Belediye başkan yardımcısı (onlara göre tam bir vatansever), dahası bakım masraflarının kesinlikle sorun olmayacağını açıkça beyan eden biri: Vesayetini üstleneceği çocuk yakın akrabasıydı ve onu evinde ağırlayacaktı. Dosyaları rafa kaldırırken, rahat birer soluk aldıklarından eminim.

Minnet duyuyordum, duygulanmıştım; nedenini de anlıyordum: Kalmama izin verilsin diye her şeyden vazgeçebileceğim o evde geçirdiğim günler, büyülü bir anıydı. Şimdiyse bir çözümdüm; o evde birine ihtiyaç duyulduğunu anlamıştım. Orada yaşam ilginç olabilirdi. Özlemini çektiğim eğitime de kavuşacaktım. Öyleyse neden havalara uçmuyordum? İçimde sinsi sinsi gezinen bir duygu, bunun, çoktan geride bıraktığım bir noktaya doğru giden, yanlış bir yol olduğunu fısıldıyordu. Hayatımın yönü bu olmamalıydı; Alman geçmişime çoktan sırt çevirmemiş miydim?

Şans mı yoksa özgür irade mi? Bizler, yani dinsizler, boş inanlılar, "tanrıların elinde" derken hangisini kastederiz?

Sonra, bir başka mektup ve telgraf seliyle, ablamın gemi azıya aldığını öğrendik. Jacko, Borgman'ı bırakmış, ko-

casıyla çocuğunu haber bile vermeden terk etmişti; gece yarısı, içi hanımının giysileriyle dolu -mücevherleri değil- bebek arabasını süren, sadık Dadı'yla birlikte tren istasyonuna yollanmıştı. Mücevherler, belli birine hitaben yazılmamış bir pusulayla birlikte, tuvalet masasına bırakılmıştı. (Dadı boş pusetle birlikte görevinin başına dönmüştü.)

Yavaş yavaş, bu ani kaçışı neyin tetiklediğini öğrendik. Berlin'deki anneanne geçen yaz ölmüş, biraz para bırakmıştı. Jacko'nun belli bir süre istediğini yapmasına yetecek kadar. (Eh, kimse sonsuza kadar yaşayamaz. Geleceğe tramvay hatları döşeyemezsiniz.) Hesaba katmadığı şey, kendi müsriflikleri yetmezmiş gibi, o geleceği paylaşmak istediği genç erkeğin amansızcasına pahalı zevkleriydi. Bazı gecikmeler oldu, sonunda para eline geçer geçmez, harcama konusunda o adamla yarışa girdiğini duyduk. Alessandro'yla ikimiz, annemin ne yapacağını bekliyorduk merakla. Annem anladı, güldü, ağladı. Zavallı Jacko.

Bize durumu özetlemeye çalıştı. O genç adamdan haberdardı, bir ya da iki kez karşılaşmıştı. Yakışıklıydı (Alessandro kötü kötü güldü, annem de onun haline güldü), hem de göz kamaştıracak kadar; çekici, açık tenli: Gözünüzün önüne *insan boyunda* bir Galler Prensi getirin (Windsor Dükü olandan söz ediyordu); iyi bir aileden, çok parası yok ama bir unvanı var, Alman baba, İngiliz anne, bir playboy, tam bir çapkın, hayatında hiçbir iş yapmamış, evli kadınların ve yanılmıyorsam garip, zengin erkeklerin sırtından geçinmiş. Sonra, gerçekten üzgün bir sesle ekledi: "Jacko ikinci hatasını yapıyor, üstelik birinciden çok, çok daha kötü bir hata. Adam 1919'da, Berlin'deki şu devrim karmaşası sırasında, sözde öğrenciymiş - politik bir vurgunda suç ortaklığı yapmış... ciddi, trajik bir soygunda. Rezilce bir işbirliği." Savaştan söz ederkenki ses tonuyla konuşuyordu. Ona saygı duydum. Alessandro, "Haşin davranıyorsun," dedi. "O tür öğrenciler burada, bizde de var." "Ahlaken değersiz biri," dedi annem; Jacko'nun Adonis'i için kullanılan şu isabetli, alaycı lakabı kullanmamıştı. "Yeterince parası olduğuna inanırsa, Jacko'yla evlenecektir; öte yandan, kocası Jacko'yu boşamaya yanaşmayabilir de."

"Bir çocukları yok muydu?" diye sordu Alessandro. Annem bizi aydınlattı: "Çocuğu yanına alsaydı, Borgman peşlerine polis takardı. Tuhaf ama hep Jacko'yu anaç biri olarak düşündüm - doğduğunda sana olan düşkünlüğünden, davranışlarından... bir de şimdi bak; kaçarken seni yanına alan ben oldum."

Bunu hazmetmek için kendimi zorladım.

"Bu arada, Jacko'nun kızı nasıl bir şey? Sen onu tanıdın, öyle değil mi?"

"O zamanlar bebekti, çok da tatlıydı."

"Eh, şimdi nasıl biri olduğunu yakında bize bildirirsin artık."

Bildiremezdim. Borgman, Jacko'yu boşamak için acele etmediyse de (sonunda boşadı, üstelik epey hoyratça), beni boşayıverdi. Hiç vakit yitirmeden, resmî bir dille, tek bir mektupla... Bu şartlar altında eski karısının kardeşine vasilik etmesi mümkün değildi... Bana iyi şanslar diliyordu.

Annem, "Biz şimdi *seni* ne yapacağız?" dedi.

Tepemizde dolanan tek dert bu değildi. Bir de Alessandro'nun durumu vardı. Ailesi kaçınılmaz olarak, usul usul, gerekli bilgiyi derlemişti: birlikte kaçtığı kadının doğuştan Katolik olmadığını, kocası ölmüş bir dul değil, suçlu taraf olarak boşanmış bir kadın olduğunu, oğullarının da şu an onun parasıyla -kimin parasıyla?- geçindiğini. Ortada ev bark yoktu; peki, oğlanın annesi olacak yaşta olduğu doğru muydu...?

Ana-babasının mektuplarından *nasıl da* ödü kopuyordu. Kuzeye gelip onlarla görüşmesini, açıklamasını istiyorlar, Alessandro inatla ayak diriyordu. Sonra, ansızın sağlığı bozulan babası bir kalp krizi geçirdi. Alessandro gitmek zorundaydı. Annem, daha önce hiç görmediğim birine dönüştü. Dilsizleşti. *Pensione*'de karşılıklı oturuyorduk (sonbahardı, hayat dolu Napolililerimiz gitmişti); çok az yiyor, hiç konuşmuyordu: Acısına gömülmüştü. Bir öğleden sonra, bir yürüyüş sırasında ansızın durdu, bana döndü: Geri dönmeyecek. Bırakmayacaklar. Çok zayıf.

Dönecek, dedim; bana döneceğini söyledi.

Annem başka şeyler de söylemeyi becerdi: ... dönse bile, ne kadar *sürebilirdi ki?* Aradaki yaş farkı... Bağlanmaktan, tutkudan, dünyada tek bir canlı varmış gibi hissetmenin nasıl bir duygu olduğundan söz etti: "*Chagrin d'amour.*[1] Bundan korunmanın yolu yok, hepimizin başına gelebilir; sana da olacak. O zaman anlayacaksın."

Evet, dedim. Yürümeye başladı; güvensiz, titrek, küçülmüş... O an, hayatımda ilk kez onu sevmeyi başardım.

Alessandro geri geldi. Kolay olmayacaktı; sorunlarımız –taburlar halinde– hâlâ peşimizdeydi. Annem bizi karşısına çekti: "Çevresindeki her şey dağılmış, darıma duman olmuşken, ilerleme emri veren şu gözü dönmüş Fransız generalinin kim olduğunu (Foch muydu?) anımsamaya uğraşmayacağım, sadece dediğini yapacağım: İlerlemek zorundayız."

Böylece İtalya anakarasından ayrıldık, Sicilya'ya geçtik. İlerleme? Geri çekilme?

Benim için sadece yolculuktu. Bütün o adların anıştırdıkları, içimde hâlâ capcanlı: Agrigento, Siracusa, ışık, gökyüzü, şimdiden ayazlamış geceler. *Alberghi*'de yatma vakti oğlanlar kor halindeki kömürlü mangalları getirip mermer zemine bırakırlardı. O mangallardan öyle tatlı ve keskin kokular tüterdi ki – camları kapatırsanız öylesine ölümcül. Posta bizi burada da yakaladı.

Yine ilerlemek? Kaçak gezginlerin bavulu hafif olmalıdır. Sallar, cankurtaran sandalları, gemi kazaları hakkında yeterince okumuştum – gamsız, tasasız biri değildim; hayatımın bir döneminde korku nedir bilmeyen biri olduysam bile, bu ruh halini çoktan unutmuştum.

Annem bir gün içinde değişti, ne istediğini bilen, kararlı biri oluverdi. "Seni Alman kurtların arasına atmayacağım." Vasi sorununu bir çırpıda çözmüştü. Bize gereken, saygın ve nüfuzlu biriydi, hepsinden önemlisi de, *anneme* güvenecek biri. Babamla evliliğinin başlarında tanıştığı, orta yaşlı bir adama başvurdu; adamın karısı, annemin akrabalarından birinin vaftiz kızıydı ve adam şu anda Alman hü-

[1] (Fr.) Aşk acısı, kara sevda. (Ç.N.)

kümetinde görev yapıyordu – yanlış tarafta: sağ kanatta; olsun, onurlu, dürüst biriydi, Baden'deki şu ufak memurların karşısına cesaretle dikilebilirdi. Annem ona isteklerini kabul ettireceğinden emindi. Neydi bu istekler peki?

Her şeyi tasarlamıştı. Eğer yazar olmak istiyorsam (yazar olmayı kendisi de ne çok istemişti), birkaç dilde konuşabilen bir papağan gibi takırdamayı kesmem gerekiyordu. İngiliz olan, İngilizce konuşulan bir çevrede biraz vakit geçirmeliydim. Kısacası, İngiltere'ye gitmeliydim. Birinci sınıf bir yatılı okula. Alman kabine üyesi bu fikri makul buldu; onun aklı yatınca da diğerleri, herkes onayladı. Mütevelliler, okul ücretini ve diğer giderleri karşılamaya hazırlandılar; kendi mirasını alıncaya kadar kız evladın geçimi sağlanacaktı.

Annem istediğini elde ettiğine göre, şimdi sıra bir sonraki soruna gelmişti. Okul. Hangisi? Nerede? İngiliz dostlarına karşı cazibesini kullanmasını bekliyorduk. Düşünüyorum da, o sallantılı, tereddütlü aylarda yapayalnızdı, tek bir arkadaşı yoktu. "Şey, biliyor musun..." Ve baklayı ağzından çıkardı. Gerçeği bunca zamandır gizliyordu, Floransa'daki nikâh töreninden de, iptal edildiğinden de kimsenin haberi yoktu. "Çoktan evlendiğimizi, birkaç yıldır evli *olduğumuzu* sanıyorlar. Şimdi onlara *ne* söyleyebilirim ki?"

Sonunda, bir otelde tanıştığı bir çifte mektup yazdı; nerede tanıştıklarını anımsayamıyordu, beni yanına aldırtmadan kısa bir süre önceydi galiba. "Çok keyifli insanlardı, sanatçılar; erkek ressam, ama pek başarılı değil – zaten İtalya'dan bu yüzden ayrılmak zorunda kaldılar; paraları bitti." Annem onların bir ara, İngiltere'deki çocuklarından bahsettiklerinden emindi. İyi, kibar insanlardı. "Seninle ilgileneceklerinden, bir okul seçmemize yardım edeceklerinden eminim. Ayrıca senin şu ödenek de cazip gelebilir." Nerede yaşadıklarını unutmuştu, ama anneme bir adres bırakmışlardı. (Annem adresi buldu.)

Ve plan başarılı oldu. Bayan Robbins'in –gerçekten çok nazik– mektubu elimize Palermo'da geçti; verdiğimiz tarihte Victoria Garı'nda olacağını, feribottan çıkan bütün trenleri karşılayacağını doğruluyordu. Alessandro beni Napoli'ye

kadar götürecek, oradan sonra yola tek başıma devam edecektim. Biletim alınabilecek en uzak mesafeye, yani İtalya-Fransa sınırına kadar geçerliydi, ondan sonra tarifeleri, biletleri bir başıma halledecektim. Giysimin altına takacağım bir para kesem olacaktı, içinde de liretler, Fransız Frankları, bir de beş poundluk, hışır hışır, kocaman bir banknot. Annem bu işin altından kalkacağımdan emindi: Eh, trenler konusunda uzmansındır, *unuttun mu?* "O zaman gençtim," dedim.

Onların geleceğiyse henüz çözümlenmemişti; annemin deyişiyle hâlâ iki "kaçak"tı onlar. Öte yandan, göründüğü kadarıyla kaçmak çok eğlenceliydi. Denizi geçip Tunus'a gitmeyi tasarlıyorlardı: Orası görülecek muhteşem şeylerle doluydu. Bir sürü soru vardı, elbette. Çoğu dillendirilmiyordu. Afrika, dedi Alessandro; Afrika, dedim; yeni bir kıta! Annem bana şefkatle baktı: Senin gittiğin yer de sana öyle gelebilir.

XIII. Bölüm

İngiltere, onların İngiltere'si – Orta İngiltere'de bir kasaba – Londra'ya kaçış – Kutsal kâse: Gözler açılıyor – Kitapların ötesindeki dünya – Tate Galeri, bir ürperti: Askerler Meksika'da da öldürür – Yirmi yıl sonra Queretaro'da bir ikindi yürüyüşü – İngiliz gezileri sürüyor – Çağrı

Britanya Adaları'nın sakinleri arasında, orada doğmamış ama çok uzun zamandır orada yaşamakta olan, hatırı sayılır bir nüfus vardır. Bunlar, yaşamlarında kaçınılmaz bir göç etme, dahil olma noktasına gelmiş olanlar: tek başlarına ya da ailece, hatta kitleler halinde, isteyerek ya da gerektiği için, dövüşerek, sığınarak. Ta Vikinglere, Romalılara, Normanlara kadar inmek gerekmiyor – gözünüzün önüne Fransız Protestanları, Fransız soyluları, soykırım kurbanlarını, Hitler-karşıtı sığınmacıları, Rodoslu bilim adamlarını, Hindistan'ı yöneten ebeveyni tarafından memlekete gönderilen İngiliz çocukları getirmek çok daha gerçekçi olur. Hepsi de, kendi kökenine bağlı olarak, güçlü bir sarsıntı yaşamış olmalı: *Burası öylesine farklıydı ki.*

Bana gelince; *seyahat aşkımın* işe yaramadığını kim söyleyebilirdi? Kuzey Afrika, Sicilya'yla az çok benzerlik gösterebilirdi, ama İngiltere asla; ben, istikameti Sahra değil kutuplar olan, yanlış kervana katılmış bir kâşiftim.

İşin kötüsü, mevsim *kıştı*. Seksen yıl önceki İngiliz ısınma yöntemleri, örneğin 1990'da, bu ülkede doğan bir çocuğu bile kim bilir nasıl afallatır? Ben en azından, yatak

odalarının mermer zeminlerine yerleştirilen şu kömür maltızlarını tanıyordum, bu deneyimi tatmıştım. Yine de, ülkeye ilk giriş anım bulanık – keskin değil. Brian Howard'ın ninnisindeki gibi, köpekçik bir adım bir adım daha atıp Dover'a ulaşmıştı, fakat nerede olduğunu algılayamayacak kadar uykuluydu. Sersemletici ve uzun bir yolculuk olmuştu. Ancak son tren de durduktan sonradır ki, çevreme az buçuk ilgi duyabildim. Victoria Garı. Burada bir başka belirsizlik yaşandı: Suzan, yani Bayan Robbins, benim müstakbel ev sahibem (göğsünde bir isim etiketi taşıyordu), karşılamaya geldiği kişinin ben olup olmadığından emin değildi. Beklediği yaşta değildim. (Sonradan anladığım üzere, yaşım, *iki* ikizden oluşan kendi çocuklarınınkini tutmuyordu: bir çift yeni yürümeye başlamış, bir çift de basbayağı ergen.) Sonunda kabul edilince, sıkıca kucaklandım, doğruca bir caddeye çıkarıldım ve değişik bir modeli olan, beni dik oturmaya zorlayan bir taksiye bindirildim; gerisini de dev boyutlu, kırmızı otobüslerin gözümün önünden uçarcasına geçen görüntüleri halletti. Bir otel lobisi, bir oda, beyaz çarşaflar, uyku.

Hemen ertesi gün kendimi, ancak şimdi tanımlayabildiğim, fakat uzun uzadıya tarif etme gereği duymadığım, 1920'lerin Orta İngiltere'sindeki (Midlands'taki) katıksız bir orta-orta-sınıf aile yaşamının içinde buldum. Ailenin reisi, tarım makineleri üreten adamla karısı (oldukça yaşlı ama hâlâ faal bir çift); yetişkin oğullar, onların karıları ve boy boy çocukları, sayısız bekâr hala, geniş bir hizmetli kadrosu – hepsi de kadın, hepsi de üniformalı (kolalı kepler, önlükler); her sabah kahvaltıdan önce *yemek salonunda* düzenlenen, herkesin katıldığı bir tür dinsel ayin (içimdeki Katolik, derin bir uykuda olmasına karşın irkilmeden edememişti); tam vaktinde ve sofraya oturularak yenen, dört öğün yemek; şarap yok (ya su ya da arpa suyu), at yok, motorlu araç yok; sadece şirin bir midillinin çektiği bir fayton, bir de düzgünce istiflenmiş, bolca bisiklet.

Annem, sanatçılardan oluşan bir çevrede yaşayacağımı söylemişti – en azından, bir yatılı okulun kapıları üstüme kapanıncaya kadar. Bayan Robbins, ilk sabah bizi Londra'

dan getiren trende, beni varacağımız yer, daha doğrusu kendi durumu hakkında, nedense esef dolu bir tavırla aydınlatmaya çalışmıştı. Anlıyor musun? Sonra, kendisi yanıtladı: Eh, anlayacaksın... Anlamak için kendimi zorladım.

Bayan Robbins –ama bu uzun sürmedi, Suzan'a geçildiğinde, kendi kendisiyle dalga geçebilen bir kadındı; neşesini hangi koşullarda olursa olsun korumaya hazırdı – her zaman başarılı olamasa da. Şu anda içinde bulundukları koşulsa, parasal durumlarının güvenilmezliği, pamuk ipliğine bağlı oluşuydu. Jack'in son sergisi... Tamam, galeri pek ahım şahım bir şey sayılmazdı, ama tek sorun bu değildi... İnsanların çağdaş sanatı *satın almaya* yanaşmamasıydı. Yeni bir sütlü içecek için, son derece zekice tasarımlanmış afişler hazırlamıştı. Metro için. İçecek değil, posterler: metro istasyonlarının duvarlarında. "Eh, firma sanki görünmez oluverdi."

Küçük, halden anlar mırıltılar saldım.

"Ah, hep böyle olduğunu sanma, yani elimizin darda olduğunu... geçen kış Londra'da bir stüdyomuz vardı, sonra yurtdışında yaşamanın daha ucuz ve daha keyifli olacağını düşündük. Öyleydi elbette – ama hiç para kazanılmıyor. Böylece memlekete döndük ve doğu kıyısında harika bir villa bulduk. Kirayı ödeyemeyince, Jack şurada burada ders verdi... Hatta bir keresinde, oldukça iyi bir okuldan sanat öğretmenliği teklifi bile aldı, fakat okullar öyle tıklım tıkış ki, yerleşik, daimi bir öğretmen eşi olmaya katlanabileceğimi sanmıyorum. Ben Irlandalıyım – biliyor muydun?"

Bilmiyordum. Ne demek istediğini de anlamıyordum. İrlanda zaten İngiltere demek değil miydi? Sadece edebiyatı, hayal meyal anımsadığım kadarıyla, ayrı tutuluyordu.

Suzan'ın *anlıyor musun*'ları sürdü. Sorun, Jack'in diğer kardeşleri gibi fabrikaya katılmamasını, babasının bir türlü hazmedememesiydi... "Kayınvalidem çok kibar kadındır, çocuklara bayılır, genellikle yanına alır; onlar da orada çok mutlu..." *Böylece:* Onlar, Jack'le ikisi gerçekten müşkül durumda kalınca, "parasal açıdan, yani... *bizi de* evlerine aldılar, belimizi doğrultuncaya kadar. Babası onlarla yaşamamı-

za aslında bozulmadı, Jack'i çok sever, resim yapması için limonluğu ona tahsis etti; ev çok büyük."

İşte, trenle nereye gitmekte olduğumu o zaman anladım.

Beni kabullendiler. Sorgu sual yok, azıcık merak, o kadar; içten gelme bir iyi niyetle beni gündelik akışlarına kattılar; parçalı bulmacanın tam da tanımlanamayan bir parçacığı gibi. "Yabancı çocuk". Daha büyük çocukların –benden sıkılan kızlar– beni oyunlarına, eğlencelerine katmaları sağlandı. Hokeyle tanıştım, tenisle yeniden buluştum, Boots' Ödünç Kitap aboneliklerinden ve haftalık matine biletlerinden yararlandım. Odam ısıtma araçlarından yoksun olabilirdi, ama öğrenebildiğim kadarıyla herkesinki öyleydi; geceleri yatakta, buz kesilmiş ellerle de olsa, kitap okumayı beceriyordum. Güne domuz pastırması, yumurta, sosis ve mantarla başlamak keyifli, etkileyiciydi. Çocukluğumdaki lüks ve zevk düşkünü Berlin evinde, o zengin sofrada bile saat on birden, yani İkinci Kahvaltı saatinden önce, sıcak yemek sunulmazdı, o da daha çok beyefendiler için. Şimdiyse: Biber gibi yakan Colman hardalı eşliğinde, çıtır çıtır domuz pastırmasıyla demli, koyu, kaynar çayın (kesinlikle süt katmıyordum) tadı, minnetle benimsediğim keşiflerdi. Öte yandan, babamdan öğrendiğim *oeuf sur le plat*'dan, azıcık tereyağının üzerine usulca kaydırılan yumurtadan sonra, yağa kabaca kırılıveren yumurtanın tırtıklı akına, içten içe burun büküyordum. Böylesine yürekten, cömertçe sunulanı eleştirmek nankörlük müydü? Elbette öyleydi. Ama bunu meşru, mantıklı bir gözlem sayıyordum. Eh, bu da doğruydu. Pişmanlığımı gösterme biçimimse, bir Trappist[1] keşişine yaraşır suskunluğumdu. Elizabeth David, bizim için dua et. Sonraki yirmi yıl boyunca ettiği duaların adresi, tıpatıp Robbins ailesininki gibi mutfaklardı.

Ev sahibi aileye ve usullerine ilişkin bu kadar bilgi yeter. Gelelim ressam oğulla gelinlerine; ihtiyaç anlarında bu eve sığınan bu karı-koca, buradaki inayete, zarafete bir süreliğine, bir dereceye kadar boyun eğen, kendi yüksek

[1] Çok katı kuralları olan, konuşmayı men eden Katolik manastırı. (Ç.N.)

emellerine ve çuvallamalarına gülebilme yeteneği olan insanlardı. (Kendine gülebilmek: İngilizlerin, savaşlarda öylesine etkin, yararlı olan gizli silahı.) Onlarla aramda mesafeli bir samimiyet, içli dışlılık gelişti; canayakın yabancılarla kurulabilecek türden. Aradan haftalar, bir ay geçti; yeni bir ay başlamıştı ve artık bazı kararlar verilmeliydi. Suzan yaşamda izlediği yolu, Bay Micawber'ın şu en sevdiği deyişle desteklemekteydi. Şimdi karşısına ben çıkmıştım. Ya da, daha doğrusu, benim mutemetler tarafından, annemin ve yasal vasimin arzuları doğrultusunda, dört ayda bir doğruca Bay ve Bayan Robbins'e aktarılan şu ödenek. Hiç de yetersiz sayılamayacak bu meblağ, gideceğim okulun masraflarını, Robbinslerde geçireceğim tatilleri, yol giderlerini, giysileri, kitapları ve cep harçlığımı karşılayacaktı. Anladığım kadarıyla mütevelli heyeti, Robbinsleri annemin eski arkadaşları, şöyle ya da böyle aile dostu sayıyordu. Üçümüz, çaydan sonra limonlukta otururken, işin bu kısmına değinmedik. Jack resim yaparken yanında insanlar olmasından hoşlanırdı. Suzan yumuşak alçıyla bir şeyler yapıyor, ben bir kitapla oyalanıyordum, içerisi ılıktı, tatlı tatlı gevezelik ediyorduk. Suzan yurtdışındaki zevklerden ve Londra'da bulunabilecek eğlencelerden söz ederken canlanırdı; Fitzrovia'yı duymuş muydum? *Onun* ailesinde de sanatçılar, besteciler, şairler vardı... Sohbet yavaş yavaş geleceğimize, çözüm yollarına kaydı. Yatılı okul? Suzan'ın bazı endişeleri vardı – kendi kızları yatılı okuldan nefret etmiş, daha çok dedeleri tarafından seçilen bu okullara uzun boylu dayanamamışlardı; sonra, annelerinin bulduğu bir okula devam etmeye başlamışlardı, ancak şu aşamada, oraya da dönmemeye kararlıydılar. "İlerici" bir okuldu, hayli özgür (belki de *ben* geleneklere uymayan, sıra dışı yöntemlere daha alışıktım?); orada kimse zorla çalıştırılmıyordu, sabit dersler ya da öğretiler yoktu, hayvansal gıdalar yenmiyordu, vs... (Birden dikeldim.) Okul Norfolk'ta bir yerdeydi – benim için hiçbir anlam taşımayan bir adres; yıllar sonra, bir tiyatro sahnesinden, *Özel Hayatlar*'dan o cümleyi duyduğumda, zihnimde ansızın canlanıveren bir isim. Sonunda, bir genel kurul toplan-

tısındaymışız duygusunun da etkisiyle, bir karara vardık (ki, annemle vasimin niyetlerinin özü de buydu sanırım): Eğitimimi bir an önce başlatmak, bakımımı da Jack'le Suzan'ın üstlenmesi. Bir kez karara varıldıktan sonra, planın nasıl uygulanacağı açık seçik saptanabilirdi. Üçümüz ve yetişkin ikizler Londra'ya taşınacaktık; küçük bir daire kiralanacak, özel eğitmenler tutulacaktı; kızların eğitimini kaldığı yerden sürdürmek, bana da bir ders programı oluşturmak için. Fiyatı ne olursa olsun, birinci sınıf bir erkek (ya da kadın) öğretmen seçecektik, bu Jack'in olmazsa olmaz koşuluydu, aksi halde, karısına ve bana mal ettiği bu plana uymayacaktı. Jack onurlu, ahlaklıydı; çok pratik, işbilir biri olmasa da, yeterince basiretli, sağduyuluydu. Suzan da temelde namusluydu; daha kadınsı bir biçimde. Jack, çocuğun parası sadece belli sınırlar içinde harcanacak, dedi. Eğitmenlerin parası, bir de benim geçimim – onların çatısı altında yaşamama karşın, sadece benimki; onlarınki değil. (Burada, yani ana-babasının evindeyken, tıpkı onlar gibi bir konuktum.) "Özgürlüğümüze" kavuştuktan sonra, parasını ödeyen bir konuk, bir pansiyoner olacaktım; ne daha azı ne de daha fazlası. Suzan pansiyonerlerin yabancı olduklarını, oysa parasını ödeyen konukların masrafa katılan, daha iyi bir daireye, daha güzel yiyeceklere destek çıkan dostlar olduğunu belirtti. Onayladım. Kaynaklarımızı daha doğru kullanalım, diye önerdim, onları giysilerime harcamayalım – kızlar eski giyeceklerini bana verebilirdi belki? Blazer ceketlerine, hokey eteklerine bayılıyordum. Jack böylesi ayrıntılarla ilgilenmedi, ama kesin bir dille, kendilerinin de uygun miktarda para kazanmaları gerektiğini belirtti. İnişli çıkışlı bir yaşam sanatçılar için sorun değildi, ama asalaklık... yani... vesayet altındaki bir çocuğun sırtından geçinmek, asla! Neyse ki, bazı kıpırdanmalar vardı... Bir galeri, saygın biri bir teklif getirmişti, tek kişilik bir sergi değildi, ama yine de... Afişlere duyulan ilgi, hiç beklenmedik bir biçimde canlanmaktaydı, ayrıca bir arkadaşları küçük oğlunun portresini ısmarlamıştı, ücretin yarısını da peşinat olarak gönderecekti. Suzan, minik oğlanın Jack'e şimdi

oturdukları yerde poz vermesinin söz konusu olamayacağını belirtti...

Ve hepsi gerçekleşti. Londra. Belsize Park, NW1'de, geniş, ferah bir daire. Oraya bahar başlarında bir gün, ön koltuğuna sıkıştığımız bir minibüsle geldik; aracın arkası, Jack'in annesinin tavan arasından toparladığı, en gerekli mobilyalarla tıkabasa doluydu. Heals'ten yeni yataklar, bir gazocağı, kutular dolusu duvar boyası, dostların bağışladığı el dokuması kilimler bizi bekliyordu. Nereden geldiği belirsiz, bir şişe Güney Afrika şarabı. Suzan perdeleri kendisi dikmişti. Derhal, delice bir hevesle işe giriştik. Jack meslek aletlerini yerleştirdi – tuvaller, fırçalar, resim sehpası: Bir anda yayılan terebentin kokusu akıl çeliciydi... Su ısıtma cihazıyla (bunca yolu kucağımızda gelmişti) bir çift termos kullanıma hazırdı. İlk yemeğimiz Marmite sandviçi (ki o günden başlayarak tadını hep çok sevdim), küçük, cam kavanozlarda balık ezmesi, jöleli puding ve sıcak kakaoydu. Birkaç hafta, evi mevcut olanaklarımızla yaşanabilir hale getirmek için neşeyle, canla başla çalıştık. Yardım gereken her yere koşuyordum; boyaları karıştırmak, camları yıkamak, emaye bir leğende süt tozuyla puding yapmak; bunlar bana Feldkirch'i, şatoyu anımsatıyordu; arada hem dağlar kadar fark vardı hem de yoktu. Orada dengelemeye, eldekiyle idare etmeye yönelik çabalar babama mutsuzluk getirmişti; o bir sondu, tatsız bir bitiş. Buradaysa: tasasız, gözü pek bir macera, bir cüretkârlık ve umutlu bir başlangıç.

İngiliz yaşamından kopardığım bu küçük lokmaların benim için ikili bir dokusu vardı: Belsize Park'ta ortaklaşa sürdürülen, kalabalık, neşeli, zorlamasız bir ev hayatının, bir ailenin parçasıydım; onlardan ayrıyken ise kendisiyle gurur duyan, yalnız, ibreleri öteki dünyalara çevrilmiş bir yetişkin. Bana güveniyorlardı; onlara güveniyordum; dolayısıyla, yakında kendime ait bir hayat kurabilecek, sürdürebilecektim. Kendimden hoşnuttum, güvenliydim.

Jack hiç vakit yitirmeden bana mükemmel bir eğitmen buldu. Adını unuttuğum bu adam, benim için pek çok şeye

ilk ışık tutan kişi oldu. Eğitilmek, *öğrenmek,* tam da hayalini kurduğum gibiydi. Sabahları yürüyerek Hampstead'deki stüdyosuna gider, birkaç saat kalırdım; bazı öğleden sonraları da çalışırdım. Odam evdeki ikinci büyük odaydı; yüksek tavanlı, arşınlamaya müsait. Yeni, gıcır gıcır yatağın dışında, mürekkep lekeli bir çalışma masası, sallanan, devrildi devrilecek bir kitaplık, iki iskemle – biri mutfak iskemlesi, biri hasır. Adı "çalışmak" olduğunda, bu paye verildiğinde, okumak bir zevkti. Eğitmen beni, annem tarafından zihnime doldurulanların çoğundan uzaklaştırdı: on dokuzuncu yüzyıl Fransız ve Rus romancılardan, şairlerden. Victoria dönemine, Fielding, Dreyden ve Pope'a, Gibbon'a yönlendirildim. Gibbon'ı büyütüyor, önemsiyordum. Latin dünyasının çekimi. Fakat not almak, özet çıkarmak, kısacası kendi sözcüklerimle herhangi bir şey oluşturmaya çabalamak bir işkenceydi ve son dakikaya bırakılıyordu. Her gün saatlerce, bazen geceye kadar yürüyordum. Londra'dan hoşlanmıştım. Parklarından, arka sokaklardaki ve meydanlardaki kokulu, çiçekli ağaçlarından, çalılarından: Yaz başıydı, kentin tam mevsimi; Savile Row, Bond Caddesi gibi şık alışveriş caddelerine, öğle tatillerinde, iyi giyimli insanlarla dolan kaldırımlara, gıcır gıcır giyinmiş, yakışıklı erkeklere bayılıyordum. Ama yaşam dolu, canlı kızlar şapkaya çok fazla boğulmuşlardı. Piccadilly Circus'ın ucuz ve cafcaflı zevksizliğinden, Lyons Corner Houselardaki o yapay kibarlıktan hazzetmiyordum; "günün eti, yanında iki çeşit sebze" sunan barlara imrenerek bakıyor, fakat yaşım tutmadığı için içeriye alınmıyordum; kısa bir süre sonra, Soho'daki ucuz öğle yemeklerini keşfettim. İtalyan garsonlar. Cep harçlığım haftada on şilindi, hiç de fena sayılmazdı. Bir kısmı otobüs biletine gidiyordu: eve yürüyerek dönemeyeceğim kadar uzaklaşmışsam ya da gecikmişsem.

Hava karardıktan sonra sokaklarda gezinirken ne taciz edildim ne de göze battım; arada bir, bir sarhoşun çapkın bakışları ya da "Bana altı peni verebilir misin, küçükhanım?" dışında. (Adamın bana hitap ettiğini anlamam biraz vakit aldı; kendimi bir gezgin ya da *bambina* gibi hisset-

mekten hoşnuttum; "küçükhanım" bir türlü yerine oturmadı.) Akşam saat on birden sonra hâlâ dışarıda olmamın Suzan'la Jack'i huzursuz edebileceğini düşündüğüm zaman, otobüse biniyordum, onun dışında, günün her saatinde tasasızca yürüyordum; George tarzı terasların önünden, Whitehall'un tarihî ve görsel ihtişamından etkilenmiş bir halde, kentin ara sokaklarında, dar geçitlerinde, arka bahçelerinde kaybolmaktan hoşnut, St. Paul'ün karşısında saygıyla eğilerek.

Sonra, bambaşka bir şey oldu: Bir gün, National Gallery'den içeri girdim – ve o zaman, nihayet, nice dolambaçlı yoldan sonra, Quattrocento'yu (on beşinci yüzyılı) buldum. *Ve daha neleri neleri.* Bir saat bile dolmadan, ben çarpılmıştım, El Greco'nun, içeriye girince sağdaki küçük odada asılı duran *Toledo Üstünde Fırtına*'sı: Pek geniş olmayan tuvalden, doğa güçlerinin şiddeti ve meşum önsezileri yansıyordu (şehvetli Tiziano çıplağının önünü keserek); birkaç dakika sonra da, Piero della Francesca'nın genç, taptaze bir yürekliliği, soyluluk ve güzelliği yansıtan *Başmelek Mikail*'i – ejderhayı öldürdükten sonra. Nasıl da dik duruyordu, kanatları nasıl büyük, nasıl da beyazdı; kılıcı ve ejderhanın kanlı başını tutan elleri öyle gururlu, kötülüğü bertaraf eden, avının üzerine basan kırmızı potinlerin o afacan, şakacı kibri öyle muğlaktı ki. O âna kadar önemli olan her şeyi salt sözcükler yoluyla anlayabilir, kavrayabilirken, şimdi, karşımdaki bu iki dilsiz, suskun eser, varlığından habersiz olduğum bir perdeyi bir çekişte kaldırıvermişti.

Gördüm ve peşine düştüm. Paldır küldür, rehbersiz; bu kuzey kentinin sunularına kapılan ayaklarımı izleyerek, uçtum, oyalandım, yeniden uçtum, Trafalgar Meydanı'na, Tate'e, Wallace Koleksiyonu'na girdim, çıktım – engin manzaralara, Poussin, Claude Lorrain, ışıltılı tenleriyle tanrıçaların portrelerine, dolgun kumaş kıvrımlarına ve bulutlara, insanı bunaltacak kadar giyimli kardinallere, prenseslere, camilere, tapınaklara, sıra sütunlara kapıldım, Uccello'nun silahlarındaki geometrik çatışlara tekrar tekrar döndüm.

Bu coşkulu, kalp çarpıntılı tanışmaların tehditkâr tını-

larla, insanın insana acımasızlığına dair uyarılarla altüst olduğu anlar da vardı. Tate'de, devasa sergilerin neredeyse ürkütücü olabildiği o uçsuz bucaksız, tenha salonlarda, Manet'nin *Meksika İmparatoru Maximilian'ın İnfazı*'ndan iri, biçimsiz bir kesitle karşılaştım – görülebilen tek şey, omuzlarına yasladıkları uzun tüfeklerini, tuvalin dışında kalan bir hedefe yöneltmiş olan, kalabalık bir müfrezedir. Aklıma bir kez daha, dünyanın öteki yanında yaşanmak üzere olan o trajedi parçası düştü: Otuz küsur yıl sonra Meksika'yı bir uçtan diğerine katederken, Tierra Templada'daki taşra kenti Querétaro'dan yürüyerek çıktım, olayın geçtiği tepeyi aramaya koyuldum – hepsinin değil: sadece sonunun. Yalnızdım. Habsburg Prensi Maximilian; iyi niyetli, zayıf bir adam, kaskatı bir hanedanda doğmuş, liberal bir hayalperest, o hiç umulmadık, akla hayale gelmez hayali, Meksika'nın imparatorluk tacını kabul etmeye zorlanmış, orada, bunaltıcı bir gerçek-dışılığın egemen olduğu üç yılın ardından, 15 Haziran 1867'de Querétaro askerî mahkemesince ölüm cezasına çarptırılmış, dört gün sonra da kent dışındaki bir tepede kurşuna dizilmiş o bahtsız.

* * *

Londra'da galeri galeri gezdiğim o dönemle ilgili olarak beni en çok şaşırtan şey, gördüklerim ve hissettiklerim hakkında hiç kimseyle konuşmamış olmam. Üstelik bir ressamın evinde! Belki de oradaki konumum fazla belirsizdi. Ergenlik çağına ulaşmış kızlarından daha küçük olmama karşın, bir çocuk sayılmıyordum; ya da, sayılsam bile, kendinden sorumlu olan ve evle ilgili konularda fikrine danışılan bir çocuk. Jack'le Suzan'ın öyle fazlaca irdelemeye niyetleri yoktu: Yarı pansiyonerdim, yarı yabancı. Aynı zamanda da, yarı işbirlikçi. Maddi bir kriz çıktığında, Suzan'la fikir alışverişinde bulurduk. Jack'in projeleri pek parlak gitmiyordu. Ayrıca, dikkatsiz biri olsa da ilkelerine bağlı, vicdanlı bir insandı; giysi masrafım olması gereken parayı (haftada on şilinin üstünde), kirayı denkleştirmek için kullanmanın, he-

pimizin yararına olacağını karar verenler, Suzan'la bendik. Onlardan hoşlanıyordum, bana karşı nazik, iyiydiler; Charlotte Caddesi'ndeki Bertorelli'de (bir sürü Fitzrovian dostları, sanatçı ve şairler vardı) akşam yemeği yiyecek kadar coştuklarında, bundan hoşlandığımı bildikleri için, mutlaka beni de götürürlerdi. Orada, masanın ucuna ilişmiş, genç bir kızdım; beklenmeyen, konuşmalara katılma arzusu duyacağı akıllardan bile geçmeyen. Konuşmaya kalkışsaydım, masadakilerin aklına Doktor Johnson'ın, arka ayaklarının üzerine kalkıp şiir okuyan köpeği gelirdi herhalde.

Anneme mektup yazmam, bütün bu olup bitenlerden söz etmem gerekmez miydi? Yaklaşık iki yıl süren o ilk İngiltere dönemimde, mektuplaşma öyle kolay, basit bir iş değildi; nerede olduğundan (olduklarından?) nadiren haberim oluyordu. Alessandro'yla evlendiklerini, İtalya anakarasına döndüklerini (erkeğin ana-babasının onayıyla mı?) ne zaman öğrendim, anımsamıyorum; adresler sıkça değişse de, iyi kötü bir düzen kurmuşlardı ve sabırsızlıkla ziyaretimi bekliyorlardı: "Tatilin oluyordur herhalde?"

Jacko'yla da haberleşiyorduk. Aralıklı olarak. Antetli, büyük kâğıtlara yazılmış kısa mektuplar. O da evlenmişti; kin ve intikam dolu, *çocuğuyla* temas kurmasını yasaklayan, anneminkinden de beter bir boşanmanın ardından. Her neyse, şu anda anneannesinden kalan mirasın tadını çıkarmakla meşguldü, Paris'te bir *pied-a-terre*'i[1] vardı, "Güneş Prensi" yeni kocasıyla birlikte, yılın büyük bir bölümünü, o sırada en popüler tatil beldesi hangisiyse, orada tenis, dans ve poloyla geçiriyorlardı; örneğin, Schveningen, Biarritz ve Adriyatik kıyısında, Brioni'de. Bana sevgi dolu sözcükler ve merhum babamdan kalma mücevherler yolluyordu – onun gibi erkeklerin yanlarında taşıdıkları saat, puro mahfazası gibi şeyler; Jacko'nun onları nasıl ele geçirdiğini Tanrı bilir. Suzan'la ikimiz, durum gerektirdiğinde bunları rehin bırakırdık.

Kısa bir süre sonra bizim Robbins ailesi de göçebe olduk, tıpkı kendi ailem gibi. Böylece, hazine avcılığı günle-

[1] (Fr.) Giriş katı, zemin katta bulunan daire. (Ç.N.)

rim sona erdi. Aile büyüklerinin orta İngiltere'deki evinden, geçici sığıntılıktan kaçınarak -her zaman değil- taşra evlerine, deniz kıyısındaki pansiyonlara sürüklendik. Benim için, özel eğitmene benzer birileri genellikle bulunuyor, Londra Kütüphanesi aboneliğim de sürüyordu. Kır yürüyüşlerini seviyordum, yeniden kitaplara dönmekten de mutsuz değildim. Jack birkaç resim satınca, yeniden Londra'ya döndük, bir süre iyi yaşadık. Bir İtalyan gölünün kıyısında yaşayan annemle üvey babama katılmam için ciddi, gerçek çağrıyı da o sırada aldım. Mütevelliler yol parasını gönderdi. Büyümüş, bir kez daha giysilerime sığmaz olmuştum. Eh, diğerleriyle kıyaslandığında, bu sorun devede kulak kalmış olmalı.

XIV. Bölüm

İtalya – Çift olarak, üçlü olarak – Yaşamın tatlılığı – İngiliz-İtalyan tahterevallisine yerleşmek – Tesadüfi bir tanışma – Özel yaşamlar – Yeni çayırlar

Annemin davetini izleyen ve benim sadece birkaçını paylaşabildiğim İtalya yılları, mutlu bir aile yaşamı sunmanın yanı sıra, bir çiçek dürbünü kadar rengârenk ve değişkendi. *Onlar,* annemle Alessandro artık evli bir çiftti. Daha önce engeller ya da sorunlar hiç olmamıştı sanki. Anneme tapıyordu, gözle görülür biçimde; onu kolluyor, kaybettiği ya da bulamadığı her neyse bulup getiriyor, ona ve onunla birlikte gülüyordu. Annem konuşurken, Alessandro dinliyordu. Ben de öyle. Annem bize takılmaya, bizi çeşitli kusurlarımıza inandırıp birbirimize düşürmeye bayılırdı. İşin aslı, umurumuzda bile değildi. Ne baba-kız, ne de ağabey-kardeştik; güzelce geçinip gidiyorduk. Annem geçmişten söz ederdi: dostlarının, dünyanın, kendisinin geçmişinden: "Yo, *o* değildi, hayır – en büyük aşkım *X* idi," derdi, pervasız bir açık yüreklilikle; Alessandro da bu dobralığı olayların doğal akışı sayardı. Tam Latin tarzı, gerçekçi bir mizacı vardı: hem şen hem de hüzünlü. (Asla alçakgönüllü değil.) İtalyan yasalarına göre, hem kilise hem de medeni hukuka göre, artık asla boşanamayacağını anımsatarak anneme takılırdı. Evliliğin geçersiz sayılması diye bir şey var, diyerek araya girdim. "Doğru, var, benim bilgiç kızım," dedi annem, "ama bunu sağlayacak ne nüfuzlu dostlarımız ne de paramız var. Başı-

mı nasıl bir derde soktum böyle!" Sonra, erkeğe tatlı tatlı gülümsedi: Her şey olması gerektiği gibiydi. *Bu* onun yaşamıydı. *Venus tout entiere*[1] sahnesinden çok uzaklardaydı; bugünü kurtarmak için öteki geleceği de gözden çıkarma kararını vermesinden aylarca, genç âşık ortadan kaybolduğunda onu pençesine alan o kasvetli, meşum önseziden yıllarca uzakta. Aralarındaki yaş farkını artık ikisi de önemsemez gibiydi; bu, mutlak bir doğallıkla dünyaya sundukları yüzdü, göründüğü kadarıyla dünya da bunu kabullenmekteydi.

(Sonradan ortaya çıktığı -benimse çok daha sonraları anladığım- gibi, duygusal felakete sürüklenmelerinde yaş farkının hiçbir rolü yoktu.)

O İtalya yıllarında, çevreleri akrabalarla, dostlarla sarılıydı; çıkıp gelir, ya onlarda ya da yakınlarında kalırlardı - artık o sıra nerede yaşıyorlarsa: kiralanmış ya da geçici olarak devralınmış villa, apartman dairesi, kayak kulübesi.

Kuzey Afrika'dan dönmelerinden kısa bir süre sonra, Alessandro'nun babası ölmüştü; neşeli, genç ruhlu, orta yaşlı annesi, altı erkek çocuğu -yoksa beş miydi?- bir akademisyenin maaşıyla yetiştirmeyi beceren ve bir Katolik olarak tek-eşliliğe inanan bu kadın, yaşamını tek başına sürdürmeyi de beceriyordu. Ev boş olduğunda, gelip annemlerde kalırdı (sık sık); iyi niyetli, gayretliydi; kendi kuşağından olan, ancak bunun dışında apayrı dünyalara ait bir gelinle iyi geçinmeyi, bir arada yaşamayı azimle denemekteydi. Annemin ilgilenmeyi aklına bile getirmediği şeylerle ilgileniyordu; keten masa örtülerini ya da daha genç oğullarının çoraplarını onarmak gibi; bu genç oğullar da tatillerde ağabeylerine konuk olmakta, Mussolini'nin rejim muhaliflerine karşı giderek güçlenen düşmanlığına karşın eğitimlerini sürdürmekteydiler. Bu eğitimin büyük bir bölümü, artık ayrımsamaya başladığım gibi, annemin mütevellileri tarafından karşılanmaktaydı. Onların bu yeni kayınbiraderlere para ödemeyi kabullenmeleri, annemin ikna gücünün eseriydi. Ve cömertliğinin. O sıralarda Alessandro'yla ikisi,

[1] Tepeden tırnağa Venüs. (Yay.)

orta halli sayılsa da dürüst bir yaşam sürüyor, geleceğe yönelik bir kaygı sergilemiyorlardı. Kaldıkları evlerde, kira parasından düşülmek üzere bazı dekorasyon işleri yapmaya başlamışlardı. Her ikisi de, keşfettikleri ortak bir yeteneği geliştirmekteydi: Hüsrana uğramış bir mimar olan Alessandro, dokunduğu her şeyi adam eden, son derece becerikli biriydi; annemle birlikte zevk ve hayal gücü üretiyorlardı. "Müşterilerin" kimisi, annemin eski dostlarıydı; dünyanın dört bir yanından kalkıp onu görmeye gelenler. Çoğunluğu kadındı. (Aralarında Issa da vardı; Ischia Adası'nda, Martha Gellhorn'un "Kraut Baronessa"sı olarak yeniden karşıma çıkıp beni altüst etmesinden yarım ömür önce. O uzak İtalya yazlarımızda bile, hem çok zor hem de çok baştan çıkarıcı bir kızdı; Mamuşka'nın, o cin gibi, sevimli annesinin -dikkatsiz- refakatçiliğinde, peşinde koşan bir dizi uzun boylu, genç Alman hayranını, Siegfriedleri parmağının ucunda oynatır, gece olunca da yakınlardaki pansiyonlarına, otel odalarına gönderirdi.) Annemin erkek dostları aradaki mesafeyi koruyor ya da zekice bir kararla uzakta tutuluyordu. Alessandro zaten erkeklerle arkadaşlık etmekten fazla zevk almazdı. Ona göre insan ilişkilerinin en doğal biçimi, cilveleşmekti - *hafif,* zararsız flörtleşmeler. Kadınları büyüler, onlara takılırdı... Bu kadarı onu keyiflendirmeye yetiyordu. Daha ileriye gitmesini beklemesi için karşıdakinin aptal olması gerekirdi. Annemin kadın arkadaşları, Alessandro'yla birlikteyken, bunun tadını çıkarırlardı; sınırlara saygı göstererek, aşmamaya dikkat ederek elbette. Anneme de bayılıyorlardı - onları canlandırıyor, eğlendiriyordu; çekinceler, kıskançlıklar yoktu; ortam kesinlikle gergin değildi. Annem bu erkeğin varoluşunun merkezi, çekirdeğiydi: herkesçe bilinen, kabul edilen bir olgu.

Alessandro ailenin ikinci oğluydu. Ağabeyi de onun gibi müthiş yakışıklıydı; katıksız bir İtalyan göz kamaştırıcılığına sahipti; üstelik kardeşinin mesafeli duruşu ve fazla açığa vurulmayan melankolisi de onda yoktu. Bu ağabey evliydi - istikbali belirsiz bir öğrenci değil. Zengin, kendisinden hayli büyük *ve* çekici bir kadınla. Zamanla derlediğim

bilgiye göre, kadın, henüz bir öğrenciyken Alessandro'nun ilk aşkı olmuştu. Sonunda ağabey kazanmıştı; küçüğü de mutlu bir erkekliğe geçiş töreni yaşamıştı. Daha sonraki hayatımızda, kadınlar artık ortadan çekildiğinde, Alessandro da beni öz kızı gibi görmeye başladığında, en ciddi ilişkilerini hep kendinden büyük kadınlarla yaşadığını anlattı. Yaşım ilerleyince, aynı tercihi kendimde de gördüm: gizli engel, zaman geçtikçe ortada bu tür eğilimlere karşılık verecek birilerinin kalmayışı.

O rahat, sakin İtalya yıllarında yerim tam olarak neresiydi bilmiyorum, ama ailenin bir üyesi değildim; kendimi evin kızı gibi hissedemiyordum. Tatile gelmiş bir çocuk? Düzensiz, pürüzlü yüzeylerde büyüyen, yetişen... genellikle önceden tasarlanmamış tatillerde, izinlerde çıkıp gelen; iyi ama nereden geliyordum? Genel kanı, İngiltere'de -aralıklı da olsa- eğitim gördüğümdü... Hangi dersleri, nerelerde aldığım, Robbinslerin evindeki konumum muğlaktı. Sonra, Jack'le Suzan yaşamımdan iyice çıktılar. Sonsuza kadar. Avustralya'ya taşınmış (Yeni Zelanda da olabilir), ailenin canı yürekten onayladığı bir işe başlamışlardı; hatırı sayılır bir maaşla bir üniversitenin sanat bölümü yöneticiliğine. Onları minnetle anıyorum. Benim peşinde olduğum, döndüğüm İngiltere onların İngiltere'si değildi. Onlar tesadüfen karşıma çıkmış ve bana kayıtsızca, doğallıkla sundukları özgürlük, geleceğime uzanan atlama taşlarına dönüşmüştü. Bir de, annem, Suzan ve benim aramdaki (Jack'e kesinlikle sezdirilmeyen) üçlü bir suç ortaklığı vardı; yasal vasilere, resmî yetkililere ve Midlands'taki akrabalara gerçeğin sadece bir kısmını aktarmaya dayanan bu işbirliği, adı konmasa, onaylanmasa da benimki gibi bir rotanın izlenmesini mümkün kılıyordu. Her birimizin neye inandığı ya da inanmadığı, hiç tartışılmadı.

Peki, *benim* halihazırdaki hedeflerim nelerdi? Kesinlikle bölünmüş hedefler. Kendimi, izin verildiği sıklıkta ve oranda bu çıldırtıcı şimdi'ye bırakmak, tadını doyasıya çıkarmak. *İtalya*. Muhteşem, doğal bir güzelliğe oturtulmuş büyük, olağanüstü sanat eserleri, dağ tepelerindeki kasaba-

lar, sessiz, loş kiliselerin duvarlarından fırlayan azizler, savaşçılar, meydanlardaki sütunlar, gökyüzünde parlayan ufak kubbeler, sokaklar, yürüyüşler, pazar yerleri, *insanlar.* Mutfağımızdaki aşçı, yiyeceklerin arılığı: *pastorale cantabile*[1], masadaki şarap, ışık...

Öte yandan, o güçlü ve çocuksu yazma umudu, inatla sürüyordu; bunun için de, başka şeylerin yanı sıra, kendime ait bir limanım, demirleyecek bir yerim olmalıydı. Kesin, tek bir dil, belki. İngiltere'yle aramda bir bağ oluşmaya başlamıştı artık; etkileyici, görkemli koleksiyonların, aynı zamanda da katedrallerin, sayfiye evlerinin, engin manzaraların İngiltere'si - İngilizler tarafından, İngiliz gezginler, sanatçılar, mimarlar, şairler tarafından yaratılmış bir ülke... Kalbimin büyük bir parçası da oradaydı!

Dolayısıyla, oldukça sık ve süresi değişen zaman dilimleri için oraya geri gönderilmem, bana doğru, uygun geliyordu. Daha çok Londra'da, çekip gitmekte henüz duraksayan Robbinslerin kiraladığı stüdyolarda kalıyordum; yaşım ilerledikçe kendi başıma, kısa gezilere çıkmaya başladım. (Otobüsle: hem ucuz, hem de dikkat çekmeden.) Tesadüfi bir tanışma, yaşamımı epeyce etkiledi. Bir öğleden sonra, Bond Caddesi'ndeki bir kitapçıya girdim. Daha çok, ender bulunan kitaplarla modern ilk basımların satıldığı bir yerdi. Tezgâhtar olduğunu varsaydığım bir kadın yanıma yaklaştı; buranın müşterisi olmam galiba şaşırtmıştı onu. Konuşmaya başladık. *Ne* okuyordum? Sonra, adımı sordu. Ah, duymuştum, dedi; Berlin'de, geldiği yerde. *Berlin* - benim için öyle uzun zaman önceydi ki bu. Çoktan terk edilmiş bir geçmiş. Bana ait sayılamayacak. (Babamın kökeni Alman olsa bile, o Protestan, katı, Prusyalı Kuzey'den değil, daha yumuşak bir Katolik-Güney kuşağından, Baden ve Bavyera gibi taşra krallık ya da dükalıklarındandı; yüzyıllardır Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan, Lombardia, Veneto, Alsace'tan kadınlarla yapılan evliliklerin hafiflettiği, yumuşattığı bir soydan.) Daha bir şeyler mırıldanmama bile kalmadan, sorgulayıcım atıldı: Bu, bütün danslarda boy göste-

[1] (İt.) Küçük, pastoral bir arazi parçası. (Ç.N.)

ren ve annesinin ailesiyle, o devasa evde yaşayan kızın soyadı değil miydi? "Haute-Juiverie, bilirsin; her ne kadar Mendelsohnlarla Reichenheimların aksine, bunlarda belli bir düşüş görülüyorsa da." Entelektüel açıdan, demek istiyordu. "Akraban mı?" Benimle aynı soyadını taşıyan kız, yani? Ablam, dedim. Üvey ablam. Eh, o *da* (bu dükkânda çalışmadığını artık anlamıştım), *kendi* ablasının peşinden İngiltere'ye gelmişti; savaştan hemen sonra yaptığı evlilik nedeniyle. Yo, ablasının evliliği, kendininki *değil*. Bir İskoç'la evlenmişti ablası. "Eniştem tam bir bilgi küpü." Adamın adı tanıdık gelmedi; anladığım kadarıyla içinde bulunduğumuz dükkânın yöneticisiydi. Sonunda kendimi kurtarıp kapıya doğru yöneldiğimde, çaya davet edildim; tarihi, adresiyle tam bir davet: Marylebone, NW1.

Gittim. Neredeyse vazgeçiyordum. Londra sokaklarının numaralandırılışındaki keyfîlik, başına buyrukluk. Kuşkular, bir anlık çekip gitme dürtüsü, sonra karşımda: pansiyon olarak kullanılan sıra evlerden biri.

Muşamba kaplı basamakları çıktım, birinci katta, ön tarafa bakan, geniş, iyi aydınlatılmış odaya alındım; Robbinslerin evinin aksine, zevkle döşenmişti. Çok daha iç açıcı bir renge boyanmış ahşap, zarif tasarımlı iskemleler, raflar, konsollar – on sekizinci yüzyıl kıta Avrupa'sı, galiba rustik. Bana sunulan çay tepsisinde (su, bir paravanın arkasındaki çaydanlıkta ısıtılmıştı) cicili bicili olmayan, iyi cins porselenler, kızarmış peynir küpleri, çilek, koyu krema ve beyaz bir demlikte Earl Grey çayı. O çaya bayılırdım. Gümüş bir kutudan sigara ikram ettiler; Türk malı, yaldız uçlu; dalgın, önemsemez bir edayla bir tane aldım. Daha önce de sigara tutulmuştu bana: otellerde, amcam yaşındaki tanışlar ya da girgin delikanlılar tarafından. Çok doğal bir tavır takınırdım. Gizli gizli sigara içme arzusu hiç duymamıştım, ama bir kadın dudaklarına sigara yerleştirdiği an fırlayıp yakardım. (Yanımda çakmak taşıyordum. Babamınkilerden birini.) Ev sahibem, görünüşe bakılırsa, beni kendine dost seçmişti; inisiyatifi onun alması iyi olmuştu, çünkü ben bir terslik, bir uyumsuzluk hissediyordum – nedeni, içinde bu-

lunduğumuz ortam mıydı? İngiliz tarzı değildi, yüzde yüz Alman tarzına da benzemiyordu. Şu âna kadar karşılaştığım koşulların, çevrelerin hiçbirine uymuyordu; ne toplumsal ne de fiziksel açıdan. "Yeni dostlarımın" konumunda yerine oturmayan, çarpık bir şey vardı; gerisinde bir hikâye olabilirdi. Varmış.

Öyküyü öğrenmek için zaman ve bazı rastlantılar gerekti; her ne kadar tamamını öğrenememiş olsam da. Sonra –çok çok uzun zaman sonra– bir gün, onu yazmaya karar verdim. Bir başka anlatının, daha doğrusu bir romanımın içinde geçen bir öykü olarak: gerçeği, sınırlı gerçeği –benim görebildiğim kadarını– kurguya yedirerek, eklemleyerek. Bundan ilginç bir sonuç çıktı: O öykünün bir başka bölümü, aktarılan yaşamın öznesi olan iki kadının kesinlikle kuşkulanmadığı, tahmin bile etmediği, koşut bir geçmişi gün yüzüne çıkardı: bir okurun, tamamen şans eseri, söz konusu erkeğin kimliğini tahmin etmesiyle. Kadınların ayrı yaşamlarındaki ortak nokta, merkez olan, çoktan ölmüş bu erkek, herkesçe tanınan, bilinen biriydi; bazı çevrelerde hâlâ hatırlanıyor, hâlâ kafaları karıştırıyordu. Özel yaşamı (aktarılan yıllar, 1910 ile yaşamına kendi eliyle son verdiği 1933 arasını kapsamaktaydı), magazin gazetelerinin dişlerinden, pençelerinden kurtulmuştu – hem kendisi hayattayken, hem de daha sonra. Evet, bu okur (1980'lerde, kitabın tamamlanmamış versiyonu yayınlandığında), bu ünlü adamın ailesinden sağ kalan birisiyle ahbapmış – bu akraba, gizli yaşamın salt bir yüzünü bilen, ötekinden tamamen habersiz olan bir kuzindi. Okurum kitabı ona okutmuş, doğrulatmak için de çıkıp bana gelmişti; benden alınan onay, özenle dengelenmiş bir "ikili yaşamın" sağ kalan, hâlâ yaşayan diğer üyelerine iletildi ve o tarihte yirmi küsur yıl gizlenen sır açığa çıktı. Bunun üzerine, hâlâ hayatta olanlar sökün etti –sözcüğün gerçek anlamıyla–, gelip kapımı çaldılar: artık emeklilik çağına gelmiş, gayri meşru bir oğul (bütün dezavantajlarına karşın, kendine başarılı bir yaşam kurmuş, kibar bir adam); karısı; malum kuzin ve dikkatli okurum. Zaten girift, kar-

maşık olan öykünün bu yeni çeşitlemesini hazmetmek acı vericiydi; neyse ki bir avuntum vardı. Olayın kadın kahramanları için, eğer hâlâ yaşıyor olsalardı, bu keşif çok trajik olacaktı: mutlak bir kendini adamanın yanı sıra, toplumsal yaşamdan kopuşu ve büyük özverileri içeren bir ilişkinin geçersizleşmesi, hükümsüz kılınması. Her iki kadın da öleli epey olmuş; Rosie'nin (kitap dükkânında tanıştığım ve ömür boyu dostum olan kadına verdiğim ad) akrabalarından da, bildiğim kadarıyla sağ kalabilen yok. Dolayısıyla, az çok bir vodvili anımsatan hikâyenin ayrıntılarına artık girme iznim var sayılır.

Baskın kişilik, yani üçgendeki erkek hakkında bir miktar yayın mevcut: bir-iki biyografi, meslektaşlarının kaleme aldığı anılarda, ondan söz eden bazı paragraflar, baktığı bazı davaların raporları. Şey, evet, o bir yargıçtı. Etkili, güzel konuşmasıyla ve zekâsıyla olduğu kadar müthiş çekiciliğiyle de göze çarpan biri. Sadece birkaç yakın dostunun bildiği bir başka özelliğiyse, gözükara ve iflah olmaz bir kumarbaz olmasıydı. Bu zaafını açık etmemeyi başarıyordu; ta ki, hem kendisine hem de onu sevenlere epeyce acıya mal olan, birkaç büyük korku yaşayana dek.

Oğluna gelince; küçük oğlanı hediyelere boğmuş, iyi bir eğitim almasını sağlamış, oyunlar öğretmiş, ama hiçbir zaman resmen nüfusuna geçirmemişti; oğlan için, hafta sonları büyük bir neşeyle karşıladığı bir oyun arkadaşı ve annesinin konuğuydu, hepsi o kadar. Ona, duyduğu bir isimden türetme, Bay H. diye sesleniyordu. "Bay H." öldüğünde oğlan henüz on dördündeydi – tek eksiği yoktu, iyi bakılıyordu, ama gerçeği hâlâ bilmiyordu. Onunla tanıştığımda, bu sağlığı bozuk, hassas, babasının albenisinden tamamen yoksun adam, birkaç yıldır yaşamöyküsünü yazmaktaydı. Henüz tamamlamadığı çalışmayı bana okuttu. Ömrünün bu geç döneminde öğrendiği şey, zaten bulutlu, puslu bir gökyüzünden tepesine düşen bir yıldırımdı. Yürekli, geniş gönüllü bir davranışla Rosie'yi, kendisinin ve annesinin öyküsüne dahil etti. (Bense, büyük bir olasılıkla, yaşayan tek tanığım: Tuhaf bir duygu.) Kitabını bitireme-

den öldü. Çalışmanın gelişimini ve kocasının ne istediğini çok iyi bilen karısı, gerekeni yapmaya karar verdi: biraz düzeltme, açık uçları birleştirme. Yaptı da. Duyarlılıkla ve ustaca. Yargıcın öyküsü 2003 yılında yayınlandı. Kitabın adı *Bay Hardie;* Rosie'den gerçek adıyla, Kate olarak söz ediliyor. Olsun varsın.

O ilk ziyaretin sonunda Rosie'nin, yani Kate'in Marylebone' daki karışık evinden ayrılırken, elim boş değildi. Bana ödünç bir kitap vermişti. Şunu ya da bunu okuyup okumadığımı sorunca, başımdan savarcasına yanıtlamıştım: "Ne yazık ki, çağdaş edebiyat fazla ilgimi çekmiyor." Ah, şu azamet! Aklıma geldikçe, hâlâ tüylerim ürperiyor. Kate açık, görünür bir tepki vermedi. Merdivenin başında elime bir kitap tutuşturdu, ciltsiz bir kitap: "Bunu bir dene, hoşuna gidebilir." Dışarıya çıkınca, ilk sokak lambasının altında durdum, kitabın sırtını okudum: "*Antic Hay,* Aldous Huxley". Tanıdık bir isim değildi.

Kate zamanla beni, evli ablası Toni ve onun kocasıyla da tanıştırdı. Ablanın her an kırılmaya hazır bir güzelliği vardı – sivri dilli, hayıflanmalarla, hüsranlarla dolu. "Isırgan" bir mizahla aktarılan, heba olmuş bir müzik yeteneği, derin bir Berlin özlemi, vs. Beni hoş karşıladılar. (Daireleri Regents Park'ta, dar bir sokaktaydı.) İki kardeş beni himayeye alma yarışına girdi. Çağdaş İngiliz edebiyat âlemine giriş yapmanın en doğru, en uygun yolu bu değildi. Öte yandan, öyleydi de. Percy Muir, İskoç koca, kitap koleksiyoncularının dünyasında, doruğa doğru ilerlemekteydi. Çevresi genişti; villalarda yaşayan, taşrada da sayfiye evleri olan dostlar. Mahzeni olan evler. Şarap mahzeni. Hepsinin kütüphaneleri vardı. Kimisi değişik, sıradışıydı; çoğunluğu bilgili, evlerinde, sanatla iç içe yaşayan insanlar. Konuşabiliyorlardı. Ben masanın ucundaki genç kızdım. Ama *oradaydım:* Kapılar açılmıştı. Hâlâ resmî vasim, hâlâ güvenilir, nazik Robbinsler o Avustralya gemisine çoktan binmişti sanki.

XV. Bölüm

Kumlar bir kez daha yer değiştiriyor

Geçişler sorunsuzca halloldu. Yine, birkaç yanlış algılamaya dayanmaktaydılar. İyi niyetle mi? Kasıtlı mı? Kendini kandırmak mı? Hepsi. Robbinslerin *loco parentis* görevini Kate ve Percy Muir çiftine devrettiği yolunda bir genel kanı vardı; havariler gibi bir tür "el verme" yöntemiyle; işin aslı, hiç karşılaşmadılar. Abla Toni tutturmuştu (böylesine güçlü bir inat damarıyla ilk kez karşılaşıyordum): Annem, analık sorumluluğundan yoksundu; dolayısıyla o, daha doğrusu üçü birden (kendi çocukları da olmadığına göre) bana kendi usullerince hamilik etmeye soyunabilirlerdi. Meğer, azıcık geç kalınmış olan bu rol, beni neredeyse tamamen eski halime bırakmakmış: galeri galeri dolaşmaya, örneğin. Ama bu gezilere üçü de bazı katkılarda bulundu; birkaç roman, yönlendirici ilgi alanları, gibi. Kate bir gün beni kanadının altına aldı, götürüp Kıyı'daki [Thames Nehri'nin kıyısı] Adliye Binaları'na bıraktı. İzlediğim ilk duruşma, tanınmış bir bando şefinin açtığı bir iftira davasıydı; mahkeme heyetinin (o zamanlar hepsi erkekti, elbette) bilgisinin ve sunumunun kalitesi, olup bitenlerdeki vakarla teatral hava karışımı beni bir anda büyüledi. Bağlayıcı, kısıtlayıcı mantıkla adaletin birbirine yedirilmesi, bir de o arıtılmış romantizm, müthiş ayartıcıydı. Ömür boyu kurtulamayacağım bir oltaya yakalanmıştım. İngiliz hukuk sisteminin, bir kanun maddesine verilen o tartışılmaz, yüce önemin ve anayasanın uygulanış yöntemlerinin oltasına. Oraya yeniden gittim. Tek başıma.

Kate mahkeme salonunun arka sıralarında bana bir yer ayarlamıştı – *onun yargıcının* kâtibi olan adamın iltimasıyla. Kısa bir süre sonra, avukat olmak için can atmaya başladım. Yanlış cinsiyet, yanlış ses; üstelik hani eğitim? Ancak daha sonra, epeyce sonra, genç kızlığımda izlediğim o duruşmalar sayesinde, yan bir iş olarak adliye muhabirliği yaptım.

Marylebone'a, Kate-Rosie'nin yaşadığı çok daha gösterişli pansiyondan birkaç kapı uzaktaki bir pansiyonun arka odasına taşındım. Anneme tam olarak ne bilgi verildi, hatırlamıyorum (hızlı, ucuz, dolayısıyla bertaraf edilmesi olanaksız, uluslararası telefon iletişimi çağına henüz girilmemişti). *Antic Hay*'den bir tane almış, ona yollamıştım. Bana cevap yazdı; neredeyse tam bir mektup: Memnun olmuş, etkilenmişti. Kitap harikaydı, birinci sınıftı ve *yeniydi*. "Bu romancının adını tekrar duyacağız." Bir tür modern Swift. Dediklerini bir kenara yazmalıydım. Öte yandan – "*au fond*[1] bir romancı değil o". Aklıma yazdım, ama görüşlerine katılmadım (o sırada).

Annemi, artık yapılması gereken maddi ayarlamalara el atması konusunda bir biçimde ikna etmiş olmalıydılar. Ödeneğim şimdi Muir çiftine gönderiliyordu (onlar da tek kuruşuna dokunmadan, doğruca bana aktarıyordu); bir başka değişiklik de, paranın artık annemden değil, Alman vasimden, şu *eski* bakandan gelmesiydi (hâlâ var olma mücadelesi veren Weimar Cumhuriyeti'ndeki hükümetlerin ömrü pek kısaydı). Babamın mirası sonunda hallolmuştu: Şato emekli bir diplomata, kendi türünün iyilerinden olduğu kanıtlanan koleksiyon da saygın bir müzayede evinde, açıkarttırmayla satılmış, elde edilen gelir bölüştürülmüştü. Bir kısmı Jacko'ya verildi (ve bir gece yarısı evliliğini bitirmesini sağladı), bir kısmı da yasal vasimin gözetimine. Titiz ve dürüst bir adam olan vasim, yaşım tutuncaya kadar, "İngiliz eğitimimi" karşılayacak bir harçlık belirledi. Bu miktar, Robbinslerle yaşadığım dönemde elime geçenin bir hayli altındaydı. Eh, bana da şu anda zaten daha azı gerekiyordu,

[1] (Fr.) Sonuçta, son tahlilde. (Ç.N.)

ayrıca parayı idare etme konusunda iyiydim: şuradan buradan kısmak ve elzem ödemeleri hemen, ânında yapmak; kalanı en iyi şekilde değerlendirmek; mümkün olduğunca uzun dayanmasını sağlamak. Örneğin: kahvaltının ücrete dahil olduğu pansiyonda, ön tarafa bakanı değil, arka odayı tutmak. Rosie'yi öğle yemeğine Soho'ya götürürdüm: Hafta sonları daima serbestti.

Artırdığım paraları bir başka hoş, zevkli amaç için de kullanıyordum. Ne zaman İtalya'ya dönme vaktim gelse, vasimin muhasebecisi bana yol parasını gönderirdi. Birinci sınıf. Ben üçüncü sınıfta yolculuk eder, Sebastian Flyte ile Charles Ryder'ın Venedik yolculuğuna öykünürdüm. (Şimdi düşününce; bu parlak, göz alıcı oğlanların öyküsü ne kadar da geç yazıldı.) Elime geçen o tatlı, nakit parayla, İtalya sınırından sonra çeşitli posta trenlerine geçiyor, görmeyi tasarladığım yerlerde fazladan birkaç saat geçiriyordum. Denk gelirse, birkaç iyi lokantada karnımı doyuruyordum.

Halimden gayet hoşnut olduğum o keyifli, sarkaçlı yaşantı -İngiltere-İtalya-İngiltere- ansızın sona eriverdi. Alessandro'yla annem, dışadönük ve iyi bir yaşam sürdükleri İtalya'dan, neredeyse bir hafta içinde ayrıldılar. Fransa sınırını geçmiş, rahat, kayıtsız bir tavırla, hiç büyütmeden, oradaki İtalyan kolonisine ait olduklarını öne sürmüşlerdi; aynen de böyle kabul edildiler ve İtalyan pasaportlarını elde tutmayı becerdiler. O zamanlar -1923- mümkündü bu; toplulukta bu konumu benimsemenin akıllıca olacağını düşünen birkaç seçkin erkek de vardı: Faşizme karşı direnen ve varlığı bilinen herhangi bir örgütten değillerdi, fakat faşizmden *yana* olmadıkları da açıkça ortadaydı. Şurada burada, giderek artan tehlike altında, paylarına düşeni yapmışlardı - bir komşunun elyazmalarını gece-baskıncılarından saklamak, herkesin katılmasını bekledikleri bir şeye katılmamak, birinin başını belaya sokacak bir bilgiyi, bir ihbarı yabancı bir adrese göndermek, *London Times* gazetesini el altından dağıtmak. (Gazete hâlâ aboneye ulaştırılıyordu, ama genellikle sansürlenmiş olarak - makasla kesilmiş şeritler.) Bütün bu

çabalar ne kadar da mütevazı, ne kadar önemsiz görünüyor; şimdi, gerçekte neler olup bittiğini düşününce; gelmekte olanı, Sovyetler Birliği'ne çoktan gelmiş olanı, yedi yıla kalmadan Nazi Almanya'sında başlayacak olanı düşününce: dayaklar, hintyağı, ıssız, vahşi adalara sürülmeler... Ve bunların yol açtığı evrensel sonuçlar: o sırada, daha sonra ve *şimdi*. Zavallı, acınası insan ırkı.

Annemle Alessandro'nun erken davranıp vaktinden önce birer *sığınmacıya* dönüşerek girdikleri yolu, ellerinde yeterli imkân olsaydı ya da öngörüleri daha güçlü olsaydı, pek çokları da izlerdi. Annem, diğer pek çok özelliğinin yanı sıra, cesur bir kadındı. Neye mal olmuş olursa olsun, çekip gittiğine çok memnunum.

Nereye gitmeyi planlıyorlardı peki? Planlamak, fazla kesin bir fiil. Çıkarabildiğim kadarıyla, batıya, Fransa'nın Atlantik kıyısına doğru ilerlemekteydiler; Biarritz yakınlarındaki bir yerde, onları ağırlayacak dostları vardı. Tren yolculuğunun başında, kompartımanlarına yerleştiklerinde müthiş bir gerginlik yaşamışlar. Ventimiglia'da sık sık, insan yola devam etmeyi beklerken, tehdit dolu gecikmeler olurdu. Sınırı geçtikten sonra, gerginlik yerini annemin sabırsızlığına bırakmış. Bütün o aktarmaları, doğru bağlantıları hatasızca yapabilecekler miydi? Çoktan akşam olmuştu ve Fransa'nın öteki yakasına uzun, lanet olası bir yol vardı. Onları neyin eyleme geçirdiğini hiç öğrenemedim. (O yolculuk hakkında birkaç öykü uydurdum; yanlarındaymışım gibi. Hâlâ, o yolculuğa katıldığım duygusuna kapılırım.) Gerçekten neler yaşandığına gelince, devşirebildiklerim şunlar: Vakit iyice ilerlemişti, annem, bıkkın ve yorgun, karanlıkta seçebildiği kadarıyla, yol aldıkları sahilin oldukça iyi göründüğünü belirtti. Hepsi de birbirine benzeyen istasyonlarda kısa molalar verilmekteydi. Bunlardan birinde trenden inemezler miydi? Yanlarına çok az eşya almışlardı. Kondüktör, artık bir Fransız, onlara ilgi gösteriyor, yardımcı oluyor, annem camdan dışarıya bakarken, valizleri koridora çıkarıyordu. Molalar gerçekten çok kısaydı. Tren çuflayarak ilerlemeyi sürdürdü. Yardımlar da öyle. "Kararını ver artık,

bak yakında Marsilya'da olacağız." Marsilya *olmaz* – annem orayı Napoli'nin bir çeşitlemesi olarak görüyor, şu aşamada bir Napoli daha istemiyordu. Bunun üzerine, bir sonraki durakta, güler yüzle trenden indirildiler, valizleri de peşlerinden fırlatıldı. Kendilerini minicik bir taşra istasyonunun peronunda buldular – Olliоulles-ile-bir-şey; görünürde deniz filan yok. Gece yarısıydı. Bir otobüs beklemekteydi. Fransız Ulusal Demiryolları'nın içten bir hizmeti olan, küçük, dingildeyen taşıta binmelerine yardım edildi, taş çatlasın yirmi dakikalık, sarsıntılı bir yolculuğun ardından, uykuya çekilmiş bir liman kasabasının rıhtımında indirildiler.

Bir otel vardı. Işıkları hâlâ yanıyordu. Hotel de la Tour. "Bien sûr nous avons des chambres."[1] Odayı bir geceliğine tuttular. Ertesi sabah güneş yere kadar camlı kapıdan içeriye girdi; kapı bir balkona açılıyordu, balkonsa bir deniz kıyısına: limanda sallanan küçük tekneler. Çok güzel, dedi annem. Zevkle hazırlanmış kahvaltı tepsisi odaya getirildi. Bizzat Patroniçe tarafından; kadın yanlarında birkaç dakika oyalandı. Sakin sezondayız, dedi; özel, indirimli fiyatlarla ilgilenirler miydi? Haftalık olarak. Korkarım bugün yola çıkacağız, dedi Alessandro. Gerçekten çok güzel, diye yineledi annem. Belki de bugünün işini yarına bırakmamak daha akıllıca olacaktı: Mektuplar postalandı, bulanan sular görmezden gelindi, kararlar alındı (ya da ertelendi) ve orada kaldılar – yıllarca.

O güzelim balıkçı kasabasının, onların ve benim gelecekteki yuvamızın adı Sanary idi; Sanary-sur-mer. Daha sonraki olaylar, oraya uluslararası denebilecek bir ün kazandırdı. Ama o günlere daha çok vardı. *Entre-Deux-Guerres*[2] döneminin henüz yarı yolunda bile değildik.

Bir süre sonra ben de çağrıldım. İlk birkaç sefer, hissettiğim şey meraktan, hevesten çok, yönünü yitirmişlik duygusuydu. Fransa o âna kadar salt trenlerle, çoğunluğu uyuyarak

[1] (Fr.) Elbette odamız var. (Ç.N.)
[2] (Fr.) İki savaş arası. (Ç.N.)

geçilen bir ülkeydi benim için. Akdeniz kıyısını, bitki örtüsü ve sesler açısından İtalya'ya benzetirdim; mimarisini asla. Ailem artık yersiz-yurtsuzlara özgü bir rahatlık, gamsızlıkla oradan oraya sürüklenmiyordu. Fakat ufukta maddi kaygılar belirmişti – bir miktar paranız olsa bile, ona sahip olmakta zorlandığınız, güçlüklerle karşılaştığınız bir dönemin başlangıcıydı. O ilk yaz, dar bir koyun ucundaki sıcak, derme çatma bir kulübede kalıyorlardı; Sanary'den on dakikalık yürüyüş mesafesinde, yosunlardan ve kayalardan ibaret Port Issol Koyu'nda. Terk edilmiş gibiydiler, her ne kadar café'lerde edinilen yeni ahbaplar çevrelerinde dolanmaya başlamış olsa da. Ben ortaya çıkınca, bana Matmazel diye hitap ettiler, arkasına Alessandro'nun soyadını ekleyerek: Merak uyandırdığımız kesindi. Bu tecessüsü açığa vuranlar da vardı tabii: noterin ve emlak komisyoncusunun karıları, çocukları. (Kendimi dingin, duru suya sırtüstü bırakıp yapayalnız, dokunaklı bir sesle şiirler okumayı yeğliyordum; Rimbaud'yu ezberlemeye başlamıştım.) Ressamlarla, Parisli ya da Anglo-Sakson yazlıkçılarla henüz tanışmamıştık; beyaz, yuvarlak bir deniz fenerinde yaşayan ve afyon kullandığı söylenen eski denizciyle de – yaşam akışımızda dostumuz, hayat arkadaşımız, âşığımız, hasmımız, eleştirmenimiz, akıl hocamız, koruyucu meleğimiz olacak erkeklerle kadınlar henüz ortada yoktu.

XVI. Bölüm

Fransa'nın güneyi – Pusuladaki doğru noktanın gerçek başlangıcı

Şimdi: Gözlerimi kapatınca, hatta açık tuttuğumda bile, onu görüyorum: yoğunlaştırılmış, derli toplu ve panoramik; bir izleyicinin tiyatro sahnesini bir bakışta, bir bütün olarak algılayışı gibi. Tekneleri, iskeleleri ve halat kangallarıyla deniz kıyısı; çömelmiş, ağları onaranlar, bazı *parties de boules*'lerin[1] hiç kesilmeyen, madeni şakırtısı; ötede, pazarların, dükkân ve tanışların toplaştığı *"la place"*, meydan, yan yana dizilmiş belediye, kilise ve tütün barlarının ön cepheleri; onları annemin gözleriyle görüyorum: de la Tour Oteli'nin balkonundan ilk kez gördüğü şekliyle. (Şimdi aklıma geldi; karışık ve değişken bir ünü olan o otelde hiç kalmadım – üstü kapalı verandada yenen, hepsi birbirinden lezzetli yemekler, sade, yalın odalar, rahat, kaygısız turistlerle yaramaz oğlanlardan oluşan müşteriler. Öte yandan, anımsamıyor olsam da, orada bir ya da iki gece geçirmiş, gündoğumunda, balıkçı tekneleri yola çıkarken, dışarıya süzülmüş olmalıyım.)

Kıyıdan kara içine doğru uzanan birkaç dar sokakta, giderek gelişen dükkânlar, bir sürü fırın, kasap, epeyce dikkat çeken bir *épicerie*[2], kumaşçılar, ayakkabıcılar, *crémerie*[3], pastane, duvarlarından silme kapların, tavaların sarktığı bir

---

[1] (Fr.) Ağır çelik toplarla oynanan, Güney Fransa'ya özgü bir oyun. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Bakkaliye (Ç.N.)
[3] (Fr.) Süt ürünleri satılan dükkân. (Ç.N.)

mahzen. Kapı zillerinin çıngırtısını duyuyor, ayağımın altındaki kaldırım taşlarını hissediyorum; postaneyi geçince bütün bunlar biter, hafif bir meyille tırmanışa geçen yol, yarı kırsal bir hal alır: seyrek evler, sonra villalar, henüz sayıları çok değil ama oldukça çirkin, birkaç aile pansiyonu, tenis kortu ve saksıdaki büyük, acıklı palmiyesiyle, yörenin tek ciddi oteli; mezarlık, az ileride de tekerlek izleriyle kaplı, dar yollardan biri daha; bir tanesi, Provence Alpleri'nin eteklerine doğru yükselen, arkaik güzellikteki taşraya uzanıyor – haşin, güneşten kavrulmuş, toprağı verimli, boş düzlükler, tek tük bile denemeyecek kadar seyrek, alçak, yaşı olmayan, taş mesken; kekik-kokulu, taraçalar halinde dikilmiş zeytinler, nergisler, asmalar: Sanary.

Tıpkı eskiden olduğu gibi.

Çocukluğumun sonunu, ergenliğe geçişimi, yetişkinliğimin neredeyse ilk on yılını orada geçirdim; inatla sürdürmeye çalıştığım, hâlâ da özlemini çektiğim bir dönem, en mutlu yıllarımdı; her ne kadar sabit, dengeli bir ev hayatının doygunluğuyla sıkı, zorlu bir çalışma azminin oluşturduğu sağlam temelden yoksun olsa da, ortamın sağladığı o coşkulu sevinç açısından, savaş-öncesi Roma yıllarıyla benzeşiyordu. Fransa'nın güneyindeki mutluluk oradan, o ortamdan kaynaklanıyordu; başarılardan değil, gelişmelerden değil. Orada yaşananların çoğunluğu iyi, hatta çok iyiydi, bazıları da sarsıcı. O zamanlar, günbegün yaşadığım şey, deniz, ışık, güneş, ağustosböceklerinin gece ötüşleri, ilk gönül kovalamacalarıydı; bazısı can katan, bazısı umutsuz ya da yanlış, kimisi kalıcı, değişime dirençli çıkan bağlılıklar – hepsinde de alttan alta bir otoriteden kaçma, evde gelişmekte olan trajediden kaçınma çabası.

* * *

Bunların hiçbiri, birkaç sayfa önce anlattığım o ilk ziyaretimde, aklımın köşesinden bile geçemezdi, elbette. İkinci ya da üçüncü gelişimde çok şey değişti – annemle Alessandro, tepetakla yuvarlandıkları bu yaşamdan alabildiğine hoşnut

görünüyorlardı... Genişçe, esintili, manzaralı bir villada, yeni, ilginç tanışlarla ve eski dostlarla kuşatılmış bir halde yaşıyorlardı; az çok istikrarlı bir yaşam kurulmaktaydı. Alessandro karısının bağlantıları sayesinde, çağdaş sanat pazarına akıllıca bir giriş yapmıştı. Bir dostlarının bol cereyanlı villasını uygar ve rahat bir eve dönüştürmekle meşguldü. Karı-koca ve ben, iki yanı servili bir geçidin sonundaki, gerçekten çok güzel, on sekizinci yüzyıl Provence *mas*'ına[1] taşındık. Ev hayatındaki yerimi aldım - üzerine eğilmem gereken kendi işim bir yana, on yıllık dönemin o son yılları zaten epeyce hareketliydi. Benim yaşadıklarıma gelince; bölük pörçük de olsa daha önce sözünü ettim zaten: Mimerellerle ilişkim - Oriane ile alaycı ve muğlak, Pierre'le sevgi dolu, derin ve vefalı. Fransa'nın güneyindeki bu ilk yıllarımın daha kapsamlı bir aktarımına yeniden giremem; yakışıksız ve yadsınamaz bir nedenle: Olup bitenlerin bir çeşitlemesini, bir romanımda çoktan anlattım; gerçek ve uydurulmuş öykülerden yıllarca sonra yazdığım bir romanda. Öte yandan, bellek denen imbik rahat durmuyor. Görüş açıları, perspektifler değişiyor. O kitaba özyaşamöyküsel bir roman muamelesi yaptım. Orada anlatılanların çoğu *gerçekten* olmuştu, ama bir romanın gereklerine uyacak bir gevşeklik, esneklikle sunuldu: kırpmak, zamanı ayarlamak, yoğunlaşmak. Şimdi yapmaya çalıştığım şeyse, ortadan başlangıca doğru, sonra yine ortaya, oradan ileriye, belki bir yargıya doğru, zikzaklı bir akış tutturmak - bir bireyin kökleriyle değil seçici eğilimleriyle gördükleri; bir öykü anlatıcının zihnen budadığı, kırptığı özyaşamöyküsel parçacıklar. Sanary'nin birinci bölümünü yazarken, elimden geldiğince kısa, özlü olmak zorundayım, tutarlılığı bozmadan. İyi ama, daha ilk güçlükle karşılaştım bile: Huxleyler. Aldous ile Maria Huxley: Yaşamımda öylesine büyük bir yer kaplıyorlar ki, tarihsel sıralama nasıl olursa olsun, bu metinde öyle küçük parçacıklar halinde verilemezler. İşte şimdi, tam da bu noktada kendimi, gerçek anlamda ilk tanışmamızı -kısaca da olsa- anlatmak zorunda hissediyorum.

[1] (Fr.) Kır evi, çiftlik. (Ç.N.)

Onların, bu göçebelerin oraya nasıl geldiği sorulabilir: Londra'dan Floransa'ya, Forte dei Marmi'ye, oradan Paris'e; kiralık apartman dairelerinden İtalyan villalarına, İsviçre dağ köşklerinden Fransız şehir evine. Güney Fransa'da hayatta kalma savaşımı veren D.H. Lawrence'a yakın olmak istemişlerdi. Lawrence Bandol'de, hemen yanı başımızdaki tatil beldesindeydi. Ama Bandol ona iyi gelmedi (tıpkı Katherine Mansfield'e de yaramadığı gibi) ve bildiğimiz üzere, 1930 yılının baharında, kıyının öteki tarafında, Vence'da öldü. Lawrence'la Frieda'yı sonuna kadar takip eden Huxley çifti, daha sonra canayakın bir otel sahibinin ilettiği haber üzerine Bandol'e döndüler: Sanary'deki La Gorguette'te, denize birkaç yüz metre uzaklıkta, içinde inşası süren bir evin de bulunduğu bir arazi parçası satılıktı. Onlar da zaten durulmak, yeniden yerleşik bir düzen tutturmak istiyorlardı. Aldous'un geleneklere saldıran, yerle bir eden romanlarından sonuncusu *Ses Sese Karşı,* maddi durumlarını bir hayli düzeltmişti. İtalya -ilk göz ağrıları- çığrından çıkmıştı (güçlenen faşizm), İngiltere ise Aldous'un netameli bünyesi ve gözleri için fazla soğuk, fazla karanlıktı. Maria yerel bir taş ustasıyla birlikte, eli yüzü düzgün, azıcık da eksantrik bir ev kurdu; yalnız şafaklarında, yemyeşil bir bahçe yarattı: okaliptüsler, bağ kütükleri, incirler, aralarında da gardenya öbekleri, kalın yapraklı enginarlar; ılık hava, deniz ve huzurla sarılı bir yaşam: Villa Uley'de açıkça görülebilen bir denge, bir durmuş oturmuşluk.

Taş ustası, hoş bir sürpriz yapıp onları sevindirmek için (Huxleyler gittikleri her yerde ilgiyle, çoğunlukla da sevgiyle kuşatılırdı), kapı sövesine, kocaman harflerle onların adı olduğuna inandığı sözcükleri yazmıştı. Maria teşekkür edecek, adamın hatasını düzeltmeyecek, üç kıtadan gelme ziyaretçiler de onları bu harikalar diyarına özgü kapıların ardında bulacaktı.

Biz de böyle bulduk onları: Annem, edebiyattan hiç anlamayan üvey babam ve gencecik ben, kavurucu bir yaz ikindisi, Roy Campbell tarafından adeta zorla oraya götürüldük. Bu

Güney Afrikalı şair, mitoman, hevesli boğa dövüşçüsü adayı ve ayyaş, bizde kalıyordu. Oxford'dan tanıdığı Huxley'in yakınlarda bir ev yaptırdığını duymuştu. Onu görmek için tutturunca, arabaya doluşup yola koyulduk; boşu boşuna yollara düştüğümüzden emindik, hem onları bulsak bile, böyle çat kapı gitmek büyük bir densizlik olacaktı. Her neyse, bir süre arandıktan sonra evi bulduk. Açık bir kapı, arkasında, kırmızı tuğlalı bir zeminde, kitap desteleri arasında, o çekirge bacaklarını düzgünce katlamış oturan Aldous; kitapları dönen bir kafese tıkıştırmaya çalışıyor. İlk konuşan Campbell oldu; duyarlı davranmıştı, çünkü Aldous'un gözlerinin, hele de beklenmedik bir yüzü seçemeyeceğinin farkındaydı. Aldous tatlı tatlı gülümsedi: "Roy! Gelmekle ne iyi ettin!", sonra bize döndü, iki elini havaya kaldırdı: "*Yeni Ev'deki İlk Gün* kadar *dehşet* verici bir şey yoktur."

Antic Hay'in elime tutuşturulduğu günden bu yana, yazarın şu âna kadar yayınlanmış her sözcüğünü okumuş, tekrar tekrar okumuştum, ama nasıl biri olduğuna dair hiçbir fikrim yoktu – fildişi kulesinde yaşayan loş, puslu bir hayal? O zamanlar yayıncılar arka kapağa yazarların fotoğrafını basmaya bu kadar düşkün değillerdi. Beni ilk çarpan, *duyduklarım* oldu. Bu acelesiz, gümüşsü, vurgulu sesi dinledim; Jowett-Lewis Carroll, Oxford kuşağının sesi, daha Aldous'un zamanında bile çoktan modası geçmiş bir tını, modaların, yaşın ve Birleşik Devletler'deki yirmi beşlik yıllık yaşamın etkilemeyeceği, hep aynı kalacak olan o ses.

Maria bir anda ortaya çıkıverdi – Huxley'in evli olduğunu hiçbirimiz bilmiyorduk. İşte, karısı karşımızdaydı. Bol, dökümlü, beyaz bir pantolon, boyunda mercanlar, iri, yoğun bir dikkatle odaklanmış, nefis mavi gözler, El Greco'nun meleklerinden birinin yüzü ve vücudu. Maria yabancıların baskınlarına alışıktı; hali tavrı olağanüstü sakin, telaşsızdı. Bunu bir çay partisi, sözü kimselere bırakmayan annemle Aldous'un sohbeti, aynı akşam Maria'nın elinde ekmekle bizim eve çıkagelişi izledi...

Eh, bunun daha uzunu, yine bir başka kitapta, daha sonra

yazdığım biyografide var; o bir başka çağdı, onlar da çoktan öldüler. Maria'nın çaydanlığının çevresinde toplaştığımız, Roy'un, iskemlesinin altındaki alışveriş torbasında duran şişeden kırmızı şarap yudumladığı, benim masanın en dibinde, dilsizce oturduğum o gün, geleceği öngörmek, ileride neler olacağını tahmin etmek olanaksızdı.

XVII. Bölüm

Meşum bir sıralanma

Şimdiki hikâyem -neşeli değil- bir birikimin, geçmiş olaylar, tesadüfler ve talihsizlikler karışımının indirdiği, yıkıcı bir darbe hakkında. Yine İngiltere'de geçirdiğim bir dönemin ardından Sanary'ye dönüyordum; reşit olmama daha iki yıl vardı ve pek de sağlam sayılamayacak bir olguya dayanan genel kanı şuydu: Eğitimim aralıklı da olsa sürüyordu, bir diploma alma yolunda ilerliyordum (Şehir'de yapılan bir sınavla, bir tercümanlık belgesi almak türünden bir şey). Toulon istasyonunda beni Alessandro değil, Pierre Mimerel'in Excelsior Garajı'ndan yollanan bir işçi karşıladı. Bunda bir gariplik yoktu, çünkü üvey babam son zamanlarda bir hayli meşguldü. Yanımda armağanlar vardı: Alessandro için tenis raketleri, caz plakları, annem için Ivy Compton-Burnett; bunlar evde epeyce heyecan yarattı. Sonra öğle yemeğine oturduk. Bir terslik vardı. Hem de büyük bir terslik. Başlarda, annem neredeyse hiç ağzını açmadı; hemen ardından da asabileşti. Giderek hırçınlaştı: Çok seyrek taktığı saatine bakmak istercesine, kolunu kaldırıp duruyordu. Alessandro gergin ve suskun, öylece oturuyordu. Yemeğimizi doğru dürüst bitirmemiştik ki, annem kalktı, kapıya seğirtti. Alessandro da peşinden. Annem durdu, bana şöyle dedi: "Seninle konuşmak istiyorum. Hazır olduğumda o sana haber verir."

Odasına girince, onu yatağında buldum; şimdi oldukça sakinleşmişti. Ama gözlerinde yanıp sönen bir parıltı vardı. Görmeyen? Zafer dolu?

"Sana anlatmam gereken bir şey var."

"?"

"Ah, otursana. Dolanıp durmayı kes..."

Bir iskemle çektim.

Sakin, kontrollü bir sesle, "Bir kadınla ilişkisi var," dedi.

İçimden, aman Tanrım, dedim ve kızardım; geçen yıl bir-iki şey (ne? olay mı?), daha doğrusu, izleri yok etme vakası olmuştu. Biliyordum, çünkü örtbas etme eylemine şöyle ya da böyle katılmıştım. Bana öyle doğal görünmüştü ki – neredeyse doğal, yani. O bir erkekti, genç bir adam. İtalyan' dı. Evet, annem onun için her şeydi, ama bu gerçeğin konuyla ilgisi yoktu. (Annemin ona, her ne kadar aşkla da olsa, kendi yaratısı ve malı gibi davranıyor olmasının etkisi var mıydı? Belki de yalnızca küçük bir eğlence ihtiyacı?) Sağda solda, Alessandro'nun kollarına atılmaya hazır bir sürü kadın vardı – inşaat işleri için çokça geziyordu. Yumuşak başlı olduğu kadar da şen, gamsız bir erkekti. Gözü yaşlı bir Fransız kız vardı ki, katı bir "hayır" kalpsizlik olurdu. Hepsi de gayet kısa, önemsiz şeylerdi, ama ince buz tabakaları oluşturmaya yetmişti; işte Alessandro'yla aramdaki kardeşçe dayanışmanın devreye girdiği yer de burasıydı: Her ikimiz de, annemin bilmemesinin daha iyi olacağından emindik. Arkasında bıraktığı o ateşli ve erkeğinkinden kat kat yoğun, uzun geçmişe böylesine güvenmek (tıpkı Kraliçe Victoria'nın arkasında, daima içine gömülebileceği bir koltuk bulacağından emin olması gibi), anneme inanılmaz büyüklükte bir bedele patlamıştı.

Tek söyleyebildiğim, "Evet, anne?" oldu.

Bunun üzerine uzun, açık, görünüşte mantıklı bir hikâye başladı. Kadın, "Evet, kadın..." bir arkadaşın bize gönderdiği arkadaşıydı, sahilde tek başına kalıyordu; zengin –ve fazlasıyla meşgul– bir adamla evliydi; onu birkaç kez görmüş, ondan hoşlanmıştım, tatlı, sevimli bir kadındı, alımlı, şık, çığırtkan olmayan bir tarzda modern; aptal değil, ama entelektüel de *değil,* gülmeyi seven, aşağı yukarı ben yaşlarda. "Eh, onunla doğru dürüst tanışmadım. Sonra, tam olarak altı hafta önce, bir gece Alessandro çok geç döndü – ertesi

sabah onu kanepede yatarken buldum, giysileri filan yerlerde. Topladım. Ceketini katladım... Yere bir şey düştü: Şöyle bir göz gezdirdim, birden, okuduklarımı kavradım. Onu uyandırdım. Az buçuk kendine geldi, şaşkın görünüyordu. 'Nedir bu?' dedim. 'Ne ne?' diye geveledi. '*Bu mektup!*'"

Annem gözlerini bana dikti: "Öyle bakmasana: Ceplerini *karıştırmadım;* kahrolası şey yere düştü. Mektup değildi, sadece bir pusula." Halının üzerinde yatan bir kağıt parçası...

O anda tam olarak algılayamamıştı; şaşkınlık, evet; inanmazlık. İnkâr, bir açıklama, o pusulanın tahmin ettiği şey olmadığına dair bir güvence beklemişti. "Evet, geceyi onunla geçirmiş... Hayır, ilk kez olmuyormuş." Kadını bir daha görmeyeceğine ilişkin bir söz? Şey, elbette... Ama hemen değil... Bunu kim yapabilir ki? Yabancı bir ülkede, bir otelde tek başına bırakılan bir kadın. Daha sağduyulu davranamaz mıyız?

Hayır, o aklı başında, neredeyse zinde ses tonuyla anlatmayı sürdüren annem, bunu yapamazdı. Ortalığı birbirine katmıştı; çığlıkları hâlâ kulaklarında yankılanıyordu. Öfke, ıstırap, yalvarma. Gün ilerlerken, Alessandro yıkanıp tıraş olmuş, sonunda tam anlamıyla kendine gelmişti; sevgi sözcükleri fısıldamaya, güven tazelemeye hazırdı. Annemden başka gerçek anlamda hiç kimse yoktu, bu macera hiçbir anlam taşımıyordu, ama yaşanmıştı işte – en iyisi, kendi akışına bırakmaktı. Bunu izleyen hafta annem biraz yatıştı; kendini erkeğin yerine koymaya çalıştı, bu ilişkiye neredeyse fıkra gibi bir dahil olma süreci yaşadı, kendi hoşgörüsünü alkışladı. Sonra dostane, *üçlü* öğle yemekleri yendi ("öteki kadın" gerçekten yanlarındayken, annem kendini daha rahat hissediyordu), ancak kocasının onu tek başına görmeye gittiği günler, annem sarsılıyor, perişan oluyor, erkeğin eve dönme vakti geldiğinde artık öfkeden gözü dönmüş oluyordu. "Ona canavarca davrandım." Alessandro'yu en çok hangi sözcüklerin yaraladığını iyi öğrenmişti, çığlık çığlığa hakaretler yağdırırken, bütün o yaygara sırasında da, erkeklerin, en iyi evliliklerin bile yıkılmasının ana nedeni olarak neleri gösterdiğini hatırlıyordu: gözyaşları, hakaretler, kaba

sözcükler... Kendini tutabildiği, kısa sükûnet dönemlerindeyse eski hallerine dönüyorlardı. Annemin aklı onunla hemfikirdi: Davranışları kontrolden çıkmaktaydı. Açık açık ayarlanmış bir randevu dönüşü, büyük kavgalar, rezaletler; sigara almaya çıktığında bile vırvırlar, dırdırlar; dahası, annemin kendi tavrına yönelik buz gibi eleştirileri, pişmanlık yorumları. Alessandro'nun sinirleri bu duygu tahterevallisine dayanamayacak kadar gergindi. Annem meydandaki eczaneye, arada bir çok az miktarlarda uyku ilacı aldığı, kibar eczacının temiz dükkânına gitti, adamdan "sinirleri yatıştıracak bir şey" istedi. (Uyuşturucu sözcüğü henüz günlük dile girmemişti.) Anneme şurupsu bir sıvıyla dolu bir şişe verildi; teskin etmenin ötesinde pek bir etkisi olmayan, gereğinden iri bir yudum alındığındaysa uyuşuk, mahmur sitemlere neden olan. Buna benzer başka karışımların da bir yararı olmadı. Annem arka odada görüştüğü eczacıya, çok mutsuz olduğunu söyledi: "Hırçınlığım ve kavgalarımla evliliğimi mahvediyorum." Kendini engelleyemiyordu – acaba *onun* bir yardımı olabilir miydi? Adam annemin çaresizliğini fark etmiş olmalı. Bir doktor var, dedi, kasabanın iki doktorundan biri; biri şen şakrak, güvenilir, sevilen biriydi, öteki... işte o, anneme yardımcı olabilir, belki –bir süreliğine– bir tedavi önerebilirdi... Annem ona bir görünebilirdi. Ama dikkatli olmalıydı... Tehlikeli olabilirdi (tehlike sözcüğünü gerçekten de kullanmıştı).

Doktorun, şu perişan palmiyeli otelin yakınlarında, cılız çamların arasında, hastalarını kabul ettiği (muhtemelen de yaşadığı) bir evi vardı. Adamın görünüşü hem şaşırtıcı, hem de ürkütücüydü: bir deri bir kemik; bollaşmış, tozlu bir takım elbise, saydam, sapsarı bir cilt, mor halkalı, çökük gözler – bir kara mizah çizgi romanından fırlamış bir figür.

Evet, annem ormandaki doktora gitmişti. Muayene hakkında fazla bir şey anlatmadı. "Neredeyse hiç konuşmuyor..." Oradan ayrılırken (ki neredeyse girmesiyle çıkması bir olmuştu) her ikisinin tahmini de, annemin soluk alışında bir sorun bulunduğu, bir tür astımı olduğuydu... büyük bir olasılıkla, kalple bağlantılıydı. "Ah, çok doğru, kalbimin

rahatlatılması gerekiyor!" Kolunu sıyırması istenmiş, bir iğne yapılmıştı. "Bir saniyede bitiverdi..." Ertesi gün yeniden gelip durumu hakkında bilgi verecekti. Eve dönünce doğruca yatağa girmiş, bir an sonra da içinde olağandışı bir hafiflik hissetmişti. "Sanki artık yeryüzünde değildim, benimle birlikte her şey yok olmuş, hiçbir şeyin önemi kalmamıştı; sadece o havada süzülme duygusu, o haklılık, o huzur."

Bu bütün öğleden sonra sürdü, hatta akşama, geceye kadar; haftalardır ilk kez *uyudu,* Alessandro'yu uyandırmadı. Ortada bağışlanacak ne vardı ki? Her şey öyle küçük, öyle uzaktaydı ki. Ertesi gün Alessandro onu arabayla yeniden ormana götürdü.

Burada sormak zorundaydım: "Seninle içeriye de girdi mi?"

"Tabii ki hayır. Arabada bekledi. O muayenehanede zaten benden başka hiç kimse yoktu, hiçbir zaman. Hiç hemşire görmedim... bir tek, yeniyetme bir oğlan, uşak gibi bir şey..."

Doktor memnun görünüyordu. Anneme bir reçete yazdı. Reçeteyi alıp eczaneye gittiler, adam da hiçbir yorum yapmadan küçük bir paket hazırladı: içi mukavvalı, karton bir kutu, içinde iki sıra minik şişe -ampul- ince, çelik bir törpü ve cam bir şırınga. Bir tane öğle yemeğinden sonra, dedi, bir tane de yatmadan önce.

Ama, dedim, "*Sen?* Yani nasıl?.. Hiç olur mu?"

"Yo, *ben* yapamadım, hayır." Eczacı, Alessandro'ya iğneyi nasıl yapacağını öğretti. O da beceriklidir, bilirsin, eli işe yatkındır; bütün o teferruatı çok iyi beceriyor. Şu cam şeyin mikroplardan arındırılması gerekiyor, *her* seferinde. İspirto ocağında, küçük bir tasta kaynatıyor - mutfak tezgâhı ona çok alçak geliyor da... yine de, çok uzun sürüyor, bitmek bilmiyor. En kötü tarafı da bu işte - beklemek... bugün de öyle oldu, senin gelişin yüzünden. Belki sana da öğretse iyi olacak -iyi fikir-, işe gittiğinde, geciktiğinde, sen halledersin...

O gün anneme sormadığım sorulardan biri de şuydu: "Bu ne zamandır sürüyor?" 1920'lerin sonundaydık, bizim gibiler öyle saf, öyle tecrübesizdi ki: Gece kulüplerinde burnu-

na kokain çeken genç kadınları duyuyor, afyon tekkelerini okuyorduk. Sherlock Holmes'un, Jean Cocteau'nun alışkanlıklarından haberdardık. Uyuşturucular kötüydü. Hiç tartışmasız. Ama çok uzaklardaydı: bir gizem buğusuyla sarılı: yabancı limanlar, *fin de siécle*[1] edebiyatı... Şimdi artık herkesin bildiği şeyler konusunda kara cahildik; iğnelerden, karıştırılan maddelerden, fiziksel ve yasal tehditlerden bihaberdik. Bağımlılığın anlamını bilmiyorduk. Belirtilerini de. Er ya da geç o dönülmez noktaya gelindiğini de. Bazı "kullanıcıların" alışma süresi çok uzun sürebiliyordu... hatta yıllarca; ama kimilerinin de, sabırsızlıkla bekleme, özlemle kıvranma, davranış değişiklikleri, acılı çığlıklar sürecine geçmeleri için birkaç ay yetiyordu. Annemin alışma süresi, normalden çok daha kısa sürmüştü; diğer bazı nedenlerin yanı sıra, iki talihsizlik onun çöküşünü hızlandırmıştı. Biri, tamamen rastlantı eseri, ormandaki doktorun tam da annemin gereksindiği an ortaya çıkıvermesiydi. (Dedikodular, varsayımlar çoktu, ama adamın niyetleri ya da kişisel alışkanlıkları hakkında elle tutulur hiçbir şey bulunamadı; aldığı ücretse mütevazı bir kasaba doktorunun muayene ücretini hiç aşmadı.)

Annemin ikinci şanssızlığıysa bünyesi, bünyesinin yatkınlığıydı. Buysa gerçekten beklenmedik bir şeydi, çünkü annem keyiflenmek, canlanmak için –babamla benim aksime– herhangi bir uyarıcıya ihtiyaç duymazdı; alkolün zevk verici etkilerinin doğru dürüst farkında bile değildi: Akşam yemeklerinde yarım bardak kırmızı şarabı bitiremez, eline tutuşturulan şampanya orada ılır giderdi. *Dolayısıyla,* o ilk bilgilendirme günü, oturmuş onu dinlerken şu sözcüklerin beni uyarması, telaşlandırması gerekirdi: "...en kötüsü de bu işte: beklemek". Ama bir şeyi, sordum: "Alessandro'nun sana verdiği bu şey *ne?*"

Rahat, kendinden hoşnut bir sesle, morfin, dedi.

---

[1] (Fr.) Yüzyıl sonu. Sanat ve edebiyat terimi olarak 19.yüzyılın sonunu belirtmek için kullanılır. (Ç.N.)

Annem yedi yıl daha yaşadı, gelgitli dönemler geçirdi: bazen patırtılı, acılar içinde, aşırı uçlarda; bazen sakin, belki de bozulmanın ve kayıpların bilincinde, ya da sadece mutsuz, kendini tekdüze akışa bırakmış. Tedavi gördüğü, iyileştiği devreler oldu. Ama baştan sona, eğlendirme, cezbetme, (kısa bir süreliğine) baştan çıkarma yeteneğini hiç yitirmedi; sık sık ferahlama, bağışlama dönemleri yaşıyordu – kendi zekâsı ve artık tepemize çökmeye başlamış olan dünya olaylarına duyduğu tutkulu ilgi sayesinde.

Taşan sabrın, haykırışlarla dışa vurulan hüsranın, alevlenen öfkenin sıkça deldiği o ilk zindelik ve hoşgörü aşaması (Canım, az biraz çapkınlığın ne zararı var ki?) fazla uzun sürmedi, yaz sonuna kadar bile dayanamadı. Ormana yeni ziyaretler, yenilenen reçeteler, artırılan doz, iki iğne arasındaki sürenin kısalması. Öteki kadın (annemin ilk tarifine tıpatıp uyan, iyi, nazik huylu, davranışları kibar, dikkatli, aşkını öyle avaz avaz haykırmayan) kasabadan ayrılmış, daha doğrusu kıyının öteki, şık tarafına, Riviera'ya çekilmişti. Alessandro gittikçe sıklaşan aralıklarla arabaya atlayıp oraya gidiyordu. Ben şu hüner isteyen küçük işlerde ustalaşınca, o da iyice rahatlamıştı – minik ampulleri kırmamak, iğnenin gireceği yeri pamukla ovalamayı unutmamak. Ortam iyice gerilince, öteki kadın ülkeyi terk etti. Mutlak kopuş? Soru hissediliyor, sorulmuyordu. Alessandro'nun ona beslediği asıl duygu, ihtiyaçtı; bunu bir aşk macerası değil de bir kaçış olarak görüyordu: evimizde giderek şiddetlenen karmaşadan bir günlüğüne, otuz altı saatliğine kaçış, alçak basınçlı bir ateşkes. Ama *X* erişilmeyecek bir yere gidince, Alessandro *onu* özlemeye başladı. Şu an, kadının adını anımsayamadığımı anlayınca, şaşırdım, fakat araştırmak, iz sürmek istemiyorum. Ondan hoşlanmış, her ne kadar o sıralar ilgi alanıma giren şeylerin çoğuna uzak olsa da, onunla her görüşmemizden zevk almıştım (ikimiz de yüzmeye bayılıyorduk); ona bir isim uydurmak içimden gelmiyor, bırakalım *X* olsun. Ona da bir gizlilik ve huzur borçluyum. Gittiğinde –ilk seferinde– az çok bir rahatlama oldu. Yokluk. Bu-

nun ne olduğunu hepimiz biliyorduk. Ama haberleşme, iletişim gibi konular aklımıza takılıyordu elbette. Alessandro, Sanary postanesindeki şu ince, çelik kutulardan birini kiralamış mıydı, kiralamamış mıydı? Duvarda, herkesin görebileceği biçimde, sıra sıra diziliydi bu kutular; beyaz boyayla, birden on ikiye kadar numaralandırılmış. (Yıllar sonra, ben de bir tane kiraladım; ne zaman tenha bir vakitte, bir bakmak için uğrasam, Alessandro'yu düşündüm.) Annem ona karşı sevecendi, giderek huzursuzlanan, hırçınlaşan Alessandro idi. Bu iki kişi, kendi aralarında, annemin zindelik, sakinlik ve hiddet gelgitleriyle, temposu bir düşüp bir hızlanan bir feragat dramı örmekteydiler. Hedefleri bir sona ulaşmaktı: Annem için bu, gönül macerasının sonu olmalıydı; Alessandro'nun ihtiyacı olansa bir *bitiriş* süreciydi. Bunu yavaş, ölçüsüz bir zaman diliminde yapabileceğine inanıyordu; *X*'le ikisi baş başa kalmalı, kendilerini ayrılığa hazırlayıp sonra ipleri koparmalıydılar – birkaç hafta, belki bir ay, gerekiyorsa biraz daha fazla. Yolculuk... İtalya olabilirdi, İspanya olabilirdi... Kesin bir plan yapmadan, adres belirlemeden: Yer değiştirdikçe bana (sırf benim okumam için) telgraf gönderecek, kaldıkları yerin ve oranın en bilinen otelinin adını bildirecekti – acil durumlarda haberleşme adresi olarak. (Annem bunu aldırmaz, havai bir tavırla onayladı.) Kadın, şoförüyle gelip Alessandro'yu alacak, şoför geri gönderilecek ve ikisi yola koyulacaktı. Böylece annem de yola koyulacaktı: kendi sorununu halletme yoluna. Söz vermişti: Şiirsellikten nasibini almamış ailesinin, sözünü etmeye bile yanaşmadığı şu Yapay Cennet'inden vazgeçmek için kolları sıvayacaktı. ("Düşüncesinden bile korkuyorsun," demişti bana, "oysa *Kötülük Çiçekleri*'ni okuduğundan bahsedip durardun.") Evet, zamanı gelince Alessandro da dönecekti. Ve her şey eskisi gibi olacaktı. Buna inandılar mı? Bence Alessandro inandı.

Onlar gidince, idareyi benim ele almam kararlaştırıldı. Alessandro'yla aramda bir sözleşme yapılmamış, doğru dürüst

konuşulmamıştı bile, sadece bir tür bağ, karşılıklı bir güven. İngiltere'ye doğru ilk yola çıkışımda, beni Napoli'de trene bindirdiği gün içime dolan bir duygu: *Yükümlü olmak*. Nereye kadar? O sırada elimde bir bilet, boynumda bir isim kartı, cebimde de az biraz para vardı. Şimdiyse, tek başıma bankadan çekemediğim (hesap açma yaşım hâlâ tutmuyordu) bir paradan sorumluydum, bunun anlamıysa annemi önlemek, makul miktarı aşan, birden fazla çek yazmasını engellemek ve borçları vaktinde ödemekti. (Alessandro'yla da aynen böyle yaparlardı; annem aynı yöntemi sürdüreceğimize söz vermişti.) Araba bana kalmıştı – geçen yıl, Alessandro'nun kazancıyla alınmış, gıcır gıcır bir Ford; iki kapılı, üstü açılabilen. Ona dokunmama bile izin verilmemişti. Sürücülük deneyimlerimi Pierre Mimerel'in sıra dışı garajında edinmiştim; çoğu Pierre tarafından, elle yapılmışa benzeyen, büyük bir olasılıkla gerçekten de yapılmış olan araçlarla. Yaşım tutar tutmaz (on sekiz), yani birkaç ay önce sürücü ehliyetimi almıştım, deneyimli olmasam da hevesli, gelecek vaat eden bir sürücüydüm. Hayatında hiç direksiyona geçmemiş olan annem, arabanın tadını son zerresine kadar çıkarmaya karar verdi: Yaşamın nimetlerinden yararlanacaktı. Ağustosun en sıcak günlerindeydik, sahil şeridi Cassis'ten Menton'a kadar arabayla, turistle, konukla tıkabasa doluydu. Bir başka deyişle, kötü tasarlanmış, yarıda kalan geziler yapacaktık, çünkü annemin artık "tedavi" dediğimiz şeyi için, geri dönmek zorundaydık. "Onu bir günde kesip atmamı beklemiyordun, değil mi?"

Sorunlar olduğu söylenebilir. O gereğinden fazla-kullanılan sözcükle, gerçekten de sorunlar vardı.

Malzemesini almadan evden –odasından, yatağından– çıkmamak için ayak dirediği aşamaya henüz gelmemiştik. "Yol kenarında duramaz mıyız? Bütün o kafeteryaların filan tuvaletleri var..." Uzunca bir süre direndim. Var gücümle.

Mikropları öldürme meselesi bile bir yana itiliverdi. ("Bir damla alkol, bir parça da pamuk.") Bu zevke, sefaya adanmış yaşamın bir parçası da, bana iyi bir lokantada ak-

şam yemeği ısmarlamaktı. ("Michelin rehberinden bir tane seç – kilometreleri boş ver, manzarası güzel bir yer bul.") İtiraz ettim. Zaten çok fazla para harcıyorduk. Ama işte, iç açıcı bir yerde, şık bir masadaydık, tabağına konduktan sonra doğru dürüst bakmadığı, aşırı ve pahalı yemekleri peş peşe ısmarlamaktaydık; bense hesabı istemeye hazır, ilk çalkantı belirtilerini kolluyordum, içimde bir sıkıntı: Daha sırada, şu binbir özenle hazırlanmış, leziz omlet var. Dolayısıyla, umumi bir tuvalet, delice bir gece yolculuğundan daha az korkutucu bir seçenekti.

Sanary'de o zamanlar bir bankanın, haftada iki gün birkaç saatliğine açılan, küçük bir şubesi vardı. Annem genellikle oraya kapılar kapandıktan sonra giderdi. Buysa rahatlatıcıydı: Bir çek daha bozdurulmaktan kurtulmuş olurdu. Bunun üzerine, benim uyanık annem hesaba yazdırmaya başladı. Kolaydı: Başlarda, her yerde kredimiz vardı. Fransızların yabancılara duyduğu güvensizlik, yüzeyin hemen altında dolanıp duruyor olsa da, henüz su yüzüne çıkmamıştı – Midi'de bu husumet genellikle bir neşe tabakasıyla kaplanırdı. Her neyse, şimdilik bize hem saygıdeğer konuklar, hem de iyi bir gelir kaynağı olarak davranmaktaydılar. Annem nakit parayı bastırmadan sipariş vermenin ya da satın almanın fiyakasına bayılıyordu. Müsrifçe, bol keseden ısmarlamak. Esnafın onaylayan tavrı, çok hoşuna gidiyordu; *traiteur*[1], balıkçı tezgâhı (pahalı olanı), küçük kitapçı dükkânı, çiçekçi, Bandol'deki hışır hışır ipek eşarplar satan butik; bunları ondan nasıl esirger, onu nasıl *durdurabilirdim?* Bir şeyler sunmak, armağanlar getirmek öyle büyük bir haz veriyordu ki. Dost ziyaretlerini sürdürüyorduk – doğru, uygun saatlerde yapılan, annemin açık vermediği, görünüşü güzelce kurtardığı misafirlikler. (Huxleylerin kapısını ilk çaldığımızda, bu kötü alışkanlık tüm hızıyla sürmekteydi, ama Aldous da Maria da birkaç dakika içinde anneme çarpılmış, bir terslik olduğundan kesinlikle kuşkulanmamışlardı.)

Şu aşamada, annem ziyaretlerini tek başına yapmaktan hoşlanıyordu. ("Taksiler ne güne duruyor?") O dışarıday-

[1] (Fr) Lokanta, aşevi. (Ç.N.)

ken, bir başka sorunla uğraşabiliyordum: Alessandro'nun adres değişikliklerini bildiren, düzensiz telgrafları. Annemin üstünde durmamaya söz verdiği bu açık, dobra mesajlar (üzerinde *TEHLİKE DURUMUNDA* yazan şu yangın söndürücüleri gibi), postaneden eve yaşlı bir kadın tarafından teslim ediliyordu; geldiğini haber vermek için kapının eşiğinde durup avaz avaz haykırması, annemi üzüyor, moralini bozuyordu. O odasındayken, telgrafı çabucak açmam, mavi kâğıdı minik minik parçalamadan önce, aklıma yazmam gerekiyordu: "Otel Plaza..." ya da "Villa Reale..." Sonra, bir kükreme duyuluyordu: "Sağlığım, acil bir durum *zaten:* Telgraf çek de gelsin." Evden, postane kapandıktan sonra çıkmaya özen gösteriyordum.

Kısa bir süre sonra, kayıtsız bir tavırla uzattığım reçeteyi kabul edecek kadar işgüzar ya da cahil bir eczacı bulmak için, arabaya atlayıp yollara düşmek *zorunda kaldım* – kasaba dışına ve uzağına, bazen saatlerce yol katederek, Bandol'e, La Ciotat, Toulon'a, bir keresinde ta Le Lavandou'ya. Sanary'deki eczacımız bana şefkatli ama kesin bir dille, *kendisinin* artık veremeyeceğini söylemişti: Doktorun adı iyice kötüye çıkmıştı. Bu iş de zaten çığrından çıkmıştı. Tıbbi gerekçe neredeydi? Ne kadar sıklaştığının farkında mıydım? Dozajın? *Yasaların*? Yapabileceği tek şey, annemi derhal profesyonel yardım almaya ikna etmekti. Annem öneriyi öfkeyle reddetti elbette. Çektiği acıyı, duyduğu gereksinimi anlamadığımı söyledi; kısmen haklıydı: Bir ihaneti, bir zinayı bu kadar büyüttüğü için onu küçümsemeye başlamıştım; acıma hissediyordum ama yeterince değil: ne ona yetiyordu ne de içimi susturmaya. Kızgındım, korkuyordum; kibar, sevecen davranabildiğim anlar çok enderdi. Birlikte hâlâ gülebiliyorduk, fakat çok sık değil. Kaçmak, kurtulmak için yanıp tutuşuyordum.

O arada neler mi oldu? Şu anda bana en tuhaf gelense, dostlardan yardım istemeyi aklıma bile getirmemiş olmam. O zamanlar birkaç iyi arkadaşım vardı; hem gönül ilişkisi hem de normal ilişkiler kurduğum, çoğunluğu benden büyük ve daha olgun, daha akıllı dostlar. Olup bitenden utanıyor, sakla-

maya mı çalışıyordum? Alessandro'yu savunma ihtiyacı mı? Eczacımız, fikri sorulmadığı halde, şöyle dedi: "Kocayı çağır."

Buna yanaşmadım. *Nasılsa* gelecekti; er ya da geç. Dönme zamanını kendisi belirleyecekti. Bu arada ilgilenmem gereken şey, annemin zaafı, ihtiyacıydı. Benim "tedavi" yöntemimi yavaş ve sakar bulmaya başlamıştı, kendi işini kendi görmeyi yeğliyordu – sallapati ama hızlı. Artık azaltmak, bırakmak gibi bir niyeti yoktu. Bana öğütleneni yaptım: Reçeteleri becerebildiğince uzağa götür ve aynı yere *asla, asla* ikinci kez gitme. Kapı eşiklerinde kapıldığım o sahne korkusu, takınılan o sözde vurdumduymaz tavır, sorulmayan sorulara hazırladığım düzmece yanıtlar hâlâ aklımda. Ford'u aynı mahalleye, bir kez daha park etmemek için yanımda sokak haritaları taşıyordum. Bir öğleden sonra eve döndüm ve kocaman büyüteci, duvar saatini ve çiçek vazolarını yerde, paramparça buldum; cam kırıkları dört bir yana saçılmıştı. Annem onlara bir sopayla saldırmıştı; fazla zorlanmadım, dedi. "Eh, buna da acil durum denmezse artık... *derhal buraya çağır onu!*" Masanın üzerinde açık duran, mavi kâğıdı gösterdi; Ronda'dan, İspanya'nın güneyindeki zarif, biblo gibi kasabadan geliyordu: ben doğmadan önce, babamla birkaç ay yaşadıkları yerden. (Doğumdan önce ayrılmışlardı oradan: O yöreler sağlıklı bir doğum için elverişsizdi. Yazık. İspanya'da doğduğumu söyleyebilmek hoşuma giderdi doğrusu.)

Sıcakların hâlâ sürdüğü eylül ayında, yoğun trafikte yapılan çetin bir yolculuğun ardından, bir öğle vakti döndüler. *X* dışarıda, arabada bekledi. Alessandro allak bullak, uykusuz görünüyordu; üstü başı toz içinde, ter lekeleriyle kaplı. Annem onu geceliğiyle karşıladı; yataktan yeni kalkmıştı, saç baş dağınık, mağrur ve aksi. Her ikisi de odanın başka köşelerinde, ayakta, öylece dikildiler.

* * *

Sonra ne mi oldu? *Hemen ardından?* Gün yavaş yavaş, kendiliğinden rayına oturdu. Banyo küveti dolduruldu, bavullar içeriye alınıp boşaltıldı. Öteki kadın, çağrılmadan, elin-

de bir kavanoz limon ezmesi, içeriye girdi. Annem yatağına döndü. *X* doğruca bir otele götürüldü (ve hafta sona ermeden, kocasının şoförü tarafından oradan alındı).

Bunu vaatler, umut, çaresizlik arasında salınan, karmakarışık aylar izledi. Annem üçüncü kez alınan randevuda, kasabanın "iyi doktoruna" gitti; adama, yüzüne karşı "Doktor Charles Bovary" dedikten sonra, yürüyüp çıktı. (Alessandro'ya söylendi: "Biraz daha yukarılara bakmamız gerekmez miydi?") Maddi durumumuz artık gerçekten dibe vurmuştu – esnaf, lokantacılar *homard a l'americaine*'i[1] veresiye vermekten hiç hazzetmiyorlardı. Ah, gözcülüğü nasıl da elime yüzüme bulaştırmıştım. Şu haliyle üvey babamın da hiçbir yardımı dokunmuyordu.

Annem sahilin öteki yakasındaki bir uzmana görünmeyi, işin doğrusu, "daha yukarıya bakmayı" nihayet, sonunda kabul etmişti. Artık bazı dostlarımız durumu *biliyordu* (doğruyu söylemek gerekirse, bilenler dışında *başka* dostumuz da kalmamıştı zaten). En büyük ve etkin yardım Maria Huxley'den geldi. Yatıştırdı, razı etti, zor kullandı. Annem insanlara güven ya da sevgi göstermeyi beceremez olmuştu. Uzmanla görüşmeyi, fazlasıyla geciktirilmiş bu muayenenin gerçekleşmesini sağlayan Maria oldu; parayı veren – ve bunu bize kabul ettiren de. *Aldous*'un parası; öylesine zor kazanılan, habire çarçur edilişiyle Maria'nın içini yakan para. Zaten sağlıksız olan bünyesini, çalışma gereksinimiyle iyice zorlayan Aldous hiç ikiletmedi, hemen "olur" dedi: Bankadan gelen hesap dökümlerini ya da yayınevlerinin yolladığı telif bilgilerini taşıyan zarfları nadiren açmış bir erkekle, bunlardan zerre kadar anlamayan karısı için gerçekten inanılmaz bir süratti.

(Ah, ahlaksal açıdan Maria dünyadaki sayılı kişilerden biriydi. Oğlunun daha sonra bana aktardığına göre, ona hep şöyle dermiş: "Bir dostun bir şeye gereksindiğinde, istemesine fırsat vermeden çıkarıp ver.")

Şu uzman, bize pençelerini geçirir geçirmez hiç oyalanmadı, olanca kabalığını ve dobralığını sergiledi. Ama,

[1] (Fr.) Amerikan usulü ıstakoz. (Ç.N.)

"*Pauvre femme,*" demekten de kendini alamadı; böylesine hızlı gelişen bir bağımlılığa hiç rastlamamıştı (tanınmış, saygın bir "arınma" kliniğinin başhekimiydi). Herhangi bir kullanıcının, bir belki de birkaç yılda geleceği bağımlılık noktasına, salt davranışları etkilemekle kalmayan, kişinin genel sağlığında da çöküşe neden olan aşamaya annem aylar içinde ulaşıvermişti. Düzelmesi mümkün müydü? Bekleyip görecektik. Bu bünyesine bağlıydı. Ciddi bir kurumda tıbbi tedavi şarttı, hem de acilen. Acılı mıydı? İşte, hoyrat uzman o zaman *pauvre femme,* zavallı kadın dedi.

Fransız topraklarında birer yabancı olduğumuz, dahası, "istenmeyen yabancılar" (bizim gibilerin henüz bilmediği bir terim) ilan edilmek üzere olduğumuz ve yakında uyuşturucuyu yasal yollardan elde etmemizin olanaksızlaşacağı (yasal sözcüğüne alaylı bir hırıltı eşlik etmişti) bize güzelce anlatılınca, durumun ivediliğini kavradık. Bunun üzerine, kuşkulu bir reçeteyle eczaneleri turlamayı kestim; onların yerini Toulon Rıhtımı'ndaki barlar aldı (barlara girip çıkan bir genç kız, Alessandro'dan daha az kuşku uyandırırdı). Annem bu yağma gezilerinden getirdiğimiz şeylerin belirsiz, güvenilmez kalitesinden yakınıyordu. Kendini, savunulması olanaksız bir duruma düşürmüş birinin bu tavrını anlayamıyorduk; küstahlık, itici olmakla birlikte kof bir kibir, bir haddini bilmezlik değil, elde kalan son savunma hendeğidir. Konumunun ne denli tehlikeli olduğunu kavrayacak kadar kafası çalışıyordu. Böylece, nihayet, Maria'nın annemi alıp onu bekleyen kliniğe götürdüğü gün geldi.

İlk haftalarda ne kocasının ne de benim onu ziyaret etmemize izin verildi.

Dönüşte, arabadan genç bir hemşirenin yardımıyla indi; anneme çok iyi davranmış olmalıydı. Hemşirenin gitmesini istemiyordu. Eve girip de bizimle yalnız kaldığında, neredeyse dilini yutmuş gibiydi; hiçbir şeyle ilgilenmiyordu. Doğruca yatağına gitti ("Yapacak başka ne var ki?" Asabiliğinden geriye bir şeyler kalmıştı demek.) O donukluk – o müthiş yenilmişlik havası yavaş yavaş silindi.

Uley'i, Huxleylerin Siyam kedisinin yavrularından biri olan, daha minicikken anneme verilen kediyi yeniden sevmeye başladı. Artık annemin yatağında yaşıyor, getirdiğimiz -kapağı bile açılmayan- kitapların üzerine oturuyor, doktorun verdiği, annemin parmak uçlarına yapışan, sıvı terkibi kokluyor, annemin okşayışlarını zarifçe kabulleniyordu. Hayata kısmen de olsa döndüğünün bir başka göstergesi de, tıbbi refakatçisine yönelttiği, görece ılımlı hakaretlerdi. Klinikteki güçler (onu yapay cennetinden çıkarıp cehenneme indiren, hiç sözünü etmediği şu ekip) profesyonel bir denetçiyi şart koşmuştu; bunun uygulamadaki anlamıysa, kasabanın iyi doktorunun annemi düzenli olarak ziyaret etmesiydi. Karşımızda ne istediğini bilen, güleryüzlü bir adam bulduk; işinin ehli, kendinden emin: Charles Bovary filan değildi. Annemin dikenli alaylarına fazlaca aldırdığını sanmıyorum; işine bakıyor, belli dozlardaki, kimisi uyarıcı kimisi yatıştırıcı ilaçları tedarik ediyordu; anladığımız kadarıyla, o ilk "sakinleştirici" aşamasına bir dönüştü. *Annemin* istediği şeyse, tepsisine düzgün bir şarap konmasıydı. İyi doktor, şarabı verebileceğimizi söyledi. Ama dikkatlice, elbette. Bir noktada, duyduğu eksikliği ciddi alkolle telafi etmeye çalışabilirdi: Bu konuda da dikkatli olun. Öyleydik. Biz dikkat ettik. Başkaları etmedi. Kim olduğunu bir türlü öğrenemedik. Annem kendi başının çaresine bakacak gücü yavaş yavaş kazandı. Yatak örtülerinin arasında, Uley'in tiksintiyle kaçtığı cin şişeleri de işte o zaman bulundu.

Bir süre için anneme faydası oldu. Birkaç ay içinde, normal denebilecek bir yaşantıya döndü; tek başına kalkıyor, giyiniyor, dışarıya çıkıp arkadaşlarıyla görüşüyordu. Çağrılıyor, o da gidiyordu. (Huxleylerde, Maria'nın bodrum kattaki yeni mutfağında kutlanan, epeyce Firbank'vari bir Noel'i anımsıyorum -o günler için alışılmadık bir tuhaflık-, küçük Matthew'un oyuncak treni yemek masasının çevresinde çatırdayarak dönüyor; annem dikkatsizce boyanmış, Uley omzunda; Marie-Laure de Noailles bütün bu sıra dışılığa, olup bitenlerdeki aykırılığa keyifle kıkırdıyor: *Kendi* evinin kuralları, mutfağa ayak basmasına asla izin vermezdi.)

O akşam ve daha pek çok akşam, karşıdan anneme baktım, Alessandro'ya bakmamaya çalıştım. Özgüveninin bir kısmını geri kazanmıştı; ama geçmişte öylesine pervasızca harcadığı güzelliğini kazandığı söylenemezdi. "Güzelliğini yitirmek", kırkı geçen kadınlar için bir zar oyunu, bir talih işidir; şimdi annemden yansıyan şey, trajik bir görkemdi; acı çeken, acılı bir kadın izlenimi bırakıyordu – bu izlenimi veren de güvensiz yürüyüşü, bir deri bir kemik kalmış bedeni ve yüzündeki eprimiş soyluluktu. Buna nasıl katlanıyordu? Ne kadarının farkındaydı? Yok saymayı, unutmayı acaba hangisi kolaylaştırıyordu: sohbetli, gezmeli dış dünya mı yoksa cin şişeli, Uley'li yatak mı? Ruh hali genellikle çok daha dengeliydi şimdi. Evdeki yardımcı kadınla, postacıyla şakalaşmalar, bana karşı yatıştırıcı, hoşgörülü bir tavır: Pembe şifonlardan kurtulmuştum, hoşlandığım o bahriyeli tarzı giysileri giyebiliyor, yazmam için yüreklendiriliyordum (bu konuda annemin kaygısı içtendi: Yazmayı becerecektim, *değil mi?)* Gece kaçışlarımın farkında değil gibiydi (yatak odamın penceresinden atlayıp Bandol Rıhtımı'na, geç saatlere kadar açık olan cafe'ye, dansa gidiyordum; hepsi bu kadarla da kalmıyordu.). Bir tek Alessandro'ya karşı hep kindar, hep hınçlıydı. "Çalışmıyor. İş bulmayı beceremiyor. Evden çıkıp işe gidemeyecek kadar ödlek!" Her şey bir yana, onun hayatını mahvetmişti bu adam. Hem kim oluyordu ki o? Erkeğe saldırmadığı zamanlar, onu görmezden geliyor, tamamen yok sayıyordu. Alessandro'nun buna nasıl katlandığını bilmiyordum.

İtalya'daki o ilk günlerin, anneme deliler gibi âşık olduğu dönemin ardından, onu tatlılıkla, içtenlikle, kol kanat gerercesine sevmeye başlamıştı; ilk göz kamaşmasını ve güçlü çekimi aşan bir düşkünlük, bir insanın bir başkasına bütün kalbiyle bağlanması. İlişkilerinin temeli buydu. Cinsel bir durulma, çoğu erkeğe ve pek çok kadına doğal gelen bir cinsel uzaklaşma, sonra da (kısmen, gençliğine bir misilleme olarak?) evinde bir oda verecek kadar yücegönüllü davrandığın bir jigolo rolüne indirgenmek.

Alessandro'yla bu meseleyi hiç konuşmadık. Aramızda bir arkadaşlık vardı, ama ketumluk da vardı. Bazı şeyler dile dökülemeyecek kadar özel, mahremdir.

Bir gün eve girince, tanıdık bir koku aldım. Bu, annemin mikroplardan arındırmak için şıringayı kaynatmaktan vazgeçtiğinde, koluna sürmeye başladığı dezenfektandı. (Onun şıringaları camdı, plastik ya da bir kere kullanılıp atılanlardan değil.) Yeniden başlamıştı.

Maddeyi nereden, nasıl bulduğunu bilmiyorduk. Ne Alessandro ne de ben yüzüne vurduk; zaten görünüşüne bakılırsa, gayet kontrollü ve ılımlı kullanıyordu. Bu onun zevki, kendi kendine bir ikramıydı. Bir süre, hemen hemen hiçbir değişiklik olmadı. Sonra, bir gün: Alessandro'nun bir arkadaşını, bir geceliğine ağırlıyorduk. O yıl kim olursa olsun yatılı konuklardan kaçınmıştık, ama bu ihtisas yapan bir öğrenciydi, buradan geçiyordu, mevsim yazdı ve parasının yetebileceği otellerin tamamı doluydu. Akşam yemeği oldukça iyi geçti. Konuk bilgili, kültürlüydü, annemle ikisi, Marx ve Sigmund Freud hakkında, her iki tarafın da kendi, karşıt görüşünde ayak diredi ve büyük keyif aldığı bir tartışmaya giriştiler. Hepimiz erkenden odalarımıza çekildik. (Bu gece gizlice sıvışmaya kalkışmayacaktım.) Gecenin bir vakti, büyük bir gürültüyle uyandım. Hole süzüldüm ve annemi gördüm; sırtında gecelik, konuğun açık kapısında durmuş, avaz avaz haykırıyordu. Kulağıma şuna benzer şeyler çalındı: "Nerede olduğunu biliyor musun?.. Bir zinacının evindesin!.." Odama sıvıştım, kapıyı kapadım. Yatak, kulak tıkaçları, tepeme çekilen battaniye... Uyandığımda güneş doğmuştu, Alessandro odamdaydı; tepeden tırnağa giyimli, elinde iş çantası, başında araba kullanırken takmaktan hoşlandığı kep. Gidiyorum, burada daha fazla kalamayacağım, dedi. Kalktım; servili yola bakan terasta, bir başka Akdeniz sabahının ilk ışıklarında, bir süre durduk. Bavulların arabaya konduğunu söyledi. Arkadaşının arabasına; birlikte gideceklerdi. Ona iyi bak, dedi. İlk fırsatta biraz para yollarım. Kucaklaştık. O benim ağabeyimdi.

O yılın geri kalanında ve sonrasında epeyce yardım aldım. Çevremizdeki dostlardan; cadaloz Issa'nın gönlü cömert annesinden (Alessandro'nun çok da uzun sayılamayacak bir süre önce, neşeyle derleyip toparladığı villasında huzur içinde oturan Mamuşka'dan) ve tabii Huxley çiftinden. *Bana* verilen destek, hak ettiğimden çok daha fazlaydı. Yapılması gerekeni, çoğunlukla doğru dürüst anlamadan, biraz da sallapati yapıyordum. Ama dostlar bana, ta ergenlik yıllarıma kadar kol kanat gerdiler ve kendi ayaklarımın üzerinde durma vaktini ertelememi sağladılar. (Bu da bana yazmayı öğrenecek zamanı kazandırdı.)

Annemin yasal vekillerinin işe karışması kaçınılmazdı; annemin eski hayranı, hâlâ benim yasal vasim olan şu Alman eski bakan da –gerçek bir şövalye gibi, üstelik yetkinlikle– kolları sıvadı, hem tıbbi hem de maddi kaynakları harekete geçirdi.

Evimizden çıktık, yolun aşağısındaki, mobilyalı bir daireye taşındık. Genel olarak annem durumu hiç de fena idare etmiyordu. Dolayısıyla, 1932 baharında nihayet rüştümü ispat edince, onu kısa bir süreliğine bırakıp işleri yoluna koymak için (hatta kökünden halletme umuduyla) Almanya'ya gidebildim. Aldous da, bazı bilim adamlarıyla görüşme yapmak üzere Berlin'deydi; o bir haftayı Huxleylerle geçirdim. Karmaşık ve kötü önsezilerle dolu bir dönemdi, komünistlerle Kahverengi Gömlekliler neredeyse her gün sokaklarda çarpışıyordu. Parasal geleceğimi düzenleme konusuna gelince; bürokrasi keyfî bir tavırla, düşüncesizce yolu tıkıyordu, mali açıdan tam bir darboğaza girmiş olan mevcut hükümet ise yurtdışına para çıkışına büyük kısıtlamalar getirmişti; mütevazı mirasımı Fransa'ya aktarmam söz konusu bile olamazdı: yetkililerle, çok uzun sürecek bir boğuşmayı göze almadığım sürece. Bunun üzerine, geleceği kendi kendine çözülmeye bıraktım ve benim bin marklık banknotlardan birkaçını ayakkabılarına sokuşturan Maria'yla birlikte Almanya'dan ayrıldım. Bu sizi bir süre idare eder. Aldous'a söyleme.

Döndüğümüzde, özel bir bakımevinde kısa bir destek tedavisi görmüş olan annemi pek iyi bulmadık. Beni, bir müddet için apartman dairesinden aytılmaya razı ettiler. Ama sonra, geri taşındım. Bir an geldi ki, evde birine ihtiyaç duydum ve ablamdan gelmesini rica ettim. Kendisi de karmaşık, belirsiz günler yaşayan Jacko kalkıp geldi. İki kadın, farklı yönlere sürüklendikleri uzun bir kopuşun ardından, birbirlerini şöyle ya da böyle yeniden kabullendiler. Uyuşturucunun her türünden kudurmuşçasına tiksinen ablamın, müşfik ama etkili bir otorite kurmakta üstüne yoktu – küçük bir çocukken bana gerekli terbiyeyi veren o değil miydi? Şimdi de annem ona teslim olmaktaydı; belli bir yere kadar elbette. Şimdilik.

İşte, Jacko'nun Pierre Mimerel'le tanışması da bu dönemde oldu.

Daha sonra, annemin dairesinden temelli ayrıldım, iç tarafta, taşradaki çok eski bir çiftlik evine, ressam arkadaşımın yanına taşındım – basitlik, ferahlık, sessizlik, geçici bir istikrar; ilk iki (kötü ve taklitçi) romanımı bu dönemde yazdım. Annemle hâlâ makul sıklıklarda görüşüyor, Sanary'nin giderek hızlanan sosyal yaşamının bir parçasını bölüşüyorduk. İyi devreleri oluyordu – normallik dediğimiz *nedir*? (Ciddi bir bronşit nöbeti geçirdiğimde, yanıma ilk koşan o oldu; parasını borca yazdırdığı, eski bir taksiyle, elinde bitki çayları ve bal. Ressam arkadaşsa sadece ellerini ovuşturmaktaydı.) Krizler vardı elbette, "tatsız"dan "felakete dönüşen"ine kadar, boy boy krizler, tedaviler, tedaviden kaçışlar; böylece sürüp gitti. Bu konuda daha fazla yazmamalıyım; ne burada ne de başka bir yerde. Böylesi yıkımların doğasını bugün artık pek çoğumuz biliyoruz ya da öğrenmek zorunda kalıyoruz.

Annemi son kez Toulon Garı'nda, kuzeye giden bir ekspresin yataklı vagonunun penceresinden sarkarken gördüm. Aldous ile Maria peronda, yanımdaydılar.

Bir başka ülkeye, uzun bir tedaviye götürülüyordu. Daha sonraki koşullar, doğrudan temas kurmamıza elverişli

değildi. Bir süre yapay cennetlerden uzak, kendi başına, sakin bir dönem geçirdiğini biliyordum. Ancak fiziksel sağlığı mahvolmuştu. Ellili yaşlarının ortasında, bir hastanede öldü; her ne kadar tersini umuyor olsam da, korkarım ki tek başına.

Alessandro'yla bir daha hiç karşılaşmadılar.

XVIII. Bölüm

Bir baskı uygulaması – Sözleşme –
Uygar bir vaha – Edebiyatçı aristokrat aile

1920'lerin başından itibaren, o Akdeniz kıyısının şurasında burasında, insana kucak açan bir iklimde ve olağanüstü doğa güzelliklerinin arasında yaşamayı seçen bir avuç insana mutlaka rastlardınız; insanların, Tarih'in durdurulabileceği inancıyla, oynamayı, çalışmayı sürdürdüğü, ticaret ve hükümet merkezlerinden uzakta. Milletler Cemiyeti ne güne duruyordu? Locarno? Yaranın kabuğu hâlâ ince, on yıl önce çekilenlerin, yitirilenlerin acısı hâlâ taze değil miydi?

1930'lara gelindiğinde, bu güven yanılsaması çoktan çatlamıştı. (Orta Amerika yolculuğundan dönen Huxley, eski bir dostuna yazdığı mektupta, Wordsworth'ün Devrim sırasında Fransa'ya yaptığı gezinin anılarını yeniden okuduğunu belirtiyor,

Ülke bir uçtan ötekine ihtirasla kaynıyor
Tıpkı çekirgelerin talan ettiği bir tarla gibi...

diye ekliyordu: "İşte, 33 yılının Avrupa'sı – nefret, çekememezlik, öfke mikroplarının, o görünmez, iğrenç mahlukların her yerde süründüğü duygusu...")

27 Şubat 1933, Alman Reichstag'ın yandığı gece, gelişimimizdeki uzun, çok uzun tarihler zincirinin bir başka halkasıydı; suikastların tarihleri, bir işgalin, bir savaş ilanının tarihi, daha sonra "dönüşü olmayan nokta" diye tanımlana-

cak bir tarih; ta ki bir başka devasa yıkım ve ölüm dalgası gelinceye kadar. Böylesine büyük acılara neden olan güçlü duygular, inançlar (kavimsel, dinsel, ideolojik ya da sonradan benimsenen) ikinci binyılda da sürdü, neredeyse hiç değişmeksizin; fakat kullanılan araçlar gelişti, akıl almaz ölçeklere ulaştı. Kurbanların sayısı da öyle. Önce, kadınlarını ve mağarasını korumak, bir başka erkeğe karşı savunmak için bir sopa, iki taş vardı. Kılıç, ok ve toptan kaleye, zırhlı gemilere, siper, tank ve uçaktan topyekûn savaşa, kitlesel işgallere, ölüm kamplarına, atom bombasına, birkaç milyon kişiyi ortadan kaldıran zorbaya ya da güruha gelmek ne kadar sürdü? Berlin'de kasten çıkarılan o yangının ertesi sabahında, sonraki günlerde ve haftalarda ne mi oldu? Hitler'le ekibinin iktidarı ele geçirmesi ve bunun doğurduğu bütün sonuçlar, insanlık tarihinde bir başka (dev boyutlu) atlama taşı oldu. Peki ya şimdi? Vardığımız noktayı göremiyor muyuz; şimdi, milattan sonra yirmi birinci yüzyılın başında, sonsuzcasına evrilen, gelişen teknolojilerimiz ve taleplerimizle yeryüzünü istila ettiğimizi, tükettiğimizi?

1933 baharının çirkin, nefret edilesi olayları Sanary'de, seçkin ve ünlü yazarlardan oluşan, hiç vakit yitirmeden yollara düşen farklı grupların gelişiyle algılandı. Kimileri, Yahudi ya da solcu veya her ikisi birden olduğu açıkça bilinenler, kuşku uyandırmayacak kılıklarla bir kara sınırını geçip Gestapo'dan tam zamanında kaçmayı başarmıştı. Tehlikeyle o kadar da burun buruna olmayanlar, hatta muhtemelen, Alman kültürünün gelecekteki değerleri olarak yüceltilebilecekler, duydukları tiksintinin, sezgileri ve haysiyetlerinin itkisiyle evlerini, alışkanlıklarını, geçim kaynaklarını, dostlarını bırakıp geldiler. Çoğu uluslararası üne sahipti, bir başka deyişle, başka dillere çevrilmişlerdi; sayıca pek de az sayılamayacak bir başka grubuysa –değeri anlaşılmayan ya da modası geçmiş olanları– büyük bir olasılıkla yoksulluk bekliyordu. Aralarında "dünyaca meşhur" olanlar vardı: Thomas Mann, Bertolt Brecht, Lion Feuchtwanger, Stefan Zweig, Franz Werfel ve karısı Alma – Mahler'in eski karısıy-

dı ve hâlâ onun soyadını taşıyordu. Bir gezegen, gerçekten de. Bunun farkındaydılar da... Maiyetleri, sekreterlerden, hizmetçilerden, menajerlerden oluşan bir topluluk, onlardan (hem de yüzlerine karşı) *Dichterfürsten* diye söz ediyordu: şiirin prensleri. (Gelir gelmez, hemen hiziplere ayrıldılar.) Bazıları villa kiraladı; Heinrich Mann, Mavi-Melek metresiyle İyi Otel'e yerleşebilecek durumdaydı; kimileri bir pansiyonda, birkaç odayla yetinmek ya da gönülsüz bir kasabalıdan oda kiralamak zorunda kaldı. Ancak aralarındaki sınıflandırıcı, ayırıcı çizgiler genellikle edebi ve politikti, parasal durumlarına ya da meskenlerinin kalitesine dayanmıyordu. Hepsi de kütüphanelerini kaybetmişti. *Ne zamana kadar?*

Neden Sanary, diye sorulabilir. Şimdi, aradan yarım yüzyıldan fazla bir zaman geçtikten sonra, bu küçük, mütevazı balıkçı kasabası "ölümden sonra kazanılan" türden bir üne gark oluverdi; kitaplarda, filmlerde adı geçiyor, ondan "bir zamanlar Alman edebiyatının başkenti" diye söz ediliyor. Dolayısıyla, pek çok villanın, pansiyonun kapısında, mavi bir levha görmek mümkün; hâlâ önemli ya da artık önemini yitirmiş bir sürü ismi sergiliyorlar. (Turizm büroları, üzerinde tarihlerin ve haritaların bulunduğu, üç dilde broşürler dağıtıyor.) Bizlerin, yani yerleşik yabancı sakinlerin (çoğunluğu Parisli ve Anglo-Sakson) *Haute Culture*[1] diye takıldığımız bu insanlar, kaderin hangi garip cilvesiyle bu gözlerden ırak tatil kasabasına sığınmıştı? Planlı bir hareket olamazdı. Tatil amaçlı ya da geleceğe, temelli yerleşmeye yönelik de olamazdı. Yükleri, büyük kentlerden birine balıklama dalmak için çok mu fazlaydı, yoksa çok mu az? Paskalya yaklaşıyordu... yaz... Başladığın, elindeki işe devam edebileceğin, bir sonraki adımını rahatça düşünebileceğin, sakin, fazla da pahalı olmayan bir tünek gereksinimi.

Thomas Mann'la karısı, Nazilerin gaddarlıklarını ilk kez, açıkça ortaya döktükleri o dönüm noktası baharda, Münih'teki evlerinden uzakta, İsveç'te bir konferanstaydılar.

[1] (Fr.) Usta, yetkin terzilik için kullanılan haute couture, "yüksek moda"dan esinlenme, yüksek kültür. (Ç.N.)

Thomas'ın niyeti dönmek ve *kalmaktı;* Alman hümanizminin ete kemiğe bürünmüş şekli olarak, ona yaraşan da buydu. Kendi güvenliğinden korkmadığı gibi, fazlaca umursamıyordu da. İki yetişkin çocuğu, Klaus ile Erika, tam aksi görüşte olduklarını ateşli, kesin bir dille belirttiler. Babalarının kazandığı Nobel Ödülü ona bir koruma sağlayabilirdi belki, ama rejimin eline de kendini aklamak, meşrulaştırmak için bir koz vermiş olurdu. Babalarının yabana atılamayacak otoritesine yiğitçe karşı koydular; onu ikna etmek, safça –muhtemelen de tehlikeli– bir hata yapmakta olduğuna inandırmak için ellerinden geleni yaptılar – güvenilmez, uluslararası telefon görüşmeleriyle. Ve başardılar. Böylece Thomas uçakla Stockholm'den ayrıldı, Alman topraklarının üstünden geçip Fransa'ya ulaştı. (Bu hava yolculuğundaki olaylar tarihin malı, bu sayfaların değil.)

"Mann çocukları": O zamanlar, insanlar onlar hakkında konuşur ya da yazarken (ki, o dikkat çekici, göz alıcı ergenliklerinin başından itibaren, bolca yapıldı), bu iki sözcükle hep ilk iki çocuğu kastederlerdi. (Klaus ile Erika) Diğer dördü, zaman içinde kesinlikle karanlıkta kalmasalar da, dillere düşme, ciddi anlamda yetenekli olma, çağdaşları ve sevgilileri üzerindeki etkileri açısından, hiçbir zaman –deyim yerindeyse– sahne ışığına çıkmadılar. (Erika'yla Klaus yeniyetmelik çağlarında Amerika'yı turlarken, öyle olmadıkları halde, kendilerini ikiz diye tanıtmaktan hoşlanırlardı.) Mann çocukları, faşizmin amansız karşıtı, Nazi düşmanı, ileriyi görebilen, kavgacı kardeşler, daha o zamandan gönüllü sürgünlerdi; birkaç yıldır Almanya'dan uzakta yaşıyorlardı. Erika Zürih'te, Peppermill adında politik bir kabare işletiyordu; ağabeyi, Fransa'da kendini daha rahat hisseden Klaus ise, Paris'le güney arasında mekik dokuyor, otel odalarında romanlarını yazıp Toulon'da Jean Cocteau'yla afyon içiyordu. Bu sahilin, saygıdeğer ana-babasıyla kardeşlerine uygun bir sığınak olabileceğini düşündü. Tam olarak Toulon *değil* elbette. Öteki liman, ABD Donanması'nın dinlenme üssü, Klaus'un da iki ev arasındaki demirleme yeri olan Villefranche da olmazdı. Böylece, hızlı ve örgütleyici Eri-

ka'yla birlikte küçük, spor arabalarına atladılar, elverişli bir yer aramak üzere direksiyonu batıya çevirdiler: balıkçıların ve yazlıkçıların bulunduğu, denizcilerin ve afyonun bulunmadığı bir yer.

İlk uğradıkları kasaba, bir dizi gemi tersanesinden ibaretti; bir sonraki, sıra sıra tepelerde *en primeur*[1] yetişen karanfillerin merkeziydi; ondan sonraki, yani Sanary-sur-mer adındaki kasabaysa bayağı uygun görünüyordu. Babalarının çağdaşı, sanat tarihçisi Meier-Graefe'ye akıl danışabilirlerdi; yüzyılın başlarında Velasquez'i incelemek üzere İspanya'ya gitmiş ve nedense birkaç yüz yıldır gözlerden kaçmış olan El Greco'ya vurulmuş bir halde dönmüştü. Fazlasıyla genç, dördüncü karısıyla birlikte oturduğu ev (kızı İsviçre'deki yatılı okulundan kaçmaya ikna etmiş, telefonlar, polisler tarafından kovalanmıştı) pek uzakta sayılmazdı, Mann kardeşler şanslarını denemeye karar verdiler; belki onlara yol gösterecek birini bulabilirlerdi. Yaşlarına göre bir hayli görmüş geçirmiş olan bu iki kardeş, tanıdıkları ya da onları tanıyan, kim olduklarını bilen birileriyle karşılaşmaya alışıktı. Anayoldaki bir binanın kapısını çaldılar; benim (kısa bir süreliğine) kaldığım yerdi. Siesta saatleri sona ermek üzereydi. Karşımda, üstü açık bir arabada, yol yorgunu iki genç insan buldum. Kim olduklarından habersizdim. Kendilerini tanıttılar.

"Kaçtınız," dedim.

"*Sırt çevirdik,*" dedi Erika, özenle vurgulayarak.

"Temelli," dedi ağabeyi.

"Asla geri dönmeyeceğiz."

"Asla."

"Asla," dedim.

Nöbet yerinden ayrılmamakta direnen, acemi bir er gibi, kıpırdamadan duruyordum: BURADA.

Bu tuhaf, belagattan uzak sohbetten sonra yeryüzüne döndük. Arabalarına bindim, Meier-Graefe çiftini bulmak amacıyla, Saint-Cyr'e yollandık. Paris yakınındaki, görkemli

[1] (Fr.) Turfanda. (Ç.N.)

Saint-Cyr askerî okuluna değil. Saint-Cyr-sur-mer'e, gösterişsiz, doğal, komşu kasabaya. Eski, alçak, zarif boyutlu ev, iki yanı servili bir geçidin ucundaydı. İkindi vakti, damdan düşercesine çıkıp gelen konukları karşılayan Frau Meier-Graefe, beş-altı yıllık evlilikten sonra, hâlâ çok genç görünüyordu; yirmi ikiye basmak üzere olan benden bile genç. Elini öptüm. Her ne kadar gelenek-dışı, sıra dışı bir biçimde yetiştirilmiş olsam da, bazı kuralları, görgü kalıplarını hâlâ unutmamıştım; Alman ve Avusturya üst sınıflarında yaşları ne olursa olsun, bekâr bir kadının evli bir kadının elini öpmesi âdetti. (Tek istisna, bekâr olan kadının diğerinden hem önemce hem de yaşça çok daha ileride olmasıydı.) Şu anda karşımızda duran ev sahibesi, bir Epstein olarak doğmuştu; babası tanınmış bir mimardı, aile Berlin Yahudisi, yüksek burjuvazi, *Grossbürgentum:* hiç duraksamadan elini öptüm, daha doğrusu, öper gibi yaptım: O elini belli belirsiz kaldırdı, ben başımı belli belirsiz eğdim, hafifçe havaya üfledim. Yine de, durumun saçmalığının farkındaydım: Karşısında durduğum bu esmer, hayat dolu, seksi –güzel değil– kız, rol dağılımı iyi yapılmış bir Fransız güldürüsündeki, okuldan kaçan kız rolüne tastamam uyuyordu.

Sonra, çok daha sonra, orta yaşı geçtikten sonra, onu daha yakından tanıdım; bir başka evlilik yaptığı, başka âşıklarla (ünlü yazarlar, ressamlar, bir de Yunanlı armatörler konusunda uzmanlaşmıştı), aynı zamanda da, bu âşıklardan birinin genç oğluyla düşüp kalktığı, ana Messalina'nın, Alma Mahler'in baş sırdaşı olduğu yıllarda; her ikimiz de farklı ülkelerde tehlikeli, sallantılı yıllar geçirmemize karşın (savaştan önce İngiltere, sürgün olarak Amerika, savaş sonrasında Fransa), çok iyi dost olduk. Onun gibi birisiyle hiç karşılaşmamıştım. Yorulmak bilmez bir flörtçü, cıvıl cıvıl, geveze, zarif ve yaratıcı bir yuva-kurucu, erkeklerine (zenginlikte ve yoksullukta) çok iyi bakan, daha doğrusu kusursuzca hizmet eden, cömert bir ev sahibesi, onu yermemeyi başaran kadınlara karşı da yararlı, yardımsever bir arkadaş. (Ah, bütün o dedikodular... zehirli kalemle yazılmış mektuplardaki hakaretlere, ilenmelere değinmek bile gereksiz.)

Hepsinden önemlisi de, son derece cesur, yürekli bir kadındı; acısını içine gömen, trajik kayıplara sessizce, vakarla katlanan. Her iki kocasını da vakitsiz kaybetti; ikincisi, tam yeni evlerine taşınacakları gün aniden ölüverdi; kendi ailesiyse Yahudi Katliamı'nda tamamen yok edildi. (Kendisi, savaşın ortasında Vichy Fransa'sından kılpayı farkla kaçıp kurtulmayı başardı.)

1970'lerin sonlarına doğru, Londra'ya –benim artık yerleştiğim yere– gelmeye başladı; eski hayranlarını görmeye: önemli, saygın bir Oxford felsefecisi, aynı ağırlıkta bir orkestra şefi. Hâlâ hoşsohbet, hâlâ fıkır fıkır, "Sen benim *aide-memoire*'ımsın,"[1] derdi: "Hani Jimmy'yle aramdaki şu paravanlı olay ne zaman, kimin evinde geçmişti?" Ortak dostlarımıza (onunkiler, benimkilerden katbekat görkemliydi), neden onun elini öptüğümü, bu asırlık âdeti açıklamaya bayılırdı; bu jestin onu olduğundan çok daha genç gösterdiğine inanıyordu.

Anlatmakta olduğum geçmişe, o ilk tanışmamıza dönersek: Geniş, aydınlık bir salona buyur edildik; uzun pencereler bir parmaklığa ve çizgi halinde uzayıp giden, uzun, esmer servi ağaçlarına açılıyordu; salona neredeyse asil denebilecek bir yalınlık, boşluk egemendi: bir orta sehpası, bir-iki konsol, üzerinde üç-beş nesnenin durduğu birkaç kaide (babamın Ortaçağ el sanatlarıyla dolu, sıra sıra raflarından ne kadar *uzak);* kesinlikle iri olmayan, toprak, çömlek, mermer objeler... Bunların benzerlerini British Museum'da görmemiş miydim? Kendimi bir kez daha Paestum ve Agrigento'da hissettim...

Daha sonra, geri dönerken, hâlâ büyülenmiş bir halde, salonun güzelliğine değindim. Zavallı budala, dediler, elinde bir tek o çanak çömlek kaldı, gerisini peş peşe, birer birer kaptırdı: eski karılarına, boşanma sözleşmelerine, nafakalara... Meier-Graefe'nin Berlin'deki evini bir görmeliydin, koleksiyonlarını, Kahire'deki, Paris'teki dairelerini... En kötüsü, üç numaralı eşti (bu kadar çok boşanmanın ardından,

[1] (Fr.) Bellek-yardımcısı. (Ç.N.)

nafaka pazarlıkları aleyhine dönmüştü elbette); aile Kuzeyli Alman ekâbirlerdi, *Junkers* değil, toprak değil de maden sahibi. Oysa ilk karısı oldukça düzgün davranmış, bunun kadar kindarlık ve açgözlülük etmemişti.

Tanrı'ya şükür, dedim, en azından buradakilere, elinde kalanlara göz diken çıkmamış.

"Berlin'deki duvarlar da boş sayılmaz," dedi Klaus; bir Renoir'ı, Goya'nın yaptığı asitli levhaları vardı; elindeki Alman Dışavurumcular da henüz tükenmemişti...

Anlatılan erkek, evin efendisi salona, yanımıza gelmişti.

Onun El Greco kitabını, zamanında öylesine tartışma yaratan *İspanya Seyahati*'ni okumuş, fazlasıyla etkilenmiştim. Resimlerin içini görebilen, sonra da gördüğünü düz, dolaysız, kabukları soyulmuş ama etkileyici, ölçülü bir Almanca'yla aktarabilen bir adamdı. (Gençliğimde bolca Almanca kitap okumuş ve erken yaşta gelen –daha sonra yeniden nükseden– bir Stefan Zweig nöbetinin ardından, Meier-Graefe'nin dili ele alış biçiminde karar kılmıştım: hem az ve öz, hem de cilalı.) Kitap yazmak için aşırı bir çaba harcadığı, kendini paraladığı bilinirdi. Her sabah, sözcüğün gerçek anlamıyla gün doğarken kalkıp çalışmaya başlıyor –ev halkı bu tempoya ayak uydurmuştu– öğleden sonraya kadar yazıyordu; gazete yok, posta yok, iş yok, sohbet yok; salt yoğunlaşma ve günün sonunda, elde belki de sadece tek bir paragraf. Yazmakta her zaman çok zorlandığını söyledi: İlk taslağı hep bir okul çocuğunun ödevine benzermiş.

Evet, salona girdi; gergin değil, rahattı, her ne kadar aykırı bir saatte olmasa da, bu ani ziyaretimizden rahatsız olmuş bir hali yoktu. Uzun boylu, geniş omuzlu, sırım gibi; hafif kırılganlık belirtileri gösterse de (altmışlı yaşlarının sonuna yaklaşmaktaydı) dinç; epeyce giyilmiş ama kesinlikle pejmürde olmayan (bir *İngiliz* terzi mi?), açık renk, tüvit bir takım elbise, ipek fular, kravat yok. Cilalı ayakkabılar: aristokrat bir bohem. Geriye taranmış, düz saçlar; sarıdan kıra dönmüş. Narin eller. Narin hatlar – dizginlenen bir zekânın oyulduğu, yakışıklı, yıpranmış bir yüz. Her yere ait olan, hiçbir yere ait olmayan bir erkek; tam anlamıyla bir

başına. Belli belirsiz bir Prusya vurgusu taşıyan, eğitimli bir Almanca konuşuyordu; daha çok Klaus'a bakarak, çağdaş politikalara değinerek, mesafeli, kibirli bir tavırla. Çay getirildi: saydam fincanlarda çok açık, duru Çin çayı; bal vardı, biraz badem, bir tabak da nefis hafiflikte bisküvi. Liseli kız Frau Meier-Graefe'nin becerikli, yaman bir ev hanımı olduğunu gördük. O, Erika ve ben halledilmesi gereken asıl meseleyi konuştuk: Thomas Mann'la eşine düzgün bir ev bulmak.

Saint-Cyr uygun değildi, Sanary'deki, sayıca daha fazla olan kiralık yazlıklar da öyle. Aklıma bir fikir geldi, işe de yaradı. Villa Tranquille, Alessandro'nun Mamuşka için (cadaloz Issa'nın halim selim annesi) derleyip toparladığı ev; Almanya'nın Kahire büyükelçisinin, rejim ne olursa olsun *en poste* kalmayı görev bilen, eski bir Dışişleri mensubunun kayınvalidesi olarak kendini belirsiz, muğlak bir pozisyonda bulan kadıncağız, şu sıralar Fransa'daki konutunda kalmasının yakışıksız kaçacağına inanıyordu. Böylece, La Tranquille'de karar kılındı. Çarklar dönmeye başladı... Hitler'in büyükelçisinin, kayınvalidesinin evini, Nazi-karşıtı edebi kremanın derhal peşine takılacağı Thomas Mann'a kiralamasının da aynı derecede müphem bir durum yaratacağı, Meier-Graefe Hazretleri'nin aklına gelmedi.

Alman mültecilerin, hiç vakit yitirmeden Mann ailesini izleyen kümenin, Sanary'deki etkisi, en hafif tabirle "çelişkili" oldu. İtalyan ve Provence kökenden, gelenek ve dilden gelen, kaynaşmış bir topluluk olan, çalışan nüfus, çeşitli ülkelerden gelip onları besleyen yabancı ellere karşı mesafeli olmakla birlikte epeyce de hoşgörülüydü; çok daha katı Fransız olan Fransızlar da, kanlarına işlemiş, tortusu kalmış bir yabancı düşmanlığını nadiren dışa vurmaktaydılar. Ancak, kanlı canlı Almanların topraklarına üşüştüğünü görünce, hoşnutsuzluk ve korku bir anda su yüzüne çıkıverdi. Azarlanan ya da parası geç ödenen bir temizlikçi kadının "*Un Boche, c'est toujours un Boche,*"[1] diye söylendiği duyuluyordu. Almanya'da olup bitenlere öfkeyle karşı çıkan ve sığın-

[1] (Fr.) "Bir Alman her zaman Alman'dır". (Yay.)

macılara kucak açanlar, yalnızca yöreye çoktan yerleşmiş Fransız sanatçılardı; Kissling ile dostları, örneğin.

Huxleylere gelince: "Kasvetli, kederli bir kitle," diye yazmıştı Aldous, erkek kardeşi Julian'a; "sürgünlüğün yıkıcı etkilerini daha şimdiden yansıtıyorlar. Umarım Tom Mosley iktidara geçtiğinde, tabanları yağlamak zorunda kalmayız." Kendi gelişiminin bu aşamasında, acısı, umutsuzluğu hâlâ sürüyor, toplumsal olaylardan mümkün olduğunca uzak duruyordu. Doğuştan narin, yufka yürekliydi ve çocukluğunda, gençliğinde yaşadığı trajediler onu, ulaşılması olanaksız bir iç kabuğa çekilmeye zorlamıştı: O zeki, olağanüstü, acıtıcı kuşkuculuğunu dünyaya akıtmayı oradan sürdürüyordu. Öfkeden çok alayla, istihzayla saldırdığı Mussolini onu dehşete düşürüyordu, hem de (sağlığına öylesine iyi gelen) İtalya'yı bile terk ettirecek, orada yaşamaktan vazgeçirecek kadar. Şimdi, Nazi canavarlığının duygusal bilincini istila etmesine izin veremezdi, vermeyecekti. Kamplarda ve sokaklarda olup bitenlere, kurbanlara, bütün bunlara neden olan canilere, manyaklara şiddetle itiraz ediyor, ancak benim ilgimi de aşırı, abartılı bulduğunu belirterek biraz uzaktan, biraz yukarıdan bakmayı yeğliyordu. *Korkunçtu,* dedi Aldous, 1917 Rus Devrimi'nden bu yana Sovyetler Birliği'nde, dev ölçeklerde yaşananları kastederek; bundan aşağı kalır yanı yoktu: Sibirya, kitlesel açlık, gizli polis, kadınlarla erkeklerin örgütlü bir biçimde ortadan kaldırılması.

Maria'nın yeni komşularımıza ilişkin duyguları bambaşka bir mecradaydı. Kendisi, ailesi: Annesiyle üç kız kardeşi, 1914 savaşında Belçika'dan kaçan mültecilerdi. Önce İngiltere'de (Aldous'la tanıştığı ve erkeğin ona sırılsıklam âşık olduğu), sonra da (annesi ve yetkililer tarafından, Aldous'tan koparıldığı) İtalya'da yaşamıştı. Her ne kadar talihleri genellikle yaver gitmiş, sonunda refaha ermiş olsalar da, ailece tehlikeli, kısıtlı, bazen de onur kırıcı bir hayatları olmuştu. Ona göre onurlu, esnek davranmaları, minnet göstermeleri gerekirken, şimdiki sığınmacılar, yani daha görünür, daha göz önünde olanlar, istediklerini elde etmek için bastırmakta, ağırlıklarını koymaktaydılar.

Ellerinde ne kadar ağırlık kaldıysa, elbette.

Maria kınayan, onaylamayan bir tavırla, uzak durdu. (*O sırada,* daha sonra değil: Bir sonraki savaş sırasında, Huxleylerin kendileri de birer göçmen olarak California'da yaşarken, bir kez daha komşu olduklarında, Frau Mann'la ikisi belli bir dayanışma geliştirdiler, birlikte çıktıkları yürüyüşlerde bazı Amerikan âdetlerine burun büktüler.) Sanary günlerimizde, nelerden hoşlanıp nelerden hoşlanmadığım konusunda kararsızdım, karışık duygular besliyordum. Maria'yla birlikte anekdot toplar, Aldous'a anlatır, gülerdik.

Frau Mann'ın sıkça, aldırmazca yinelediği, "Bunu *Welt Ruhm*'umuza borçluyuz," yorumuna karşı çıkmak olanaksızdı. *Gloria mundi,* dünyanın ihtişamı. Bana kalırsa, pek çok şeyin yanı sıra, böyle uygun, yaşanılası bir ev bulduklarını için de şükretmeliydiler. Bir pazar sabahı limanda ona yakalandığımda, keskin bir dille, Villa Tranquille'in işe yaramadığını belirtti. Senin şu ahbapların, dedi, *patates ezicisi* olmadan nasıl idare edebilmişler? Alman usulü pazar öğle yemekleri, her sınıftan insan için, dana rostosu ve püre demekti. Bu alet olmadan patatesi nasıl ezip püre yapacaklardı? İçimden, "Siz de paçayla işkembe yiyin," diye mırıldanıp sıvıştım.

Thomas, her şeyin dayanak noktası olan bu erkek, iki yetişkin evladının eve getirip durduğu -gelecek vaat eden, nevrotik, secde etmekle isyan etmek arasında gidip gelen- arkadaşları, dostları, uzak, hafif kasıntı bir azametle kabul ediyordu; ama mizahtan yoksun bir çatık kaşlılıkla değil. Hepsi de ona *Zauberer* diyordu: Sihirbaz. Eh, *Buddenbrook Ailesi*'ni, *Büyülü Dağ*'ı, *Tonio Kröger*'i yazmış biri ancak büyücü olabilirdi... Goethe mirasını biraz fazla benimsemişse, birazcık abartıyla taşıyorsa (yanından hiç ayrılmayan, dalkavukça sokulan siyah kanişe kadar) ne vardı bunda? İşte bunu benden iyi kimse *bilemez:* Kanişi, adı hep Nico olan o köpeği, 1940 Temmuz'unun o müthiş sıcak dalgasında, Mannların arabasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin bir ucundan ötekine, bir kıyıdan diğerine, doğudan batıya, Princeton'dan Pasifik kıyısına taşıyıp durdum; sahibi kıtayı

havalandırmalı bir trenle katetmekteydi. Lojistik destek: Mannlar arabayı istiyor ama sürmek istemiyordu, tren ise bir köpeği insanlarla aynı kompartımana almıyordu. Bu yolculuk günlerce, günlerce sürdü – ah, o bitmek bilmez, dümdüz yollar, orta-batının mısır tarlaları arasında, sonsuzcasına uzanan asfaltlar, kısacık gecelerde uyuduğumuz kulübeler (geri çevrildiğimiz de oldu: "Köppek olmaz"), benzin istasyonlarından aldığım, içine yanımdaki bir litrelik romdan azıcık eklediğim o buz gibi Coca-Colalar; bildiği, tanıdığı insanların dünyasıyla son bağ olarak bana tutunan, yapışan, o sıcak, kızgın tüylü, terli hayvan. Baldırıma yaslanıyor, duşa girerken bile peşimden ayrılmıyordu, New Mexico'nun havası-yetersiz yükseltilerinde onu yelpazeledim; çölü geçerken, kıvırcık kafasına buz parçaları koydum. Sonunda onu sağ salim teslim ettiğimde, Mannların yeni evindeki kalabalık oturma odasında, Nico doğruca efendisine koştu, başı havada, yanına çöktü. Daha sonra vedalaşmak için yanına gittiğimde, beni görmezden geldi. Başını yana çevirdi. Ama gözlerindeki dehşeti gördüm: Onu alıp götürecek miydim yine? Hırlamaya bile korkuyordu. Mannlar kim bilir nasıl bir yolculuk geçirdiğimizi düşüneceklerdi? Ama Nico'yu anlıyordum.

Bir dahaki karşılaşmalarda, ki bir-iki kez oldu, birbirimizi yok saydık.

Thomas Mann'la dost olduğum izlenimi vermemeliyim; ya da fırsat bulsaydık olabilirdik izlenimi. Aramızda mesafe vardı, hem de çok engin bir mesafe. Sanary'nin tıkabasa dolduğu o dönemde, onunla karşılaşmam kaçınılmazdı elbette: Eh, kediler krallara bakabilir. Bana aktarıldığı üzere, onun sarsılmaz bir imanla *Sprachboden* dediği şeyden, kendi yapıtlarının şaşmaz temeli olan dilden vazgeçmeme, bile isteye kopmama hayıflanmış, kederle eleştirmişti. Gerçekten de Almanca yazmamaya kesinkes kararlıydım. Bu dilin yapısı, dilbilgisi akışı, bir gün yazmaya çalışacağım şeyi biçimlendirmeme, yazı tarzıma göre eğip bükmeme olanak vermezdi. (O sıralarda yirmi yaşındaydım ve binbir emekle kâğıda dökebildiğim, birkaç Fransızca denemem vardı.) Tek

bir dile derinlemesine girebilmek için, diğerlerini feda etmek gerektiğini anlamıştım.

Az önce aktardığım gibi, Atlantik'in karşı kıyısında, Nico ile Lincoln'ün bana teslim edilmesinin nedeni, Mannların otomobiller konusunda güvenilir, köpeklere de alışkın biri olduğuma inanmalarıydı. İşgal altındaki Fransa'dan yeni kaçmış, kendimi New York'a atmıştım; dostlarımın bulunduğu California'ya ulaşmanın yollarını arıyordum. Ayrı ayrı ama aynı gün yola çıkacaktık; sabah erkenden, kahvaltı vakti, Mann ailesinin Princeton'daki evlerine gittiğimde, evin efendisi kapının eşiğinde durmuş, ellerini bir Olimpos tanrısının yansız lütufkârlığıyla havaya kaldırarak beni selamlamıştı: "*Willkommen.*"[1]

Klaus ve Erika'yla o ilk gün, yol kenarında tesadüfen kurduğumuz bağ, şu ya da bu biçimde, kısacık ömürleri boyunca sürdü. Hızlı düşünen, tezcanlı, hayat dolu Erika'yla, ara ara görüşen iki arkadaştan öteye gidemedik; Klaus'a karşı daha büyük bir sevgi beslemeye başlamıştım. Onu hep bir ağabey gibi sevdim; yıllar içinde, defalarca görüştük. Başlarda az çok bir zıtlaşma yaşandı, salt yaş farkından dolayı değil (ondan beş-altı yaş küçüktüm), deneyimler açısından da. Birkaç şey yaşamışlardı, ben de öyle, ancak bazı bakımlardan ben daha çekingen, daha tutuktum, çekingenlik ise Mann çocuklarının hiç tatmadığı bir şeydi. Çok gezmiş, bol bol yaşamış, dillere düşmüş, birbirlerinin sevgilileriyle –biri gerçekten, diğeri neredeyse– evlenmişlerdi; dönemin *enfants terribles*[2] listesinin en üst sıralarındaydılar. Kısa gençliği boyunca bir Adonis, bir erkek güzeli olan Klaus, çabucak yayınlanan bir yazar oldu; önceleri, erken gelişen bir yetenek olarak selamlandı, dolayısıyla babasının şöhretinin devasa, yıkıcı gölgesi öyle bir anda oğlun üzerine düşmedi – bu daha sonra oldu. ("Siz de yazıyorsunuz demek, Bay Mann?" Klaus'a yüzlerce kez yöneltilen bu soru, son defa Cannes'da bir partide, sonuncu ve başarılı intihar girişimin-

[1] (Alm.) Hoş geldiniz. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Yaramaz, haylaz çocuklar. (Ç.N.)

den bir gece önce sorulmuştu.) *Hepsi, baştan sona hepsi bir zerre: / Kovalamacanın sonu göründü...* Fransa'nın güneyindeki o ilk rastlaşmada, *Mephisto* ile *Dönüm Noktası*'nı yazmasından çok daha önce, yürekli savaşından (ABD Ordusu'na gönüllü katıldı), her seferinde yeni yaralar aldığı sayısız bağlılıktan (o hoyrat ilişkilerden), sıfırı tüketip bir sonraki edebiyat dergisini çıkaracak parayı bulamaz olmasından önce, nekahet dönemindeki Almanya'yla yeniden bağlantı kurmayı reddetmesinden, savaş-sonrası dünyasının insanın canını yakan yanılsamasından önce, bütün bunlardan önce bile, Klaus'un intiharla arasındaki romantik -ve hastalıklı- sevdanın farkındaydım. "Asude bir ölüme yarı âşık..."

Aşk? Saplantı, bir lanet? Zamanla, soyaçekimin bir başka güçlü yönünü görmeye başladım: Oğlun takındığı, benimsediği tavrı, baba, eserlerine bir kaynak olarak yedirmeyi başarmıştı. Doktor Faust'u düşünün, o Dağ'da geçen yılları, Lotte Weimar'daki o korkunç feragati, Venedik'teki ölümü düşünün.

XIX. Bölüm

Evcil bir yaşamdan anılar

Otuzlu yılların başındaki Sanary'ye dönersek; çoğumuz hâlâ, Cyril Connolly'nin deyişiyle "Batı'nın zevk bahçelerinin kapanış vakti" hiç gelmeyecekmiş gibi yaşıyorduk. "Burada her şey eşsizcesine güzel," diye yazıyordu Aldous, baldızı Juliette'e, "güneş, güller, meyveler, ılık hava. Yüzüyor, güneşleniyoruz..."

Böylesi yazlar ta ekime kadar sürebiliyordu; bazen Villa Uley'de, Huxleylerde kalıyordum. Birkaç kez, kısa sürelerle de olsa onların yaşamına katılma onurunu tattım; gözlemci ya da araştırmacı olarak değil: Bu deneyimi, nasıl yaşadıysam öyle yazıyorum.

Beni kaygılandıran şey, Aldous'la Maria'nın ev yaşamını daha önce de yazmış olmam. Enine boyuna. Önce, Aldous'un ölümünden bir yıl sonra, *Memorial Volume*'deki bir denemede; on yıl sonra da tam bir biyografi halinde; olguları, kitabın gereklerine göre yayarak ya da eritip birbirine karıştırarak. *Con amore*[1] yazmıştım; kurallara bağlı kalarak elbette. Bunun yeterli olması gerekmez miydi? Olmadığına karar verdim. Hepsi bu kadar değildi çünkü; bana yetmezdi. Onun, yani gerçeğin yoğunlaştırılmış bir özetini bırakmak istiyorum – becerebilirsem tabii: eski sözcüklerimle, *iyi* insanların sürdürdüğü *iyi* bir yaşamı burada, bu kitapta, sıkıştırılmış, ikincil bir metin olarak vermek; daha sonraki, nihai kavrayışıma ilişkin, şurada burada bir kıvılcım çakmak.

[1] (Fr.) Sevgiyle, aşkla. (Ç.N.)

Califonia'daki evler artık yok, biri yandı, ötekiler de tanınacak halde değil; Fransa'nın güneyindeki villa hâlâ ayakta... kapatılmış ve bakımsız... Çitin önünde durup bakan bir yabancı için görülecek fazla bir şey yok; belirgin bir stili olmayan, orantıları belirsiz, kararsız olsa da göze hoş gelen, beyaz badanalı bir ev... Ama geçmişten gelen bir ziyaretçi, sağ kalabilmiş biri için bu kalıntı, bir zamanlar burada yaşanmış bir hayatın izlerini hâlâ taşıyor.

Okaliptüs ağacıyla hamakların sallandığı, tıknaz palmiyeler duruyor. Bitimsiz yaz gecelerinde dışarıya, buraya çıkarlardı: Aldous, Maria, o zamanlar küçük bir oğlan olan Matthew, yatıya gelmiş birkaç dost. Elle kurulan gramofonda, Beethoven'in ilk piyano konçertosunu çalan Schnabel'in plağı, derin bir sessizlik, yapraklar, gökyüzü; sonra, ortam yeniden canlanınca, konuşmaya başlayan Aldous'un duru, gümüş bir çıngırak kadar berrak sesi...

Şu Mağrip tarzı, kübik kulübede, Maria'nın nefis bir ustalıkla ve o döneme göre *hızla* kullandığı, itfaiye-kırmızısı Bugatti dururdu. ("Şu sefil yüzyılımızın ürettiği tek *yeni* heyecan," derdi Aldous keyifle.) Hıza bayılırdı, bir başka deyişle, son sürat giden bir arabada yol almaya. Bu garajın üst katında, düzenli olarak resim yapmaya başlayınca Aldous için oluşturulan atölye vardı. Yazları her gün, öğle yemeğiyle çay saati arasında, göz kamaştırıcı Akdeniz güneşinde resim yapardı. Düz çatıyı, güneş ışığını kırması için beyaza boyatmış, içerideki ısının bu yolla iki derece düştüğünü görünce pek memnun olmuştu. Aldous genellikle model kullanırdı; Maria'ya, bazen yeğeni, Matthew'la yaşıt küçük Sophie ya da bir arkadaşlarına poz verdirirdi. Modelin canı sıkılmasın diye, içimizden biri mutlaka yüksek sesle bir şeyler okurdu. Aldous resim yaparken dinlemeyi severdi. İngilizcesinde son derece özel bir ahenk olan Maria, inanılmayacak kadar hızlı ve ifadesiz, inişsiz çıkışsız bir tonlamayla okumak gibi bir hüner geliştirmişti. Asla

kısa bir şey okumadığımız düşünülecek olursa (*Anna Karenina, Joseph Andrews,* yarım rafı dolduracak kadar Henry James), belki de böylesi çok daha iyiydi. Victoria Ocampo, sık sık kalmaya gelen şu Arjantinli sanat patroniçesi, mükemmel bir okuyucuydu ama ağır ilerlerdi. Dahası, öylesine güzel bir kadındı ki, okumasından çok poz vermesi istenirdi. Bir keresinde Aldous *The Egoist*'i bir kez daha dinlemek istedi, fakat birkaç seanstan sonra, hızlı okumaya uygun olmadığı için Meredith'ten vazgeçildi.

Evin düzeni, Aldous'un çalışma saatlerine göre akardı. Kahvaltı saat ondaydı ve herkes sofrada toplanırdı. Çin çayı içilirdi, tadı Fransa'daki çaylara hiç benzemezdi, çünkü içine katılan "Earl Grey" Piccadilly'den geliyor, çay suyu da filtre ediliyordu. Aldous'la Maria'nın yaşamları boyunca yiyip içmeye karşı (hem teoride hem de pratikte) karmaşık bir tutumları oldu; Maria'nın yiyeceklere elini sürmediği, mutfağa bile girmediği dönemler olurdu, ama yine de, sofralarından düzgün, iyi yemekler hiç eksik olmaz, sık sık da gerçekten leziz şeyler sunulurdu. (Aldous'un yaşgünü için kızarmış ördek, yanında bezelye.) Eksantrik yemeklere de rastlanabiliyordu. İkide bir perhize girmeye meyilliydiler. Bir ara Hay rejimi uygulandı (proteinle nişastayı aynı öğünde asla karıştırmamak), sonra terk edildi, ama her nedense Hay kahvaltı formülünü inatla, yıllarca sürdürdüler: bir sabah iki haşlanmış yumurta, ekmeksiz; ertesi sabah kızarmış ekmek, tereyağı ve reçel, yumurta yok. Ev yapımı, genellikle gül ya da ayva reçeli. Maria saatler önce kalkmış olur, enginar tarhıyla, bahçedeki kokulu sümbülteberleriyle ilgilenirdi; Aldous hâlâ biraz uyku sersemi, huzurlu bir suskunluk içinde. (Her türlü sohbet girişimini öldüren şu korkutucu sessizliklerinden değil.) Posta olmazdı. Mektuplar öğlen gelir, o zaman bile kimse hemen açmak için atılmazdı. Gazete yoktu. Aldous eve hiçbir İngiliz gazetesi sokmazdı. Bir Paris gazetesine aboneydi, o bile eline ancak ertesi gün geçiyordu. Ama yine de, olup biten her şeyden, her an

haberdar gibiydi – Baldwin'in söylediği bir şey, son işsizlik oranları, Musso'nun son konuşması, Fransa'da patlayan bir başka rezalet, "Zavallı Tardieu...", "Şu Nazi manyakları..." Yorumları özlü ve uysaldı; pes etmiş. Dünyanın dört bir yanından destelerce edebiyat dergisi, eleştirisi geliyordu, elbette. Büyük bir bölümü bir kanepenin üzerinde yığıldıkça yığılırdı; bırakın okunmamayı, hiç açılmadan. Kendi inisiyatifiyle getirttiği tek düzenli yayın, *Nature* idi.

Saat onu az geçe, Aldous tek kelime etmeden kalkıp odasına gider, kapı arkasından kapanırdı. Dört köşe, genişçe bir odaydı; iki yanda panjurlu pencereler, tavana kadar yükselen kitap rafları. Zemin kırmızı tuğladan, çıplak. Panjur kapaklı bir yazı masasıyla, döner bir koltuk; uzun bir şezlong, bir de derin koltuk. Burada, küçük bir daktiloda *Cesur Yeni Dünya*'yı, *Gece Müziği*'ni, belki de kitaplarının en sakini olan *Meksika Körfezi'nin Ötesi*'ni yazdı, sakinlikten bir hayli uzak *Eyeless in Gaza*'nın büyük bir kısmını kotardı. Sağladığı mahremiyet ve volta atmaya uygun boyutlarıyla, güzel bir odaydı; Britannica Ansiklopedisi'nin 1911 baskısı da dahil olmak üzere, bir yazarın gereksindiği her şeyi barındırıyordu. Huxleylerin uzakta olduğu bir kış, birkaç aylığına bu odada çalışmama izin verildi; ondan daha iyi bir çalışma odam olmadı.

Öğle yemeği, çalınan bir gongla duyurulurdu. Ama önce yüzmeye gidilirdi; birkaç dakikalık yürüyüşle, o saatte bomboş olan koydaki çakıllı kumsala. Çocuklar çoktan suya girmişti bile. Kauçuk botu taşıyan Aldous'un aklının hâlâ keyifle sabahki çalışmasına demirlenmiş olduğunu, ama bir ara vermeye, sohbete katılmaya da hazır olduğunu hissederdiniz. Mayıstan eylüle kadar her gün, hatta bazı geceler yüzerlerdi, fakat öyle yağlanmalar, güneşte düşüncesizce yatmalar yoktu. Geri dönülür, giyinilir (Aldous: hâki renkli şort, sandalet, Mısır malı pamuklu gömlek) ve öğle yemeğine oturulurdu: Sırf onlar için, daha çok da akıl karıştırmak için tasarımlanmışa benzeyen, modern, cam yüzeyli, uzun, üçgen biçimindeki masada –

insan yemek yerken, alışılmadık bir açıyla kendini görebiliyordu. Öğle sefaları aceleye getirilmese de, öyle çok uzun sürmezdi – Aldous'un arada bir, birkaç öykü anlattığı olurdu; yöre halkı hakkında epeyce bilgiliydi. En sevdiklerinden biri, Matmazel Kasanova -soyadı gerçekten de buydu- denen genç kızdı, Aldous onun kılık değiştirmiş bir delikanlı olduğuna yemin ediyordu; diğeri de General Rose: yenilenen, uzatılan ve resmî adı *Boulevard du Plaisir Prolongé* olan caddede, metresi için bir ev yaptıran, doksanlık ihtiyar. Konuk eksik olmazdı. Ev, uygar bir yalınlıkla yönetilmekteydi. İtalya'dan onlarla birlikte gelen İtalyan hizmetkârları, o yıllarda hâlâ yanlarındaydı. On dördündeyken, keçi gütmeyi bırakıp doğruca onlara gelmiş olan, tombul ve şen şakrak Rina: Bir keresinde, elini pudingin içine daldırmış vaziyette yakalanan (ve Maria'ya sarılıp onunla birlikte ağlayan), okumayı, hesap yapmayı öğrenen, bir komşunun şoförüyle evlenen, savaş boyunca ve daha sonra kocasının nakliyat işini yürüten, Aldous'un bazı resimlerini (Gerald Heard'ınkilerden birinin yanı sıra, Aldous'un dayısı Sir Laurence Collier'ın yaptığı, Aldous'la Maria'nın iki tam boy portresi dahil) miras alan, orta yaşlarında, Fransa'yı bir uçtan ötekine katedip Paris'te bir otel odasında tek başına kalan Maria'yı, ölümünden birkaç ay önce avutmaya koşan Rina. Onun kız kardeşi, yabanilik derecesinde utangaç Camilla da Villa Uley'de kalıyordu, daha sonra onlara heybetli, akıllı Giulia da katıldı; su katılmamış Romalı profili ve esnek dürüstlüğüyle. Maria onları çok severdi. Onlar da Maria'yı ve *il signore*'yi, yani efendiyi. *"E tanto buono!" derlerdi: Öyle iyi ki.* Evdeki ritmin bir parçasıydılar: insani ilişkilere egemen olan nezaket, doğallık ve vakarın.

Öğle yemeğinden sonra, atölye; havanın daha erken kararddığı, daha serin mevsimlerde ise uzun yürüyüşler. Resmî olarak, tıbben burnunun ucunu bile göremeyen Aldous (uzmanlar bugün bile, Bates Metodu'ndan söz edildiğinde öfkeleniyorlar), bizim gözden

kaçırdıklarımızı da görüyordu sanki: ince daldaki tırtıl, ilk göveren yaprak, tepelerin değişen rengi... Bunlardan öyle büyük bir keyif alırdı ki. Dönüş. Beş dakikalık soluklanma. Ayakta ya da bir taburede. Yine Çin çayı, yanında da mutlaka birkaç zencefilli, fındıklı kurabiye. Sonra, yeniden: çalışmak. Saat yedi-yedi buçuğa kadar. Perşembeleri Aldous'un bir Amerikan dergisi için, "ekmek parası makalesini" yazması gerekiyordu. Yanılmıyorsam *Vanity Fair* dergisiydi ve makale başına, o zamanlar hatırı sayılır bir meblağ olan on sterlin alıyordu. Canının istediği konuda yazabiliyordu. Maria bu sözleşmenin yılda 500 sterlin getirdiğini, evin ve arabanın masrafını karşıladığını söylerdi. Londra'daki ilk sıkıntılı yıllardan sonra Huxleyler hep eli yüzü düzgün bir konfor içinde yaşamış olsalar da, paralarını kendilerinden çok başkaları için harcarlardı: her ikisinin de aileleri, dostlar, ricacılar için; düzenli olarak yardım ettikleri, baktıkları kişi sayısı bir düzineden az değildi. Aldous bu haftalık görevden hoşlanmıyordu. Perşembe sabahları aksi, huysuz olmasını beklerdik; fakat ruh hali öylesine inişsiz çıkışsız, öylesine denetimli biriydi ki, her zamankinden azıcık daha belirgin bir içe kapanmanın dışında, hiçbir şey belli etmezdi. Yine de, o günler onu epeyce zorlamış, germiş olmalı; yepyeni bir konuya odaklanma çabası, zamanında tamamlama ve *yerine* ulaştırma kaygısı -elektronik posta yok, faks yok- üstüne üstlük, elindeki asıl işi sekteye uğratması. Yazıyı akşama kadar bitirmek zorundaydı ki, Maria arabayla Bandol'deki posta kutusuna, son posta toplama ekibine yetiştirebilsin.

Aldous kendini, Arnold Bennett'in günde bin kelimelik temposuyla kıyaslayıp fazlasıyla ağır, yavaş bir yazar olduğundan yakınırdı. İşin doğrusu, günde ortalama beş yüz sözcüğü tutturabiliyor (Maugham'dan az, Greene'den fazla, aşağı yukarı Proust kadar?), üstelik bunu kesinlikle aksatmıyordu. Evde olduğu her gün, hasta değilse, seyahatte değilse, mutlaka çalışırdı. Onun için, bir hafta sonunu dinlenerek geçirmek diye bir kavram yoktu.

Akşam yemeklerinde bir gevşeme, hafiften *en fête* bir hava olurdu. O yıllardaki en büyük eğlencelerinden biri, akşam yemeğini dostlarla yemekti – kendi evlerinde, Maria'nın üstü camlı masasında, Edith Wharton'un ya da Charles de Noailles'nin Hyéres'deki evlerinde, Sanary ve Bandol'deki komşularında, Kislinglerde, Willie Seabrooks'ta, ressam arkadaşımın evinde, Saint-Cyr'deki Meier-Graefelerde. Bir de piknikler vardı; günbatımında, kumsalda, zeytinlikte ya da kayalıkta düzenlenen Huxley pikniki; Matthew, Sophie, Sanaryli hızlı, yakışıklı gençlerle şaşkın, orta yaşlı Fransızları ve bütün bu şamataya dudak büken, seçkin Almanları kaynaştıran piknikler. Özellikle bir tanesini hiç unutmayacağım: Tostoparlak, korseli, al yanaklı, nefis giyimli Bayan Wharton, altmışını çoktan geçmiş, narin, hafif sarsak Paul Valery ile Madam Valéry, uzun boyuyla önlerine düşmüş, onları kayalık, dik arazideki keçi patikasını tırmanmaya teşvik eden, düşüncesizce seçilmiş piknik yerine doğru duraksayarak yönlendiren Aldous'u izliyorlar. Orada onları kızarmış tavşan, kabak çiçeği ve Aldous'un kendi eliyle hazırladığı buzlu panç –beyaz şarap, limon, rom– bekliyor. Akdeniz günbatımında oyunlar oynanacak – en çok da, körebenin değişik, özel bir türü. Bazen Aldous şarkı söylerdi.

Bir yazar için güzel bir yaşama benziyordu. Bir süre, bir sağlamlık, güvenilirlik duygusu sağladı. Bunun sonsuza kadar sürmesini diliyordum, hayatın anlamı, amacı da zaten aynen bu değil miydi? Aldous büyük bir olasılıkla, böyle sürüp gidemeyeceğini biliyordu. Yıllar geçti ve haberler kötüleşti... Bize yaklaşmakta olanı sezinlemeseydik bile, Villa Uley'in varlığı sona erecekti. Çünkü Aldous bir başka şeye doğru koşuyordu ve bu, ne tatlı bir mahmurluktu ne de evham. Yine de, onun için güzel yıllardı; sağlığının yerinde olduğu, huzur içinde çalışabildiği yıllar; iki savaş arasındaki sağaltıcı dönem, yaraların sarıldığı, gençliğindeki derin iz bırakan kayıplarla daha sonraki mücadelelerin, kayıpların arasında bir dinlenme, soluklanma

süreci. Bana göre, *mutlu* yıllardı. Anlayamayacak kadar gençtim. O zamanlar Aldous'un zekâsı benim için hiç de şaşırtıcı, olağandışı bir şey değildi, kitapları (ve bana verdikleri mesaj) gözümü kamaştırıyordu; o entelektüel yüzeye bayılıyor, gerisini de bunun ayrılmaz bir parçası, doğal uzantısı sayıyordum: Aldous'la Maria arasında, ya da onlarla başkaları arasında tek bir sert, kırıcı sözcük yoktu; düzen, huzur ve zarafetin egemen olduğu bir atmosfer. Gerisi de bana öyle doğal geliyordu ki: Aldous'un hiç eksilmeyen iyi niyeti, sabrı, yardımseverliği, yapmacıklıktan, gösterişçilik ya da kibirden tamamen yoksun oluşu, yalan söylemeyi ve nefret etmeyi beceremeyişi, sıradan, basit bir fikir ya da kötücül bir duygu geliştirmekten aciz oluşu, dayanıklılığı. Onun, daha sonra vaaz ettiği şeyi bizzat yaşayan, uygulayan bir erkek olduğunu ancak şimdi görebiliyorum: *Era tanto buono.*

XX. Bölüm

Kibir

Bu konuda ne yapacaktık peki? 1933'te, belki de bazı Avrupa hükümetlerinden çok daha aktif davranan Klaus Mann, o güne kadar kurmuş olduğu bütün bağlantıları, yeni bir edebiyat dergisi çıkarmak için harekete geçirdi. Amaç: yeni diasporaya bir ses kazandırmak. Başardı. Dili Almanca olacaktı; yayıncısı Hollandalı: iriyarı ve itibarlı Querido. Klaus, yani derginin tek editörü, Amsterdam'a taşındı. Etkin, etkileyici destekçiler istiyordu. Buldu da: solun belli başlı yazarlarından biri olarak kabul edilen ve babaya göre daha dışadönük sayılan amca, Heinrich Mann; o sıralar Sovyet ideolojisiyle cilveleşmesinin doruklarında gezinen André Gide (*Retour de l'URSS*'si daha yeni çıkmıştı) ve bu girişime pek güçlü bir inanç beslemese de, yumuşak başlı Huxley. Adları derginin künyesinde güzel duruyordu. Yeni derginin adı *Die Sammlung* idi. (Bunu "koleksiyon, toplama" gibi çevirebilirim, ama sözcüğün Almancasında, alttan alta, nedense tinsel bir "yeniden toplanma" tınısı var.) Klaus işinin ehli, canla başla çalışan bir editördü; uluslararası şöhrete sahip, seçkin katılımcı sıkıntısı da asla çekilmiyordu. Dergi neredeyse çıktığı an ilgi çekti ve elbette, artık Almanya'yı yöneten güçlerin hışmına uğradı. 1934'teki ilk sayı, Huxley'in Orta Amerika gezi kitabı *Meksika Körfezi'nin Ötesi*'nin yayınıyla kesişmişti. Klaus'a, bu konuda yazmamı ister misin, diye sordum: salt bir eleştiri değil, bir inceleme, şimdiki deyimle "düşünsel" bir makale. Klaus cömertçe tamam

dedi. Henüz hiçbir şeyimin yayınlanmadığını biliyordu (ilk romanım daha geçenlerde geri çevrilmişti). İngilizce yazacak, kabul edilirse Almanca'ya çevirmeye çalışacaktım. Bir gün Amsterdam'dan bir mektup aldım: *Die Sammlung* katkıda bulunmamı kabul ediyordu. Kendimden geçtim. Denemeye, o güne kadar aklımdan geçtiğine inandığım bütün fikirleri koymuştum; alıntılarla, ünlü deyişlerle dolu sayfalar -anımsarken kızarıyorum- Paul Valéry'nin bir sözüyle başlıyordu: "*La betise n'est pas mon fort.*"[1] (Neyse ki Aldous'un ağzından söyleniyordu, benim değil). *Ama ne yazık ki,* araya kendi sözcüklerimi de sokuşturmuştum; Meksika'nın paradokslarından, saçmalıklarından söz eden bir metinle hiç mi hiç uyuşmayan sözcükler... Mevcut Nazi dehşetine saldıran, sözünü sakınmayan, saldırgan bir paragraf vardı. Bunlar aslında diğer katılımcı yazarların, ekâbir sürgünlerin temalarıydı; bu konuda bana söz düşmeyeceğinin, bilgiçlik tasladığımın bilincindeydim. Yalnızca ayağa kalkmak ve sayılmak istemiş, bunu fena halde arzulamıştım (ya da belki, sayılmamak).

Lion Feuchtwanger, sığınmacıların radikal ve talihli, tuzu kuru kanadının baş payandası olan, zevk düşkünü ve gösterişçi, iki kıtada tanınan, çok satan (ve kitaplarını hor gördüğüm) yazar, beni karşısına dikti, Almancamın berbat olduğunu söyledi. Ben kibirli bir tavırla, denemeyi aslında İngilizce yazdığımı belirtince, onda da pek iyi olmadığıma güvence verdi: Kuramsal açıdan toy, uygulamada beceriksizdim. Romanlarının tercümesini, ciddi paraların söz konusu olduğu bir ödül kazandıklarında, bizzat gözden geçirdiğini, çıkardığı her sözcük için beş dolar aldığını söyledi. Mükemmel bir anlaşma, dedi kendini beğenmişlikle; çünkü Almanca çok daha uzun bir dil. *Bunu* biliyordum. Dostlarının ve çekemeyenlerinin taktığı lakapla "Küçük Aslan" (gerçekten de kısa, *ufak tefekti)* pek bir mağrurdu, edebi konumuyla kurumlanıyordu: kendisiyle Sinclair Lewis'in, yüzyılın en büyük romancıları olduğunu söyledi. Kadınlarıyla kurumlanıyordu - çevresi kalabalıktı; sadık ve becerikli bir eşin ya-

[1] (Fr.) Aptallık benim güçlü yönlerimden biri değildir. (Ç.N.)

nı sıra, metresler, ayrıca gündelik gönül eğlenceleri; hepsi de birbirinden çekici, kimisi çok güzel. Her ne kadar çoğu, onunla yatmadığını ileri sürse de, kadınlar ona kolayca kapılıyordu. Şaraplarıyla kurumlanıyordu. İyi şaraptan anlıyordu. Ve iyi bir ev sahibi olarak anılmak hoşuna gidiyordu.

Küçük Lion'un bu fırçalama-giydirme seansı sırasında, onda müşfik bir öğretmen damarı bulunduğunu fark ettim: O an, salt yardım amaçlı bir özel ders vermekteydi. Dilbilgim ve üslubum ona acı vermişti. Kendi yazımın yetersizliğinden ürküyor olsam da, ne yazık ki, *bu* kaynaktan gelen, sabırla önerilen geliştirme yöntemlerini kabul etmeye hiç niyetim yoktu. (Bu da benim gururum?) Araya sokuşturduğum şu konu dışı, partizanca bölüme hiç değinmedi.

Onu yazarken, yol açabileceği sonuçları düşünmemiştim; düşünseydim, yine de sözcüğü sözcüğüne yinelerdim. (İdealistlerin kendine atfettiği önem, denilebilir.)

Tatsız sonuçlara yol açtı elbette. Ama hemen değil. O dönemde Hitler rejiminin peşinde olduğu av, göründüğü kadarıyla, komünistler ve hali vaktinde yerinde Yahudilerdi; oysa zulüm, baskı değirmenleri çoktan dönmeye başlamıştı ve yavaşları, ufakları da öğütmekteydi. Bir sabah erkenden, sahip olduğum bütün paraya el konduğunu bildiren, kısa bir tebligat aldım.

O para: Muameleler çok yavaş ilerlese, yurtdışına çıkarılma yasağı içerse de, yasal anlamda serbest bırakılması için gerekli müzakerelerin bankerlerle aracılar arasında sürdürüldüğü (eski, geleneksel bürokrasi hâlâ tıkır tıkır işliyordu anlaşılan) ve olup olacağı tek umudum olan babamın mülkünden gelen ana para uçup gitmişti. Üstelik dönüşü olmayan bir biçimde. Soyumdaki kısmi Yahudilik onların –rejimin– gözünden kaçmamıştı elbette. (Kanımdaki Yahudilik oranının tam miktarını da, gerçek kökenini de bugün bile bilmiyorum.) Önemli, göze çarpan muhaliflerle ilişkide olduğumu, bunların arasında bolca da, sapına kadar komünist bulunduğunu artık öğrenmişlerdi. Öte yandan, o dergideki "kör parmağım gözüne" kanıt olmasaydı, beni bu kadar etraflıca araştırmazlardı. Makalenin, başka faturaları da olacaktı. Kara listeye alınmayagörün... (O sıralar nasıl da gurur-

lanıyordum; bencil toy sersem.) Bir Alman pasaportundan (kapağında bir kartal bulunan, iç karartıcı, kahverengi evrak) başka, hâlâ hiçbir belgem yoktu; Fransızlar vatandaşlık başvurum için kıllarını bile kıpırdatmamıştı. Pasaportun geçerlilik süresinin dolmasına bir yıl kadar vardı. Uzatma işlemleri için, böyle bir günde, bir Alman konsolosluğuna girebilir miydim? Girer miydim? Hayır, bunu yapamazdım.

Haberi aldığım gün – köyde, ressamımla aynı evde kalıyordum; o içeride uyuyordu, bense şafak vakti toplanmış sebzeleri arabayla Huxleylere götürmeye hazırlanıyordum. Onları kahvaltı masasında buldum; sarsılmaktan çok sersemlemiştim. Maria'nın birkaç yıl önce, benim adıma Almanya'dan gizlice çıkardığı paradan geriye küçük, çok küçük bir miktar kaldığını biliyorlardı. (Bu kadar uzun süre dayanmasını, dostlar sağlamıştı: Ressamım az ya da çok bana baktı; Pierre Mimerel'in garajı Ford'umun deposunu doldurdu.) Fena halde sarsılan Maria bana yiyecek bir şeyler verdi, uyku sersemi Aldous'a döndü: Şimdi hep birlikte Sybille'e yardımcı olmalıyız. Ben ne mi yaptım? Sonunda, çaresiz kabullendim.

Ayarlamaların, tasarıların sonuçsuz kaldığı, şöyle ya da böyle, mutlaka aksadığı o dönemde, ablam Jacko benim için bir başka endişe kaynağıydı. Puslu, dile dökülmemiş bir biçimde. Sanary'de kalmış, Port Issol'deki kumsalda küçük, mütevazı bir eve taşınmıştı. Güneş Tanrısı kocasıyla aralarında bir terslik olduğu, bir süredir hissediliyordu. Açıkça soramazdım. Çünkü sadakatsizlikler, ihanetler karşılıklıydı. Pierre'le ilişkisi tavsamış gibiydi; şimdi Mimerel çiftiyle ve onların iyi kenetlenmiş, Parisli dostlardan oluşan dünyasıyla haşır neşirdi; Alman sürgünlerden kopuk, tamamen yalıtılmış bir dünya. Kırk yılda bir politika konuşsalar bile, şu minvaldeydi: "Ren'in karşı kıyısındaki çığırtkanlar seslerini er geç kesecek... Bu arada işsizlik sorununu nasıl çözdüklerine bir bakar mısınız, ekonomilerine, sanayilerine...Zavallı Fransa..." Jacko'nun kocasından, bizden biriymiş gibi söz ediyorlardı. Harika bir tenis arkadaşı. Ortalarda görünmemesi mi? Eh, muhtemelen bir karı-koca kavgası.

Kendi ölçütlerine göre oldukça tutumlu bir hayat süren

Jacko, başıma geleni benimle doğru dürüst konuşmadı, ama serin akşamlarda sırtıma almam için tüylü, şık bir şey örmeyi teklif ederek yardımcı olmaya çalıştı. (Lacivert kazağımda *direndim.)* Aklımdan geçense şuydu: Jacko'nun parasını yiyip bitirmişler. Eh, bir gün olacaktı...

Bu arada Aldous, Meier-Graefe'nin *İspanya Seyahati*'ni okumuştu ve El Grecoları yerinde, kendi gözleriyle görmek için yanıp tutuşuyordu. Benim ressam da öyle. Böylece, güz sonlarında, dördümüz kendimizi Madrid'de bulduk. (İç Savaş öncesi, Cumhuriyetçi İspanya.) Coşkulu, mutlu bir yolculuk oldu. Gördüğümüz her şey bizi büyüledi. Prado Müzesi'nde geçirilen uzun sabahlar; Toledo'da, o mucizevi resmin, *Kont d'Orgaz'ın Cenazesi*'nin karşısında saatlerce kalakalmak; Avila'ya, Escurial'e günlük geziler, huzurlu, rahat akşamlar, tiyatro, geç akşam yemekleri, sohbet, muhabbet, kahkahalar... Dönüş günü gelince uçağımıza binmek üzere, Madrid'deki otelimizden ayrıldık. Dönüş biletini Fransız havayollarından ayırttığımızı sanıyorduk, ama bizi kuyruğunda devasa bir gamalı haç bulunan bir Lufthansa uçağı bekliyordu. (Fransa'yla karşılıklı sefer düzenleyen Alman havayolu.) Bunun üzerine, bir kez daha damarım tuttu. Bir Nazi uçağına binmeyi reddediyordum. Aldous bunun kesinlikle yararsız, abes bir protesto olacağını söyledi, ama duygusal tepkime boyun eğdi. (Yahudi kökenli ressamım, hislerime katıldı.) O gün bir Fransız uçağı yoktu, böylece, bazı tartışmalardan ve gecikmelerden sonra, bir İspanyol uçağı hangardan çıkarıldı. Küçüktü. Başka yolcu göremiyordum. Güzelce havalandı. Ben yatışmıştım. Bir süre sonra bir şey oldu: Uçak şöyle bir silkelendikten sonra yan yattı ve düştü, yere birkaç metre kalıncaya kadar, kurşun gibi düştü, sonra takırdamaya başladı. Daha önce yalnızca bir kere uçmuştum, Zürih'ten Marsilya'ya, temiz, düzgün, becerikli bir süzülüşle – o ilk *décollage*'ın[1] tuhaf, kısa heyecanı; *havada* olmak... Aklıma Leonardo ya da İkarus'un imgeleri filan gelmemişti. Şimdiyse: sadece, dostlarıma araştıran bir bakış. Güvence için. Beklediğim gelmedi. Onun yerine, bir moto-

[1] (Fr.) Havalanmak, ayağın yerden kesilmesi. (Ç.N.)

run ani, parçalanıyormuşçasına çatırtısı. Israrla. (Tek motordan olduğu anlaşıldı: Öteki durmuştu.) Bu kükreme içinde, yavaşça yan yattık, Costa Brava'nın kayalık dış çizgilerini kucaklayarak, plaj kulübelerini, uçurumları yalayarak, ağır aksak ilerlemeye sürdürdük. Dakikabedakika... Bir saat kadar sonra, pilot Barcelona Havalimanı'na inmeyi başardı. Cankurtaran ve itfaiye arabası bekliyordu. Uçaktan inmemize yardım edildi. Bir Lufthansa personeli de yedekte beklemekteydi – bizi selamladılar; kapalı, ifadesiz yüzlerinde zar zor seçilebilen bir alaycılık. Onları kim suçlayabilirdi ki?

Günün kalanını ve geceyi Barcelona'da geçirecektik. Yer ayırttığımız otele gitmek üzere bir taksi tuttuk. Sabahın henüz erken sayılabilecek bir saatinde olduğumuzu fark edince, şaşaladık. Atlatılan tehlikeler insanı esnekleştiriyor: Harika bir gün geçirdik – üstümüzü değiştik, kenti gezdik, kahvelerde oturduk; sokağın karşı köşesinden biri bir bomba attı, sirenler öttü, "Nihilistler," dedi Aldous, böylesi bir taşkınlığı hafiften kınayan bir sesle. O akşam, cıvıl cıvıl bir lokantada, koca bir tepsi *paella* yedik. Ertesi sabah evimize dönmek için Air France uçağına bindik.

* * *

Meğer bu seferki yolculuk da, hiç de beklediğim kadar zararsız geçmeyecekmiş. Pistin bir köşesinde, hâlâ sessiz olan uçakta oturmuş bekliyorduk; motorların çalışmasını, bizi kalkış noktasına götürmesini. Aldous'la ikimiz yan yana, uzun boylu bir çiftin arkasında oturuyorduk: Başlarının arkasını, enselerini, güzelce taranmış saçlarını görebiliyorduk. Kadın, yüksek, duru bir üst-sınıf Almancasıyla şöyle dedi:

> *"Na, der D. ist also jetzt unser Kultur Attaché an der Pariser Botschaft."*
> (Eh, şu D. şimdi Paris Elçiliğimizde Kültür Ataşesi.)

"D". Kadın, benim burada yaptığım gibi, sadece baş harf kullanmamış, açıkça söylemişti. Ablamın kocasının soyadını, yani.

"*Der kann doch nix,*" dedi erkek. "Adamın tek bir başarısı bile yok; Dışişleri'ne adımını atacak olsaydı, bizimkiler tekmeyi basardı."

"Belki şimdi ona borçludurlar... Bizim Devrim sırasında, aşırı sağcı öğrencilerle düşüp kalktığı söylenir, oldu bitti... Komünist ayaklanmasının bastırılmasına yardım ettiğini, hatta Rosa Luxemburg'un öldürülmesine karıştığını söyleyenler bile var..."

"Çok gençti," dedi adam. "Orada bulunmuş olabilir – duvar dibinde gözcülük etmiştir belki?.."

"Kadın bir pencereden kaçmaya çalışırken..." dedi karısı. "İnsanın tüyleri ürperiyor. Ama adam öyle biri değil. Bu sahne ona uymuyor. Hem yaşı da geçti artık... Bence *çok* dekoratif, iyi bir süsleme unsuru... uluslararası bir cila filan... Fransızlara güven vermek için ideal. İyi ama, karısının Yahudi olduğunu unutmuyor muyuz?"

"Yarı. Annesi Herz ailesindendi. Felaket zengin – bir süre önce, elbette. Yine de, o takım hâlâ önemli; Herzler, Schwabachlar, Bleichröderler, bankacılar, finansçılar... Kayzer'in imparatorluğunu kurmasına yardım ettiler... Şimdi torunlarından birinin, diplomatik bir görevde bulunması pek mümkün görünmüyor."

Kadın atıldı: "Biliyor musun, galiba D.'ler boşanmış. Bunu Almanya dışında hiç kimse bilmiyormuş."

"Ah... işte buna kılıfına uydurmak denir. Memlekette ırksal saflık, yurtdışında liberal tavırlar. Yetkililerimizin ayarladığı hızlı, sessiz bir boşanma."

"İyi ama, *kadın* razı olacak mı bakalım?"

Tam bu sırada motorumuz kükredi, uçağımız harekete geçti.

Aldous'a baktım. Anladığını biliyordum. (Aldous şurada burada bir sürü dil öğrenmişti.) Elini ceketinin cebine soktu, Edward dönemine özgü eski bir alışkanlığı, deri muhafazalı seyahat matarasını çıkardı; içki içmeyen, viskiye neredeyse alerjisi olan adam yanında küçük, güzel bir matarada konyak taşıyordu. Kapağını açtı, bana uzattı. İçtim.

* * *

Gözyaşları daha sonra boşandı. Başka saatlerde, başka günlerde. Yalnızken; Maria'nın kollarında. Jacko'nun değil. Kısa bir süre sonra, anahatlarıyla doğru olduğunu öğrendiğim şeyi, Jacko'yla konuşmamam gerektiğini, zaten de konuşamayacağımı biliyordum. Matematiksel bir önerme gibi yerli yerine oturuyordu: Jacko ile D. parayı tüketmişlerdi; D. güneşte yaşamayı sürdürmek istemiş ve küçük, diplomatik bir görev elde etmişti, çünkü bu tehditkâr rejim, onun sayesinde, onun aracılığıyla, yarı-Yahudi karısının oldukça etkin, kodaman Fransız dostlarını ve bağlantılarını (ablam –Frau Baronin, vs.– benimkilerden hayli farklı muhitlerle haşır neşirdi) rahatlatmak, bir güvence vermek istiyordu; öte yandan, apaçık Yahudi kanı taşıyan bir eşin, yeni Almanya'nın *içinde, en poste* olması kabul edilemez bir şeydi, dolayısıyla, ırksal gerekçelere dayalı, acil bir boşanma gerekliydi – ve bu boşanmanın, kadının Fransız tanışlarından sır gibi saklanması.

Soru: Iskartaya çıkarılan bir eşin işbirliğini, onayını, rızasını nasıl almalı? Fransa'nın öteki ucuna, gizlice, kılık değiştirmiş Gestapo ajanları yollama aşamasından henüz çok uzaktaydılar; dahası, bu öylesine önemsiz bir konuydu ki: olumlu izlenim yaratma denen geniş-ağlı yapıda, minicik bir yaldız darbesi. (Ancak itiraf etmeliyim ki, adam tam da bu iş için yaratılmıştı; kolayca etkileyen, sevimli, tam bir sosyal kelebek; çelik yürekli, acımasız, ülkülere, başkalarının acılarına bütünüyle kayıtsız.) Sorun çıkmadı. Jacko etrafa çok hafif, çok muğlak bir "başka kadın" iması hissettirdi; eh, böyle şeyler en iyi evliliklerde bile olurdu: Geçecekti. Şimdilik Côte'da kalıyor, Paris'teki erkekse sık sık onu görmeye geliyordu. Artık resmen karı-koca olmadıklarını hiç kimse sezmemeliydi. Ablam boşandığını bir sır gibi sakladı. Bu da bir eşitlenme, ödeşme maddesi sayılmış olabilir: Erkek, muhteşem bulduğu bir hayatı istiyordu; o hayatı ona artık karısı sağlayamazdı. Kadın ise erkeği seviyordu –bunu biliyordum– ve erkek ona sadıktı. Ablam gerektiğinde son derece güçlü, dayanıklı olabilen bir kadındı.

Bana gelince; o uçakta kulağıma çalınanları açık etmemeyi başardım. Jacko'nun sabrına, dayanıklılığına şapka çı-

karıyordum, ama onu çocukluğumda ve daha sonrasında sevdiğim gibi sevemiyordum. Eğer Almanya'da şu sıra olup bitenlere *karşıysa* bile, bunlara neden olanlardan yeterince *nefret etmiyordu.* Buysa bana acı veriyordu. Dahası kendimi kirlenmiş hissediyordum. Sonraki birkaç yıl, birbirimizi görmeyi sürdürdük. Ortak arkadaşlarımız, Mimereller ile onları ziyarete gelenlerdi. Bir yabancılaşma vardı; muhtemelen tek taraflı, dışa vurulmayan.

Jacko'nun suskunluğu savaşın eşiğine kadar sürdü. Ama kocasının gerçek pozisyonu, bizim İspanya gezimizden kısa bir süre sonra açığa çıktı, herkesçe öğrenildi. Sığınmacıların da kendi şebekeleri vardı. Bazı kadınlar D.'nin gözüne çarpmaktan, fark edilmekten ciddi ciddi ürker oldular. Diplomat kisvesindeki bir casus olduğundan, onları kaçırmaya geldiğinden kuşkulanılıyordu. (Bu tür şeyler olmuştu, gerçi Ren sınırından yüzlerce kilometre uzakta; Provence Fransa'sının içlerinde değil.) Onunla karşılaşmamaya özen gösteriyordum. Her seferinde başarılı olamadım ama. Jacko onu ressamımın evine akşam yemeğine getirdi, işi *kültür* zaten, dedi. Bir keresinde de son derece şirin, canayakın edalarla, tek başına çıkıp geldi, Maria Huxley'in bir fincan çayını içti.

* * *

"Değişen koşullarıma" gönülsüzce de olsa ayak uydurmaya, biraz para kazanmaya çalışıyordum. Bunu da, ara ara Londra'ya giderek başarıyordum: Orada tanıştığım bazı -sayısı giderek artan- bilge, orta yaşlı Alman Yahudisi vardı; Üçüncü Reich'ı hasarsızca terk etmeyi başaran, hâlâ görece zengin meslek sahipleri. Hedefleri: Amerika Birleşik Devletleri. Göç belgeleri tamamdı, ama İngilizceleri yetersizdi. Onlara hızlandırılmış bir programla, kolay, iş görür, gündelik konuşma dilini öğretecektim. İşe yaradı. Bu kodamanlar ve ailelerinin -karıları, metresleri, koleje girmeye hevesli oğullar- ne kadar zeki, yetenekli, eğitimli insanlar, cömert işverenler olduklarını görünce, onlarla dost oldum. Ayrıca, öğretmekten büyük bir keyif aldığımı, dahası buna yatkın ol-

duğumu da keşfettim. Elime kalem almaktan, kâğıda herhangi bir şey yazmaktan şeytanca kaçındım, hecelemeyi de üstünkörü geçiştirdim. Bana güveniyorlardı. (Müşterilerimin otel odalarında karatahta yoktu.) Bir derste iki öğrenciden fazlasını almıyor, yöntemleri bireysel kapasite ve ihtiyaçlara göre biçimlendiriyordum. Kimisi sözcükleri duyarak, kimisi de okuyarak daha çabuk kavrıyordu. Birisiyle, çok tanınmış bir sanat simsarı olan adamla, karşısında koleksiyoncu ve emanetçiler varmışçasına, doğaçlama iş sohbetleri yapıyorduk; derslere gayet şık ve bakımlı katılan bütün öğrencilerim, kadınlar dahil, bir lokanta ya da barda kibarca, beceriyle sipariş vermeyi öğrendiler. Okuma malzememiz gazetelerin, magazin dergilerinin ve *The Times*'ın yanı sıra, akılda kalması kolay, saçma sapan dizeler ve Alman Wilhelm Busch ya da Morgenstern'in İngilizce'deki karşılığı olan Lewis Carroll ile Edward Lear'dı. Düzyazı olarak da genellikle Hemingway ya da E.M. Forster'dan bölümler okurduk. Özel dersin saati beş şilin olabildiği gibi, 3.6, hatta 2.6'ya kadar düşebiliyordu. Bana 7.6 şilin ödeniyordu ki, bu bana oldukça dolgun geliyordu, zaten öyleydi de. Öğrencilerimin, arkadaşlarımın eli çok açıktı.

Çalışma saatlerim belli değildi, günün her saati ders verebiliyordum. (Ucuz pansiyonlarda, Toni ve Rosie'nin yakınlarında kalıyordum.) Yeterli parayı, beni uzunca bir süre idare edecek kadarını biriktirince –buysa aşağı yukarı iki ayımı alıyordu– ABD Göçmenlik sınavına girmeye hazırlanan öğrencilerimden ayrılıp memlekete dönüyordum. Sanary'ye.

Bir keresinde biri, davetleriyle ünlü bir Londralı ev sahibesini, sosyal sekreteri olarak bana ihtiyacı olduğuna inandırmıştı. Yatılı bir işti. Bu görevin mektup yazmamı, davetiyelere, kartlara vs. yanıt vermemi gerektireceği açıktı. Evet, yazmak istiyordum, ama kitap yazmak istiyordum; işin doğrusu bir romana başlamıştım. Hayır dedim ve kışı geçirmek üzere Mimerellere gittim – aldığı bir iş önerisini kabul eden ressam arkadaşım New York'a taşınmıştı; politikacıların karikatürlerini yapacaktı.

XXI. Bölüm

Keyifli bir geri çekiliş – Ve iyi bir öykü!

Huzurlu, üstelik benim için üretken bir dönem oldu bu; ya da bana öyle geldi. Geniş, ferah, kusursuzca yönetilen, içi dışı beyaz badanalı, zeytin ağaçlarının ortasına yerleştirilmiş, yoldan da komşu gürültülerinden de uzak, konfora yalın tasarımlarla ulaşılmış, bol güneşli, odayla ağaçların ve gökyüzünün arasındaki bütün engelleri yok eden, geniş camlı bir evde alabildiğine düzenli bir yaşam sürmek. Ev, Oriane'nin çağdaş, modernist eğilimlerine nasıl hitap edeceğini de, babasının parasının hakkını nasıl vereceğini de iyi bilen bir mimarın eseriydi. Sonuç biraz katı, zalim olabilirdi. Fakat olmamıştı. Bu evin içinde yaşamak, doğada yaşamaktı; üstelik dış dünyanın, açık havanın sertliğinden korunmuş bir halde. Gündelik düzenimiz dakik ve yatıştırıcıydı.

Bunlar, farkında değillerdi ama, Pierre-Oriane evliliğinin son yıllarıydı. Jacko'dan ayrılmış, Simone'la da henüz tanışmamış olan Pierre için hayat, beklenen şeyleri yaparak akıp gitmekteydi. Evlilikdışı maceralarını olanca gözü karalığıyla sürdürmekte olan Oriane için, Pierre yaşamın dayanağıydı. Yoldaş, koruyucu. Elbette seviyordu erkeği. *Kendi* usulünce; hepimiz öyle sevmez miyiz? Sessizce, ortaya dökülmeksizin yaşanan Jacko serüveni hoş, eğlenceli bir kaçamak olarak sineye çekilmişti. İki kadın büyük dost olduklarını ileri sürüyorlardı; öyleydiler. Benim konumum farklıydı. Aramızda hâlâ yaş farkının doğurduğu bir mesafe olsa da (on yıl kadar), ben büyümüştüm. Usandırıcı olmakla bir-

likte, Oriane'nin teşhirciliğini besleyen tutkum, ateşli sevdam çoktan sönmüştü. Onu seviyordum, o da beni. Çeşitli ve tamamen farklı hatalarımıza karşın, birbirimizin yaşamında bir yerimiz vardı: Artık *biz de* iki arkadaştık. Ama birbirinin eşiti, dengi değil. Oriane o bastırılamaz Bovarizmiyle, bana mutlaka yeni bir rol bulmalıydı: *Rosenkavalier*'deki iç oğlanı, çok hoşlandığımız bir şakaya dönüşmüştü (reddedilmiş olsa da, bir zamanlar hizmet edilmiş bir saraydan titrek bir kıvılcım kalır); şimdiki rolüm ne olacaktı peki? Kısa bir süre sonra buldu: Onun "*mon jeune écrivain*"ı oldum: destek çıktığı, genç yazarı.

Eh, gerçekten de destek oldu; Pierre'le birlikte, o kış boyunca bana gösterdikleri sıcak, abartılı konukseverlikle. Yine de, hizmetçiye çalışma masamda giderek yükselen kâğıt destesinin tozunu dikkatle, hafifçe almasını tembihlerken (*"Ne touchez pas ses oeuvres."*) sesinde bir gıdımcık alay *vardı*. Sayfalar gerçekten de yığılıyor, yükseliyordu; ikinci romanımın dağ etekleri; karşısında da hiç beklenmedik bir umudun aldatıcı parıltısı. Daha önce kısa bir öykü yazmıştım, Maria da edebi bir geleceğim olup olmadığını anlamak, bir fikir edinmek adına, Amerikalı yayıncısına göstermesi için Aldous'u sıkıştırmıştı: Harpers'ın başı Cas Canfield o sıralarda Avrupa'daydı. (Maria sayısı birden fazla olan falcılarına sıkça sorardı: "Sybille başaracak mı?") Cas Canfield daktiloya çekilmiş müsveddeyi dönüş yolunda, gemide okudu. Bir süre sonra, bir mektup geldi: Harpers, bu öyküden yola çıkan, tam boy bir romanı yayınlamakla ilgilenebilirdi. Tembelliği, kuşkuları şöyle bir silkeledim, oturup yazmaya koyuldum.

Bitirdim; gerçekten de uzamıştı. Peki ama, iyi olmuş muydu? Ya konusu neydi? Hali vakti yerinde, sanatı ve seyahati seven genç bir adam, şu kısacık ömrün saatlerce tıkılı kaldığı bir ofiste tüketilmesine hayıflanmaktadır. (Fikir tohumlarımdan biri, T.S. Eliot'ın bir bankada çalışması olabilir.) Benim genç adam yalnızca bir sanat tüketicisiydi, bir şair değil; heba ettiği bir yeteneği yoktu, sadece Chartres'da, Uffizi'de ya da bir Etrüsk mahzeninde olmak için can

atarken Londra'ya tıkılıp kalmak moralini bozmaktaydı. Aldous'un da (bir mektubunda) işaret ettiği gibi, tam olarak evrensel bir özlem değildi onunki. Delikanlı, muazzam bir serveti olan bir bankacının dikkatini çeker; bu adam karmaşık, anlaşılması güç bir kötücüllükle, bazen inceden inceye tasarlanmış, bazen de gelişigüzel pusular kurarak, meslek, cinsiyet ya da yaş ayrımı gözetmeksizin insanları küçük düşürmekten, altüst etmekten zevk alan biridir. Deneklerini önceden araştırır, zaaflarını, emellerini öğrenir. Yem atar, tuzak kurar. Para sorun değildir. Yaratıcılığı zorlamış, ona Procuransky[1] adını vermiştim: konuya uygun karton bir figür, bir karikatür. Neredeyse yetmiş yıl önce yazdığım bu şeye bir daha hiç bakmadım, bakmak da içimden gelmiyor. Geçenlerde, Fransa'da ölen bir dostumun tavan arasında bazı kâğıtların arasında bulunmuş, avukat da desteyi Teksas'taki bir arşive yollamış. Öte yandan, Bay P.'yi hâlâ anımsıyorum; boş zamanlarını karanlık, puslu durumlar yaratmaya harcayan, kancayı bizim genç adama –ona Francis adını vermiştim– takan adam, onun lakayt bir tanrıtanımaz, belki bir agnostik (bilinemezci) olduğunu öğrenir. "İnsan bu tür konularda asla emin olamaz, öyle değil mi?" "Çok doğru," der Bay P. ve ona Faust'vari bir sözleşme önerir. Yılda bin sterlin – yoksa bin iki yüz müydü? Karşılığında da: ölümünden sonra, ruhunu ya da bilinci oluşturan şey her neyse onu, söz konusu yetkili ya da güçlere bırakacağına dair bir belge; tabii böyle bir şey varsa ve her neredeyse: Bu Tanrı olabilir, Cin, Şeytan ya da her şeye gücü yeten bir yılan olabilirdi. "Bir kumar," der Bay P. "Yo, pek sayılmaz," diye düşünür bizim Francis. "Kim bilir," der, kendisi de hiçbir şeye inanmayan Bay P. "Her halükârda, bu konuda neler hissedeceğini görmek ilginç olacak. Bu paraya değer doğrusu." "Benim için değer," diye düşünür genç adam, "zaten tam bir saçmalık." Böylece bir belge hazırlanır; yasal terimlerle filan, eksiksiz. Genç adam işinden ayrılır, yolculuk etmeye başlar, İtalya'da makul bir villa kiralar, entelektüel dostlarını davet eder.

[1] İngilizce procurance, tedarik etmek, sağlamak, aynı zamanda da pezevenklik etmek fiilinden türetme. (Ç.N.)

Annesi yaşında, baş döndürücü bir kadınla ilişkiye girer... Sonra, Londra Kütüphanesi'nden giderek artan sayıda dinsel kitap getirtmeye başlar. Tektanrıcılık, kamu-tanrıcılık, peygamberi yadsıyan ama Tanrı'yı kabul eden tanrıcılık... "Bir sürü zırva işte," diye düşünür, "hiçbir şeyin kanıtı yok." Öte yandan, insanlar haçlı seferlerine çıkmış, birbirlerini kazığa bağlayıp yakmıştır... (Bu arada *ben,* Aldous'un *Britannica*'sında bunları araştırmış, gerçekten de bol miktarda ürkütücü malzeme bulmuştum. Bunun üzerine, bir kısmını düşünsel bir romana dönüştürmeyi denedim.) Genç adam bunları aklından kovmaya çalışır: Kurdeleyle bağlanmış, yasal terimlerle dolu bir tomarın, bütün bunlarla herhangi bir ilintisinin olması mümkün değildir... Boş ver, *carpe diem*... Hem elde kadeh olunca gün çok daha kolay geçmektedir... "Kumsala inmeden önce, kim bir *Bloody Mary* ister?" Az sonra bir-iki dostuna durumu açar; omuz silkip geçerler, ama huzursuz olmuşlardır. Bir doktora görünür, amacı uyku ilacı istemektir, ama sonunda ona her şeyi anlatır: anlaşılması güç bir anekdot. Doktor ona inanmaz; bir sonraki hekim, bir İngiliz, sofunun teki çıkar ve bizimkini bir güzel fırçalar: Hemen bir ruh doktoruna görünmelidir. Sonunda bunu da yapar. Bu arada her şeyi metresine de anlatmıştır, kadın korkar, beynine bir sürü hurafe üşüşür: Mutlaka bir rahiple konuşmalısın. Delikanlı onun öğüdüne uyar. Üstelik birden fazla rahiple görüşür. Aradan bir yıl filan geçer... Dozu adamakıllı artan içkinin de artık yararı olmuyordur. Zamanla, kaçınılmaz olarak, uyuşturuculara başlar. Morfin, elbette. Bağımlılığın hızlanması, sonra tedavi, toparlanma, iyileşme-sonrası yavanlık, kayıtsızlık. Yeniden başlama, görevli hasta-bakıcıyla birlikte gidilen tren istasyonu, hızla gelen tren – sonu Anna Karenina gibi mi olacaktı, yoksa onu ancak canavarın kükremesini duyduğu zaman mı anımsamıştı? Hangisi olduğunu unuttum. Harpers kitabı geri çevirdi.

Meslek hayatımın, yani edebi yaşamımın gerçek öyküsü oldukça ironik. Tam da o dönemde, İngiltere'de, Jonathan Cape bu romanı basmayı düşündü. Bunu tartışmak üzere ulu Cape tarafından çağrıldım. Kuşkuları vardı, ama

yine de *göze alabilirdi... Karar,* üç editöre bırakıldı. İkisi aleyhte, biri lehte oy kullandı.

Cas Canfield'e gelince; onun ilk kez bir kitabımı yayınlaması, yaklaşık yirmi yıl sonra oldu. Ve bana kalırsa, her iki tarafı da az çok tatmin etti. Bunun üzerine Harpers bir sonraki kitabıma da bir şans vermek istedi: *A Legacy:* Canfield müsveddeyi, alışkanlık edindiği üzere, gemi yolculuğunda okudu... O güne kadar hasbelkader okuduğu en sıkıcı kitap olduğunu söylemiş. Basmayı kabul etmedi, elbette. Ama tahterevalli oyunumuz burada bitmedi. Yine bir yirmi yıl kadar sonra, samimi, dostça koşullarda Huxley biyografimi bastı (Alfred Knopf'la birlikte). St.Regis Oteli'ndeki tanıtım toplantısında, zamanın zirvedeki üç Amerikalı kadın yazarına, Mary McCarthy, Janet Flanner ve Hannah Arendt'e saygılar sunuldu; büyük bir sütunun çevresine yerleştirilmiş, üç derin koltuğa gömülmüş olan yazarların her birinin önünde, saygılarını sunmak için bekleyen kendi hayran kuyruğu uzanıyordu. Her üçüne de farklı açılardan seven, sayan ben de her kuyruğa sırayla girdim. Cas Canfield daha sonra beni evinde verdiği özel, yemekli partiye götürdü: kırmızı etli alabalık ve Ren şarabı, hoş, zeki erkekler. *Sic transiunt miseriae mundi.*[1]

(Lat.) Dünyanın acıları böyle geçer. (Yay.)

XXII. Bölüm

İntikam

Ben hâlâ, zavallı genç adamın olası cehennemleriyle boğuşurken, pasaportumun geçerlilik süresi de sonuna yaklaşmaktaydı. Durum ciddiydi. Doğru belgeleri olmayan ya da hiç belgesi olmayan ve sayıları gittikçe artan erkeklerle kadınlara ne oluyordu? O günlerde, güvenilir siyasi mülteciler için Nansen Pasaportu'nun ikinci bir versiyonu çıkarılmıştı: işe yarayan ancak sınırların geçilmesini ya da bir Oturma İzni'ni kesinlikle garanti etmeyen bir cankurtaran simidi. Bu belgeye hak kazanıp kazanamayacağım fazlasıyla kuşkuluydu. Bazı arkadaşlarımın öğütlediği gibi, çıt çıkarmadan beklemek ve Fransızların *carte d'identité*'min (yabancı uyruklulara, kendi ülkelerinin pasaportlarını elden çıkarmamaları kaydıyla verilen kimlik) dolduğunu görmezden gelmesini ummak? Tam bir kumardı – küçük bir memurun ya da Préfecture'e yollanan imzasız bir mektubun insafına kalmak; yöre halkı, mürekkep yerine zehirle yazılmış ihbarlar, şikâyetler üretmede hayli verimliydi. Sanary'de zaten gereğinden fazla yabancı vardı. Eski vatandaşlık başvurumu bir kez daha gündeme getirmek? Pek umut yoktu. Gerçekleşmesi için, çok uzun bir süre, çok daha güçlü bir destek gerekecekti. Doğru zaman değil, diyordu Fransız dostlarım. Peki, ya İngiltere: bir İngiliz pasaportu! Ne olağanüstü bir fikir. Kendimi artık –inatla– bir İngiliz yazar olarak görüyordum. İngiltere'ye gitmek, orada yaşamak, beş yıl sonra da başvurmak gerekiyordu... Burada durdum. Hayatımı ge-

çıreceğim yer orası değildi... Akdeniz'den uzakta beş yıl. Tam bu kördüğümde, bir haber geldi. Erika Mann'dan. İngiltere'ye gitmiş, bir İngiliz'le evlenmişti. Teklif *erkekten* gelmişti: sıkı bir anti-faşist, sapına kadar bir anti-Nazi; genç, daha doğrusu genç sayılabilecek, otuzuna yakın. Eşcinsel, elbette diye düşündü Erika, bu koşullar altında öyle olmalı: bir *mariage blanc*. Babana müthiş hayran, dediler. Adı Ohden gibi bir şeydi – Erika kendi soyadını koruyacaktı elbette; erkeğin adı kulağa çok garip geliyordu.

Bu Erika'nın ailesine anlattığıydı. Bir görgü tanığının anlattıklarıysa şöyleydi: Çabucak pasaport sahibi olmasını sağlayacak bu öneriyi alan Erika, trenli feribota atladığı gibi İngiltere'ye gitmişti. İlk gelişiydi – Mann çocuklarının Anglo-Sakson deneyimleri Amerika'yla sınırlıydı. Folkestone'da peronda bekleşen genç İngiliz erkeklerinin sayısı, yarım düzineydi. Erika seslendi: "Hanginizsiniz?" Damat adayı ona doğru ilerledi. Bunun üzerine Erika onun koluna girdi, bir kenara çekti, hararetle konuştu: "Güzel, hadi gidip evlenelim." Yardımcı oyuncuların hayretten ağzı açık kalmıştı; koca adayı, Wystan Auden ise her şeyi soğukkanlılıkla halletti.

Erika pasaportuna kavuştu, daha sonra da erkeğin kimliğini kabullendi; çok iyi dost oldular.

* * *

Maria Huxley benim için çözümü bulmuştu; kolları sıvadı. "Kulampara arkadaşlarımızdan birini Sybille'le evlendirmemiz gerek." (Bu, o nitelikteki arkadaşlar için Bloomsbury'de neredeyse sevgiyle kullanılan terimdi. "Sapkın" daha zarif bir ifadeydi. Maria'nın Bloomsbury çevresinden kaptığı tek deyişti ve Aldous'u epeyce eğlendiriyordu.) Ancak bu arkadaşların hiç mi hiç hevesli olmadığı anlaşıldı. Ah, evet, yapılacak en mantıklı şey olduğunu düşünüyorlardı, Auden'in Thomas Mann'ın kızının yardımına koşmasını da alkışlamışlardı. Fakat bu tür birleşmelerin ileride tuhaf, biçimsiz durumlar yaratabileceğine inanıyorlardı: Kişi, ke-

sinlikle öyle olmasa bile, kendini sorumlu hissedebilirdi. Karşısındaki sadece bir tanışı olsa bile. İpin her türlüsü insanı bağlardı. Adaylardan biri, "Şahsi geliri yılda iki ya da üç yüz olsaydı, düşünürdüm," demişti. Maria bütün bunları bana mektuplarla bildiriyordu, çünkü o ara Huxleyler Londra'daydı. Genel mesaj, "kaygılanma" idi; şimdi "bizim dünyamızdan" olmayan birini araştırmaktaydılar.

Camları silen adamla konuşmuştu; Maria'ya çok bağlı olan bu tatlı, genç erkek, onun her dediğini yapardı, ayrıca gönlünde, evlenmeyi düşündüğü biri de yoktu. Bir Britanya vatandaşıydı. Maria onun aslında nereden geldiğini bilmiyordu, muhtemelen Batı Hint Adaları, belki de Afrika'dan... Aldous adamın işe yarayacağından yüzde yüz emin değildi. Benim en yakın dostlarımdan birine danışmaya karar verdiler – ondan, belki de benim gibi yemeğe ve şaraba fazla düşkün olduğu için, "Sybille'in avukatı" diye söz ediyorlardı. Ona ulaştılar, o da cevap verdi; dolayısıyla, onu bu karmaşık öyküye dahil etmek zorundayım.

Kendisi o sırada gerçekten de avukattı – fazla uzun sürmedi ama. Oylumlu yaşamı, Winchester'de kazandığı bir bursla başlamıştı; Baro'ya başvurmadan önce, Oxford'da Yunanca dersi verirdi. Seçeceği alanda muhteşem bir gelecek öngörülüyordu ona: hukukta, hükümette ya da gönlünde yatan aslanda, yani akademide. Sonunda, finans dünyasının en başarılı, en ağır toplarından biri oldu. İkinci karısının ani ölümü onu yıktı, kendisi de erken öldü – yirmi yıl kadar önce. Yakışıklıydı, insana şu tombul bebek meleklerle canlı, kıpırdak bir kuş arasında bir şeyi anımsatan, hareketli, dinç bir başı vardı. Zekâsı uyanık, keskindi, asla resmî, ciddi değil. Çabuk alevlenen öfkesi korkutucuydu. İşte bu özelliğinden korkardım. Aynı zamanda da kolayca, içtenlikle gülebilen biriydi. Onu inanılmayacak kadar çok severdim; bazen huşuyla, bazen de –kısa süreliğine– cazibesine kapılarak. Savaş-öncesi yıllarda –iki evliliğinin arasında– bazı yaz tatillerini bizimle, ressamımın evinde geçirirdi. Dostluğumuz o ölünceye kadar sürdü. Son yıllarda, Londra'da, şarap tatma toplantılarında oğluna rastlıyor, onunla

telefonda konuşuyorum: Babasının sesini almış, umulmayacak kadar tiz bir ses; aynı vurgular, aynı uygar akıcılık, o duyulur duyulmaz kikirdeme. Geçmiş, çeşitli tetikleyicilerle bize geri dönmeyi becerir.

Çok şey borçlu olduğum bu dostumun adını vermeyeceğim. Aldous, az sonra aktaracağım olaylara karışmakla suçlansaydı, hem bundan haberi olmazdı, hem de onun için önemli olan hiçbir konuda, hiçbir bakımdan zarar görmezdi. Ancak aynı şeyin, söz konusu dönemde Baro üyesi olan (ve büyük bir cömertlikle, neye bulaştığının pekâlâ bilincinde olan) bir adam için geçerli olduğundan emin değilim; ister ölü olsun isterse diri. Dediğim gibi, bir oğlu ve bir sürü akrabası var, dahası, onun o dönemdeki eylemlerini yerden yere vurabilecek bazı çevrelerde tanınan, sayılan biri. Dolayısıyla ona, onunla çok dolaylı bir yoldan, imlasal bir bağlantı kuran, eşanlamlı bir isim seçtim: Lysander.

Lysander, Huxleylerin ilk önerisine (camcıya) şiddetle karşı çıktı. Daha görmüş geçirmiş bir çevreden, bu kadar saf olmayan, açıkçası bu kadar diğerkâm olmayan birini aramalıydılar. Tavsiyesine uydular, az sonra da bir tasarımcı dostlarını buldular; adamın bir uşağı vardı, bu uşağın da bir arkadaşı – işin aslı, bu düzgün, aklı başında dostla aralarındaki bağ kopmuştu ve yeniden canlandırmak istiyorlardı. Adamın eli dardaydı. Ve Nazi tehdidini, sempati duyuyormuş gibi davranacak, hayatını göze çarpmadan, sessizce sürdürecek kadar iyi kavramıştı. Dahası, müstakbel bir nişanlıyı ağırlayabileceği bir evi de vardı. Böylece, Lysander gerekli bürokratik işlemleri halletti, ben de İngiltere'ye çağrıldım. Pierre Mimerel bana eşlik etmeye karar vermişti. *Çok* gergindim. En iyisi, bir taşla iki kuş vurmak, dedi Pierre: Bir okul arkadaşı (Condorcet, Politeknik, şimdiyse bir işadamı), şimdilerde hem yemek pişirmek hem de ısınmak için kullanılabilecek bir aygıtın, şişelenmiş havagazının imtiyazını almıştı ve Pierre'e bir iş olanağı sunuyordu: İngiltere taşrasını bu yeni cihazla ısınmaya ikna etmek. Pierre, Birleşik Krallık'taki acenteliği alacak, ben de ilgili hukuksal görüşmelerde çevirmenlik yapacaktım. Pierre'in İngilizcesi yetersizdi... (Bu ara-

da, sahil otobüs işletmesi pahalı seferlerini sürdürmekteydi.) Trenle yola çıktık, Manş'ı geçtik ve Kensington'da, Cromwell Yolu'ndaki bir otele yerleştik; Lysander'in öğüdüne uyarak, ayrı odalar, bitişik ama geçişli değil. Huxleyler Albany, Piccadilly'deki giriş katındaydılar. (Başta bekârlar için yapılmış olan bir dizi oda, şimdi seçkin kişilerin kiraladığı, çift cinsiyetli daireler. Hâlâ köpek yasak, çocuk yasak, kediyle kuş ise onaya bağlı; girişteki holde Byron ve Macaulay'in büstleri.) Zemin kat, E2 – o adresi asla unutamam. Ertesi gün, tek başıma oraya gittim. Oturma odasında, ayakta bir adam duruyordu. "Bu, Terry," dedi Maria. Onu öyle hemen, dikkatle süzmedim; daha sonra, yakışıklı, muhtemelen otuzlu yaşlarda, Maria'nın "kulampara" arkadaşlarından çok daha erkeksi biri olduğunu gördüm. Sonra, evlilik cüzdanı için gereken formu doldurmak üzere sicil memurunun ofisine gönderildik. Alelacele yola düştük. Beni bir otobüse bindirdi. Annem olsaydı her şeyi oracıkta iptal ederdi; Maria da öyle. (Lysander düzenlemeyi öğrenince küplere bindi: *Damadın tek başına başvurması gerekirdi.)* Sonunda kendimizi bir kürsünün karşısında, bilgilerimizi kürsünün gerisindeki memura verirken bulduk. Adamın ne sevimli ne de ilgili bir hali vardı.

AD: Benimkini yazdım.
BABA ADI: Onu da yazdım.
ANNE ADI: Yazdım.
BABA MESLEĞİ: Peki ya şimdi? Sonra, yazdım: "Toprak sahibi".

Sıra güveydeydi. BABA ADI'na gelince, şöyle yazdı: "Bilinmiyor".
ANNE ADI: Kâğıda, bugün taşıdığım soyadını yazdı.

MESLEK kısmına gelmiştik. Ben: "Yok". O: "Kulüp Görevlisi".

Kâtip yanıtlara doğru dürüst bakmamıştı bile. *Biz* ise birbirimize hiç bakmıyorduk. Sonra sıra ADRESLER'e geldi.

Onun SW1'deki daimi, benimse dünden bu yana, SW7'deki adresim.

Bir sonraki soru: düğün tarihi. İkimiz de gerçekten, "En kısa zamanda" dedik mi? Birkaç gün sonrasının tarihini verdik. "Borcunuz on şilin," dedi memur Terry'ye. O da ilk kez bana döndü. Yüzünde, utanmış bir köpeğin ifadesi vardı. "Ah, elbette," diye mırıldandım, çantamı açtım, parayı çıkardım, gülümseyerek uzattım. (Söylemem gereken şuydu: Ne aptallık, ikimiz de yanımıza para almamışız.) Sonra arkamızı döndük, dışarıya çıktık – aklıma Erika geldi, samimi, içten bir tavırla koluna girdim.

Wetsminster, Caxton Binası'nda, sabah saat on birde, Aldous, Maria ve Pierre'in huzurunda evlenecektik. Pierre sağdıç olacaktı, Maria da ikinci şahit. O sabah, tam giyinmeyi bitirmiştim ki, Pierre, sırtında hâlâ ipek pijaması, bana şans dilemek için odama geldi, "*Que le soleil d'Austerlitz...*" diye şakıyordu; aynı anda telefon çaldı. Bacağımı uzatmış, sol pabucumu giymeye hazırlanıyordum: Birden, büyük bir korkuya kapıldım; seke seke birkaç adım attım, ahizeyi kaldırdım. Santral, "Bir beyefendi sizi görmek istiyor," dedi. "Kimmiş?" "İçişleri Bakanlığı'ndan bir bey, yukarı çıkıyor." Birkaç saniye sonra odadaydı; bir elinde evrak çantası, diğerinde melon bir şapka, uzun boylu bir erkek. Pierre'e mağrur bir bakış fırlattı: "Lütfen bizi yalnız bırakır mısınız? Hanımefendiyle bir işim var." (Pierre toz oldu.) Bana döndü: "Pasaportunuzu görebilir miyim?" Eline alınca, oturdu, uzun uzun, dikkatle karıştırdı. "Son birkaç yıldır, daha çok Fransa'da yaşıyorsunuz, demek? Ve bu sabah bir Britanya vatandaşıyla evlenmeye hazırlanıyorsunuz?" Bunu başka sorular izledi; hepsi de bana çok yüzeysel geldi, ama o anda şoktaydım. Yine de, telefona gitmeyi becerdim: Lysander'in özel odasının numarasını biliyordum, telefona kâtibi çıktı: Lysander duruşmadaydı. Onunla konuşmam gerektiğini belirtebildim. Acilen. İçişleri görevlisi öylece oturuyor, belirgin bir şeye bakmıyor, dinliyordu. Telefonun çalması biraz zaman aldı. Lysander'in sesi: Mahkemeye birkaç daki-

kalık bir ara verdirmeyi başarmıştı. İçimden provasını yaptığım şeyi söyledim: "Burada İçişleri'nden biri var, Terry'yle evlenmemizde bir sorun olduğunu söylüyor." Lysander –hiç vakit yitirmeksizin– çözümü sundu: "O gider gitmez fırla. Seni yanında götüremez... doğruca Huxleylere git, seninle orada buluşacağım." Sorgucu gerçekten de biraz sonra ayrıldı: "Korkarım pasaportunuzu almak zorundayım." Saf saf sordum: "...ama sonra geri alacağım, değil mi?" (İğrenç kahverengi şey.) Yüzüme ilk kez baktı: "Elbette alacaksınız, ama içinde bulacağınız şeyden hoşlanmayabilirsiniz."

Bunu izleyen –dramatik, gülünç, karmaşık, benim içinse ağır bir rüya gibi parçalara bölünmüş– günlerin öyküsünü Maria Huxley oğlu Matthew'a uzun uzadıya, capcanlı tasvirlerle yazdı. Gemi azıya almış dil hatalarıyla doludizgin giden bu son derece komik mektup elden ele gezmiş olmalı: dostların dostlarına, müstakbel biyografi yazarlarına, akademisyenlere; şimdi, Belçika Ulusal Kütüphanesi'ndeki arşivin derinliklerine gömülmüş olduğundan kuşkulanılıyor. Şu an o mektubu bir kez daha görmeyi nasıl da isterdim. Maria'nın uyumlu, tutarlı olaylar dizinini. Bana gelince; geçmiş korkular ve panikler, bırakın duygusal anıları, olayların birebir aktarımını bile bulandırabilir.

Temel durum yeterince açıktı. Britanyalı yetkililerin kulağına –burada Kafka yoktu– sicil memurunun ofisinde düzmece evlilikler düzenlendiğine ilişkin bir ihbar çalınmış, yapılan daha ayrıntılı sorgular da bu duyumu güçlendirmişti. Gemide yapılan pasaport kontrolünde bu nikâhı "ziyaret nedeni" olarak göstermediğimi öğrenmişlerdi. Dahası, otel odamdaki muhtemel bir ponza taşının[1] varlığından (pijamasıyla "Austerlitz Güneşi"ne dualar eden Pierre) hareketle, Fransa'da oldukça "kaliteli, üst sınıf" bir fahişelik yaptığım, şimdi de bu faaliyeti Londra'ya taşımaya niyetlendiğim kanısı uyanmıştı.

Anlaşmalı evlilikler, Britanya vatandaşlığını hızlı yoldan kazanma amacıyla kıyılan nikâhlar, yasadışı değilse de,

[1] Fransızca ponza taşı anlamına gelen Pierre ponce'a gönderme yapılıyor. (Ç.N.)

pek çok nedenden hiç mi hiç *arzulanmayan* şeylerdi: ekonomik, siyasal, içgüdüsel nedenlerle: Zaten tıklım tıkış olan adamıza çok fazla yabancı doluştu... Gerçekten de öyleydi. Durum öylesine kötülemişti ki, zorba rejimlerden, meşakkatten, ölümcül yoksulluktan kaçma gereksinimi artık ertelenemez bir hal almıştı. İnsana özgü o mefhum, insanın kardeşliği (hayvanlar kendi bölgeleri için savaşırken vicdan azabı çekmezler ya da biz buna inanırız), yeryüzünde herkesin, düşmanlığa ya da kıskançlığa hedef olmaksızın, keyfini çıkarmak, çalışmak, yaşamak için, istediği yere gitmekte özgür olduğu kavramı bizden hiç bu kadar uzaklaşmamıştı. Belki de *sonsuza kadar.*

O zaman da, tıpkı bugün olduğu gibi, istenmeyen vatandaşlardan kurtulmanın yolları vardı. O ilk gün başka bir gelişme olmadı. Albany'ye taşınmıştım, yeterince olmasa da, oturma odasındaki divanda uyuyordum; Pierre Kensington'da kalıyor, Aldous çalışmıyordu. Huxley çiftiyle Lysander, akıl danışabilecekleri kaynaklara ulaşmaya çalışıyorlardı. (O kasım ayı, yaklaşan bir genel seçimin sancılarına denk gelmişti: Bize yardımı dokunabilecek insanlar hem daha da görünmez olmuşlardı, hem daha da meşgul.) Ertesi gün, Caxton Binası'na çağrıldık. Kalkıp gittik. Terry de yanımızdaydı elbette. Orada, hiçbir belirgin özelliği olmayan, sıradan bir resmî görevli bize tasarlanan evliliğin askıya alındığını bildirdi. *Sine die?* (Belirsiz bir tarihe kadar?) Şimdilik, başkaca bir bilgi verilmeyecekti. (Kafka'dan bir esinti var mıydı yoksa?) Yürüyerek eve döndük. Maria Terry'yi yatak odasına götürdü; erkek bu sıkıntıyı beraberce aşacağımızı söylemiş. Bunun üzerine, eminim Maria onu kucaklamıştır. Dışarıya çıktıklarında (Bayan T.'nin ölümsüz sözcüklerini alıntılayarak), *"O da bizden biri,"* dedi.

Sonraki günlerde ve hafta sonunda hiçbir haber çıkmadı. Lysander bir davavekili dostuna (sevimli) çengel attı: Benim ağzımdan ya da benim hakkımda bir ifade düzenlemeyi, nikâhı bir konsoloslukta kıymayı konuştular – Hollanda? İsveç? Böylesi gerekebilirdi; zamanlaması iyi yapılırsa, başarılı da olabilirdi. Sonra, her nasılsa kendimizi Quaker tari-

katıyla temas halinde bulduk: Sığınmacılara yardım ettikleri biliniyordu. Ortaya çıkmam, durumumu halka duyurmalarına izin vermem harika olurdu – bunu yapar mıydım? Dikkatleri Nazizm'den kaçanlara çekebilir, halkın gerçekleri ayrımsamasını sağlayabilirdi... Ve beni bir hapis cezasına götürebilirdi – kısa bir cezaya. Cesur ol, dediler. Trafalgar Meydanı'ndaki Dostlar Evi'ne götürüldüm (içten, nazik yüzler); Lincoln Oteli'ne götürüldüm; Lady Ottoline Morrell'le bir araba gezintisine ve çaya; sonra, koltuğunu koruma mücadelesinin tam ortasındaki bir milletvekilinin dairesine... Maria'yla ikimiz saatlerimizi ya bir yerden ötekine gitmek için otobüslerde harcıyorduk ya da Albany'ye kapanmış, çalan, çalan, ama *beklediğimiz* yerden gelmeyen telefonun başında. Kısa bir süre sonra, bir kuşatılmışlık duygusuna kapıldık. Gözetim altında tutulduğumuza inanıyorduk. Albany'nin iki girişi vardı; ana kapı Piccadilly'deki avluya açılıyor, üniformalı, silindir şapkalı (Huxleylerle araları muhteşem olan) kapıcılar tarafından korunuyordu; üstü kapalı yürüyüş yolunun kuzey ucundaki arka giriş ise özeldi, arka sokaklara (Vigo ve Savile Row) açılan, alçak kapıyı sadece anahtarı olan kiracılar kullanabiliyordu. Ne olursa olsun, evden mutlaka tek başıma çıkmam, girip çıkarken de o kilitli kapıyı kullanmam kararlaştırılmıştı. Pek yararı olmadı. Bir sabah, pasaportum iade edildi – bir ulakla, ana girişten. Üzerine "Sınırdışı Etme Emri" damgası vurulmuştu. Birleşik Krallık'ı kırk sekiz içinde terk etmediğim takdirde, cebren, doğduğum ülkeye gönderilecektim. (Almanya.)

O sabah hızla alınan ilk karar, Aldous'un (Pierre değil, Maria değil), evet *Aldous*'un beni o gece Fransa'ya götürmesiydi. Newhaven-Dieppe gece feribotu. Aldous'un kalın, kışlık paltosunu aramaya koyuldular. Öylesine duygulanmıştım ki, soluk alamıyordum. Az sonra Lysander'in talimatları geldi; özü şuydu: Mücadele etmek için zamanımız *var*. Böylece davavekili dostunun ofisine yollandık, masanın çevresine dizildik (Terry, benim değil Maria'nın elini tutacak kadar akıllıydı) ve dümeni iki avukata bıraktık. Öncelikle, gemide yalan beyanda bulunma suçlamasına makul

bir açıklama getir, dediler. "Aklıma gelmedi," dedim. Kulağa pek cılız geliyordu. "Ne gelmedi?" dediler. Maria söylendi: "Aa, mantıklı ol ama." Sonra, davavekili bir başka yolu denedi: "İçki içersen, becerebilir misin? Biraz viski ister misin?" Ah, hem de nasıl, diye düşündüm. İçkim geldi. Koca bir bardak viski-soda. Bir dikişte içtim. "Son on yıldır, neredeyse her ay İngiltere'ye geliyorum," dedim. "Anlamıyor musunuz?" Kendimi hâlâ güçsüz hissediyordum. Davavekili bana bir bakış daha fırlattı: "Belki de bir şeyler yemelisin?" Bir kâtip yakındaki bara gönderildi. Koca bir tabak sandviçle döndü. Yedim. Davavekili çığırdı: "Zavallı kızı açlıktan öldürmüşsünüz!"

O zaman fark ettim: Son günlerde yiyecekle ilintili herhangi bir faaliyette bulunduğumu anımsayamıyordum. Ayağa kalktım, odayı arşınlarken konuşmaya başladım.

"...gemideki beyan mı? Her seferinde 'geliş amacı' diye sorarlar, ben de hep 'ziyaret' ya da 'dostları görmek' diye yanıtlarım... daha önceleri, 'eğitimimi sürdürmek' derdim. Dolayısıyla, yanıtımı fazlaca önemsemedim... Bir formalite işte. Evliliğin onları dostlarla görüşmekten daha fazla ilgilendireceği aklıma gelmedi, bu özel bir konu çünkü."

Avukatlar bunu yeterince akla yatkın buldular: Yalan söylediğim iddiasından vazgeçilebilirdi; çözülmesi zor olan asıl mesele, evliliğin amacıydı – vereceğimiz yazılı ifadede, bu evliliğin *salt* Britanya Vatandaşlığı elde etmek için yapılmadığını belirtebilir miydik?

Burada Maria belagatını konuşturdu: Amaç *yalnızca* bu değildi *artık*: Birbirimizden çok hoşlandığımızı söyleyebilirdik *artık*. Lysander, hazırlayacağımız dilekçede tek nedenin bu olmadığını belirteceğiz, dedi. Olumlu kişiliğimi vurgulamak, daha da isabetli olurdu – müstakbel, saygıdeğer bir vatandaş. (O anda bile, o inatçı, laf anlamaz inanç, bilincimde alttan alta kıpraşmaktaydı: bir gün İngiliz edebiyatının bir parçası olma inancı.) Asıl sorun, dediler, maddi bir güvence sunamaması. "Yılda beş yüz kazandığını söyleyebilir miyiz?" Tanrım, hayır! Listeden çıkarılan talibimin istediğinin iki katıydı bu. Aldous ellerini kaldırdı, "Peki, *kişisel*

gelirler diyemez miyiz; harika bir belirsizliği var?" Lysander atıldı: "Onlar her zaman olacak. Şöyle ya da böyle."

Kimin gidip kiminle görüşmesi gerektiğini tartışmaya başladılar. Kimin etkisi, gücü vardı? Ve bunu kullanmaya istekliydi? Albany'deki komşularımızdan biri hükümetteydi (seçimi kazanması mümkün müydü?); Aldous olanca çekingenliğine karşın, onunla çoktan konuşmuştu. (Adam yardım etmeye çalışacağına söz vermişti; çalıştı da.) Ayrıca İngiltere'de her kesimden, bireysel özgürlükleri savunmaya hazır, azımsanmayacak sayıda insan vardı. O gece tesadüfen, Selfridges'in en üst katında, büyük bir seçim toplantısı vardı. Aldous'la Maria gittiler, masa masa dolaşıp destek aradılar. En yakın dostlarından kimisi şiddetle karşı çıkmış. Boş ver, diye öğütlemişler, bırak boğulsun; Aldous'un işi, yapıtları çok daha önemliydi – hem benimkine benzer o kadar çok vaka vardı ki...

Ertesi sabah kasvetliydi. Sınırdışı edilme süresinin dolmasına fazla bir şey kalmamıştı. Maria şimdi, baştan beri tasarladığı eylemi uygulamaya hazırlanıyordu – doğruca İçişleri Bakanlığı'na gitmek, bakanın karşısında diz çökmek ve genç dostunu kurtarması için yalvarmak. O sıralardaki İçişleri bakanı liberal görüşleriyle tanınan biri değildi; daha sonraları önemsiz, talihsiz hatalar yüzünden meslek yaşamına son verdiği siyasetçilerden ikisiyle tanıştım. Maria kalkıp gitti. Görüşmek için ayak diredi. Etkileyici bir çalışma odasına adeta zorla girdi, ne düşündüğünü belli etmeyen bir karaltının karşısında diz çöktü, merhamet diledi. Bu, gerçekten de İçişleri bakanı mıydı yoksa yalnızca yardımcısı, hatta onun da altında biri miydi, anımsayamıyorum. Maria başardığından emin miydi? Bunların hepsi o mektupta. Eve yatışmış bir durumda döndü; en doğal bulduğu şeyi yapmış, biraz merhamet dilemişti.

Belki de İngilizliğe öylesine aykırı bir davranış olduğundan, işe yaradı. Birkaç saat sonra, elden bir mesaj geldi – Sınırdışı Etme Emri iptal edilmişti. Ardından, Lysander aradı: Davavekilimize, müvekkilinin evlenmesine artık hiçbir engel kalmadığı bildirilmişti. Gerekli düzenlemeler için, arzu ettiğimiz an sicil memuruna başvurabilirdik.

Beşimizin bir kez daha Caxton Binası'nda boy gösterdiğimiz gün, her şey pürüzsüz, kolaydı. Bu kez sağdıç Aldous'tu (avukatın tavsiyesiyle); daha sonra evlilik cüzdanı, "işte süt tasın" der gibi bir jestle bana uzatıldı.

Maria o akşam, baştan sona sağlam, yürekli ve onurlu davranmış olan Terry'yle benim dışarıya çıkmamız, harika bir gece geçirmemiz için bütün ayarlamaları yapmıştı. Gidilecek yerleri Terry seçecekti; Maria onun cebine on poundluk bir banknot sokmuştu. Akşam yemeğini Trocadero'da yiyecek, sonra da bir varyete gösterisine gidecektik. Benim için zor bir gece oldu. Müzikholde ortam biraz daha canlandı: Herkes tanıyordu onu. Program satıcısı takıldı - Hey, Terry, neler çeviriyordun bakalım? Bir kızla çıkmışsın, ha! Nişanlın mı?

Maria ayrıca gerçek bir düğün şöleninde de ısrar etti - kutlamak ve bize yardım eden herkese teşekkür etmek için. Gerçekten çok karışık bir parti oldu. Terry konuk listesini görünce, "kendi ekibini" getiremediği takdirde davete katılmayacağını söyledi. Eh, elbette. Böylece, diğerlerinin yanısıra, nedenini bilmesem de, şöyle konuklarımız da oldu: Virginia Woolf, birkaç önemsiz politikacı, bir ya da iki Quaker, birkaç Bloomsbury mensubu, Terry'nin içeri aldığı yarım düzine, birbirinden güzel (Aldous'u keyiflendiren) dansçı kız ve birtakım sert görünümlü erkekler - kabadayılık taslayan delikanlılar değil, gerçek boksörler. Virginia Woolf yanıma geldi, elimi o enfes elinin içine aldı (onunla daha önce hiç karşılaşmamıştım, daha sonra da görmedim). "Bu çok garip bir parti," dedi. "Hiçbir şey anlamadım: Bir gün bana gelip her şeyi anlatmalısın."

Hepsi bu kadarla da kalmadı. Maria yakamızı hâlâ bırakmıyor ("O artık dostumuz"), deniz kenarında, Brighton, Eastbourne ya da Blackpool'da *voyage de noces,*[1] bir hafta sonu planlıyordu... Odaları kendisi ayırtacaktı: Resmî, iki kişilik oda bizim için olacaktı (kendisi de geliyordu elbette; refakatçi olarak), Terry için de tek kişilik bir oda. Otelin her

[1] (Fr.) Balayı. (Ç.N.)

şeyi bilmesi gerekmiyordu. Ama Terry daha sonra öylesine hevessiz, isteksiz davrandı ki, bu programı iptal ettik.

Şişelenmiş gaz mı? Pierre'le ikimiz, kentte bazı randevulara gittik, kararlı, kesin bir kuşkuyla karşılandık – kırsal İngiltere'nin zaten mutfağında kömürlü, fırınlı ocağı, akşamları da oturma odasındaki şöminesi yok muydu? Fazlaca oyalanmadan Fransa'ya döndük. Gündüz feribotuyla, Dover'dan Calais'ye.

Maria'nın birkaç haftadır hürmete, hareketliliğe ve sıcaklığa boğduğu Terry, tahmin ettiğimiz üzere kendi, eski hayatına sıvışıverdi.

Ondan sonra (ta bugüne kadar, onca yıldır), nerede olursam olayım, her sabah, ne zaman sol ayakkabımı giymek için bacağımı uzatsam, yüreğim ürküntüyle çarpmaya başlar: Geçmek bilmez birkaç saniye boyunca, soluğumu tutarım – telefon çalmazsa, kapının zili çınlamazsa, her şey yolunda gidecek demektir: Bugün başıma kötü bir şey gelmeyecek.

XXIII. Bölüm

Giyotin – Çılgınlıklar

Yine ilkyaz. Huxleyler konutlarında, ben ressamımın tepelerdeki evinde, romanı bitirmeye çalışıyorum. Sihirli değnek epeyce zorlanmış olabilirdi, ama işini görmüştü: Bir anda İngiliz olmuştum. Bir başka ofiste, bir başka sicil memuru o sert, mavi pasaportu elime tutuşturdu. Ait olduğumu hissettiğim uyruğa ait olduğumu belirtiyordu. (Bu inancım Maria'yı kızdırmıştı: İlk kez birbirimizin görüşlerini anlayamıyorduk.) Ama kimin haklı çıktığını artık biliyorum.

Yeni bir kimlik için başvurmak amacıyla, mevcut Fransız kimliğimi Draguignan'daki Préfecture du Var'a gönderdim; ön sayfaların birine, el yazısıyla, çaprazlamasına "*devenue Anglaise*" yazılmış olarak geri geldi.

Bu daha önceydi, şu düşsel, tutarsız imgelerle dolu bir rüya gibi geçen Londra gezisinden dönüşümde. Bir süre sonra sakinleştim, kendimi yuvamda hissettim; bana her şeyin *yolunda* olduğunu, yoluna sokacağımı fısıldayan o iç ses sayesinde yatıştım: Hayatımı burada sürdürecektim.

Sonra bir gün, Maria'yla limandaki iskelede, siesta saatinin bitmesini ve gazete bayiinin açılmasını bekliyorduk; Maria, *faits divers*'lerin[1] kendisine okunmasından hoşlanan Aldous için *Petit Var*'ı alacaktı, bense kepenkleri hâlâ inik duran, resim malzemeleri satan dükkâna uğrayacaktım. Siesta'ya uymayan az sayıdaki insanlardandık; günün bu en sıcak saatlerinde, kapalı panjurların gerisinde, daktilonun

[1] (Fr.) Günlük haberler. (Ç.N.)

başında harıl harıl çalışıyorduk; o Aldous'un sayfalarını temize çekmek, ben de kendi sayfalarımı yaratmak için. İki adım uzağımızdaki deniz dingindi, tuzlu hava hafif. *Harika.* Sık sık, insanın aklından geçeni okuyabilen Maria, şöyle dedi: "Hayır: Burada sonsuza kadar kalamayız. Hayatımız böyle sürüp gitmeyecek. İnsan köklerini seçemez. Burası yuvamız olarak kalmayacak..." Sonra, ekledi: "Savaş çıkmasa bile." (Bu sözcüğü daha şimdiden, ne kadar da sık kullanıyorduk.) "Hem zaten Aldous, kendisi farkında olmasa da, huzursuzlanmaya başladı."

Bu konuşma haziran sonlarında geçti. Temmuz ortasında İspanya İç Savaşı başladı. Kumsalda piknik yapıyorduk ki (Batı'nın oyun parklarında piknik yapmak için nefis bir yazdı), haber ağızdan ağza yayıldı.

Yıl sona ermeden, Aldous Londra'da, Barış Andı Birliği'yle çalışmaktaydı. (Dick Sheppard'la tanışmış, onunla kader birliği yapmıştı; daha sonra Gerald Heard ve koşut bir kulvardaki -Alexander tekniğinin mucidi- P.M. Alexander'la birleştiler.) Bunu izleyen şubat ayında Aldous ile Maria, Villa Uley'den ayrıldılar. Dile dökülmese de, temelli olarak. Bir sonraki adım Londra'ydı, fakat son durak (pek çok nedenle, hem değinilen hem de hiç değinilmeyen) Amerika olacaktı. Oğullarıyla birlikte, elbette.

Aldous ülkeden ayrılışıyla ilgili olarak benimle bir söyleşi yapmayı önerdi. Sonra da beni şaşırtan bir şey yaptı, oturup röportajı kendisi yazdı. Hem soruları hem de yanıtları. Açılış şöyleydi:

S. "Amerika'ya mı gidiyorsunuz?"
C. "Evet."
S. "Ders vermeye mi?"
C. "Hayır. Öğrenmeye. Öğretmeye değil."

Albany'deki dairenin yedi yıllık kira kontratının dolmasına hâlâ biraz vakit vardı. Ekmek paramı, daha doğrusu bir kısmını kazanmak için bir kez daha, bir süreliğine Londra'ya dönmüştüm. Huxley çifti, Albany'de tek başıma kalmama

ve zaman içinde, kontratın kalanını kullanabilecek, uygun bir kiracı aramama karar verdi. Onlar Marble Arch'daki Mount Royal Oteli'nin üç süitine taşındılar –Aldous, Maria, Matthew; her süitte küçük bir oda, bir banyo, bir de minik mutfak: Hizmetçi *yok*–, zaman kazandıran, zekice bir uygulama... Akşamları, bütün o karmaşık ve yoğun uğraşılarının ardından, onlara iyi geceler dilemek, veda etmek için Mount Royal'a gidiyor, geç vakit yürüyerek, neredeyse sessizleşmiş Mayfair'den geçip Albany'ye dönüyordum.

7 Nisan 1937'de, Southhampton'dan *SS Normandie* ile yola çıktılar. Onlarla birlikte trene bindim, gemiye kadar eşlik ettim, hareket saatine kadar da gemide kaldım.

Albany'nin işletmecisi olan eski donanma albayının ölçütlerine uygun bir kiracı bulunca, yeniden Fransa'ya döndüm ve Sanary'yi işgal edilmiş buldum – daha doğrusu, Sanary'nin gece yaşamını; nadiren hareketlenen, genellikle iki dirhem bir çekirdek süslenip müşteri bekleyen, akşam davetlerinden önce ilk kadehlerini yudumlamaya çıkacakların yolunu gözleyen Sanary barlarını. İşgalciler, o güne kadar gözümle görmekten çok, hakkında bir sürü şey okuduğum, duyduğum takımdı: son on yılın Parlak ve Genç İngilizleri; artık o kadar da genç olmayan, parıltısını da yitirmeye başlamış, birlikte rezalet çıkardıkları yoldaşlarıysa çoktan hayat gailesine atılmış. Şimdi yarı-sürgündüler; hâlâ yetenekli, tembelliğin ve *Angst*'ın oluşturduğu, iliklere işlemiş ataletin yarın ya da gelecek yıl mutlaka aşılacağından hâlâ umutlu. *Şimdi* piyasaya sürülense, çılgın-kötü İngiliz'in asırlardır bilinegelen o çarpıcı, egzotik dış görünüşüydü, bir de, günün mahmurluğuyla gecenin taşkınlıkları arasındaki o birkaç saatte sergilenen şey: dil cambazlığı, sözel ışıltı. Baştan çıkarıcı ya da yapay olarak nitelemeyi seçebileceğiniz bir sesten, yaylım ateş gibi dökülen, göz kamaştırıcı parlaklıkta bir zekâ. Ekibin *prima donna*'sı Brian Howard'dı –başka kim olabilir?–, peşinde de, iki-üç erkekle onların yardakçılardan, âşıklardan oluşan maiyeti; bu sonuncular ya orta Avrupalı, bol kaslı ahmaklar ya da yöreden tavlan-

mış, parlak gençlerdi. Kuyruklarına takılmış birkaç genç, çekici kadın da bulunurdu; İngiliz ya da Amerikalı, iki evlilik ya da ilişki arasındaki geçiş döneminde bulunan, yetenekli, zeki oldukları kadar da eğlenceli, neşeli kadınlar; erkekler onlarla didişmese de onlara öyle aman aman iyi davranmazlardı. Cafe'ler kapanırken ve içilen içkiler sayılırken, ya da sahildeki gece kulüplerinde hesap pusulası elden ele dolaşırken, cüzdanlarına davrananlar da genellikle bu kızlardı. Hesabı erkekler ödediğinde -ödemeleri istendiğinde- sık sık münakaşa çıkardı.

Çocukluğunu doyasıya yaşayamamış olmanın en kötü yanı, onu daha sonraki yıllarda yaşama dürtüsüne kapılma olasılığıdır. Savaştan önceki üç yaz boyunca *du côte de chez*[1] Brian Howard'a pervasızca yönelişimi böyle açıklıyorum. Gözlerim kamaşmıştı: sesi, kıvrak zekâsı, hazırcevaplığı, görünüşü (Brian'ı genç Hamlet olarak gösteren o fotoğraf hâlâ duruyor); gerçi zaman zaman ahlaksal kaygılara kapıldığım, kara kara düşündüğüm oluyordu, ama olup bitenler beni hem büyülemekte hem de dehşete düşürmekteydi. Tanık ve suç ortağı olmuştum; neredeyse her gece, Sanary'nin kepenkleri indirmesinden sonra, onları arabayla sağa sola götürüyordum; önce belki Bandol'deki Suzy'nin barına, yerden aydınlatmalı, küçük pistte, cinsiyetlerin muğlaklaştığı dansların yapıldığı yere, sonra da bir *bôite*[2] ya da Tanrı affetsin, başka şeyler için, sahile. Benim rolüm taşımak ve *voyeur*[3] idi.

O sıralar elden düşme bir arabam vardı, üstü açık, yanda bir biniş basamağı olan, el freni ve kornası dışarıda; kasası Gallet tarafından 1911'de yapılmış. Arabayı bana Pierre bulmuştu, Faubourg Saint-Honoré'de oturan bir arkadaşının üçüncü arabasıydı ve tuzukuru yaşamının ilk yirmi beş yılında, sadece yazları, taşraya giderken kullanmıştı. Ona yirmi beş pound ödemiştik. Tekerlerine uyacak lastik bul-

[1] (Fr.) Yanına, yamacına. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Kutu. (Ç.N.)
[3] (Fr.) İzleyici (Ç.N.)

mak sorun olmuştu. Örümcek ağı gibi, incecik ekserlerin tuttuğu, geniş tekerlekler. Bunun için birkaç cumartesi, öğleden sonraları, küçük kasabaların dış mahallelerini turlamak, dış lastiği kaplayacak, yarı-kapanmış lastik imalatçıları aramak gerekmişti. Açılıp katlanabilen koltuklar da sayılırsa, sekiz yolcu alabiliyordu. Gündüz vakti, bir yan sokağa çekilip kim bilir kaç kez bekledi? Ben de bekliyordum; partinin ya da kavganın bitmesini. Sonra onları eve götürüyordum (ev derken, Hotel de la Tour ya da bir villa); kendim de tam anlamıyla ayık sayılmasam da, gayet dikkatli ve kontrollü bir sürüşle. Bir gece Brian sıkça yaptığı gibi, Saint Tropez'ye gitmek için tutturdu ve arabayı *alıp* gitti. Ertesi gün arabasız döndü; sonunda araba, Excelsior Garajı'ndan gönderilen bir çekicinin yedeğinde geri geldiğinde, acınacak durumdaydı. Pierre nasıl da kınadı, söylendi. *Cette bande d'Anglais...*[1]

Rezalet çıkarıyor, skandal yaratıyorduk. En kötüsü de, bu olaydan bir sonraki yaz verilen, gecikmiş Feragat[2] partisiydi; Brian bir yerlerden, VIII. Edward'ın veda konuşmasının kaydedildiği gramofon plağını bulmuştu. Parti, Brian ile irikıyım ahmağı ve Eddy Gathorne Hardy'nin hep birlikte oturdukları villada verildi; Klaus Mann sessiz, Amerikalı akademisyeniyle şimdilik mutluydu. Pek akıllıca denemeyecek bir kararla, birtakım Fransızları da davet etmişlerdi: ciddi bir oyun yazarı, Parisli sanat simsarları, yerel bir avukat, bir deniz subayı ve yarı Rus yarı İsviçreli denilen, bir de, sarhoş olunca ısırma huyu olduğu söylenen bir kadın.

Parti hiç iyi gitmedi. Sonradan dahil edilenler, fazlaca içmeksizin bir köşede dikilmekteydi; Brian üzerinde gramofonun durduğu, doğaçlama mihrabın önünde ayin yöneten bir rahip edasıyla duruyordu. Sonunda herkes susturuldu, Brian diz çöktü; Ulusal Marş'tan kısa bir bölüm dinledik, bunu, artık sadece Windsor Dükü olan erkeğin sesi izledi: "Bugün, nihayet..."; o ünlü, bilinen sözcükler duyuldu;

[1] (Fr.) Şu hayta İngilizler, şu İngiliz çete. (Ç.N.)

[2] İngiltere Kralı 8. Edward'ın, sevdiği kadınla evlenebilmek uğruna tahttan feragat etmesi. (Ç.N.)

ya plak ya da ortam nedeniyle kulağa bir parodi gibi geliyordu; ciddi ve cızırtılı. Konuklar şaşkınlık, hoşnutsuzluk ve asabi kikirdemeler arasında gidip geliyordu. ("Tanrı aşkına, bütün bunlar neyin nesi kuzum?") Erkenden ayrıldılar; soğukça, kibarca. Geri kalanımız içmeyi sürdürdü; bolca. Arka sokaktaki, hâlâ açık olan İtalyan lokantasına vardığımızda vakit çok geçti, kurt gibi acıkmıştık. Sıcak, samimi bir yerdi, bir aile işletmesi, ucuz; dar, beyaz badanalı salondaki tek müşteriler bizdik, uzun, tahta bir masaya karşılıklı sıralandık; ışıl ışıl, gencecik bir güzel ve daha şimdiden Peter Quennell'in dul eşi olan Marcelle, Rus-İsviçre melezi ısırma meraklısı, Sacha adındaki kadınsı, çok bilmiş, Parisli refakatçisi, bir de benim dışımda, hepsi erkekti. Ne yazık ki, çok çok yazık ki, bu Sacha, Brian'ın ahmağına haddini bildiren, paylayıcı bir şeyler söyledi, kaslı ahmak ciyakladı, Brian'dan krallara yaraşır, görkemli bir azar geldi, Sacha denen adam su sürahisini kaldırdı, ahmağın başından aşağı boşalttı, Brian ayağa fırladı, bir bıçak kaptı (bir İtalyan yemek bıçağı, ama yine de bıçak işte) ve Sacha'nın göğsüne doğru savurdu, erkekler ayaklandılar, kollarını arkadan tutarak Brian'ı engellemeye çalıştılar... Birkaç saniye içinde genel bir arbede başladı, herkes birbirine girdi. Masa devrildi; kırmızı şarap karafları havada uçuşuyor, tabaklardaki makarnalar üstümüze başımıza, yerlere saçılıyor, ısırgan-kadın kaygan fayansların üzerinde, dişlerini Brian'ın bileğine geçirebilmek için debelenip duruyordu; salon öylesine daralmıştı ki, belli bir hasım seçmek olanaksızdı, onun için de herkes herkesle dövüşür gibiydi: yumruklarla, tekmelerle; cam kullanmadan. Marcelle'le ben, aynı anda kendimizi erkeklerin arasına attık, kollarımız ve avuçlarımız hareketsiz, iki yana yapışık (sanki bizzat Mahatma tarafından eğitilmiştik), onları ayırmaya çalıştık.

"Durun," diye bağırıyorduk, "lütfen barışın, ah lütfen." Bütün o patırtı arasında sesimizin ne kadar cılız kaldığını duyabiliyordum. Ansızın, bitiverdi: Tek bir vahşi haykırış, sonra hepsi birden, donmuş kalmış *padroni*'nin önünden hızla geçip sokağa fırladı, peşlerinden de biz; doğruca lima-

na koştuk, Café de la Marine'e daldık; vakit gece yarısına yakındı, içerisi orta yaşlı kasabalılarla yarı doluydu. Karşılarında da biz: Soluk soluğa, kan revan içinde –çoğu kırmızı şarap ve domates sosu– ayrı masalara çöktük. Bir-iki düşmanca homurtu, yükselen bir ses, içinde soda bulunan sifonu gösteren tehditkâr parmaklar, sifonun bir kez de hedefe gerçekten, saldırganca püskürtülmesi. Hepsi bu kadar: Pilimiz bitmişti.

Evet, bir sürü rezalet çıkardık. Acısı sonradan, uzun vadede çıkan rezillikler. O yaz belediyeden sadece bir kez, resmî bir çağrı aldık; dedikodular yetkililerin kulağına ulaşmıştı, ama Britanyalı *lése-majesté*'nin[1] yetki alanları dahilinde olmadığı kararına vardılar. Biz, Brian, Eddy ve ben, lokantada patırtı çıkarmak ve Sanary'nin en saygın cafe'sine iğrenç bir saldırı düzenlemekle suçlandık ve kırılan çatal bıçaklar, tabaklar için elbette tazminat ödedik – neyse ki fazla tutmadı.

Brian'ın eğlenceleri hep bu kadar aptalca ve çirkin değildi. Bir geceyi daha anıp bu hatıralara son vereceğim: Çokbilmiş edepsizliğiyle karşı konulamaz (hâlâ çok uzaklardaki altmışlı yıllarda pekâlâ hazmedilebilecek) olan, hemen hemen herkesin müthiş zevk aldığı, görsel olarak da büyüleyici bir geceydi. Brian, kendi elimizle sahneye koyacağımız bir piyes yazmıştı –gerçekten oturup yazmıştı–, *Mayerling'in Sırrı* adında, *infelix Austria*'nın Veliaht Prensi Rudolph ile metresi Kontes Vetsera'nın av köşkündeki intiharlarının gerçek nedenlerini açımlayan bir oyun. Onu, ressamımın evinin önünde, açık havada canlandırdık. Sahne evin uzun terasıydı, birkaç basamakla inilen ve bir koruluğun çevirdiği düzlüğe seyirciler için, kiraladığımız yüze yakın iskemleyi dizmiştik. Aydınlatma, ağaç tepelerinden ve çalılardan dökülen ışık sistemi, becerikli Pierre tarafından tasarımlanmış, kurulmuş ve çalıştırılmıştı. Veliaht Prens'i saraylarda giyilen, siyah satenden külot pantolonla (babamın topladığı nadide parçalardan biri daha) Byron'vari bir gömlek giymiş olan Brian oynadı; kadersiz Kontes'i de tur-

[1] (Fr.) Majestelerine karşı işlenen suç. (Ç.N.)

kuvaz tuvaletli Marcelle Quennell. Boyu bir seksenin üstündeki Eddy Gathorne Hardy, muhteşem lüleli İmparatoriçe Elizabeth rolündeydi; sırtında bir travestinin gece elbisesi, kiralık bir peruk ve Woolworth'tan alınma bir taç. Kaslı ahmak, Majesteleri'nin ya da İmparatoriçe Hazretleri'nin faytonlarının geldiğini duyuran arabacıyı oynuyor, bu ikisini birbirine karıştırmamak için azami çaba harcıyordu. *Sır*'rı yani Viyana Belediye Hamamı'ndan kaldırılan kiralık-oğlanı ben oynadım: daracık, boru pantolonlu takım elbisesi içinde sahne korkusuyla tirtir titreyen bir travesti daha. (Küçük aslan, Feuchtwanger, kibarlık etmiş, makyajım yapılırken içmem için yarım litrelik bir Krug şişesi yollamıştı. Bayağı faydası oldu.)

Seyirciler doğal olarak çok-dilliydi. Mimerel çifti, Kislingler, yazlıkçı ressamlar, hâlâ buralarda olan Alman *Haute Culture*'ün çoğunluğu (yazın sonlarındaydık, Münih Krizi'nden önce), *Le Petit Var*'ın tiyatro eleştirmeni, belediye başkan yardımcısı, komünist bir sefa düşkünü. Bir saat süren oyun, İngilizce'ydi elbette. Bitince, izleyiciler öyle çok alkışladı ve güldü ki, bir kez de -tamamen doğaçlama- Almanca olarak oynadık (Parlak ve Genç'in en çılgın günlerini geçirdiği yerde öğrenilmişti: Berlin'de); baş oyuncular oldukça başarılıydı; alkışlar uzayınca, karman çorman bir sunumla bu kez de Fransızcasını sahneledik.

Olanca soytarılıklarına karşın, oyunda olağanüstü teatral bir an vardı - seyirciler sessizliğe davet edilir, karanlık ağaçlardan dökülen projektör ışığı Prens'le sevgilisini aydınlatır; yan yana oturmaktadırlar, ayrılmazcasına, sihirli bir güzellikle; kız elini bir kitabın üzerine bırakmıştır.

Sessizlik.

Sonra, Prens: "Bir tanem! Yine mi okuyorsun? Nedir?"

Vetsera esner, ince kitabı yavaşça ters çevirir: "Anton Çehov."

Brian Howard hakkında pek çok şey öğrenildi, yazıldı, uyduruldu. Marie Jacqueline Lancaster'ın yazdığı o mükemmel -ve hüzünlü- biyografi var, elbette: *Bir Başarısızın*

Portresi. Onun yazmayı başaramadığı şeyi, başkaları yazdı. Brian'ın annesine yolladığı yüzlerce mektubu gördüm – 1957'deki intiharından sonra, malikânesi boşaltılırken onları okumam istendi – kutular dolusu mektup, baştan sona bahaneler, baştan savma cevaplar, güvenceler, talepler. (Annesini çok sevdi, ondan çok korktu; kaçınılmaz olarak.) Sonra, *Brideshead* var: onun haylaz, ahlaksız ve bekleneni vereme yen dünyası, *Vile Bodies*'deki entelektüel, sanata yatkın, tutkulu ve içten Brian; sonra Chris Connolly ve eşsiz parodilerinin kesinlikle en iyisi olan *Where Engels Feared to Tread: from Oscar to Stalin*.

Şimdi de ben; gün sona ermek üzereyken, onun öyküsüne başka sözcükler ekleyen. Bunlar, en azından benim açımdan yirmi yıl süren bir sevginin başlangıcından bazı parçacıklar. Bu kadar yeter.

Bir olguyu daha eklemek zorundayım: Brian'ın Hitler'e erkenden (pek çoklarından önce) ve cesaretle karşı çıkışı. Üstelik faal, gayretli bir muhalefet: *New Statesman* için "uyanın" yazıları yazdı, Almanya'da konuşmalar yaptı. Bir keresinde Münih'te, Gestapo'nun elinden birkaç saatlik arayla kaçtı. Mitford Örgütü (karmaşık, çok yönlü sadakatin cilveleri!) onu gösterişli bir kadın elbisesiyle sınırdan gizlice geçirdi. Brian Howard, devlet görevlilerinin onun için daha sonra kullandığı deyimdi: vaktinden önce doğmuş bir anti-faşist.

XXIV. Bölüm

Ne yapabiliriz ki?

O sevimli deliliklerden birkaç hafta sonra, belanın kendisi değil ama haberci bulutları tepemize çöküverdi. Ültimatomlar, radikal kararlar, nutuklar almış başını gidiyor, hazırlıklı olma söylevleri her açık radyoda birbirini izliyordu – *Münih Krizi.* Fransa'da herkes kendi usulünce Savaş Olmasın, *Şimdi* Olmasın diye dua etmekteydi. Barış, yüksek sesle düşünülemeyecek kadar büyük bir hayaldi. Onun sırası daha sonra geldi: Chamberlain bir kez daha uçup gittiği, Mussolini işe burnunu soktuğu, Hitler de imzasını attığı zaman: *Barış,* bizler henüz sağken. Rahatlama, acil, derin bir soluk alma ihtiyacı? Evet. Ama hemen ardından mantığın, gelişmelerin itkisiyle yeniden dirilen korkular; böylece, son Savaşsız yılda, birbirimizden koparak, kendi iç benliğimizde de bölünerek, işe yarar, uygun adımları ölçüp biçerek topallamayı ve yaşamayı sürdürdük. (İspanya'da da insanlar aynı duygulara mı kapılmıştı? Prag'da?)

Bu zamanın bir kısmını, başka dostlara, kent ışıklarına gereksinim duyduğum için Paris'te geçirdim. Dört metrekarelik bahçesi, avlusunda akan bir çeşmesi olan bir garsoniyer buldum; bir İngiliz rahibin dul eşinin eviydi ve pek tanımadığım bir muhitte, 16. bölgedeydi; gergin bir bekleyiş içindeki, Amerika-yolcusu yeni öğrencilerim vardı; başı dertte, sol görüşlü birtakım sığınmacılar için gönüllü çalışıyordum. (İşte. Allanah Harper'la o sıralarda tanıştım; Münih bunalı-

mından sonraki yılbaşı günü, bir edebiyat toplantısından sonra düzenlenen *sortie*'de.[1]) Vaktin kalanını Sanary'de geçiriyordum; İngiliz ekip gitmiş, ressam arkadaşım toplanıp Amerika'ya dönmüş, Thomas Mann ve ailesinin çoktan yerleştiği California'yı seçmişti. Boşalan ama satışa çıkarılmayan Villa Uley'de kalmaktaydım; son yaz, evi Maria'nın heykeltıraş kız kardeşi Suzanna Nicolas ve sanatçı ailesiyle paylaştım. Brian buradaydı, çok sevdiği oğlanına, "ben Almanım ve askerlik çağındayım" diye avaz avaz haykıran delikanlıya göz kulak olmak için kalmıştı; onu alıp İngiltere'ye götüremezdi, çünkü daha önce, Brian'ın annesinin Surrey'deki evinde kalırlarken, uygunsuz davranışları nedeniyle sınırdışı edilmişti.

Yabancılara karşı yerel halkın tutumu, elle tutulacak kadar düşmancaydı: Fransa savaşa sürüklenmesinden Londra şehrini ve Yahudileri sorumlu tutuyordu. *Münih Krizi*'nin en hararetli günlerinde, limanda yürürlerken Brian'la ressam arkadaşımın yüzüne tükürülmüştü.

On bir ay. Ve kapanış vakti. Ağustosta o beklenmedik gelişme, Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki saldırmazlık paktı; bir hafta sonra Almanya'nın Polonya'yı işgali; İngiliz-Britanya ültimatomu; 3 Eylül'de Chamberlain'in konuşması. Savaştaydık.

Şimdi yine karşımızda duran, o yenilmesi gereken, ağza alınamaz, tanımlanamaz iblis. Kitlesel ıstıraplarla, kitlesel yıkımlarla... eşitlik sağlanır mı? *Ödeşilebilir mi?* Savaşı sona erdirmek için bir başka savaş? Buna, o zaman da inanmadım.

O ilk kış; Düzmece Savaş, *la Drole de guerre*, askere çağrılan erkeklerin ortadan kaybolması, hazırda bekleyen erkekler, kısıtlamalar, karartma (peki ya Finlandiya? Denizdeki konvoylar?) dışında hiçbir şey olmuyordu sanki. Côte'da, altmış yaşın altındaki bütün Alman erkek mülteciler bir kampa kapatılmıştı, Aix-en-Provence yakınlarındaki açık arazide bulunan, kullanılmayan fayans fabrikasına. Lion Feuchtwanger... Brian'ın zavallı delikanlısı, elbette. Yaşlılar ve kadınlar buz gibi bir muamele görüyor, dükkân-

[1] (Fr.) Çıkma, gezme. (Ç.N.)

larda aşağılanıyor, borçlar tahsil ediliyordu. Şimdi hangisinin daha çok can yaktığını söylemek zordu: ödenmemiş hesaplar mı yoksa müsrifçe savrulan eski paralar mı? İngilizlerin buradaki son marifetlerinin faturası da bize kesilmekteydi. Daha da acısı, biz sığınmacılara ya savaş-taciriymişiz gibi davranmaları ya da casus olduğumuzdan kuşkulanmalarıydı. Çoğumuz gözetim altındaydık. Annemin çeklerini tahsil eden banka memuru beni sorguya çekti; gizli polisten olduğu artık ortaya çıkmıştı. Değişen milliyetim pekâlâ bir kılıf olabilirdi. İnsanın en iğrendiği taraftan olduğunun sanılması, can yakıyor.

Tasarıların hedefi geri dönüştü. İngiltere'ye. Savaşın sonuna kadar. Bir Fransız *département*'ından bir başkasına taşınmak için izin belgesi gerekiyordu; kendi arabanla gidebilmek için de, benzin kuponları alabilmek için de: Her biri bir başka merciden alınan bu izinlerin geçerlilik süreleri de sınırlıydı. Gerçek savaş patladığında, Almanya Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika'yı, mayıs ortasında da Fransa'yı işgal ettiğinde, biz (yani Brian, Allanah Harper ve ben) hâlâ Güney'de, kaygıyla titreşmekteydik. Alman orduları ilerliyor, yaklaşıyor... O anda savaşın dehşetini tam anlamıyla hissediyor muydum? Korkuları zihnimden uzaklaştıramıyordum; orada, *bu* savaşın mutlaka kazanılması gerektiğini haykıran, ısrarcı arzuyla çarpışmaktaydılar. Bunun anlamıysa, dövüşmekti. Barışseverin, pasifistin tekrar tekrar karşısına dikilen, malum ikilem.

Artık kaçışı düşünmek zorundaydık. Kendi kaçışımızı. Brian Marsilya'ya ulaşmayı başardı, diğer kaçakların yanı sıra onu ve Somerset Maugham'ı da alan, tıkabasa dolu bir kargo gemisiyle, sağ salim Ingiltere'ye döndü. Allanah'la ikimiz Cenova'ya gittik, İtalya'nın artık her an beklenen savaş ilanından önce sıvışmanın yollarını aradığımız, tehlike dolu birkaç gün geçirdik. (Savaş çıktığı takdirde, Amerikan konsolosunun uyardığı gibi -Britanya konsolosu çoktan ayrılmıştı- tutuklanıp hapse atılacaktık.) Cebimizde beş liret, sürünürcesine bekliyorduk, bir gece bir meydanda Cham-

berlain'in kuklasının yakıldığını gördük ve neredeyse savaşa bir saat kala (Savaş İlanı'nın tarihi 10 Haziran'dı), kendimizi Polonyalı mültecilerle, Amerikalı görevlilerin eşleriyle ağzına kadar dolu bir Amerikan gemisine attık; Huxleyler ve ressam arkadaşım yarım dünya uzaktan bize, gemiye telgraflar yolladılar. Bu tarafsız gemi, teknik olarak, denizaltıların hudutlarının dışında olmasına karşın, Cebelitarık'ta durdurulup arandı (İtalya bankalarındaki altının yarısını taşıyormuş; biz yolcular bundan habersizdik); yolculuk yirmi gün kadar sürdü. Telgraflar her gün uğursuz haberler getiriyordu – Pétain'in ateşkes isteyen konuşması... Fransa'nın bir ateşkes imzalaması... Britanya'nın tek başına ayak diremesi... Bildiğimiz hayatın sonunun başlangıcında mıydık? New York'a varınca, gri doklarda, kasvetli işlemlere saatler harcadıktan sonra, şehir merkezine, yaz ortasındaki Manhattan'a ulaştığımızda öğle vaktiydi; güneş içindeki caddeler, pırıltılı, parlak renkli tenteler, altlarında, gülümseyen erkekleri ve iyi giyimli kadınları şapkasını çıkararak selamlayan, uzun boylu kapıcılar. Akla Londra'nın, on yıl önceki o şen, uçarı günlerde, öğle yemeği saatlerindeki Mayfair'in daha cılız, daha hafif imgesini getiren, yeni, egzotik, refah bir dünya.

XXV. Bölüm

Kesip atmak – Dışarıda bırakılan gelecek

Yeterince yerim ve zamanım oldu... Artık yok. Onun için de, bundan sonraki yaşam hakkında bir şey yazmayacağım. Ne savaşı, ne de Amerika kıtasında geçirdiğim toplam yedi yılı – altısı Birleşik Devletler'de, biri Meksika'da. Savaştan sonra döndüğüm Avrupa'da olup bitenlerin çoğunu zaten anlattım; anlatmak istediğim kadarını elbette; zaman dilimlerine, yerlere, olaylara değinerek –birbiriyle bağlantılı, ama tarihsel sırayla değil– ta ki Roma'daki o değişim noktasına kadar. Bundan türeyenleri, sonraki elli küsur yıl içinde ve şimdi olanları, madde madde listelemeye niyetim yok; uzun bir geleceğe ilişkin bu özete, bu kitabın başındaki o tek bir günün bakış açısından başlamak istiyorum: ortasından.

Başıboş bir gün, o yansız sürükleniş, hedeflerle ya da saatlerle kısıtlanmaksızın, kendimi sadece görülebilecek ne varsa onlara kaptırarak, öte yandan, hiç bilmeden, sırtımı buraya, vardığım yere dayayarak: yayınlanmış bir kitap, yazma sürecinde sezilen, algılanan boyutları yansıtan bir roman; bir İsviçre gölünün kıyısındaki tatilleri fısıldayan, umut veren bir gelecek; Roma'ya dönüş ve Piazza di Spagna'daki şu çatı katında beni arayıp bulan, şimdi de, yine aynı mahallede ama gerçek bir apartmanda, beraber yaşadığım, âşık bir dost. Bugün için bu kadarı yeterli. Gelecek, uzun bir gelecek, şimdi sadece taslak halinde.

Roma'da uyumlu, mutlu, sıkı-çalışmalı iki yıl; ait olma duygumu pekiştiren, derinleştiren. Pek çok yeri sevdim,

mimarisini, taşrasını, kentlerini, orada sürdürülen yaşamları – ancak, köksüz varoluşumun en sakin, en durmuş oturmuş saatleri yalnızca üç tanesine ait: Roma, Paris ve Orta Fransa. Onları ne çok sevdim, nasıl da özlüyorum.

Evelyn'le ben yazlarımızın bir bölümünü, Sahil'in Güney Alpler'e bakan yanında, Allanah Harper'la birlikte, onun satın aldığı evde geçiriyorduk. Mimereller, Pierre'le Simone, şarap yapıp sağa sola dağıtmaktan dönmüşlerdi, yeniden Sanary'deydiler, iç kesimlerdeki, nefis bir onarımdan geçirdikleri, asırlık bir harabede yaşıyorlardı. Ne zaman onlara konuk olsam -ki sıkça oluyordum- Oriane de bize katılmak için tuttururdu. Kışları, bazı haftalarımı Paris'te, eski dostum ve Meksika yolculuğundaki refakatçim E.'nin evinde geçiriyordum. Yedinci bölgedeki bir apartman dairesine yerleşen E. (evi, kalacak bir yere ve paraya ihtiyacı olan ablam çekip çeviriyordu; müsrifçe ama muhteşem bir biçimde), hâlâ ilk Madame de Pompadour'un biyografisiyle boğuşmaktaydı; daha sonra görevi Nancy Mitford devraldı (çok iyi arkadaş oldular, Lille Sokağı ile Monsieur Sokağı arasında, çuvallar dolusu kitabı sürükleyip durdular). E. de bunun üzerine Madame de Maintenon'a çark etti.

Roma'dan vazgeçince, Evelyn New York'a, hasta anababasının yanına döndü (ve yayıncılık dünyasında son derece saygın bir konuma yükseldi), ben de İngiltere'ye gittim. Orada eski göz ağrıma, bir zamanlar beni büyülemiş olan hukuka döndüm. Bu, ağır ceza mahkemelerinin ilk örneği olan *The Old Bailey* hakkında yazdığım bir makale için aldığım ücretle başladı. *Vogue* dergisine. (Meslektaş muhabirlerin burun büküşleri.) Bunu sulh mahkemeleri, taşra mahkemeleri, geçici mahkeme celselerini kapsayan, uzun bir maraton izledi. Sonra, dönemin ünlü Mavi Sakal'ı, Doktor Bodkin Adams'ın yargılanışına ilişkin bir kitap. Niyet: bu önemli cinayet davasının olgularına ve atmosferine dair, iyi irdelenmiş, iyi kavranmış, kuru gürültüden uzak bir anlatı. İddia makamı, polis, basın, halk, meslektaşları, bu sersem, açgözlü doktorun suçluluğundan kesinkes emindi. Ama yargıç (Lord Devlin), *Express*'in baş adliye-muhabiri, doktorun

hastaları, ben -ve tabii jüri- daha ilk duruşmalarda, adamın masumiyetinden emin olduk. Hâlâ da böyle düşünüyorum.

Kafayı bu konuya takmış bir halde -romanları erteleyerek- hukukun farklı ülkelerdeki işleyişini, insani açıdan olduğu kadar izleyicinin gözünden de aktaran bir kitap yazmak niyetiyle, yolculuk etmeye başladım. İngiltere, Almanya, Fransa; Avusturya ve İsviçre'deki uygulamalara ilişkin, araya sıkıştırılan, birkaç kısa komedi. Bu ilgi sonunda beni, altmışlı ve yetmişli yılların, hem adi hem de siyasi suç davalarının en dikkat çekenlerini ciddi ciddi yazmaya götürdü. *Lady Chatterley*'deki gibi, zavallı Stephen Ward'ın Profumo skandalı, Jeremy Thorpe davası, Jack Ruby'nin, Kennedy suikastından sonraki duruşmaları. En ağır, en yıkıcı deneyimimse, yirmi üç erkeğin mahkemesi oldu - savaştan sağ kurtulan, yaklaşık yirmi yıllık bir iz kaybettirme ya da saklanmanın sonunda ortaya çıkarılan adamlar. Auschwitz Toplama Kampı'nda (masum deyişle) "personel" olarak çalışmışlardı; o sıralar hâlâ Batı Almanya'da bulunan Frankfurt'ta, bir *Alman* mahkemede yargılandılar; 1963 sonundan 1965 yazına kadar, yüz seksen üç duruşma günü. Sırf kapanış konuşmaları otuz gün sürdü. Suskun kararlılık, yasal muhakeme usullerine şaşmaz bağlılık, buz gibi, yansız kibarlık, ağza alınmaz şeylere karşı katıksız *tahammül,* normal insan beyninin kesinlikle kavrayamayacağı, gündelik, sıradan bir uygulamaya dönüşmüş acıların, ıstıraplarının yargıç ve savcılar (dört genç erkek) tarafından adım adım, sabırla kanıtlanışı, insan dürüstlüğünün, doğruluğunun ve gücünün temsiline, insanın yüreğine su serpen bir gösterisine ulaşmıştı.

Bunlar olup biterken, iki -birbiriyle bağlantılı- roman yazdım. O sıralarda, Eda Lord'la yaşıyordum (ilişkimiz ellili yılların ortalarından, yetmişlerin ortalarına, onun ölümüne kadar sürdü); onunla, ikimiz de çok gençken, çılgın bir Berlin partisinde tanışmıştık; Hitler'den bir yıl önceydi, Aldous ve Maria'yla birlikte Berlin'deydim; benim Brian-öncesi dönemimdi ve partinin büyük bir bölümünü, çok ciddi ve afallamış bir yüzle oturup bir makale okuyarak geçirmiştim.

Eda, tanıdığım pek çok Amerikalı gibi, İçki Yasağı'nın kazazedelerinden biriydi: kolej çağında, genç bir kızken, altından girip üstünden çıktığı içkinin. Daha sonra, sarsılmaz bir azimle (ve iki koltuk değneğinin, yani sigarayla kafeinin yardımıyla) yazmaya geç-başlayan bir romancı olmayı başardı, "yanlış yıllar" dediğim o on yıllık süreçte, üç kitabı yayınlandı. Ustalıklı, narin, bağırmayan, alttan alta, usul usul devinen kitaplar. İlk romanı, *Çocuk Oyunu,* şu sözünüesirgemez meslektaşı Martha Gellhorn tarafından küçük bir başyapıt olarak değerlendirilmişti. Onunla aynı fikirdeyim; elimde kalan iki kopyadan birini okuyanlar da öyle.

Eda'yla birlikteliğimiz boyunca sık sık yer değiştirdik, bir yıllığına ya da altı aylığına kiraladığımız evlerde, apartman dairelerinde yaşadık: Dorset, Londra, Portekiz, Essex, sonra yine Londra, ardından İtalya: Asolo'daki Browning Villası, bağışlanamaz bir hata ve derhal, asıl başlamamız gereken yere geçiş: Güney Fransa. Orada, sahip olduklarım içinde en çok sevdiğim, üstelik tek sürekli yuvam olan yeri bulduk: Allanah Harper'ın, Mougins, Cannes ve Grasse üçgenindeki kırsal arazisi üzerine inşa edilmiş müştemilattan dönüştürülme bir ev. Zeytin ağaçlarının ortasında, bitişik stüdyolarımız vardı; bir kameriye, bir teras, yasemin ve hanımeli, gece çiçek açan sarmaşıklar, ağaç kurbağaları, bir zeytinlik. Araya bolca seyahat girse de, neredeyse on yıla yakın orada kaldık – bir o kadar ilginç olan bir başka şeyse, bunun altı yılını Huxley biyografimin araştırma ve yazılmasının almasıydı.

Kaçınılmaz olarak, gönülsüzce, kademe kademe uzaklaşmak – güneş ışığı gözlerime giderek daha çok acı veriyordu, gündüzleri dışarıya çıkamaz olmuştum; ışıltılı bir denizde yüzmek artık hayaldi; bahçe işlerim (ve o olmazsa olmaz, elle sulama) Riviera sosyetesinin kokteyl saatinde başlıyordu. Çalışmak, uyarılmak için yılda en az iki-üç Londra ziyareti şart olmuştu. İngiliz siyasetinin bir parçası, küçük bir parçası olmayı gittikçe daha çok istiyordum. Böylece, sonunda taşınmak. Başta bir sürü pişmanlık... Zeytinlikteki evi, temelli elden çıkarmak zorunda kaldık. Geri dönme öz-

lemiyle kıvrandım. Çok geç. Sonra kendimi oyalamaya, keyif almaya başladım. Eda'nın kalbi kırılmıştı. Deniz onun en değerli unsuruydu. Yaşamı ne mutlu olmuştu ne de sakin – alkolü bırakmakla alkole gömülme arasında gidip gelmeler, dramatik bir biçimde kopan bağların, bağlılıkların neden olduğu daimi, uzun süreli değişimler. En güzel zamanlarımız, ki epeyce oldu, ikimizin yalın, el ele yürümeli bir yaşam sürdüğümüz dönemlerdi. Bir yolculuğa çıktığım zaman, yolda bulmam için, bir çantaya ya da cebe sıkıştırılmış bir not olurdu mutlaka. Son bir ya da iki yılımız iyi geçmedi. Onun yenilmişliği, dinmek bilmez mutsuzluğu benim için bir yük olup çıktı. Ayrılmak istiyordum. O da bunu hissetti. Ama hastalanınca, her şey değişti. Aylar süren tedavilerden sonra, Provence'da, en yakın iki dostuyla, Richard Olney ve M.F.K. Fisher'la paylaştığı, umutlu bir devre yaşandı. Dönüş. Hastalığın nüksetmesi. "Doktoru çağırmasaydık daha iyi ederdik," dedi. Hastanede, altı aylık ömrü kaldığından, taburcu etmekten söz ediyorlardı. Ama birkaç gün içinde durumu iyice kötüleşti. Sonra, son. Ondan duyabildiğim son sözcükler, Lewis Carroll'un *Through the Looking-Glass*'ındaki Jabberwock'tan bir dizeydi.

Dostlar harikaydı. Evelyn kalkıp New York'tan geldi; Noel' de Allanah'ın yanına kaçtım. İngiliz yaşamı, Londra yaşamı, beni yavaş yavaş teslim aldı. PEN Yazarlar Kulübü, Kraliyet Derneği Edebiyat komiteleri, Sosyal Demokrat Parti'ye İlk Katılma Günü (çok kısa), edebi gazetecilik, birkaç yeni duruşma, aşçılık ve şarapçılık gibi çok daha mutlu uğraşlar; *Time-Life* dergisinin, "dünya şarapları" kitabında yardımcı danışman olarak çalışmak; yemekli davetler: konuk olarak, mutfak hizmetçisi, aşçıbaşı olarak. *Retrouvés*[1] ya da yeni edinilen arkadaşlar. Konferanslar yönettim, lokanta rehberleri adına denetleme yapmak için yemeklere çıktım; bütün bunlara, hepsine birden balıklama daldım. Yirmi yıl süren ilginç, yeni bir yaşamdı. (Sekebildiğin, sıçrayabildiğin sürece.) Üzüntüler eksik olmadı: Sevdiklerim öldü. Çalıştım – ge-

[1] (Fr.) Yeniden bulunan, kavuşulan. (Ç.N.)

nellikle yavaş ya da çok az. Son romanım olarak kalacak olan *Yaz-Boz*'a başlamak, yazmak ve bitirmek çok uzun zaman aldı. Elinizdeki kitabı oluşturmamsa daha da uzun sürdü. Hayatımın burada anlattığım yarısına, bugünün görüş açısıyla bir şeyler ekleyebilmeyi, daha fazla öykü anlatabilmeyi isterdim. Kötü durum, Ateşkes'te Sanaryli Almanlara yapılan gaddarca haksızlık, Vichy Rejimi'nin başlaması, Dallas'taki Ruby davasının arka planındaki saçmalıklar, Aldous'un Hoca'sıyla, hayranlarıyla, onun ve Maria'nın aileleriyle yapılan söyleşilerin kitaplaştırılması, bahse değerdi. Keşke yarısını olsun anlatabilseydim... Ama yineliyorum, hiç vakit kalmadı gibi.

Sonsözler

Yarım kalanlar, hızlıca

Jacko

Artık alenen boşanmış bir kadın olarak Paris'e sığındı, savaşı, onu izleyen İşgal'i orada geçirdi. Fransız arkadaşları elbirliğiyle onu destekledi, korudu, en kötü Ferman çıktığında da sırayla sakladılar - Jacko gibi yarım Yahudiler şimdi resmen Tam Yahudi olarak sınıflandırılmaktaydı. Jacko, sınırdışı edilecekler listesindeydi. Hangi istikamete doğru, biliyoruz. Eski kocası, o gülünç diplomatik görevinden çoktan ayrılmış, Kommandatur'a, Paris'teki işgalci Alman hükümetine katılmıştı. Orada neyi ne kadar yaptığından da, gücünün ölçüsünden de hâlâ bihaberim; küçük derecede bir savaş suçlusu sayıldığını, yüksek mevkideki İngiliz hamisinin, oldukça etkili Fransız metresi sayesinde Majorka'ya kaçtığını ve orada ömrünün sonuna kadar refah içinde yaşadığını biliyorum. Bilinen bir başka şey de, Jacko'nun hayatının en çok tehlikeye düştüğü an, adamın devreye girip onu kurtardığı. Adı ölümcül listeden çıkarıldı - savaşın sonuna kadar da kimse ona dokunmadı. Jacko bunun bedelini, Fransızlardan gelen uzun bir aşağılanma gölgesiyle ödedi: Düşmanla işbirliği yapma suçlamasıyla iki yıla yakın bir kampta tutuldu. Sonunda serbest bırakıldı ve Fransa'da kalmasına izin verildi (belgeleri hiçbir zaman tam olarak düzenlenip usule uygun hale getirilmeksizin). Bütün bunlar beni yadsınamaz biçimde endişelendiriyordu; salt onun adına değil, kendi adıma da. O bir işbirlikçi değildi; *pauvre femme moyenne*[1], Fransa'yı en az benim kadar sevdi, Almanya'nın pek çok şeyine yabancıydı; tek kusuru "politika işte" dediği konuda çok bilinçsiz olmasıydı. Bazı bağlantıları, ilişkide olduğu erkekler ve çevreler, benim için dipsiz bir üzün-

[1] (Fr.) Ortada, iki arada bir derede kalan, zavallı kadın. (Ç.N.)

tü kaynağıydı; bu dile dökülmemiş uyuşmazlık, ilişkimizin temelinde gizlenmeyi daima sürdürdü. O kendi açısından, her zaman sevgi dolu, verici abla olarak kaldı; bana sıkça akıl danışan, daha da sıkça, faaliyetlerimle dalga geçen: "*Oh, la grande intellectuelle!*"[1] Benim açımdansa, kabullenmek acı veriyor ama, epeyce bir korkaklık söz konusuydu. Jacko'nun Fransız yetkilileri karşısındaki o güvensiz, dengesiz konumu, bende, kendi korkularımı hortlatmayı hep sürdürdü.

Ablamın çocuğu

Jacko'nun, ilk kocasından kaçarken geride bıraktığı küçük kıza gelince. Babasının o korkunç sonundan, Nazi rejimi tarafından, hainlik suçuyla ölüm cezasına çarptırılmasından sonra, kız, yani Alix bir direniş örgütüne katıldı, savaşı kaçarak, gizlenerek geçirdi, (her ikisi de) kimliği saptanamayan askerlerin tecavüzü sonucunda, iki çocuk doğurdu – fedakârca ve hakkıyla yetiştirdiği iki oğlan. Almanya'daki Amerikan İşgal Güçleri Alix'le çocuklarını himayesine aldı, ona iyi bir iş verdi, o da bunu yaşam boyu sürdüreceği bir mesleğe dönüştürdü. Annesini tekrar gördü mü? Evet, bir ya da iki kez. Ben de yanlarındaydım. Alix ulaşılamaz, olağanüstü bir figür olarak gördüğü annesine hürmet besliyordu; benimle, en küçük bir hınç duymadan, çocukluk kıskançlıklarını paylaştı, Fransa'da geçirdiği tatillerin tadını çıkardı. Jacko kızına karşı çok tatlıydı. Ama yine de, üçümüz apayrı dünyalardaydık ve bunun farkındaydık. "Orta sınıf bir Alman-kökenli-Amerikalı olmuş," dedi Jacko bana. Bir gün oğlanlarla da buluşmaktan, tanışmaktan söz edildi. Ama ne yazık ki ablam iki torununu hiç göremedi.

[1] (Fr.) "Ah, büyük entelektüelimiz!" (Ç.N.)

Brian'ın delikanlısı

Nazi karşıtlığı kayıtlara geçmiş ve kaçmak zorunda kalmış biri olarak, Brian daha fazlasını yapamazdı. Yine de, biraz parayla ve daha önceki birkaç torpilin kullanılmasıyla, oğlan fayans fabrikasındaki kamptan kaçmayı başardı, (açıkgözlülüğü sayesinde ya da yardım alarak) kapağı şimdilik güvende olan Kuzey Afrika'ya attı. Brian Londra'dan ulaşabildiği her etkin kişiyi, neredeyse gözdağı vererek, şantaj yaparak harekete geçirdi. Oğlan, Bayan Roosevelt'in listesine alındı: Vichy Fransa'sındaki, en büyük tehdit altındaki, en önemli Alman mültecilere ABD vizesi sağlayan, özel listeye. Böylece 1941'de, çaresizlikten deliye dönmüş, vahim telgrafların kışkırttığı, azdırdığı Brian (hiç beklenmedik bir kararla, Britanya hava güçlerine katılmıştı – yer hizmetlisi olarak), bir bombardıman uçağını kaçırma tehditleri savurmaktayken, oğlan, yani artık "ahmak" demekten hoşlanmadığımız delikanlı, Ellis Adası'ndaki Göçmenlik bürosunda ortaya çıktı: Wystan Auden, Cyril Connolly'nin ilk karısı Jean ve benim tarafından görüldü.

Roma'daki mermer küvet

Constantine FitzGibbons'tan bana geçen şu terastaki kulübede, olağanüstü bir mermer banyo vardı. Öğle saatlerinde, elimde bir kitap, küvetteki serin suya gömülürdüm. Ne yazık ki, Constantine'le Theodora'nın o ateşli kavgalarının birinde, küvetin irice bir parçası kopmuştu. Fazlaca bir önemi yoktu, sadece çok büyük bir dişten geriye kalan kovuk gibi insanın gözüne batıyordu. Ev bana devredildiğinde, kontratta, FitzGibbonsların neden olduğu hasarların onarımını benim karşılayacağıma ilişkin bir madde vardı. Fakat küvetin o kısmının yenilenmesinin, fena halde pahalıya patlayacağı ortaya çıktı. Ev sahibesi kararlı, amansızdı. Fatura, maddi durumuma inen neredeyse son darbe oldu. Daha sonra, peyderpey yapılan geri ödeme, yıllarca sürdü.

Elden düşme araba

Avrupa'dan kopuşumdan önceki o son hararetli günlerde, arabayı Madam Guerinier'ye verdim; hoyrat ama iyi yürekli *femme de ménage*'ımıza.[1] Tam motor-sevdalısı olacak yaşta bir oğlu vardı; onları bekleyen gelecek düşünülürse, bir taşıt aracı işlerine yarayabilirdi. Yaradı da. Sonunda onu seyyar bir domuz kasabına sattıklarında da öyle. Arabanın ısmarlama yapılmış, dış bölümü kapatıldı, bir alışveriş minibüsüne çevrildi. Araba sağ kalmayı becerdi. Savaştan birkaç yıl sonra onu bir meydanda gördüm; çevresi müşterilerle sarılıydı. Onu iyi cins, örümcek-ağı ekserlerinden tanıdım.

Çok-dillilik: je ne m'accuse pas[2]

Tek dille yetinmek, zihni bir tramvay hattının sınırlılığına indirgiyor. Uygar zihin, kendini dışa vurmak için seçeneklere gereksiniyor. Bireysel yetersizliklerin ve uyuşturucu medyanın belirlediği uygar aklın, çok daha parlak günleri oldu. Sonradan edinilen her dil, insana yeni şakıma-dizeleri kazandırır. Biraz da Yunanca ve Rusça öğrenmediğime, düşünceme en azından bir tane de Doğulu patika açmadığıma nasıl da pişmanım.

Çıraklık

Klasik ve çağdaş başyapıt örnekleri –tarz ya da dize bağlamında– onlarla doğru zamanda karşılaşma şansımız olduğunda, bizim algılarımıza eklemleniyor ve ilerideki yapıtlarımızın temel taşlarından biri oluyorlar.

Durgun, hareketsiz belleğin sayısız içeriği, tıpkı alkol imbiklerindeki özler gibi, karanlıkta ve zamanda evriliyor, ge-

[1] (Fr.) Temizlikçi kadın. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Özür dilemeyeceğim. (Ç.N.)

nişliyor, ta ki hayırlı bir sarsıntıyla harekete geçirilinceye kadar; o zaman bazı parçacıklar serbest kalıyor, sözcükleri ve duyguları çevreleyen hava tabakasının dışına özgürce fırlıyor.

"Bir kadeh şarap daha alır mısın?" diyorlar. Almayayım. "Ama neden? Keşke alsaydın." Belki alırım.

Bir dostum bana Sorrento'da bir ağaçtan kopardığı iki limon getirdi. Küçük bir çocukken Sorrento'nun kumlarında oynardım: Bir başka yüzyıldı. Yoksa bugün müydü?

SYBILLE BEDFORD

BATAKLIK KUMU

CAN

ANI

Çağdaş İngiliz edebiyatının en önemli yazarlarından **Sybille Bedford**, yaklaşık on yıllık bir suskunluktan sonra anılarıyla dönüyor okurlarına. ***Bataklık Kumu***, bizi I. Dünya Savaşı yıllarının Berlin'inden Güney Fransa kıyılarının bohem sanat ortamına, II. Dünya Savaşı sonrasının Londra, New York, Roma ve Paris'ine götüren büyüleyici bir kişisel yolculuk. Soylu bir aileden gelen, 20. yüzyıl başlarının tutucu çevrelerinde yetişen, lezbiyenliği seçişini özgürce yaşayan, Thomas Mann'dan Aldous Huxley'e birçok yazarla dostluk kuran, çağın siyasal, sanatsal ve toplumsal yaşamına yakından tanıklık etmiş bir kadın yazarın gözüpek anıları. Bedford, hem zengin ve renkli, hem de ihanetlerle dolu ve hüzünlü yaşamını usta işi bir roman kadar akıcı ve sürükleyici bir dille anlatıyor. Bedford'ın başyapıtları sayılan *Miras* ve *Tanrıların Gözdesi* adlı romanlarını da yakında Can Yayınları arasında bulacaksınız.

KAPAK RESMİ: EMILIO PETTORUTI

ISBN 978-975-07-0703-2

9 789750 707032

http://www.canyayinlari.com

KDV İÇİNDEDİR

18,50 YTL